

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
КНТЕУ**

ВДОВІЧЕН А.А.

**ІНВЕСТИЦІЙНІ ПАРАМЕТРИ РЕГІОНАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ**

МОНОГРАФІЯ

ЧЕРНІВЦІ 2006

ББК 65.9 (4Укр)49
В25
УДК 330.322:332.14

*Рекомендовано до друку Вченою радою Чернівецького торговельно-
економічного інституту КНТЕУ
Протокол №2 від 27 вересня 2006 року.*

Рецензенти:

Школа І.М. – доктор економічних наук, професор, Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

Зайцев Ю.К. – доктор економічних наук, професор Київського національного економічно університету ім. Вадима Гетьмана

Мокій А.І. – доктор економічних наук, професор Львівської комерційної академії

Вдовічен А.А.

В 25 Інвестиційні параметри регіонального розвитку: Монографія. – Чернівці: Прут, 2006. – 499с.

ISBN 966-560-370-1

У монографії досліджено проблеми інвестиційного забезпечення регіонального розвитку з позиції ресурсного підходу, визначені шляхи подолання негативних та посилення позитивних умов, сильні й слабкі сторони залучення інвестиційних ресурсів в економіку регіонів України та розроблена методика оцінювання регіонального інвестиційного ризику. Запропонована технологія управління регіональною інвестиційною діяльністю та формування комплексного механізму залучення іноземних інвестицій, а також визначені та узагальнені основні завдання та принципи формування регіональної інвестиційної політики.

Практична цінність монографії полягає у тому, що отримані наукові результати з комплексного теоретико-методологічного та методичного дослідження регіонального розвитку на інвестиційній основі збагачують організацію та методологію формування, управління та використання інвестиційних ресурсів регіону, які узагальнюють досвід економічно розвинених країн і можуть бути використані в практичній діяльності розвитку регіонів України на інноваційно-інвестиційній основі.

Для науковців ВНЗ, викладачів та студентів економічних спеціальностей вузів, підприємців і менеджерів.

ББК 65,9(4Укр)49

ISBN 966-560-370-1

© А.А.Вдовічен, 2006

© Видавництво «Прут», 2006

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
КНТЕУ**

ВДОВІЧЕН А.А.

**ІНВЕСТИЦІЙНІ ПАРАМЕТРИ РЕГІОНАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ**

МОНОГРАФІЯ

ЧЕРНІВЦІ 2006

ЗМІСТ

<u>ПЕРЕДМОВА</u>	5
<u>РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ РЕСУРСНОГО ПІДХОДУ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ</u>	10
1.1. Історія розвитку формування умов, принципів та завдань інвестиційної діяльності країни та її регіонів.....	10
1.2. Мета та особливості визначення головних напрямків регіональної політики держави.....	36
1.3. Методологія визначення суті інвестицій та інвестиційних ресурсів у розрізі регіональної економічної політики.....	49
1.4. Методичні підходи до оцінки стану інвестування економіки регіону.....	95
1.5. Становлення й регулювання державної та регіональної інвестиційної політики.....	128
<u>РОЗДІЛ 2. СВІТОВИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ І ВПРОВАДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ</u>	139
2.1. Зарубіжний досвід формування й реалізації регіональної політики.....	139
2.2. Аналіз інвестиційних процесів у світовій економіці та визначення сучасних тенденцій на світовому ринку інвестицій.....	155
2.3. Аналіз міжнародних рейтингів, їх місце й значення для України.....	194
2.4. Аналіз інвестиційних та динамічних рейтингів регіонів України при формуванні, та оцінці параметрів національного інвестиційного клімату.....	207
<u>РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ</u>	236
3.1. Інвестиційний потенціал регіону: його ресурсні, інституційні та інфраструктурні компоненти.....	236
3.2. Інвестиційна активність як індикатор рівня використання ресурсних можливостей регіону.....	257
3.3. Аналіз основних напрямків формування інвестиційних потоків в Чернівецькій області.....	273
<u>РОЗДІЛ 4. СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ</u>	299
4.1. Шляхи, тенденції й проблеми активізації залучення інвестиційних ресурсів в економіку регіонів України.....	299
4.2. Визначення основних завдань та принципів покращення інвестиційного клімату регіонів і України.....	340
4.3. Стратегії залучення та використання іноземних інвестицій.....	360
4.4. Систематизація та формування інноваційно-інвестиційних заходів соціально-економічного розвитку регіону.....	381
4.5. Концепція основ методологічної та методичної оцінки регіонального інвестиційного ризику.....	395
<u>ВИСНОВКИ</u>	421
<u>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</u>	425
<u>ДОДАТКИ</u>	446
<u>НОТАТКИ</u>	493

ПЕРЕДМОВА

Проблема ефективності інвестиційної діяльності, системи її економічного стимулювання є однією з найважливіших в економічній теорії. Це зумовлено тим, що для прийняття раціональних рішень необхідне чітке розуміння суттєвості інвестиційної діяльності й закономірностей її розвитку в ринковій економіці. Оптимізація інвестиційної діяльності як найважливіша умова економічного розвитку стає однією з першочергових задач переходу країни до нового рівня суспільного розвитку.

Крім того, реалізація інвестиційної діяльності обумовлена системою соціально-економічних відносин й інтересів. Глобальний процес в економіці призводить до появи нових форм інвестиційної діяльності. Становлення системи ринкових відносин в Україні змінює пріоритети й стимули інвестиційної діяльності, у зв'язку із чим відбувається її глибока трансформація й структурна перебудова. Причому, інвестиційний процес визначає не тільки рівень економічного розвитку, але й безпосередньо впливає на сучасну фінансову сферу, а також на весь процес відтворення. Самостійне значення має і ряд чинників, пов'язаних зі специфікою сучасного етапу науково-технічного прогресу, і методів інноваційного забезпечення.

Все це вимагає наукового осмислення і надає особливої актуальності питанням дослідження і вирішення проблем оптимізації інвестування на рівні господарського комплексу регіону. Регіональні дослідження були в полі зору українських науковців ще на початку і в середині ХХ ст. Ними займалися А.Ващенко, К.Воблий, А.Діброва, П.Першин, С.Рудницький та ін. Теорія інвестицій знайшла відображення в працях зарубіжних вчених: П.Самуельсона, Дж.Хансена, В.Шарпа, П.Массе, П.Друкера, Дж.Даннінга, Й.Шумпетера, В.Красовського, П.Павлова, Т.Хачатурова та ін.

Процес регіоналізації економіки обумовлює виникнення специфічних форм економічних відносин та особливостей їх, проявлення в умовах просторово організованих економічних систем. Це обумовило формування нових напрямків економічних досліджень, які повинні бути об'єднані в рамках регіональної проблематики. Незмінним атрибутом дослідження повинно стати дослідження ресурсного забезпечення регіональних економічних систем, визначення теоретико-методологічних основ регіональної інвестиційної політики. Ці вимоги й обумовили вибір дисертаційного дослідження.

Необхідно відмітити, що окремі питання зазначеної проблематики розглядалися в наукових працях таких українських вчених, як О.Амоша, Ю.Бажала, Л.Безчасний, П.Беленький, Є.Бойко, І.Бланк, В.Войцеховський, О.Гаврилюк, В.Геєць, М.Герасимчук, М.Долішній, Б.Данилишина, С.Дорогунцова, В.Загорський, Ф.Заставного, В.Євдокименко, Б.Кваснюка, В.Красовський, Є.Крикавський, М.Козоріз, О.Кузьмін, В.Логвиненка, І.Лукінова, А.Мазаракі, Ю.Макогона, А.Мокій, В.Павлова, М.Паламарчука, С.Пірожкова, М.Пістуна, В.Пили, С.Писаренко, Я.Побурко, М.Прокопенко, В.Поповкіна, О.Рогача, В.Симоненка, В.Трояна, О.Чижова, О.Шаблія, І.Школи, Б.Щукіна, В.Яцура та ін.

У більшості даних досліджень інвестиційні процеси розглядаються, як категорії стадії *ex post* із притаманною їй атрибутикою проведеного вкладання коштів, які гарантують отримання доходу. При цьому, стадія формування інвестиційного забезпечення *ex ante*, всесторонньо не досліджена, або розглядалася фрагментарно. Таким чином, при традиційному підході інвестиційні можливості регіону не враховують всіх компонентів, що приводить до необ'єктивної оцінки стану та можливих перспектив регіонального розвитку, що не враховується в менеджменті на макро- та мезорівні.

Ряд питань теоретико-методологічного та методичного характеру потребують поглиблених досліджень. Зокрема, визначення шляхів активізації залучення інвестиційних ресурсів в економіку регіонів України, формування стратегії інноваційно-інвестиційних заходів соціально-економічного розвитку регіону. Недостатнє вивчення цих питань та їх актуальність зумовили вибір теми даної монографії та окреслили основні напрями наукових досліджень.

Мета даної монографії полягає в необхідності вирішення проблеми інвестиційного забезпечення регіонального розвитку з позиції ресурсного підходу, визначення шляхів подолання негативних та посилення позитивних чинників (умов), сильних і слабких сторін залучення інвестиційних ресурсів в економіку регіонів України та розробки методики оцінювання регіонального інвестиційного ризику.

Досягнення цієї мети вимагало розв'язання низки завдань, а саме:

- уточнення економічної суті теоретико-понятійного апарату інвестиційного забезпечення регіонального розвитку як частини цілісної системи регіональної економіки;
- узагальнення і трактування категорій “інвестиції”, “інвестиційні ресурси”;
- дослідження природи формування і використання заощаджень домашніх господарств;
- запропонування технології управління регіональною інвестиційною діяльністю та формування механізму залучення іноземних інвестицій;
- визначення та узагальнення основних завдань та принципів формування регіональної інвестиційної політики;
- дослідити особливості інвестиційних процесів в Україні;

- розробка системи кількісно та якісно ідентифікованих параметрів, для оцінки інвестиційного забезпечення регіону;
- аналізу інвестиційного забезпечення та основних напрямків формування інвестиційних потоків в Чернівецькій області;
- здійснення пошуку шляхів подолання негативних та посилення позитивних тенденцій в залученні інвестиційних ресурсів в економіку регіонів України;
- розробити методичні рекомендації, щодо диференціації та типологізації регіонів по оцінці їх інвестиційної ризикованості та можливості.

Об'єктом дослідження прийняті регіони України, які розглядаються як сукупність елементів та взаємозв'язків, які функціонально орієнтовані на досягнення загальної мети – забезпечення стійкого функціонування національної економіки та рівня соціально–економічного розвитку, як країни в цілому так і конкретно взятого регіону, у нашому випадку Чернівецької області.

Предметом дослідження є аналіз і формування теоретико-методологічних та методичних основ оцінки інвестиційних параметрів регіонального розвитку.

Методологічну основу монографії становлять загальнонаукові прийоми економічних досліджень, класичні положення економічної теорії, наукові публікації вітчизняних та зарубіжних дослідників із питань управління регіональною інвестиційною діяльністю, яка направлена на розвиток територій, чинне законодавство України в галузі регіонального управління та інвестиційної діяльності. Інформаційною базою дослідження служили матеріали Держкомстату України, спеціальних періодичних видань, які характеризують результати діяльності господарства регіону обласного рангу (Чернівецька область), аналітичні розрахунки автора, виконані в процесі

проведення дослідження, дані Internet. При виконанні досліджень використані методи системного підходу, методи статистичного та техніко-економічного порівняльного аналізу, узагальнення, експертних оцінок, SWOT-аналізу.

Практичне значення отриманих результатів дослідження. Практична цінність полягає у тому, що отримані наукові результати з проблем комплексного теоретико-методологічного та методичного розвитку регіону збагачують організацію та методологію формування, управління та використання інвестиційних ресурсів, які узагальнюють досвід економічно розвинених країн і можуть бути використані в практичній діяльності розвитку регіонів України. Деякі теоретичні проблеми мають дискусійний характер, тому автор буде вдячний за поради й зауваження.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ РЕСУРСНОГО ПІДХОДУ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Історія розвитку формування умов, принципів та завдань інвестиційної діяльності країни та її регіонів

Світовий досвід свідчить, що залежно від зрілості економіки країни, рівня її інтегрованості у світове господарство формується політика стосовно внутрішніх та зовнішніх інвестицій. На сьогодні є очевидним те, що проблему залучення інвестицій в економіку України треба розглядати в контексті особливостей трансформаційних процесів. Основний аспект даної проблеми пов'язаний з унікальною парадигмою перетворень та стратегій попереднього економічного розвитку.

Пошук раціональної моделі, котра буде стимулювати інвестиційні та трансформаційні процеси, потребує глибокого знання історії, теорії та практики інвестиційної діяльності, яке допоможе проаналізувати недоліки та переваги, наслідки та перспективи, мотивації застосування тієї чи іншої інвестиційної моделі в національній економіці та розвитку її регіонів.

Інвестиційна політика епохи меркантилізму

Разом із формуванням світового ринку в XV – XVI починає формуватися теорія й політика інвестиційного меркантилізму. Предметом дослідження меркантилістів стає сфера обігу, тобто середовище “породження грошей грошима”, а саме зростання обсягів капіталу. Джерелом збагачення суспільства вони вважають лише зовнішню торгівлю. Меркантилісти ототожнювали гроші й капітал, тобто єдиним засобом збагачення країни є реальні гроші, які одночасно були й основою як для розвитку виробництва, так і для збільшення обсягів торгівлі, причому роль регулятора торгового балансу належала державі, яка проводила активну протекціоністську політику щодо грошових потоків. Остання базувалася на принципах, що були сформульовані Томасом Маном (1571-1641), Девідом Юмом (1711-1776) та Джоном Ло (1671-1729):

- 1) експорт товарів та послуг є необхідною передумовою збільшення припливу грошей у країну;
- 2) прямим наслідком від експорту дорогоцінних металів має бути збільшення виробництва та експорту товарів;
- 3) імпорт капіталу у формі іноземних інвестицій або прибутків від інвестицій із-за кордону, чи іноземних позик означає зростання виробництва й обсягів майбутнього експорту товарів;
- 4) надання грошових кредитів іншим країнам сприяє збільшення притоку грошей;
- 5) збільшення кількості грошей у країні призводить до їхнього здешевлення, тому є вигідним вкладати їх у виробництво товарів^{1,2}.

Ці принципи підтверджують заходи з активізації інвестиційної діяльності, що запропоновані міністром фінансів Франції Жаном Кольбером (1619-1683), а саме:

1. Схильність до заощадження переважає схильність до інвестування грошей у виробництво, інколи навіть кредитування стримується намаганням нагромаджувати гроші у вигляді скарбів; завдяки збільшенню кількості грошей у країні вони дешевшають, процентні ставки знижуються, що спонукає багатих людей вкладати гроші у виробництво.

2. Втручання держави в процеси інвестування через здійснення прямих державних капіталовкладень у розвиток структуро-визначальних галузей, навколо яких виникатимуть нові супутні й допоміжні галузі та створюватиметься інфраструктура при валютному регулюванні та захисному протекціонізмі.

Найгрунтовніше висвітлено питання стимулювання державою припливу іноземних інвестицій у працях німецьких меркантилістів (камералістів) – Людвіга фон Зекендорфа (1626-1692), Йоганна Бехера (1625-1685), Філіпа фон Горнінга (1638-1712)³.

Зекендорф зазначав, що нація повинна розвиватись у закритому просторі під протекторатом держави, але при умові створення незалежного

¹ Вдовічен А.А. Умови, принципи та завдання інвестиційної діяльності у XV-XIX століттях // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Зб. наук. пр. Вип. I. Економічні науки. – Чернівці: АНТ Лтд., 2002. – С. 114-127.

² Татаренко Н.О., Поручник А.М. Теорії інвестицій: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2000. – 160 с.

³ Вдовічен А.А. Умови, принципи та завдання інвестиційної діяльності у XV-XIX століттях // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Зб. наук. пр. Вип. I. Економічні науки. – Чернівці: АНТ Лтд., 2002. – С. 114-127.

джерела прогресу, інакше кажучи, уміння правильно використовувати природні переваги. Для цього держава мусить інвестувати:

- розвиток тих виробництв, які спонукатимуть розвиток інших супутніх, що забезпечить зайнятість населення;
- розвиток освіти, яка допоможе визначити шляхи ефективного використання ресурсів, формування кваліфікованої робочої сили;
- розвиток торгової та промислової інфраструктури, що зробить виробництво привабливим для іноземних інвесторів.

Під терміном “привабливість виробництва” Бехер розумів державу, яка має підтримувати певний і достатній рівень прибутковості виробництва, що не нижчий за ставку процента, котра регулює торговий прибуток за допомогою податків і контролює проценти за кредит. Горнінг доповнював Бехера вказівкою на те, що для іноземного інвестора мають бути створені винятково сприятливі економічні умови та впроваджено низку заходів, що сприятимуть імміграції заможних іноземців разом з їхніми капіталами та виробничими навичками (надання в користування державних земель та будівель із можливістю викупу за отримані прибутки, пільгові умови навчання їхніх дітей у державних навчальних закладах та ін.).

Меркантилісти (камералісти) звертали увагу й на те, що вплив капіталів за кордон може відбуватися не лише через вивезення грошей, а й через міграцію кваліфікованої робочої сили й вивезення засобів виробництва – сировини та найновішого обладнання, а тому законодавчо було затверджено низку обмежень в Австрії й Німеччині щодо цього.

Дж. М. Кейнс високо оцінив ідеї меркантилістів, який в 30-х роках запропонував досить слушну доктрину державного регулювання економіки через достатню кількість грошей в країні, їхній вільний обіг, їхню дешевизну (низький позичковий процент), протекціонізм, демпінг і маневрування курсом валюти. Його доктрина базується на тих самих засадах (принципах), що і меркантилістів, а саме:

- достатня і навіть надлишкова кількість грошей робить їх дешевими і сприяє інвестиціям;
- помірне зростання цін на товари сприяє розширенню виробництва, торгівлі (концепція помірної інфляції);

- недостатня кількість грошей у державі зменшує доходи, а отже, гальмує виробництво і стає причиною безробіття;
- інвестиції та протекціонізм сприяють вирішенню проблем зайнятості;
- розвиток виробництва й зайнятість сприяють збільшенню доходів;
- доходи – основа заощаджень, а отже, і нових інвестицій.

Сучасна неокласична теорія теж бере на озброєння ідеї меркантилістів, особливо в тій частині, що стосується міжнародних відносин, закономірностей міжнародної міграції капіталу та робочої сили.

Теорії інвестицій періоду зародження та становлення економіки капіталізму

Розвиток капіталістичних відносин призвів до занепаду меркантилізму. На перший план почали висуватися проблеми виробництва. Рекомендації меркантилістів уже не сприяли вирішенню приватних економічних проблем буржуазії, а протекціонізм почав заважати вільному переливанню капіталів, розширенню ринків збуту, вільному доступу до ринків сировини. Процеси лібералізації економічних відносин призвели до змін в інвестиційній теорії та інвестиційній політиці держави. А тому представниками класичної школи Вільямом Петті (1623-1687) та П'єром де Буагільбером (1646-1714) дослідження були перенесені зі сфери обігу у сферу виробництва.

Петті виступає, як основоположник трудової теорії вартості, на основі якої він робить низку цікавих висновків щодо самої природи багатства^{4,5}:

- 1) суттю багатства є створення вартості, чинниками якої є праця й земля;
- 2) вартість і ціна не є тотожними поняттями, оскільки перша визначається затратами праці, а інша попитом і пропозицією;

⁴ Вдовічен А.А. Умови, принципи та завдання інвестиційної діяльності у XV-XIX століттях // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Зб. наук. пр. Вип. I. Економічні науки. – Чернівці: АНТ ЛТД, 2002. – С. 114-127.

⁵ Найвідомішими з них є: “Трактат про податки і збори” (1662), “Політична економія Ірландії” (1672), “Політична арифметика” (1676), “Різне про гроші” (1682).

3) різниця між ціною й вартістю є основою нагромадження та інвестицій;

4) джерелом інвестицій є прибуток, який залежить від величини заробітної плати, розмірів ренти та податків.

Петті заперечує необхідність законодавчого регулювання процента. Процент він називає “грошовою рентою”, величина якої залежить від розмірів земельної ренти, попиту на інвестиції та від кількості грошей, що перебувають в обігу. Але виступає за створення сприятливих податкових умов для інвестування розвитку важливих виробництв. Гроші Петті розглядає не тільки як засіб обігу, а і як капітал. Заощаджені гроші мають вільно рухатися туди, де вони зможуть забезпечити високі прибутки.

Буагільбер виступає проти будь-якої обмежувальної, протекціоністської діяльності держави, обстоює необхідність вільної конкуренції як форми співіснування виробників, проголошує необхідність реформування податкової системи, яка, на його погляд, має бути єдиним каналом взаємодії виробників та держави. На його думку, основним джерелом інвестицій є доходи від виробництва, а еквівалентний обмін є об’єктивним економічним законом. Для нормального економічного розвитку країни, за Буагільбером, потрібне вільне ціноутворення, яке об’єктивно визначає розміри прибутків, а отже, і розміри інвестицій у галузь, що ці прибутки забезпечують.

Однак, за Буагільбером, інколи виникає необхідність розвивати ті види виробництва, що не дають прибутків негайно. Тоді саме цей процес має забезпечувати держава за рахунок отримуваних податків. Вільне ціноутворення уможливить відшкодування цих витрат державі без перекладання їх на більш дохідні (прибуткові) галузі.

Усупереч меркантилістам, які вважали гроші єдиним видом багатства й синонімом капіталу, Буагільбер вбачає в них лише засіб полегшення обміну.

Продовжили розвивати ідеї своїх попередників, зокрема Буагільбера, французькі фізіократи Франсуа Кене (1694-1774) та Жак Тюрго (1727-1781).

Сповідуючи ідею природного порядку (вільну гру ринкових сил), вони протиставляли втручання держави у виробничу, торговельну та фінансову діяльність своїх громадян. Землю вони вважали єдиним джерелом багатства.

Основні праці Кене, що стосуються інвестицій: “Економічна таблиця” (1758), “Загальні принципи економічної політики держави” (1758), “Зауваження відносно грошового процента” (1766). У цих працях, аналізуючи процеси відтворення та реалізації продукту, Кене формулює поняття інвестицій як початкових авансів, або капітальних вкладень. Капітал у Кене – це не гроші, а те, що купується за гроші, тобто засоби виробництва. Інвестиції – це необхідні для виробництва витрати, які визначають вартість товарів. Представлені у грошовому вираженні інвестиції поділяються на основний і оборотний капітал і відшкодовуються в ціні товару. Чистий продукт за Кене – це надлишок продукції, одержаний у сільському господарстві понад витрати виробництва, різниця між ціною продукту та інвестиціями.

Кене не ставив у центр дослідження проблему розмірів і напрямків використання чистого продукту. Однак уже перша спроба визначити процеси інвестування, як об’єктивно зумовлені дала йому змогу зробити висновок, що інвестиції є необхідною умовою збагачення суспільства. Хибним було те, що напрям інвестування Кене визначав цілком однозначно – сільське господарство.

Ідеї фізіократів сповідувало багато економістів, однак жоден із них не розглядав інвестування як основний продуктивний чинник. Лише у своїй праці “Міркування про створення й розподіл багатства” (1766) Жак Тюрго відводить одне з провідних місць проблемі “капіталу”.

На відміну від Кене, який розглядає капітал у натуральній формі, Тюрго визначає його як “нагромаджену вартість”. Капіталісти, пише Тюрго, сконцентрували у своїх руках рухоме багатство (засоби виробництва, предмети споживання, гроші).

Джерелом інвестицій цього класу є нагромаджене багатство, яке сформувалося за рахунок ощадливості та бережливості. Цей клас споживав тільки частину отриманих доходів, а решту вкладав (інвестував) у власну справу. Отже, первісне нагромадження капіталу й заощадження, на думку Тюрго, взаємопов'язані.

Прибуток Тюрго розглядає як самостійний вид доходу. Він визнає правомірним прибуток промислового капіталіста й торговця, пояснюючи це тим, що без рухомого капіталу – інвестицій – неможливе жодне виробництво.

Капітал, на думку Тюрго, є чинником зростання “чистого продукту”. Капіталіст, інвестуючи капітал, ризикує втратити його. Тому, крім прибутку, він, як і будь-який кредитор, має отримувати процент. Процент, як і прибуток, у Тюрго – це частина “чистого продукту”, “ціна втрат”, яких зазнає інвестор. Його величина залежить від наявності капіталу, від попиту й пропозиції.

Реалістична теорія процента пов'язана також з іменами Кантільона і Юма. Як і Тюрго, вони вважали, що існує залежність між грошми й ставкою процента: збільшуючи кількість грошей в обігу, можна понизити ставку процента лише тоді, коли ці гроші потрапляють до рук підприємців, котрі їх заощаджують та інвестують. Але тоді зростають ціни, і для розвитку виробництва необхідна буде більша кількість грошових інвестицій. Коли ж гроші потрапляють до рук землевласників, вони будуть непродуктивно спожиті, а зростання споживчого попиту спричинятиме попит на гроші, отже, підвищення процентних ставок (“ефект Кантільона”).

Таким чином, ставку процента фізіократи узалежнювали від психології класу землевласників значно більше ніж від рівня прибутків і попиту на інвестиції. Однак висновок про визначальну роль процента щодо інвестицій було сформульовано досить точно: низький процент провокує інвестиційний попит, стимулюючи тим самим зростання процентних ставок.

Цікавою є думка Тюрго про те, що не має значення, в якій формі виступає капітал і якій країні завдячує своїм народженням, важливо, де саме

він інвестується (реінвестуються доходи), адже саме від розмірів інвестицій залежить зростання суспільного багатства. Рух капіталів між країнами відбувається тому, що доходи на капітал у різних країнах різні.

Погляди Тюрго лягли в основу ліберальної інвестиційної теорії, а саме:

- визначення капіталу й інвестицій, як головної умови економічного розвитку суспільства;
- визнання того, що розміри капітальних благ є змінними і залежать від розмірів доходу;
- визнання залежності руху інвестицій від розмірів прибутків і процента, коли капітал ігнорує кордони, долаючи їх у пошуках найвищої ціни на нього, тобто найвищого процента⁶.

Об'єктивні умови розвитку процесів інвестування були розглянуті також представниками англійської класичної школи політичної економії, а саме: Адамом Смітом (1723-1790) та Давідом Рікардом (1772-1823).

У своїй книжці “Дослідження про природу і причини багатства народів” (1784) Адам Сміт пише, що зростання доходів “економічної людини” є головною причиною багатства суспільства, що дохід суспільства закладено не в грошах, а в товарі. До загальних умов ефективного розвитку суспільства Сміт відносив: вільну дію економічних законів, невтручання держави в економічні процеси, свободу конкуренції як форму вияву протилежності інтересів “економічних людей”. Економічною умовою збагачення суспільства Сміт вбачав у наявності не просто грошей, а капіталів – це цінності, які з допомогою праці дають прибуток або створюють нові блага. “Зростання ... доходу й капіталу означає зростання національного багатства” – пише він. Джерелом зростання капіталу є доходи, зокрема, прибутки. Сміт показує, що капіталізація, тобто нагромадження (наслідок заощаджень), відбувається за рахунок надлишку доходів, що не були спожиті.

⁶ Вдовічен А.А. Умови, принципи та завдання інвестиційної діяльності у XV-XIX століттях // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Зб. наук. пр. Вип. I. Економічні науки. – Чернівці: АНТ Лтд., 2002. – С. 114-127.

Помилковим твердженням Адама Сміта було те, що продуктивна праця матеріалізується в продуктах, товарах, виготовлених на продаж (матеріальне виробництво), а уся сфера нематеріального виробництва стає “непродуктивною”, тобто, за Смітом, не бере участі у створенні національного багатства країни, а отже, підлягає якнайменшому інвестуванню.

Адам Сміт та Давід Рікардо виділяють пріоритетними галузями для інвестування тільки ті, де виробляються засоби виробництва, машини й механізми, що є помилковим для сьогодення часу. На цінність товарів, підкреслював Рікардо, впливає не лише праця, безпосередньо затрачена на їх виробництво, а й капітал, тобто праця, яка затрачена на знаряддя, інструменти, будівлі, що використовуються у виробництві. Тим самим він проголошує капітал центральною категорією суспільного відтворення.

Рікардо не вважав грошовий кредит джерелом інвестицій, а навпаки, заперечував твердження, що “кредит може породжувати капітал”, тому й не сформулював власної теорії процентної ставки та її ролі в регулюванні інтенсивності інвестування. Але він визнавав те, що ставка процента залежить від грошової емісії, хоча й тяжіє до вирівнювання у довгостроковому періоді, і те, що інфляція через залучення тимчасово вільних ресурсів сприяє збільшенню реального випуску продукції. Рікардо активніше, ніж Сміт, обстоював принцип лібералізації міжнародних відносин. На його думку, вільний рух товарів і капіталів, який підлягає дії об’єктивних законів, автоматично забезпечує зростання багатства й стабільність економіки. Держава має обмежуватися лише створенням сприятливих умов і підтримкою (інвестуванням) стратегічних галузей.

Класичні погляди на чинники економічного зростання (інвестування) у першій половині XIX ст.⁷

⁷ Вдовічен А.А. Умови, принципи та завдання інвестиційної діяльності у XV-XIX століттях // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Зб. наук. пр. Вип. I. Економічні науки. – Чернівці: АНТ Лтд., 2002. – С. 114-127.

Класичні доктрини набули розвитку в працях “економістів нової хвилі” Жана Батиста Сея (1767-1832), Томаса Мальтуса (1766-1834), Нассау Сеніора (1790-1864) та Джона Стюарта Мілля (1806-1873). Представниками цієї хвилі матеріальна сфера виробництва більше не розглядається як єдина, де створюється багатство: у поле зору потрапляє нематеріальна сфера виробництва, де результати праці не мають матеріального, товарного виразу (послуги, мистецтво, наука тощо), але працівники також отримують доходи, які теж можуть бути використані на нагромадження та інвестування. Вони вказують на тісний зворотний зв’язок заробітної плати з розмірами прибутку, а отже, з інвестиціями.

На відміну від Рікардо, Сей розробив інвестиційну доктрину, в якій вважає, що кредитні гроші є важливим джерелом інвестицій, яке впливає на ефективний попит більше ніж доходи, що забезпечують заощадження, оскільки заощадження часто набирають вигляду скарбів, і не можуть за умов циклічності швидко перетворюватись на інвестиції. Він визнає кредитні гроші товаром, що має власну ціну, яка формується під впливом попиту та пропозиції. Це інвестиційне джерело більш гнучко реагує на зміни інвестиційної кон’юнктури, ніж заощадження і не обмежується в розмірах. Тому в грошовій економіці, на його думку, заощадження не завжди мають дорівнювати інвестиціям. Рівновага на інвестиційному ринку досягається завдяки кредитним засобам та цінам на них. Так, для будь-якого обсягу пропозиції реальних заощаджень і банківського кредиту існує рівень цін, що “прив’язує” ставку процента до конкретної норми прибутку, і в такий спосіб забезпечує рівновагу на ринку позичкового капіталу.

Зрозуміло, що коли заплановані заощадження перевищуватимуть заплановані інвестиції, ставка процента знизиться, а рівень цін зросте, відновлюючи рівновагу. Отже, Сей майже впритул підійшов до визначення інвестиційної теорії економічної рівноваги. Міль, у свою чергу, визначає формування капіталу за рахунок заощаджень, однак вони лише тоді стають капіталом, коли підлягають виробничому споживанню, тобто інвестуванню.

Критичний напрямок і особливості аналізу інвестиційних процесів⁸

Критичний напрям в інвестиційній теорії був представлений Сімоном де Сімонді (1773-1842), П'єром Прудонем (1809-1865) та Карлом Родбертусом-Ягцовим (1805-1875). Даний напрям, на відміну від класичного, виправдовує регулююче втручання держави в процес розподілу національного доходу, наголошуючи на необхідності формування ефективного попиту широких мас населення та управління інвестиціями з метою контролю за економікою.

Капітал Сімонді та Прудон трактували як виробничі запаси, переважно як засоби виробництва, джерелом поповнення яких є доходи. Обсяги інвестування, як і Сміт, вони узалежнювали від заощаджень. Вони писали, що успіхи капіталізму мають зворотний бік: відбувається зубожіння основної маси населення, і тим самим руйнуються основи платоспроможного попиту на продукти, обсяги якого, завдяки невпинній схильності капіталістів до інвестування, зростають.

Тому Сімонді, поділяючи погляди Сміта й Рікардо на капітал, виступав проти неконтрольованого нагромадження капіталу – головної причини розшарування населення на багатих та бідних. Відтак, щоб запобігти процесам надмірної концентрації капіталу, держава має стримувати зростання заощаджень та інвестицій, перерозподіляючи й вирівнюючи доходи через податкову систему.

Джерелом інвестицій у Родбертуса виступає частина неоплаченої праці найманих робітників, а саме додаткова вартість, що створена робітником за додатковий робочий час, понад той, що необхідний останньому для відтворення вартості його робочої сили. Додаткова вартість є основою заощаджень, вона інвестується і, таким чином, стає основою концентрації капіталів.

⁸ Вдовічен А.А. Умови, принципи та завдання інвестиційної діяльності у XV-XIX століттях // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Зб. наук. пр. Вип. I. Економічні науки. – Чернівці: АНТ Лтд., 2002. – С. 114-127.

Інвестиції, за Родбертусом – це необхідне для розвитку суспільства явище, але вони мають ґрунтуватися на заощадженнях як капіталістів, так і робітників. Саме наявність заощаджень є ознакою нормального рівня споживання, коли пропозиція визначає попит.

Як ми бачимо з вищевикладеної класичної теорії, відбувається ідеалізування стихійного ринкового механізму, при якому економічний розвиток – це зростання суспільної вартості, що зумовлюється нагромадженням капіталів, тобто зростанням обсягів інвестицій, які, у свою чергу, залежать від обсягів прибутку. Проблему капіталізації доходів ця теорія пов'язувала з вартістю, її розподілом, узалежнювала рівень розвитку інвестиційних процесів від розмірів доходів та їхнього перерозподілу між класами, від схильності до не функціонального (невиробничого) споживання доходів. За класичною доктриною, макроекономічна рівновага досягається завдяки природним механізмам, зокрема, найрухомішої та найчутливішої їхньої частини – інвестицій, які в конкретному середовищі зумовлюють переливання капіталів, прискорення або сповільнення інвестиційного процесу. Економічний розвиток суспільства розглядався класичною економічною теорією, як природне явище, яке потребує більше пояснень, ніж втручань.

За умов кризової економіки використання капіталів (ресурсів), які завжди є обмеженими, стає нераціональним, призводить до зниження прибутковості. Ці думки трапляються, власне, уже в працях класиків (закони спадної родючості, спадної віддачі одиниці додаткових капіталів, спадної норми прибутку), які визнавали вплив багатьох факторів на обсяги інвестицій та інвестиційні процеси, але не давали їм великого значення, оскільки проблема обмеженості капіталів та їхнього раціонального використання не стояла так гостро. Нові проблеми вже не можна було розв'язати з позиції трудової теорії вартості, яка базувалась на середніх величинах і враховувала лише матеріалізовані затрати праці. Таку можливість дає теорія граничних величин, зокрема, щодо інвестицій, теорія “граничної схильності до

заощаджень”, “граничного капіталу”. Це дало початок зародження неокласичної теорії інвестування.

Інвестиції в неокласичній теорії⁹

Маржиналісти Стенлі Джевонс (1835-1882), Карл Менгер (1840-1921) та Фрідріх фон Візер (1851-1926) сформулювали закон спадної граничної корисності (ефективності) капіталу через: дослідження проблем ціноутворення та вплив цін на відтворення капіталу; граничну вартість факторів виробництва, що відображаються процентом та залежать від пропозиції.

Візер, розробляючи теорію інвестиційних, виробничих благ, розглядає витрати як своєрідну корисність, тобто: вартість витрат виробництва є похідною величиною від вартості продукту, сформульовано ним на підставі аналізу залежності між ціною на товари, доходами, розподілом їх на заощадження та споживання, процентом та нормою нагромадження. Вартість інвестиційного товару він виводив із його корисності, насиченості потреб, для того щоб показати, що наступні партії товару, який доступний покупцеві, змінюють попит не лише на споживчі товари, а й на інвестиційні блага.

Візер розглядав інвестиційні витрати не просто як капіталовкладення, а як витрати для суспільства, котрі вирішують певні його проблеми, передовсім проблему зайнятості. Він твердо стояв на позиціях концепції трьох факторів і вважав, що починати треба з вивчення поєднання факторів (капіталу, праці та землі), а потім визначити, яка частка вартості може належати кожному фактору. Крім того, Візер пропонував порівнювати цінність інвестиційного товару як предмета споживання з цінністю іншого предмета, виготовленого інколи з таких самих матеріалів, але який використовується в інших пропорціях в умовах обмеженості матеріальних ресурсів.

⁹ Вдовічен А.А. Умови, принципи та завдання інвестиційної діяльності у XV-XIX століттях // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Зб. наук. пр. Вип. I. Економічні науки. – Чернівці: АНТ Лтд., 2002. – С. 114-127.

Неокласик Альфред Маршалл (1842-1924) намагався розробити універсальну економічну концепцію інвестування, що примирила б класичну та маржинальну школу. Центром наукового аналізу Маршалл ставить ціну продукту, яку він розглядав як найважливіший елемент ринкової економіки. Суть його теорії ціни полягає в синтетичному поєднанні двох груп факторів, що впливають на ринкову ціну. З одного боку, ціни попиту на товар, яка визначається корисністю продукту, а з іншого – ціни пропозиції, яка залежить від витрат виробництва, тобто пов'язана з процесом виробництва. Середня ціна (вартість) трактувалася Маршаллом як результат ціноутворення, коли перетинаються на ринку ціна попиту й пропозиції.

Проблему інвестування він розглядає в контексті співвідношення ціни й корисності. Фактори виробництва (земля, праця, капітал і організаторські здібності) визначають ціну пропозиції, яка у свою чергу впливає на середню ціну. Середня ціна товару визначає попит на інвестиційні товари, отже, їхню ціну й ставку процента.

На ціну інвестиційних товарів також впливає чинник споживчого надлишку, що трактується Маршаллом як не спожиті (через високі ціни на товари) доходи, які перетворюються на заощадження. Заощадження визначають пропозицію інвестицій і знижують їхню ціну, якщо простір для їхнього застосування обмежений або обмеженими є запаси інвестиційних товарів, або бракує попиту на них. На ринку в процесі й під час обміну товарами пропозиція й попит на інвестиційні товари, як і на всі інші, перебувають у часовій рівновазі в умовах статички. Про що не можна сказати в умовах динаміки.

Таким чином, завдяки новим, маржинальним підходам, було розширено межі аналізу інвестиційних процесів, уточнено економічну інвестиційну модель. У ній поряд з об'єктивними (доходи та їхня структура, розподіл доходів, співвідношення між заощадженнями та споживанням, норма прибутку, процент і його рівень) та суб'єктивними (схильність до

заощаджень, схильність до споживання, надання переваги ліквідності) чинниками інвестиційної діяльності об'єктом дослідження стають і нові:

- структура капіталів (структура інвестицій для придбання факторів виробництва – засобів виробництва та робочої сили);
- оптимальні розміри капіталів (обсягів інвестицій) з огляду на вичерпність ресурсів, проблема заміщення цих ресурсів;
- оптимальне поєднання факторів виробництва (співвідношення рівнів заробітної плати і матеріальних засобів виробництва) з урахуванням суспільно-економічної ефективності факторів (соціальний ефект інвестицій у вирішенні проблеми зайнятості);
- часовий фактор (статика та динаміка) інвестиційних процесів;
- ціновий фактор споживання інвестиційних товарів.

Уперше постає проблема свідомого регулювання розподілу інвестицій між матеріальними факторами виробництва та працею, доцільності інвестування виробництва, що базується на використанні обмежених ресурсів.

Проте економічний аналіз інвестиційних процесів завдяки маржиналістам та неокласикам усе більше позбавляється макроекономічних ознак, зводиться до мікроекономічного рівня, починає виконувати нормативно-прикладну функцію, вирішує проблеми суб'єкта господарювання, визначає його поведінку в конкретній ситуації. Дуже несміливо і тільки як другорядні трактуються проблеми, що потребують загальносуспільної координації, державного втручання.

Заглибившись у мікроекономічний аналіз, що дав змогу визначити безліч дрібних практичних чинників інвестиційних процесів, маржинальний підхід, водночас, позбавляв можливості розглядати ці процеси як загальний чинник суспільного прогресу.

Отже, становлення неокласичної традиції економічного аналізу пов'язувалося з розробкою нових, мікроекономічних засад дослідження закономірностей інвестиційних процесів.

Перегляд неокласичних принципів та формування інвестиційної концепції ринкової рівноваги¹⁰

Зростаючий рівень концентрації (монополізації) та посилення процесів централізації капіталів справили суттєвий вплив на макроекономічне середовище ринкового розвитку, інвестиційна рівновага якого не можлива без втручання держави.

Так, Кнуту Вікселю (1851-1926) перший, хто сформулював теорію грошових імпульсів, згідно з якою держава, маніпулюючи ставкою процента, впливає на ціну грошових капіталів, а здійснюючи грошову емісію – на ставку процента. Віксель вважав, що за допомогою банківської системи відбувається регулювання інвестиційного циклу.

Погляди Вікселя мали вплив на його послідовників Г. Мюрдаля та Е.Ліндаля. Метод “очікувань” Мюрдаля означав включення очікувань як реальних змінних у формальну теорію інвестиційної рівноваги. Дослідження Е. Ліндаля в галузі динамічного аналізу будувались на ідеї необхідного включення до аналізу фактора часу. Саме Ліндаль запровадив поняття “часової” й “між часової” рівноваги. Останнє означало таку ситуацію, коли рівність інвестиційного попиту й пропозиції досягається при цінах, що відповідають очікуванням, тобто таких, які визначили рівень попиту й пропозиції. За методом “між часової” рівноваги можна було аналізувати процеси інвестування в динаміці.

У центр дослідження Ліндаль поставив проблему реалізації очікувань, тобто збіг величин, що плануються, з реальними. Зміна очікувань, на його думку, є важливим стимулом для економіки, оскільки рівень реалізації очікувань формує нові очікування. Отже, процес економічного розвитку постає як послідовність взаємопов'язаних етапів, зв'язок, між якими забезпечується послідовним збільшенням (зменшенням) економічних очікувань.

¹⁰ Вдовічен А.А. Умови, принципи та завдання інвестиційної діяльності у XIX-XX століттях // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Вип. IV. Економічні науки. – Чернівці: АНТ Лтд., 2002. С. 148-157.

Велике значення для розвитку економічного аналізу інвестиційного циклу мало запровадження таких понять, як ex-ante (економічний процес розглядається з погляду очікуваних результатів, тобто прогнозується) ex-post (з погляду аналізу фактичних результатів). Відтак у центр дослідження було поставлено оцінки майбутнього. А впровадження названих понять дало змогу теоретично аналізувати не рівноважну модель інвестиційного циклу, рушійною силою якої саме і були відхилення величини ex-ante від ex-post, причому такі відхилення розглядалися як внутрішньо властиві економіці. Звідси робиться висновок про необхідність втручання держави.

На думку Артура Пігу (1877-1959) та Ральфа Хоутрі (1879-1975), держава може регулювати інтенсивність інвестиційних процесів, яка зумовлює відповідний рівень економічного зростання. Тому вони розглядають проблему формування державного інвестиційного середовища, яке характеризується прямими та непрямыми засобами впливу.

До непрямих засобів впливу відноситься: грошова сфера; перерозподіл доходів за допомогою фіскальних засобів; субсидування розвитку перспективних галузей; капіталовкладення за рахунок бюджетних витрат; надання державою кредитів комерційним банкам під регульовану ставку процента; політика високого рівня заробітної плати, що має забезпечити пропорційно більший приплив грошей і пропорційно вищі прибутки та ціни; перерозподільна політика держави, що має сприяти частковому вирівнюванню доходів та ін.

Прямими засобами впливу є використання державою “зовнішніх ефектів” через адміністративний вплив: контроль за ціноутворенням і встановлення квот та тарифів з метою обмеження влади монополій на ринку.

Отже, найвищого рівня суспільного добробуту, можна досягнути за допомогою втручання держави в процес перерозподілу доходів через застосування фіскальних методів та контролю за ціноутворенням.

Можна стверджувати, що саме Пігу та Хоутрі заклали основи інвестиційної теорії циклу й теорії економічного державного управління

інвестиційними процесами. Хоча вони і були прихильниками неокласичної доктрини невтручання держави в економіку, вони фактично обґрунтували принципи формування активної інвестиційної політики держави. З переглядом неокласичної ринкової парадигми пов'язаний переворот в економічній теорії, що виявився в зміні підходів до визначення ролі держави в суспільно-економічному процесі, до аналізу сутності самих ринкових відносин, до визначення ролі інвестицій у врівноважуванні економіки. Відтоді інвестиційні процеси розглядають як стабілізатор економічного розвитку, основу економічного циклу.

Кейнсіанська інвестиційна теорія^{11,12}

Вільне переливання капіталу та робочої сили, вирівнювання витрат виробництва, цін та норми прибутку стають неможливими в умовах розвитку монополій. Повторюваність криз, що супроводжувалися зниженням рівня виробництва, інвестицій, зайнятості, заробітної плати, серйозними труднощами збуту товарів, розладом усього механізму капіталістичної економіки знищила ілюзії неокласиків про постійну можливість автоматично забезпечувати рівновагу на ринку товарів, праці та капіталу.

Економічна думка того періоду виявилася нездатною навіть пояснити ці явища, а тим більше, рекомендувати які-небудь способи подолання криз.

Тому, провідною ідеєю теорії Джона Мейнарда Кейнса (1883-1946) була необхідність державного регулювання капіталістичної економіки, зокрема, свідомого створення макроекономічних умов для економічного зростання через формування економічних механізмів залучення інвестиційний у національне господарство.

Кейнс увів до макроекономічного аналізу такі поняття інституціонального характеру: схильність до споживання (частка не функціонального споживання в НД); схильність до заощаджень

¹¹ Вдовічен А.А. Умови, принципи та завдання інвестиційної діяльності у XIX-XX століттях // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Вип. IV. Економічні науки. – Чернівці: АНТ Лтд., 2002. С. 148-157.

¹² Кейнс Дж. М. Избранные произведения. Пер. с англ. – М.: Экономика, 1993.

(нагромаджувана частка НД); схильність до інвестування (частка НД, що використовується для розширення виробництва); надання переваги ліквідності (швидкому перетворенню активів на пасивну, грошову, тобто кредитно-позичкову форму); гранична ефективність капіталу (норма прибутку). За основу теоретичних визначень береться формула, що за нею інвестиції дорівнюють заощадженням.

Він не заперечував впливу меркантилізму на його концепцію державного регулювання економічних процесів: як і меркантилісти, він розглядає збільшення маси грошей в обігу, як засіб їхнього здешевлення й відповідно зниження ставок процента; схвалює зростання цін як засіб стимулювання розвитку торгівлі й виробництва; стверджує, що недостатня кількість грошей в обігу породжує безробіття й скорочення виробництва; підносить проблеми економічної політики до національного рівня.

Кейнс був перший, хто вказував на необхідність стимулювання інвестиційного процесу. На цьому принципі він будує свою економічну програму втручання держави в економіку через стимулювання ефективного попиту, складовою якого є інвестиційний попит (виробниче споживання). Тому Кейнс, пропонує впливати на інвестиційні процеси за допомогою грошово-кредитної та бюджетної політики.

Грошово-кредитна політика, за Кейнсом, зводилася до створення ілюзії підвищення норми прибутку, щоб сприяти інвестуванню заощаджень, а саме:

- помірне нарощування інфляції методом грошових шоків, що забезпечує знецінення заощаджень та створює ілюзію збільшення доходу на інвестовані кошти, а з іншого боку, внаслідок інфляційного очікування, сприяє зростанню поточного споживання;
- планове зниження норми процента через штучне зниження й фіксацію норми процента на державні кредитні засоби.

Бюджетні методи, Кейнс пов'язує зі збільшенням державних витрат та зменшенням доходів бюджету (дефіцит державного бюджету), а саме, він пропонує:

- нарощувати державні інвестиції у галузі (пріоритетні), що стимулюють розвиток інших виробництв за рахунок витрат бюджету;
- здійснювати державне субсидування корпорацій з метою стимулювання інвестицій;
- розвивати та підтримувати систему суспільних робіт;
- використовувати стимулюючу щодо підприємців, які інвестують систему оподаткування;
- створити систему держзамовлень, що дасть можливість підприємцеві прогнозувати наслідки своєї діяльності;
- розвивати державну позичкову систему, яка б давала можливість впливати на ставку процента і т. п.

Значне місце у макроекономічній моделі Кейнса займає механізм інвестиційного мультиплікатора (– це відношення обсягів доходів до обсягів інвестицій). На основі нього Кейнс формулює правило: “будь-який новий приріст інвестицій автоматично забезпечує приріст сукупних доходів, що в них частка заощаджень зростає переважаючими темпами стосовно частки, котра споживається, а отже, забезпечується основа майбутніх інвестицій”.

На думку Кейнса, мультиплікатор дає змогу оцінити ефект від державного стимулювання, тобто державних витрат (наприклад, якщо зменшуються податки, то розміри віддачі від державних витрат збільшуються, і навпаки, якщо імпорт є досить значним, то частина “нових” доходів уходить за кордон, зростає ймовірність дефіциту платіжного балансу). Тому економічну політику, за Кейнсом, слід будувати саме на дії мультиплікативних зв’язків.

Кейнсіанські підходи найбільш чітко відбилися в теоріях Е. Хансена, Р.Харрода, Дж. Хікса, О. Домара, П. Самуельсона та ін., головним змістом яких є проблема забезпечення економічної рівноваги через регулювання інвестиційної активності. Ця школа отримала назву неокейнсіанської, а самі теорії – неокейнсіанських інвестиційних теорій економічного циклу. Головним змістом цих теорій є положення про те, що економічний цикл

зводиться до звичайних коливань кон'юнктури, а провідним фактором, від якого залежить стан кон'юнктури, а отже, і всього циклу, є динаміка інвестицій. Першопричина циклічності – зниження обсягів “реальних інвестицій”.

“Приватні інвестиції та державні витрати – ось ті сфери, де слід переважно шукати пояснення змін зайнятості та доходів” – указував Хансен. Західні теоретики надають капіталовкладенням властивість свого роду незалежної змінної величини, від якої залежать інші змінні.

Елвін Хансен (1887-1976) будує власну інвестиційну модель економічної динаміки, доповнюючи теорію Кейнса “правилом акселератора” (прискорювача). Акселератор у нього – це відношення приросту інвестицій до приросту доходів (кожен долар прирощеного доходу у певних пропорціях збільшує інвестиції). Акселератор демонструє зворотний зв'язок між приростом доходів (національного доходу) та приростом інвестицій, показуючи у скільки разів можуть збільшуватися капіталовкладення внаслідок зростання національного доходу.

Проте, на відміну від Кейнса неокейнсіанці доповнили його теорію двома наступними постулатами: по-перше, вони вважали, що імпульсом для економічного зростання є не інвестиції, а доходи, що зростають, і, по-друге, що закономірності пожвавлення інвестиційних процесів необхідно розглядати в контексті динамічної, а не статичної економіки, з чим ми не можемо не погодитися.

Так, американські неокейнсіанці вважають державний бюджет основним регулятором економіки, який провокує інвестиції, тобто автоматичне пристосування податкової та бюджетної політики для регулювання циклу. Наприклад, під час швидкого економічного зростання необхідно підвищувати податки, з тим щоб послабити функцію споживання та стримати інвестиції, а в періоди спадів навпаки. До механізмів інституціонального характеру стабілізації економіки, за новокейнсінською доктриною відносять; податок на доходи (доходи бюджету), виплати із

соцстрахування (витрати), тобто держава взяла на себе управління економічними процесами й соціальною сферою.

Критично ставився до схеми втручання держави в економіку за Кейнсом, французький економіст Франсуа Перру. Він обґрунтував власний варіант, який включав ідею програмування, індикативного планування, що набула широкого визнання в уряді де Голля, як форма державного регулювання економіки Франції.

Прихильники концепції індикативного планування головний наголос робили на необхідності державного регулювання інвестиційних процесів через програмування економічного розвитку країни, при цьому, не заперечуючи значення ринкового механізму та конкуренції у регулюванні економіки.

Основу такого програмування становила система національних рахунків (СНР), планів-угод та державних планів індикативного (рекомендаційного) характеру, щодо приватного сектора, та директивного – щодо державного сектора економіки. Дане планування (програмування) повинно будуватись на координації планів приватних підприємств, передбачаючи методи стимулювання інвестиційних процесів, та захисту ринку капіталів від іноземного втручання й конкуренції. Дана концепція планування за п'ятирічками, що була започаткована ще в 1947 році, триває, і тепер.

Незалежно від Кейнса група економістів на початку 30-років у Швеції теж дійшла висновку про необхідність більш активного втручання держави в економіку. Це були представники Стокгольмської школи Ерік Ліндаль (1892-1960), Бертін Улін (1899-1979) та Ерік Лундберг (1907-1987), що розробили концепції, які лягли в основу економічної політики шведського уряду по подоланню кризи в грошово-фінансовій сфері 30-х років. Складові цієї політики базувались на таких принципах: сильна держава регулює економічний процес через стимулювання інвестицій, використовуючи для цього механізми саморегулювання, передовсім грошову сферу;

перспективний напрям розвитку – від економіки пропозиції до економіки попиту; соціальна сфера базується на сильній і стабільній економіці, її розвиток регулюється й контролюється державою. Тобто, плануються обсяги виробництва, ціни, заробітна плата, прибутки, були розгорнуті широкомасштабні суспільні роботи. Як засіб коригування економіки та забезпечення її динамічного розвитку держава (уряд) застосовувала дефіцит держаного бюджету, додаткові шоківі емісії грошей, стимулюючу фіскальну політику.

Однак кейнсіанська економічна політика в різних країнах відображала національні особливості розвитку, традиційні цінності, що позначалось на масштабах і формах державного втручання в економіку. Кейнсіанська програма стимулювання інвестиційної діяльності, зрозуміло, могла здійснюватися лише за умови, що національна економіка є відносно закритою. Проте, це не виключало таких явищ, як міждержавне кредитування, позики тощо. Але все це могло здійснюватися тільки під контролем держави, за допомогою її чіткої протекціоністської політики. Т.Негіші називає таку модель розвитку інвестиційних процесів “мобілізаційною моделлю”.

Кейнс разом зі своїми послідовниками вирішували проблеми, які пов’язані з інфляцією попиту (економіка в стані депресії). Однак вони передбачали ситуацію, коли економіка переживатиме інфляцію витрат і економічна політика вже не буде обмежуватися лише втручанням держави у сферу попиту. Виникне необхідність регулювання інших процесів, таких як; формування заробітної плати, зайнятості, бюджетних видатків, регулювання інфляційних процесів та ін. Однак і на сучасному етапі інвестиційна теорія економічного циклу не втратила свого значення. Її основні принципи щодо державного управління інвестиційними процесами залишаються актуальними і сьогодні для України.

Інституціональна інвестиційна теорія¹³

У процесі економічного розвитку в економічній науці виникає своєрідний напрям сучасної інституціональної інвестиційної теорії. Прихильники даного напрямку в основу аналізу беруть проблеми соціального, політичного, етичного, правового та іншого характеру, а не суто економічного.

Як писав автор терміна “інституціоналізм” У. Гамільтон: “Інститути – це словесний символ для ліпшого описування звичаїв. Вони означають переважаючий і постійний спосіб мислення, який став звичкою для групи або звичаєм для народу. Світ звичаїв і звичок, до якого ми пристосовуємо наше життя становить сплетіння і безперервну основу інститутів”.

Інституціоналісти Торстен Веблен (1826-1929), Артур Шпітгоф (1873-1938), Джон Коммонс, Веслі Мітчелл та ін., прагнуть показати, що загальний стан суспільства, суспільне середовище безпосередньо впливають на хід економічного розвитку і намагаються врахувати цей вплив у процесі формування економічної політики. Інвестиційна теорія інституціоналізму зводиться до окремих концепцій поведінки фірм та до аналізу складових інвестиційного клімату.

Так, Торстен Веблен визначав економіку, як єдність і боротьбу суперечностей “машинного процесу та інвестицій заради прибутку”, тобто “індустрії” і “бізнесу”. Бізнес у нього інституціональна система, що включає такі інститути, як монополія, конкуренція, кредит тощо, які перешкоджають розвитку машинної техніки. А індустрія, сприяє зростанню продуктивності й ефективності виробництва на відміну від бізнесу, що домагається високого прибутку через різні кредитні й біржові операції та розширення фіктивного (фінансового) капіталу.

Виникнення ж нових інститутів, за Вебленом, уможливить панування індустрії, керованої технократією (науково-технічною інтелігенцією). Але створення передумов для формування інституціонально-технологічного суспільства, Веблен пов’язує з керівною роллю держави, яка має створити відповідне сприятливе економічне середовище, узявши на себе всі інвестиційні витрати на формування техноструктури (освіта, нові технології і т. п.) та, спрямовуючи розвиток бізнесу в необхідне русло.

¹³ Вдовічен А.А. Умови, принципи та завдання інвестиційної діяльності у ХІХ-ХХ століттях // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Вип. ІV. Економічні науки. – Чернівці: АНТ Лтд., 2002. С. 148-157.

Інший інституціоналіст, Артур Шпітгоф, аналізуючи причини, які лежать в основі інвестиційної активності, зазначав, що його попередник російський економіст Туган-Барановський, правильно зводить їх до визначальних величин інвестиційного циклу, тобто взаємозв'язку доходів і споживання, але завжди спиняється перед необхідністю пояснити також і “ту обставину, що спочатку існує період, протягом якого нагромаджуються великі маси позичкового капіталу, котрі не знаходять собі застосування, а потім настає період бурхливого інвестування”.

На його думку, імпульсом до кумулятивного інвестування є формування галузей (що базуються на новітніх технологіях і природних перевагах), де отримуються надвисокі прибутки і котрі мають значні переваги перед іншими, а також у світовому господарському просторі в цілому. Розвиток таких галузей ініціює нові потреби і підсилює попит на інвестиції. Імпульсом може також стати відкриття нових можливостей у порівняно відсталих країнах – нових ринків, що потребуватимуть від ЕРК інвестицій та позик.

Веслі Мітчелл теж приділяв увагу аналізу циклічних коливань, та був прихильником державного регулювання економіки. Він писав, що інвестиційний бум має кумулятивну природу. Його пожвавлення чи затухання пов'язане з дією екзогенних (зовнішніх) та ендогенних (внутрішніх) чинників, щодо самої економічної системи. Іншими словами, чинники у Мітчелла споріднене поняття інвестиційного клімату.

До екзогенних чинників відносить: НТП, демографічний бум, війни, неврожаї, міжнародну інвестиційну діяльність, діяльність уряду, валютно-кредитну систему та інші сторонні імпульси. До ендогенних чинників відносить: посилення мотивів інвестиційної діяльності (зростання прибутку і процента), сталість грошово-кредитних відносин, стабільність позиції банків як позикодавців, зростання маси капіталів, що шукають сфери застосування, та ін.

Мітчелл вважав, що: будь-які обсяги іноземних інвестиційних надходжень не можуть справити імпульсного ефекту на економіку, не можуть бути поштовхом до кумулятивного розгортання, коли для цього ще не визріли ендогенні чинники.

Тому перед державою постає необхідність впливу й регулювання динаміки інвестицій та циклів (проведення дієвої анти циклічної політики). Важелями впливу на економіку і, водночас, об'єктами такого впливу у нього є економічні інституції – інвестиції, фінанси, грошовий обіг, кредит;

політичні інституції; право; суспільна психологія тощо. Одним із методів регулювання є планування, якому Мітчелл надає великого значення. За допомогою планування, на його думку, можна розв'язати будь-які економічні й соціальні проблеми.

Рональд Коуз будує свою інвестиційну теорію на загально соціальних засадах, на визнанні того, що інвестиційні витрати в суспільстві мають загальний характер, оскільки кількість інвестиційних благ, створених суспільством, є обмеженою, а тому використання таких має бути контрольованим, раціональним і побудоване на так званому контрактному підході до організації економіки.

Виникнення контрактної економіки, на думку Коуза, повністю трансформує її суть, підносячи будь-які інвестиційні витрати до рівня соціальних інвестиційних витрат, що дає змогу державі формувати відповідне економічне й політичне середовище для спрямування інвестиційних процесів у необхідне русло.

Цікавою є теорема В. Ростоу, Ж. Еллюля і Р. Арона про формування свідомого обмежувального чи сприятливого інвестиційного середовища. Важливими складовими інвестиційної стратегії держави на їхню думку має бути визначення пріоритетів економічного розвитку й спрямування інвестиційних потоків у цьому напрямку. Необхідно виходити з того, що можливість поєднання державного управління інвестиційними процесами та лібералізації іноземної підприємницької діяльності полягає у створенні сприятливих умов для носіїв стратегічних інвестицій – транснаціональних корпорацій, які завдяки існуючим національним перевагам, зацікавлені в інвестуванні імпульсних галузей національного виробництва, що у свою чергу сприятиме створенню відповідного інвестиційного середовища, яке протистоятиме негативній зовнішній експансії і стимулюватиме внутрішнє інвестування. З цією метою Ростоу та Еллюль пропонують запровадити прогнозно-індикативне планування інвестиційної діяльності на державному рівні.

Отже, підсумовуючи характеристику засад інституціонального аналізу інвестиційної діяльності, необхідно зазначити, що всі представники цього напрямку:

- по-перше, наголошували на необхідності врахування впливу позаекономічних чинників активізації такої діяльності та її кумулятивного розгортання;

- по-друге, указували на об'єктивну зумовленість стимулюючого втручання держави в інвестиційні процеси;
- по-третє, доводили, що роль держави в розгортанні інвестиційної діяльності полягає у створенні сприятливого інвестиційного клімату;
- по-четверте, до основних інституцій сприятливого інвестиційного середовища відносили поряд з економічними (макроекономічні показники розвитку; стан грошово-кредитної сфери; національні економічні переваги; розвиток факторів виробництва, до яких належать кваліфікована робоча сила, природні ресурси й капітали; формування провідних галузей економічної структури; стан внутрішньої конкуренції; місце країни і міжнародному поділі праці; експортний потенціал країни; рівень розвитку транснаціональних зв'язків тощо), також інституціональні (інституціональна будова суспільства; правова база; розвиток ідеології; менталітет нації; вплив певних лобістських груп на уряд країни і т. п.) та соціальні інституції (стан і потреби соціального розвитку).

1.2. Мета та особливості визначення головних напрямків регіональної політики держави

Регіон – це частина території країни, на якій функціонує сформований комплекс галузей виробництва, виробничої та соціальної інфраструктури¹⁴.

Кожен регіон характеризується специфічними природно-географічними, історико-демографічними, політико-адміністративними особливостями. Саме в регіоні створені умови для виробничої діяльності, проживання та організації побуту і відпочинку населення. Тут формуються ознаки етнічної спільності людей, їхньої економічної і соціальної цілісності, поєднані інтереси усіх суб'єктів господарювання.

Регіональна економіка покликана забезпечувати раціональне використання ресурсного потенціалу регіону і на цих засадах вирішувати

¹⁴ Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки: Підручник. Друге вид., виправлене і доповнене. – К.: Атіка, Ельга-Н, 2000. – 592с., С.473.

соціально-економічні проблеми населення, зменшувати залежність регіонів від центру. З цією метою треба визначити стабільні нормативи відрахувань до бюджетів всіх рівнів.

Головна мета державного регулювання розвитку регіонів – забезпечити найповніше використання їхнього ресурсного потенціалу шляхом оптимального поєднання інтересів держави і кожного регіону.

Стратегічна мета економіки України – гарантувати стабільність розвитку на базі створення високоефективної соціально орієнтованої економіки усіх регіонів, яка забезпечить високий рівень життя населення, мотивацію до трудової і підприємницької діяльності, умови рівноправного партнерства у світовому економічному співтоваристві.

Регіональна політика держави охоплює такі напрями, як економічний, соціальний, демографічний, екологічний, поселенський та науково-технічний.

Найважливішим серед цих напрямів є *економічний*. Завданням регіональної політики держави тут є забезпечення комплексного і збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням наявних трудових ресурсів, науково-технічного потенціалу та можливостей їхнього ефективного використання.

Соціальний напрям означає, що держава сприятиме прискореному розвитку соціальної та виробничої інфраструктури в тих регіонах, у яких низький рівень соціального забезпечення (передусім у сільській місцевості).

Демографічний напрям державної регіональної політики повинен стимулювати якісні зміни демографічної і соціальної структури населення, створювати умови для зменшення смертності та зростання народжуваності, оздоровлення населення тощо.

Екологічний напрям охоплює регулювання природно-господарської збалансованості в регіонах і створення сприятливих умов для життєдіяльності населення, раціональне використання рекреаційних ресурсів та ін.

Поселенський напрям регіональної політики спрямований на формування раціональної системи розселення, збереження заселеності сільської місцевості, зростання ролі у поселенських структурах сільських населених пунктів, селищ міського типу та малих міст, стримування розвитку великих міст та ін.

Науково-технічний аспект регіональної політики повинен забезпечувати таке: розвиток пріоритетних напрямів наукових досліджень, раціональне ресурсоспоживання і природокористування; розробку, освоєння та широке використання принципово нових конкурентоспроможних машин, технологій і матеріалів; розробку технології ефективного використання енергоносіїв; сприяння зменшенню залежності від імпорту тощо.

Отже, регіональна політика держави – це сукупність економічних, правових, організаційно-управлінських рішень, спрямованих на гармонійне поєднання інтересів держави й окремих регіонів, створення сприятливих економічних та правових засад для національного використання місцевих ресурсів і виробничого потенціалу¹⁵.

Державне регулювання розвитку регіонів забезпечують запровадженням відповідних пріоритетів, тобто наданням переваги на конкретному етапі розвитку окремих галузей, видів діяльності, форм господарювання конкретних регіонів. Залежно від поставлених цілей та рівнів управління пріоритети можна визначати як на державному, так і на місцевих рівнях. Прикладом регіонального пріоритету державного рівня може бути інтеграція територіальної структури виробничих комплексів Донбасу, Придніпров'я, Прикарпаття та інших до всеукраїнського поділу праці, поглиблення їхньої спеціалізації щодо виробництва продукції, яка має першочергове значення для становлення економіки незалежної України.

Рівень економічного розвитку регіону і ступінь задоволення його жителів залежать від виробничої структури цього регіону, (комплексного

¹⁵ Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки: Підручник. Друге вид., виправлене і доповнене. – К.: Атіка, Ельга-Н, 2000. – 592с., С.474.

використання його ресурсів. Раціональна виробнича інфраструктура, пропорційний розвиток усіх сфер суттєво впливають на підвищення продуктивності праці і раціональне використання трудових ресурсів. Їхня продуктивність значно залежить від належного утримання та розвитку охорони здоров'я, спорту тощо.

Взаємодія складових структури регіону створює реальну базу для розвитку ринкових форм управління регіональними комплексами, вироблення та реалізації регіональної політики, спрямованої на ефективне використання виробничого апарату, трудових ресурсів та довілля.

Одним із напрямів регіональної політики та проведення адміністративних реформ є вдосконалення адміністративно-територіального поділу України.

На рівні теоретичних розробок щодо економічного районування сформувались різні погляди українських вчених, зокрема, К.Г.Воблого, М.М.Паламарчука, Ф.Д.Заставного, М.Д.Пістуна, О.І.Шаблія, А.Т.Ващенко, І.А.Горленка, Л.М.Корецького, С.С.Мохначука, В.А.Поповкіна та ін.

Перегляд адміністративно-територіального поділу України проф. Ф.Д.Заставний вбачав у деталізованішому внутрішньодержавному економічному районуванні.

Для цього він пропонував дотримуватись низки вимог, а саме:

- враховувати рівень розвитку важливіших галузей матеріального виробництва – промисловості і сільського господарства;
- передбачати однакові перспективи розвитку суміжних областей;
- зважати на спільності розміщення областей у відповідних природних зонах, наявність і використання сировинних ресурсів тощо; враховувати внутрішню господарську однорідність областей та їхні значні відмінності у розвитку і спеціалізації виробництва;
- зменшувати невідповідності у площі територій та кількості населення.

Здобуття Україною незалежності та перехід до ринкових відносин зумовили потребу формування внутрішньодержавного поділу праці, нових

територіально-виробничих комплексів, вільних економічних зон та відповідних ринкових структур. Сформувався умови для проведення нового економічного районування України. Один із таких варіантів запропонували автори підручника „Розміщення продуктивних сил” Є.П.Качан, М.О.Ковтонюк, М.О.Петрига (Див. додаток А.).

Останнім часом оригінальну думку про регіоналізацію (районування) висловив О.І.Шаблій. Соціально-економічний район у його розумінні – це великий регіон України, територія якого тісно пов'язана з найбільшим розташованим на ній населеним пунктом – демографічним, урбаністичним, соціальним, культурним та економічним ядром, що визначає його головні зовнішні функції і геопросторову організацію. Відповідно до цього автор пропонує виділити в Україні шість соціально-економічних районів. В їх центрі є великі міста, тут враховані загальноукраїнський поділ та інтеграція праці тощо. Виділено такі соціально-економічні райони: Західний, Центральний, Центрально-Східний, Північно-Східний, Південний та Східний.

В.А.Поповкін запропонував таке макроекономічне районування України.

1.Центрально-український район (Київська, Чернігівська, Житомирська, Черкаська та Кіровоградська області, або Київське Полісся і Середнє Придніпров'я).

2.Донбас і Нижнє Подніпров'я (Донецька, Луганська, Дніпропетровська, Запорізька області).

3.Слобідська Україна (Харківська, Сумська і Полтавська області).

4.Причорноморський (Одеська, Миколаївська, Херсонська області та АР Крим, або Північне Причорномор'я та Крим).

5.Західноукраїнський (Рівненська, Волинська, Вінницька, Хмельницька, Тернопільська, Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька області, або Волинське Полісся, Поділля та Українські Карпати).

Макрорайонування території України за В.А.Поповкіним можна використати для регулювання головних економічних пропорцій, формування

раціонального територіального поділу праці, а також для науково-аналітичного прогнозування. Такий поділ ґрунтується на історичних, економічних і соціальних факторах, спільності перспективних інтересів і напрямів розвитку економіки виділених регіонів. У сільськогосподарському виробництві виділяють такі зони і райони спеціалізації: Полісся, Лісостеп, Північний і Центральний Степ, Південний Степ, Передгірські і Гірські райони Криму, Передгірські й Гірські райони Карпат, зони великих міст і промислових центрів.

Досить вдалим спеціалісти вважають варіанти економічного районування, запропоновані М.Д.Пістуном і Ф.Д.Заставним (**Див. додаток Б.**). Як видно з додатку Б., запропоноване цими вченими районування має невеликі розбіжності.

Регіональна політика є важливим компонентом розбудови державності. В Україні потрібно регіоналізувати, передусім, управління, що сьогодні є визначальним напрямом розвитку реформ та стабілізації економіки. Регіональну політику треба формувати, враховуючи економічні, соціальні, науково-технічні, демографічні, гуманітарні та національні процеси, що відбуваються в регіонах. Цьому найбільше відповідає схема соціально-економічного районування України, наведена у **додатку В.**

Як видно з **додатку В.**, автори намагались пов'язувати назву району з характерними особливостями географічного положення території (Західний, Донеччина, Придніпров'я, Причорномор'я); в інших випадках давали назву від його центру – найбільшого міста, що є на цій території (Київщина, Харківщина). Однак під Київщиною і Харківщиною можна розуміти територію відповідної області. Тому назву „Київщина” замінено назвою „Центральний район”. Що стосується Харківщини, то це питання, як вважають автори, є дискусійним. (Можливо, ліпше назвати його Слобожанщиною).

Проблеми удосконалення управління регіонами є надзвичайно актуальними. З опублікованих останнім часом фундаментальних праць на цю тему варто назвати монографію В.Симоненка.

Під регіоном автор розуміє господарську територію, виділену всередині країни за економіко-географічним положенням, природними і трудовими ресурсами, спеціалізацією і структурою господарства, спільністю екологічних, демографічних та інших проблем, роллю у міжнародному поділі праці. В. Симоненко виділяє такі регіони: Причорноморський, Центральний, Поліський, Східний, Придніпровський, Подільський, Карпатський та Кримський.

Загалом спільним у підходах до економічного районування є тенденція до вирівнювання не тільки меж регіонів, а й економічного потенціалу, введення в них великих міст, які виконують міжгалузеві функції виробничого, наукового і культурного обслуговування, підготовки і перепідготовки кадрів тощо.

Крім того, в Україні потрібно уточнювати межі адміністративних одиниць – сіл, адміністративних районів, великих міст. Розукрупнення сільських Рад зумовлене потребою відродження так званих неперспективних сіл. З іншого боку, перехід до ринкових відносин та на переважно економічні методи управління передбачає укрупнення сільських районів.

Формування регіонів обласного рангу пов'язане з динамікою розвитку продуктивних сил, їхньою територіальною концентрацією, спеціалізацією, інтеграцією і диференціацією. Виконавчі управлінські структури, планові, статистичні, фінансово-кредитні органи визначають область як основну ланку територіального управління, оскільки в її межах функціонує багатогалузеве господарство, галузі якого взаємодіють між собою. Важливою ознакою цієї системи є її стійкі зовнішні і внутрішні зв'язки, які регулюють специфічні регіональні умови відтворення, спрямовані на раціональне використання природних, трудових і матеріальних ресурсів.

Зазначимо, що немало вчених піддають сумніву раціональність поділу України на 25 областей. Так, зокрема на думку експертів Міжнародного інституту порівняльного аналізу, послуговуючись визначенням, яке пропонується законом, в Україні можна виділити не більше десяти областей, які територіально збігаються з так званими ТВК – територіально-виробничими комплексами.

Як один з варіантів пропонується такий адміністративно-територіальний поділ: Київщина – в межах Київської та Чернігівської областей на основі Центрально-Поліського ТВК;

Волинь – в межах Житомирської, Рівненської та Волинської областей на основі Західно-Поліського ТВК;

Слобожанщина – в межах Полтавської, Сумської та Харківської областей на основі Північно-Східного ТВК;

Донеччина – в межах Донецької та Луганської областей на основі Донецького ТВК;

Запоріжжя – в межах Дніпропетровської та Запорізької областей – Придніпровський ТВК;

Таврія – в межах Одеської, Миколаївської, Херсонської областей та Автономної Республіки Крим – Причорноморський ТВК. Як варіант: АРК – окремий суб'єкт Крим;

Черкащина – в межах Черкаської та Кіровоградської областей на основі Центрально-українського ТВК;

Поділля – в межах Вінницької, Хмельницької та частково Тернопільської областей – Подільський ТВК;

Карпатська область – в межах Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької, Закарпатської і частини Тернопільської областей – Карпатський ТВК¹⁶.

Як альтернативу цьому пропонують зміну меж областей за умови загального збереження їхньої кількості. Але реалізувати цю пропозицію за допомогою парламенту неможливо без змін у Конституції.

Змінити межі областей неможливо і через референдум. Отже, для розв'язання проблеми є потреба розробити відповідний законодавчий механізм.

¹⁶ Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки: Підручник. Друге вид., виправлене і доповнене. – К.: Атіка, Ельга-Н, 2000. – 592с., С.475-478.

Новим територіальним одиницям можна дати старі історичні назви: Галицький край (Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська області), Подільський край (Вінницька, Хмельницька, Тернопільська області), Волинський край (Волинська, Рівненська області), Поліський край (Київська, Чернігівська, Житомирська області), Наддніпрянський край (Черкаська, Кіровоградська області), Чорноморський край (Крим, Одеська, Херсонська, Миколаївська області), Слобідський край (Харківська, Полтавська, Сумська області), Запорізький край (Запорізька, Дніпропетровська області), Східний край (Донецька, Луганська області).

Проте першочерговим у регіональній політиці України є надання регіонам широких прав у виробничій, фінансово-кредитній та в інших видах діяльності, що забезпечить ефективне використання їхнього ресурсного потенціалу і зменшить тенденції до сепаратизму.

Аналіз, виконаний вченими, свідчить про наявність суперечностей у розвитку окремих територій, що особливо яскраво виявляється на прикладі старо-промислових регіонів – Донецького та Придніпровського. Ці регіони характеризуються максимальним рівнем концентрації промисловості. Коефіцієнт локалізації промисловості в Донецькому регіоні в чотири рази вищий, ніж у середньому по Україні, та в 11 разів вищий, ніж у Поліссі; у Придніпровському регіоні – удвічі вищий від середнього. В наслідок надмірного техногенного навантаження, спричиненого високою концентрацією шкідливих виробництв, у Донецькому регіоні зареєстровано найвищий рівень смертності – 17% (15% по Україні).

У регіональній політиці держави треба враховувати специфічні особливості розвитку кожного регіону, історичних та інших умов їхнього формування, сприяти сталості економічного розвитку. Найважливішими завданнями є забезпечення економічної незалежності, здатності економіки до саморозвитку. Потрібно організувати моніторинг індикаторів, які характеризують сталість розвитку економіки регіонів. Індикатори – це система кількісних показників, які визначають вплив різних чинників на сталість економіки регіону і змінюються залежно від соціально-економічного стану суспільства, пріоритетів його розвитку (див. рис. 1.2.1.).

Рис. 1.2.1. Система індикаторів сталого розвитку економіки регіону

Реалізація стабілізаційних заходів, поетапний перехід до ринкових відносин потребують впровадження економічних та правових механізмів регулювання економіки як на державному, так і на регіональному рівнях. Ці механізми, як свідчить досвід розвинених країн, передбачають централізоване державне та регіональне прогнозування, планування та програмування соціально-економічних процесів. Комбінація цих елементів, узгодженість між ними визначають особливості управлінської політики держави.

Отже, формування національної економічної системи, докорінна зміна економічних відносин обумовили ряд нових завдань, пов'язаних з реконструкцією національної економіки. В цій ситуації вкрай необхідно провести децентралізацію державного управління та структурну перебудову промисловості й господарства України на засадах вмілого регулювання інвестиційними процесами, виробничо-технічною і соціально-економічною політикою, які б забезпечували реалізацію просторової стратегії й регіональної політики в масштабі держави.

Однією з особливих прикмет цивілізованого розвитку в останні роки ХХ століття є актуалізація регіональної проблематики на тлі посилення

інтеграційних процесів в усіх сферах суспільного життя. Відбувається зміна стратегічного напрямку в соціально-економічній політиці держави, у свідомості людей і, певна річ в структурі наукових досліджень. Нагальність таких змін обумовлена з одного боку тим, що продовжують діяти сильні тенденції до глобалізації економіки на базі розширення діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) і загострення екологічної кризи, а з другого – має місце постійний пошук до національно-державної, етнічно-територіальної, регіональної самоврядності та самодостатності. На нашу думку, аналогічне можна сказати, що стратегія розбудови України, яка зорієнтована на інтеграцію у світове співтовариство, визначила необхідність розробки наукових основ територіального господарювання, для якого невід’ємним є цілісність, соціально-економічна комплексність, системність.

Загалом в Україні необхідно розширити тематику і поглибити змістовність регіональних досліджень, привести їх у відповідність до потреб розбудови регіонів. Ми вважаємо, що це сприятиме зміцненню всього державного організму, зніме суспільне напруження етнічного, економічного, адміністративного, політичного характеру. Регіональну політику розглядають як головний напрям децентралізації державного управління, як один з основних шляхів переходу від жорсткого централізованого управління економікою до ринкового господарства¹⁷.

Термін **“region”** походить від латинського “region” і в перекладі означає область, район, місцевість. Дискусії, які точаться навколо регіональної проблематики, особливо останнім часом, засвідчили багатоманітність точок зору, у першу чергу, пов’язану з різним розумінням термінології самого її предмету. Існують суперечки щодо визначення понять регіон, регіональна політика та змістовність їх наповнення. Особливо це проявилось у процесі розробки проекту Концепції державної регіональної політики, де домінувало принаймні три концептуально-різні підходи. Перший зосереджував увагу на суто політичній проблематиці: яким чином

¹⁷ Економічний потенціал регіону: пріоритети використання: Монографія / І.М. Школа, Т.М. Ореховська, І.Д. Козменко та ін.; за ред. І.М.Школи. – Чернівці, 2003. – 464 с.

побудувати політичну владу на регіональному та місцевих рівнях; як обирати губернаторів; у якій формі мають існувати місцеві державні адміністрації; яким чином сформувати двопалатний парламент; як об'єднати територіальні громади задля їх укрупнення. Другий базувався на створенні великих регіонів (так званих економічних районів): визначенні для кожного з них напрямків економічного, соціального, гуманітарного, етнічного, екологічного та іншого розвитку і їх реалізації шляхом прийняття державних програм з відповідним фінансуванням. Після тривалих публічних обговорень перевагу отримав третій підхід, який є відносно найбільш наближеним до понятійного апарату, яким користуються в країнах Європи. Незважаючи на те, що кінцевий варіант проекту концепції не позбавлений певного компромісу по відношенню до двох перших підходів.

Підсумовуючи сказане вище, наголосимо, що ми розглядатимемо в нашому дослідженні третій підхід, в якому під **регіоном** розуміється *найбільша адміністративно територіальна одиниця субнаціонального рівня, яка має виборну владу, юридичну незалежність та власний бюджет.*

В умовах України – це рівень області та Автономної Республіки Крим. Виходячи з особливого статусу, до числа регіонів віднесена також столиця держави м. Київ. Таким чином, територіальний розподіл України, за регіональним дослідженням здійснюється по 26 регіонах.¹⁸

Безперечно, проблема державного регулювання регіонального розвитку є системною, такою, що синтезує політичний, економічний, соціальний, інвестиційний та інші виміри. Важливим є змістове наповнення самого терміну “державне регулювання”: чи воно пов’язано із прямим адмініструванням процесів, що відбуваються на регіональному рівні, як це досі відбувається в Україні; чи стверджує нову роль державної влади, що полягає у створенні умов для розкриття потенційних можливостей розвитку самих регіонів.

Наголосимо, що однією з найбільш гострих форм прояву кризового стану української економіки в цілому і практично всіх її регіонів є

¹⁸ Інститути та інструменти розвитку територій. На шляху до європейських принципів / Київ. центр Ін-ту Схід-Захід; За ред. С. Максименка. – С. 13-14.

інвестиційна криза. На сьогоднішній день, практично всі регіони України знаходяться під сильним впливом процесу розподілу праці, який склався у радянський період. Тільки при реконструкції й модернізації матеріально-технічної бази, проведенні часткової конверсії промисловості, створення ефективної соціально-економічної інфраструктури можливі цілеспрямовані структурні перетворення в економіці регіонів, а дане завдання, ми вважаємо, може бути вирішене тільки за умови створення стратегічно вірної регіональної інвестиційної політики.

Оптимізація інвестиційної діяльності як найважливіша умова розвитку, на даний час стає одним з першочергових завдань переходу країни до нового рівня суспільного розвитку. Крім того, реалізація інвестиційної діяльності обумовлена системою соціально-економічних відносин та інтересів. Глобальний процес в економіці призводить до появи нових форм інвестиційної діяльності й підвищенню ролі деяких з них. Становлення системи ринкових відносин в Україні змінює пріоритети й стимули інвестиційної діяльності, у зв'язку з чим відбувається її глибока трансформація й структурна перебудова всієї національної економіки. слід зазначити, що інвестиційний процес визначає не тільки рівень економічного розвитку у віддаленому майбутньому, але і безпосередньо впливає на сучасну фінансову сферу, а також на весь процес відтворення в цілому. Самостійне значення має і ряд факторів, пов'язаних зі специфікою сучасного етапу НТП і методів інновацій.

Сьогодні від вибору оптимальної стратегії використання інвестиційного потенціалу, а отже, від стимулів використання інвестицій, що виникають, залежить не тільки життєздатність окремих підприємств, або галузей, але і конкурентоспроможність всієї національної економіки в системі світового господарства, подолання існуючої кризи й подальший розвиток всіх сторін суспільного життя. Дана стратегія повинна базуватися на інвестиційній привабливості регіонів, яка є похідною державної регіональної політики.

Як показує практика, кожний інвестиційний проект має конкретну спрямованість і з найбільшою ефективністю може бути реалізований як для

інвестора, так і для реципієнта у тих регіонах, де для цього є найкращі умови. Саме тому важливу роль у процесі обґрунтування стратегії інвестиційної діяльності компаній, фірм відіграють оцінка й прогнозування інвестиційної привабливості регіонів.

Слід зауважити, що оцінка й прогнозування інвестиційної привабливості регіонів мають бути безпосередньо узгоджені з державною регіональною політикою, оскільки правильне розміщення окремих підприємств і виробництв може сприяти підвищенню ефективності господарювання й економічного розвитку країни в цілому.

Для формування ефективної інвестиційної політики на рівні країни, її регіонів, мікрорівні – в кожній конкурентоспроможній фірмі, – необхідне надійне методологічне забезпечення. Передумови для створення науково-обґрунтованих методологічних підходів по розробці теорії відтворення в інвестиційному комплексі є. Вони ґрунтуються на багатьох дослідженнях іноземних і вітчизняних вчених, на узагальненні іноземного досвіду організації відтворення в інвестиційній сфері й інших джерелах.

1.3. Методологія визначення суті інвестицій та інвестиційних ресурсів у розрізі регіональної економічної політики

Дослідження вітчизняних учених в більшій мірі ґрунтуються на господарській практиці, що існувала в соціально-економічній системі колишнього СРСР. Інвестиційне відтворення в СРСР зводилося до відтворення основних виробничих і невиробничих фондів, а інвестиції здійснювалися, головним чином, у формі централізованих капітальних вкладень. Ми вважаємо, що це привело до того, що поняття інвестицій, інвестиційного процесу, відтворення в інвестиційній сфері розглядалися вузько, спрощено, не охоплюючи весь процес відтворення, кругообігу інвестицій.

При традиційних методологічних підходах до розробки регіональної й інвестиційної проблематики оцінка інвестиційного забезпечення здійснюється по характеристиках завершальної стадії інвестування – обсягам залучених у суспільне виробництво інвестицій, співвіднесеними з

одержуваними соціально-економічними результатами. Тим самим, процеси регіонального інвестування неадекватно описуються методами, що оперують характеристиками економічних подій, що здійснилися, і не враховували ресурсну базу інвестування. Це призводить до звуження горизонтів наукових досліджень і, як наслідок, одержанню усіченого наукового результату в розробці регіональної інвестиційної проблематики. Крім того, знижується операційність методичного інструментарію, що найчастіше деформує уявлення про реальні інвестиційні можливості регіону й перспективи його розвитку.

На наш погляд, необхідно використати методологічний прийом, який повинен логічно доповнити й розширити можливості наукового інструментарію, що використовується. В його основі пропонується використовувати **ресурсний підхід**, який, з одного боку, дозволяє забезпечити цілісність опису регіону як об'єкта дослідження, а з іншого боку – усуває відзначену вище невідповідність між предметом і методами дослідження регіональної й інвестиційної проблематики. Тому, такий підхід вимагає значного корегування. В іншому випадку ми не можемо обгрунтовано, якісно й кількісно визначити параметри інвестиційного потенціалу, джерела, фактори його відтворення й розвитку, визначити інвестиційну ризиковість регіонів, сформувані економічний механізм відтворення інвестиційного потенціалу в умовах формування й розвитку ринкових відносин.

Інвестиційна політика в регіонах України формується, а тим більше реалізується суперечливо. А тому в цих умовах, ми вважаємо, що в кожному регіоні важливо сформувані свою науково-обгрунтовану концепцію інвестиційної політики, виходячи не тільки з інвестиційної ситуації, яка склалася в Україні в цілому та на основі її законодавчої бази, але і, виходячи з короткотермінових, середньо термінових та довготермінових завдань (цілей) перетворень, що проводяться при певних соціально-економічних і політичних умовах, які склалися в конкретному регіоні, враховуючи при цьому наявний науковий, ресурсний, виробничий, кадровий потенціал регіону і т. п.

Звідси випливає, що методологічні підходи, які направлені на використання, відтворення, розвиток інвестиційного потенціалу будуть

розвиватися (базуватися) як на загальних принципах, які ми проаналізуємо нище, так і з врахуванням особливостей, що склалися в цих регіонах.

Але, для того, щоб створити надійну, фундаментальну методологічну основу щодо управління відтворенням інвестиційним потенціалом потрібно визначитись, що означають наступні категорії: “інвестиції”, “інвестування”, “інвестиційний потенціал”, “інвестиційна сфера”, “інвестиційний процес”, “кругообіг інвестицій” або цикл їх відтворення, “інвестиційні ресурси”, “джерела інвестицій”, “параметри (фактори, показники) інвестицій”, їх структура, відмінність і т.п. Без цього неможливе створення дієвих ринкових, державних, регіональних регуляторів, до яких належать механізми регулювання інвестиційною діяльністю.

Поняття “інвестиції” виступає первинною категорією, яка є базою побудови ієрархії решти категорій, що відображають відтворення основного та оборотного капіталів. Сам термін “інвестиція” походить від латинського слова “invest”, що означає “вкладати”.¹⁹ Відмінність у підходах щодо сутності інвестицій виявляється досить чітко, як у вітчизняній так й іноземній економічній літературі у різні проміжки економічного розвитку світу.

Слід зазначити, що розгляд “інвестицій” як економічного поняття ні в теоретичних дослідженнях, ні в науковій економічній літературі в радянський період не приділялося увазі. Достатньо сказати, що навіть в останньому підручнику того часу “Политическая экономия” під редакцією В.А.Медведева, Л.І.Абалкіна й інших відомих вчених який був надрукований в 1990 році, проблема інвестицій взагалі не розглядалася.

Не можна не зазначити, що певним досягненням щодо формування понятійного апарату економічної науки в радянський період був випуск економічної енциклопедії “Политическая экономия”. В ній інвестиція визначається як “долгосрочное вложение капитала в промышленность, сельское хозяйство, транспорт и другие отрасли народного хозяйства с целью получения прибыли”, та аналізується це поняття на базі буржуазної економічної літератури. При цьому не приділяється аналізу категорія “інвестиції” в умовах, які склалися саме в радянській літературі. Тому не

¹⁹ Ушакова Н.Н., Унковская Т.Е., Гуляева Н.Н., Гринюк Н.А. Инвестирование, финансирование, кредитование, стратегия и тактика предприятия. Под ред. проф. Ушаковой Н.Н. – КГТЕУ. – 1997. – 191с., С.7.

дивно, що ми не маємо фундаментальної концепції інвестування та засоби управління регіональним інвестиційним процесом.

В економічній літературі зустрічаються різноманітні погляди, часом навіть заплутані трактування категорії “інвестиції”. Наприклад, така плутанина присутня у визначенні інвестицій у “Большом экономическом словаре”, що був надрукований фондом “Правовая культура” в 1994 році під редакцією А.Н.Азріліяна. На сторінці 156 читаємо: “Инвестиции – капитальные вложения”. На сторінці ж 157: “Инвестиция – совокупность затрат, реализуемых в форме долгосрочных вложений капитала в промышленность, сельское хозяйство, транспорт и другие отрасли хозяйства”.

Як ми бачимо, поняття “інвестиції” підмінялося поняттям “капітальні вкладення”. Таке тлумачення інвестицій було найбільш розповсюдженим до останнього часу у вітчизняній економічній літературі. При цьому капітальні вкладення (інвестиції) аналізувались у двох аспектах: як економічна категорія і як процес, що пов’язаний з рухом грошових засобів (ресурсів). Як економічна категорія, капітальні вкладення трактувались у вигляді системи окремих економічних відносин, що пов’язані із рухом вартості, яка авансована в довгостроковому порядку в основні фонди від моменту виділення коштів до реального відшкодування.²⁰

Головним об’єктом дослідження економістів є капітальні вкладення як процес руху вартості, який авансований у відтворення основних фондів. В теоретичному плані економісти радянського періоду, які займалися вивченням капітальних вкладень, прийшли до спільної думки про те, що: капітальні вкладення – це витрати матеріальних, трудових і грошових ресурсів, які забезпечують відтворення основних фондів (це весь комплекс галузей, що випускають засоби праці для формування основних фондів, які складають основу матеріально-технічної бази народного господарства країни, регіону, підприємств).

²⁰ Хачатуров Т.С. Эффективность капитальных вложений. – М.: Экономика, 1979 – 336с., С. 45.

Але, на жаль, на практиці до капітальних вкладень включалися лишень затрати на будівельні роботи, придбання й монтаж обладнання, придбання інструмента й інвентарю, які входять в склад основних фондів й інші витрати (проектно-пошукові та бурові роботи; відведення земельних ділянок і переселення людей у зв'язку з будівництвом; витрати на підготовку експлуатаційних кадрів для підприємств, які створюються; на геологічні роботи і т.п.). Проте в капітальні вкладення не включаються витрати на відтворення основних фондів на діючих підприємствах, в організаціях і їх об'єднаннях. Таким чином в інвестиційний комплекс включався по суті, лишень будівельний комплекс і група галузей, що безпосередньо його забезпечують.

Практично, дещо розширився підхід до капітальних вкладень (інвестицій), коли в них почали включати і капітальні витрати на формування оборотних фондів. При цьому превалував практичний аспект: обговорювалися проблеми уточнення витрат, які віднесені до капітальних. Зокрема, Б.Егізарян та В.Чернявський, говорячи про витрати, які мають передбачатися кошторисом, плюсують витрати на основні фонди та оборотні кошти ²¹. В.Красовський звертав увагу на те, що "...основним критерієм закінчення обороту вкладень є готовність об'єктів, їх черг або пускових комплексів до введення в дію і нормальної експлуатації та прийняття їх експлуатаційними галузями" ²².

Інша група економістів також дотримувалася цієї ж позиції, а саме: Є.Бершеда і К.Федоренко вважали, що "показник обороту капітальних вкладень має відображати швидкість перетворення інвестиційних коштів у готові потужності або придатні для експлуатації об'єкти"; Є.Кубко, А.Пилипенко – "інвестиційний процес закінчується ... здаванням будівельного об'єкта в експлуатацію"; Ю.Уваров – "тривалість

²¹ Черваньов Д.М., Нейкова Л.І. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України. – К. Товариство "Знання", КОО. –1999. – 514с.

²² Там же.

інвестиційного циклу визначається часом, затраченим на проектування, будівництво та освоєння введених виробничих потужностей”²³.

Такий майже винятковий розвиток, даного підходу був об'єктивно зумовлений існуванням системи адміністративного, централізованого розподілу матеріальних ресурсів, відсутністю повноцінного ринку засобів виробництва і фінансових ринків.

Проте, при аналізі різних джерел спеціальної літератури, ми зустрічаємо неоднорідні ставлення вітчизняних економістів до сутності капітальних вкладень (інвестицій). А саме, розглядалися два основні підходи, які називали “ресурсним” і “витратним” (Див. Додаток Г).²⁴

З точки зору кількісних критеріїв, як ми бачимо, переважав витратний підхід, який мав яскраво виражений нетоварний характер, тобто ігнорував грошову форму кругообігу основного капіталу, обмежуючи його рух введенням у дію основних фондів (без зв'язку із процесом обороту інвестицій до кінцевих народногосподарських результатів). А з точки зору, ресурсного підходу під капітальними вкладеннями розуміють кошти, що призначені для простого і розширеного відтворення основних фондів. Вказане визначення знімає вторинність грошової форми кругообігу, щодо матеріальної (товарної) форми, реставруючи логічну послідовність процесу відтворення основного капіталу.

Необхідно зазначити, що недоліком у цьому підході є абстрагування від процесів руху ресурсів (інвестицій), їх послідовність метаморфоз під впливом цільових настанов інвесторів у продукт інвестиційної сфери.

Порівнюючи визначення капітальних вкладень, у вище наведених двох підходах, ми бачимо одну спільну рису у них, а саме: статична, фіксована характеристика об'єкта дослідження, яка ґрунтується на вилученні будь-якої однієї стадії руху інвестицій – початкової (грошова стадія) або проміжної

²³ Там же.

²⁴ Черваньов Д.М., Нейкова Л.І. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України. – К. Товариство “Знання”, КОО. –1999. – 514с.

(продуктивна стадія). Підсумовуючи сказане вище, на нашу думку, найбільш плідний шлях пізнання суті капітальних вкладень як форми інвестицій є погляд Д.М.Черваньова та Л.І.Нейкової, який розглядає їх у динаміці, в процесі послідовного перетворення акумульованих ресурсів у продукт інвестиційної сфери, відшкодування витрат і одержання доходу від реалізованої продукції²⁵.

В умовах формування вільного підприємництва, змішаної економіки, з ринковим механізмом її саморегулювання в поєднанні з державним та регіональним регулюванням, необхідні сучасні підходи до інвестування, розроблення нової методології і теорії управління інвестиційним процесом.

Міжнародний досвід свідчить, що залежно від зрілості національних економік, рівня їхньої інтегрованості у світове господарство формується і політика стосовно внутрішніх та іноземних інвестицій. У країнах, що послідовно здійснюють заохочення інвестиційної діяльності, створюються відповідні макроекономічні умови та нормативно-правова база, які є детермінантами інвестиційних процесів, сприяють їхньому пожвавленню, залученню капіталів до національної економіки та її регіонів.

Для іноземної економічної літератури, теоретичних досліджень по проблемам інвестицій характерний більш ширший підхід до визначення інвестицій, поява якого зумовлена специфікою та традиціями різних економічних шкіл і течій – на відміну від радянських вчених. Так, австрійською школою “граничної корисності” інвестиції трактуються як обмін задоволення сьогоднішніх потреб на задоволення їх у майбутньому. При певній відмінності у визначеннях П.Массе і Дж.Кейнса, у них відчувається спільний методологічний підхід. П.Массе пише: “Найбільш загальне визначення, яке можна дати актові вкладання капіталу, зводиться до наступного: інвестування представляє собою акт обміну задоволення сьогоднішньої потреби на очікуване задоволення її у майбутньому з

²⁵ Черваньов Д.М., Нейкова Л.І. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України. – К. Товариство “Знання”, КОО. –1999. – 514с., С.128.

допомогою інвестованих благ”²⁶. Тобто, є намір, згода не задовольняти сьогоднішніх потреб із надією отримати в майбутньому блага і послуги, що переважають за вартістю вкладені.

Дж. Кейнс розумів під інвестиціями “...поточний приріст цінності капітального майна внаслідок виробничої діяльності даного періоду”. Це – “та частина прибутку за певний період, що не була використана для споживання”²⁷.

На наш погляд, у цьому визначенні найчіткіше виявлено сутнісну характеристику інвестицій, їхню дієвість. З одного боку, вони відображають величину акумульованого доходу на цілі накопичення, обсяг інвестиційних ресурсів, тобто як реалізовані інвестиційний попит і пропозиція.

Синтетичний характер даної категорії відображений у визначенні інвестицій у Законі України “Про інвестиційну діяльність”, а саме: “інвестиціями є всі види майнових й інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької й інших видів діяльності, в результаті якої утворюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект”^{28,29}.

Це визначення в основному, відповідає міжнародному підходу до уявлень про інвестиційну діяльність як процес вкладання ресурсів (благ, майнових й інтелектуальних цінностей) з метою одержання прибутку в майбутньому. Тобто, воно, по-перше, враховує динамізм інвестицій, а саме розкриває взаємозв’язок, процес перетворення інвестиційних ресурсів у вкладення, витрати і, по-друге, дає гранично широку класифікацію інвестицій та об’єктів інвестиційної діяльності.

Необхідно зазначити, що на думку А.Пересади здійснення інвестицій з метою одержання соціального ефекту є дещо неточним. Цей ефект може досягатись не від прямих інвестицій у підприємництво, а через збільшення

²⁶ Массе П. Критерии и методы оптимального определения капиталовложения. – М. – 1971. – С.27.

²⁷ Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Прогресс, 1978. – 498с., С.117.

²⁸ Закон України “Про інвестиційну діяльність”.

²⁹ Омельченко А.В. Іноземні інвестиції в Україні. Довідник з правових питань. – К.: Юрінком, 1997. – 416 с., С.49.

доходів від інвестиційної діяльності і відповідних надходжень до держбюджету, що використовуються на фінансування соціальних програм³⁰.

На думку Даура Зухби існують три основні форми, але в залежності від відмінностей інтересів суб'єктів, їхніх мотивів та стимулів в інвестиційній діяльності, а саме: меркантильні, які здійснюються за рахунок власних коштів інвестора і такі, що мають пріоритетною метою отримання прибутку; некомерційні, які створюються з метою отримання соціального ефекту; асоційовані, які направляються не на отримання поточних дивідендів, а на досягнення стратегічних пріоритетів³¹.

Звідси напрошується висновок, що економічну характеристику інвестицій можна було б сформулювати так: “інвестиції як економічна категорія відображають відносини, пов'язані з довгостроковим авансуванням грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності, в їхні основні та оборотні фонди, а також у науково-технічний розвиток, якісне вдосконалення виробничої бази та освоєння випуску нових видів продукції від моменту авансування до реального відшкодування й одержання прибутку або соціального ефекту”.

Основи даного визначення були взяті на озброєння як українськими, так і російськими вченими. Так, В.Бочаров і Р.Попова дають наступне визначення: “інвестиції виражають всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності, в результаті яких формується прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект”³². В даному визначенні, як і в інших, ми можемо відзначити домінування ресурсного підходу, розширення матеріальної бази для інвестицій, у порівнянні з методологічним підходом, коли “інвестиції” в економічній літературі, багатьма фахівцями ототожнювались з поняттям “капітальні вкладення”.

³⁰ Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні. К., Видавництво “Лібра” ТОВ, 1998 – 392с., С. 9-10.

³¹ Зухба Д.С. Розвиток інвестиційної діяльності в умовах реформування економіки регіону: Автореферат дисертації к. е. н. – Донецьк. 1999. – 19с., С.8.

³² Тумусов Ф.С. Инвестиционный потенциал региона: теория, проблемы, практика. М. Экономика. – 1999. – С.10.

Проте ці визначення, ми вважаємо, не відображають економічної суті інвестицій, а інвестиційна сфера обмежена в них тільки підприємницькою діяльністю, тобто якщо інвестиційні ресурси використовуються не в підприємницьких структурах, то вони не являються інвестиціями.

Інвестиції відповідно до українського законодавства можуть існувати в грошовій або матеріальній формах, у формі майнових прав та інших цінностей. До інвестицій у **грошовій формі** належать укладені в них грошові засоби, цільові банківські вклади, паї та цінні папери. Інвестиції у **матеріальній формі** поділяються на рухоме і нерухоме майно. Інвестиції у **формі майнових прав** групуються за напрямками: у формі інтелектуальних прав (авторське право, “ноу-хау”, інші), у формі прав користування природними ресурсами (землею, іншими ресурсами)³³.

Водночас, не можна не погодитися з іншою думкою, а саме Д.Черваньова та Л.Нейкової про те, що існує ще одна важлива форма інвестицій, сутність якої практично не розглядалася в економічній літературі. Цю форму, можна було б назвати **“фінансові права”**³⁴.

Фінансові права впливають із взаємозв'язку інвестиційної діяльності та державного регулювання, передусім через податково-амортизаційні методи. Якщо держава (в особі центральних або регіональних (місцевих) органів влади) надає юридичним і фізичним особам податкові пільги, тобто якщо сума податку на прибуток буде нижчою від законодавчо встановленого максимуму, то відбувається інвестування коштів держави в розвиток даного підприємства. Така ж ситуація, виникає і в процесі проведення амортизаційної політики, встановленні пільгових норм амортизаційних відрахувань (прискорена амортизація). Саме тому держава, надаючи інвесторам податково-амортизаційні преференції, має оцінювати ефект від цих заходів, виходячи з повернення коштів “фінансових прав” у

³³ Омельченко А.В. Іноземні інвестиції в Україні. Довідник з правових питань. – К.: Юрінком, 1997. – 416с., С.59.

³⁴ Черваньов Д.М., Нейкова Л.І. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України. – К. Товариство “Знання”, КОО. –1999. – 514с., С.130-131.

майбутньому. Власне, розглянуті різновиди інвестицій доповнюють класифікацію інвестицій у грошовій формі.

Динамічний характер інвестицій, який ми охарактеризували вище, надає їм статусу процесу, тимчасової тривалості, що передбачає здійснення ланцюга перетворень: **ресурси (цінності) – вкладення (витрати) – доход (ефект)**. Реалізація цього ланцюжка являє собою інвестиційну діяльність. Якщо брати до розгляду те, що без одержання доходу (соціального ефекту) зникає саме поняття “інвестиції”, то можна виділити **3 етапи інвестиційної діяльності**. **Перший етап** характеризується перетворенням ресурсів у вкладення, тобто процес інвестування, а саме процес трансформації інвестицій в об'єкти інвестиційної діяльності. **Другий етап** перетворень є процес вкладення, який характеризує кінцеве перетворення інвестицій та появу нової споживчої вартості. На останньому **третьому етапі** реалізується кінцева мета інвестиційної діяльності – одержання доходу від інвестування (соціальний ефект). Логічно продовжуючи аналіз метаморфоз інвестицій, ми отримаємо новий взаємозв'язок “доход – ресурси”, при якому відбудеться з'єднання кінцевих ланок даного ланцюга. Зазначений вище взаємозв'язок відображає процеси накопичення, які лежать в основі інвестиційного попиту, тобто є необхідною передумовою і наслідком інвестиційної діяльності. По суті, інвестиційна діяльність є організаційною основою постійного обігу (кругообігу) інвестицій. Звідси, як нам здається, можна зробити висновок, що інвестиційна діяльність поширюється на весь інвестиційний цикл. Інвестиційний цикл (період) охоплює один оборот інвестицій, тобто рух вартості, яка авансована в капітальне майно, від моменту акумуляції грошових засобів до реального відшкодування.

Враховуючи вище викладене, не можна не погодитися з Н.Ушаковою та Н.Гуляєвою, які представляють кругообіг інвестицій у сфері відтворення фізичного капіталу наступним чином (див. рис. 1.3.1.)

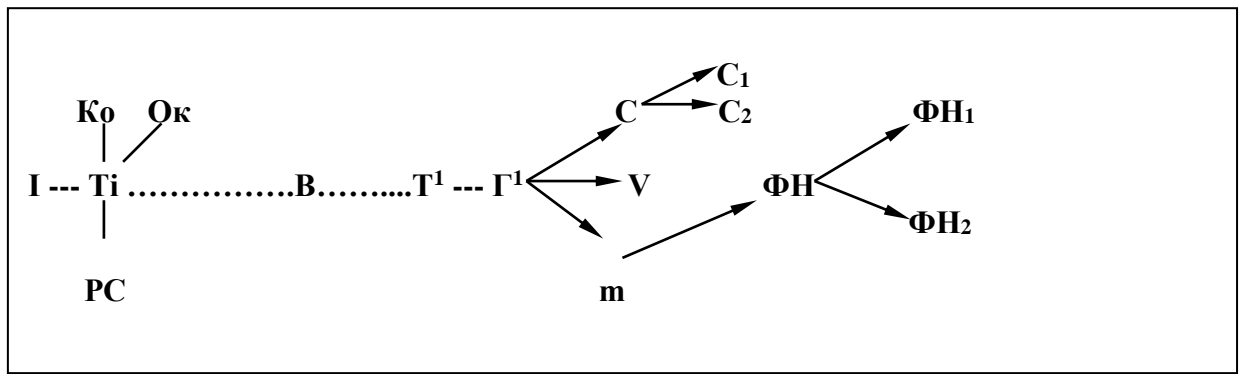

Рис. 1.3.1. Кругообіг інвестицій³⁵

де: **I** – інвестиції в грошовій і товарній формах, а також майнові права та інтелектуальні цінності; **T_i** – інвестиційні товари, в які авансовані інвестиції; **K_o** – основний капітал; **P_c** – робоча сила, інтелектуальний капітал; **V** – виробнича фаза обороту інвестицій; **T¹** – товарна фаза обороту інвестицій; **Г¹** – грошова фаза обороту інвестицій (ціна реалізації товару); **C** – фонд відшкодування; **C₁** – фонд відшкодування матеріальних затрат, який включається у витрати виробництва; **C₂** – амортизаційний фонд; **V** – фонд оплати праці, включаючи відрахування на соціальне страхування; **m** – чистий дохід у формі прибутку; **ФН** – фонд накопичення; **ФН₁** – фонд накопичення, що направляється на відшкодування спожитого (використаного) капіталу; **ФН₂** – фонд накопичення, який використовується для нових інвестицій.

Згідно поданого кругообігу інвестицій, ми можемо зробити висновок про те, що інвестиційний капітал авансується в різних формах в конкретні види товарів, які в сукупності представляють фізичний капітал. Оскільки завданням (метою) інвестування являється отримання доходу (прибутку, соціального ефекту), то обіг інвестицій обов'язково включає в себе період виробничого використання капітального майна до моменту накопичення фінансових ресурсів (у вигляді амортизаційних відрахувань або частини прибутку, що залишаються в розпорядженні підприємства), які окуповують (відшкодовують) вкладений у виробництво капітал.

³⁵ Ушакова Н.Н., Унковская Т.Е., Гуляева Н.Н., Гринюк Н.А. Инвестирование, финансирование, кредитование, стратегия и тактика предприятия. Под ред. проф. Ушаковой Н.Н. – КГТЕУ. – 1997. – 191с., С.109.

Чим вища норма рентабельності капітального майна, тим нижчий термін відшкодування, тобто період обігу інвестицій. В той же час, досягнення високої норми рентабельності вимагає безперервного оновлення основного капіталу, особливо машин і обладнання, а тим самим ми отримуємо замкнуте коло.

В свою чергу існує думка про те, що поняття “інвестування”, “інвестиційна діяльність”, “капітальні вкладення” слід розглядати як синоніми, що з нашої точки зору звужує поняття інвестиційної діяльності, обмежуючи його рамки сферою фінансування капітальних вкладень. Так, І.Зенкова пише: “Процес інвестування пов'язаний із розширенням, підтриманням, оновленням і вдосконаленням основних фондів”³⁶.

У Законі України “Про інвестиційну діяльність” під інвестиційною діяльністю розуміється сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави з реалізації інвестицій, проведення інноваційної діяльності. Інвестування визначається як основа інвестиційної діяльності, хоча цим її характеристика не закінчується³⁷.

Повертаючись, знову ж таки до економічної суті інвестицій, слід звернути увагу на більш лаконічне, але близьке, на наш погляд визначення, що дається у книзі “Основи підприємницької діяльності: інвестиції – витрати грошових засобів, які направлені на відтворення капіталу (його підтримку і розширення)”³⁸.

У даному визначенні дається певне узагальнення багаторічних фундаментальних досліджень представників світової науки, що займалися визначенням суті інвестицій. Дане визначення можна взяти за відправну точку при уточненні економічної категорії “інвестиції”, яке на нашу думку треба проводити по наступним напрямкам:

³⁶ Зенкова І.А. Інвестиційний механізм комплексного розвитку АПК. – М.: Наука. – 1990. – 124с., С. 60.

³⁷ Закон України “Про інвестиційну діяльність”.

³⁸ Основи підприємницького дела. / Под ред. Осипова Ю.М. – М. – 1992., С.204.

- в категорії “інвестиції” повинні поєднуватися ресурсний і витратний підходи. Оскільки інвестиції, з одного боку, – результат виробничої діяльності. З іншого – це частина доходу, яка не використовується в даний час на споживання;
- інвестиції охоплюють відтворення всього капіталу – основного й оборотного, постійного і змінного.

Інвестиції, також можуть бути пов'язані і з витратами на робочу силу, а саме витрати на освіту і підвищення кваліфікації, тобто – це витрати, які відшкодовуються не зразу. Сюди відносяться також витрати на отримання інтелектуальної продукції – ноу-хау, ліцензії, патенти і т.д. Отже:

- інвестиції – це витрати не тільки на приріст капіталу, але і на його відтворення;
- у визначенні “інвестиції” необхідно поєднувати макроекономічний і мікроекономічний підходи. Дійсно, в національній економіці, кругообіг і обіг інвестицій здійснюється і в рамках підприємств, і в рамках регіонів, і в масштабі всієї країни. Справа в тому, що в рамках регіонів, підприємств і національної економіки здійснюється спільний кругообіг інвестицій, в якому важливу роль відіграє ринок інвестицій та інвестиційний потенціал регіонів;
- інвестиції, ще раз підкреслюємо, необхідно розглядати не тільки в статистиці, але і в динаміці. Так, як рух інвестицій відбувається наступним чином. Заощаджені ресурси в минулі періоди, (результат процесу виробництва) розподіляються між нагромадженням, споживанням і відтворенням зношених засобів виробництва. Звичайно, з позиції мікрорівня частина отриманих доходів обов'язково йде на поточне споживання. Інша перетворюється у витрати, які використовуються на просте і розширене відтворення капіталу. У результаті таких внесків в конкретні об'єкти інвестиційної діяльності (реальні інвестиції) відбувається перетворення внесених засобів (коштів) в ріст капітальної вартості, що свідчить про кінцеве перетворення інвестицій в нові споживчі вартості. При їх реалізації досягається кінцева ціль інвестиційної діяльності – отримання доходу чи

соціального ефекту, яка повинна ґрунтуватися, на нашу думку, на певній технології по управлінню інвестиційною діяльністю в регіоні (див.рис.1.3.2)³⁹.

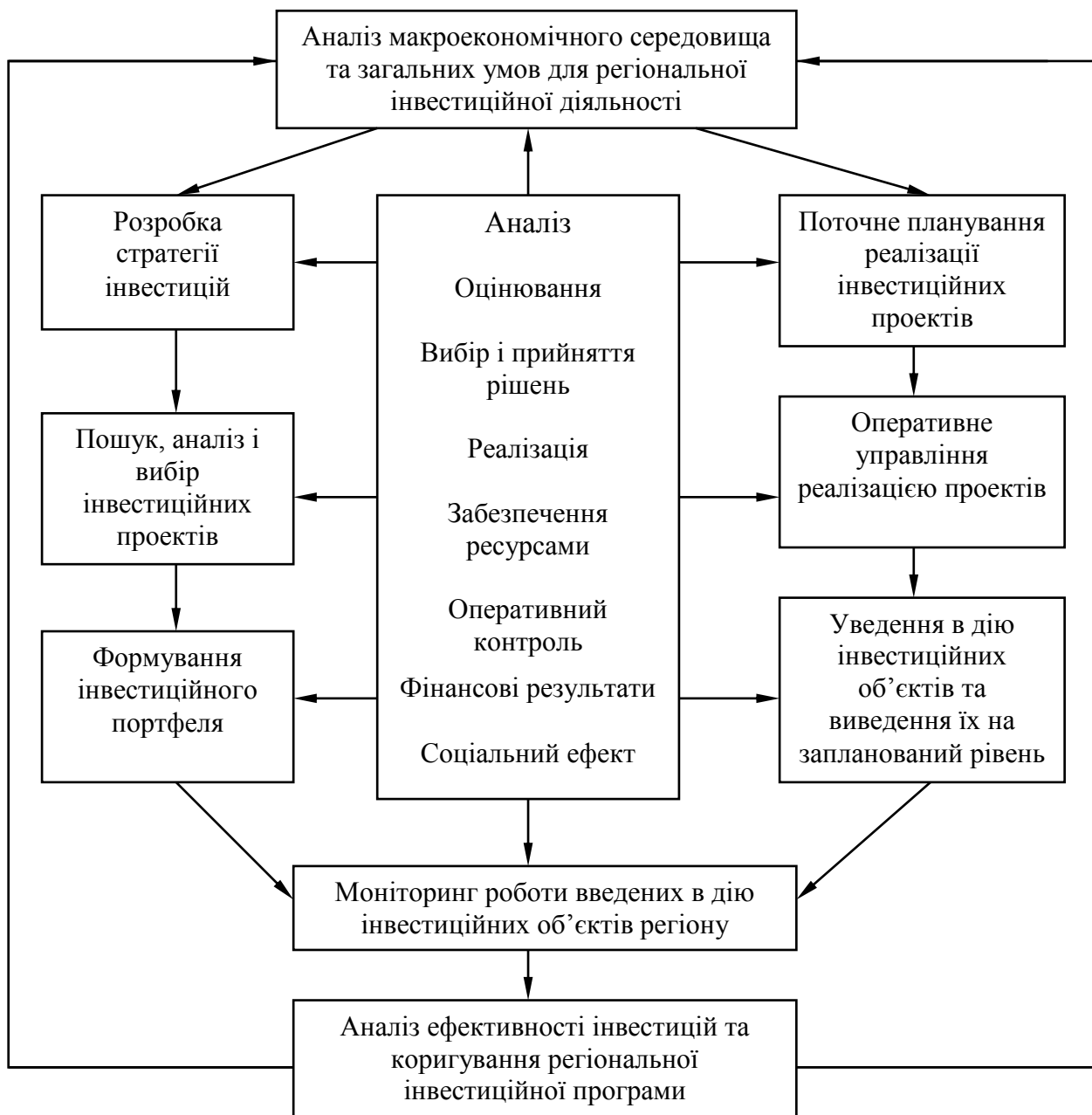

Рис. 1.3.2. Технологія управління регіональною інвестиційною діяльністю

Таким чином, можна говорити про те, що у різних, в тому числі загальноновизнаних економістів відсутня універсальна точка зору на суть

³⁹ Федоренко В.Г., Гойко А.Ф. Інвестознавство: Підручник / За наук. ред. В.Г. Федоренка. – К.: МАУП, 2000. – 408с., С.28.

категорії “інвестиції”. Так як поняття “інвестиції” являється досить широким, щоб можна було дати йому єдине і повне визначення.

А.Мертенс, поглиблюючи дану думку, пише, що в різних розділах науки і різних галузях практичної діяльності зміст поняття інвестиції має свої особливості, а саме:

✓ в макроекономіці інвестиції є частиною сукупних витрат, що складаються з витрат на нові засоби виробництва, інвестицій в житло, і приросту товарних запасів. Тобто, інвестиції – це частина ВВП, що не спожита в поточному періоді, і забезпечує приріст капіталу в економіці;

✓ в теорії виробництва, і в цілому в мікроекономіці, інвестиції – це процес створення нового капіталу (засоби виробництва, людський капітал);

✓ і, нарешті, у фінансовій теорії під інвестиціями розуміють придбання реальних або фінансових активів, тобто це сьогоднішні витрати, метою яких є отримання майбутнього зиску⁴⁰.

Отже варто погодитися с А.М.Марголіним в тому, що на відміну від технічних дисциплін, які відрізняються строгістю фундаментальних визначень, в економіці часто саме неоднакове трактування одних і тих самих понять приводить до розбіжності думок між спеціалістами⁴¹.

Г.Бірман, С.Шмідт писали: “Ми будемо використовувати термін інвестиції для визначення витрат ресурсів, сподіваючись на отримання доходів в майбутньому, після того, як пройде достатньо тривалий період часу. Наприклад, рекламу можна теж рахувати інвестицією, так як затрати робляться в надії отримання доходів, які будуть зберігатися довго після того, як на рекламу був використаний певний капітал”.

На основі аналізу й узагальнення результатів теоретичних досліджень, методологічних підходів іноземних і вітчизняних вчених, відмічених напрямків розвитку цих досліджень, ми приходимо до висновку, що економічну суть інвестицій можна виразити в наступному визначенню.

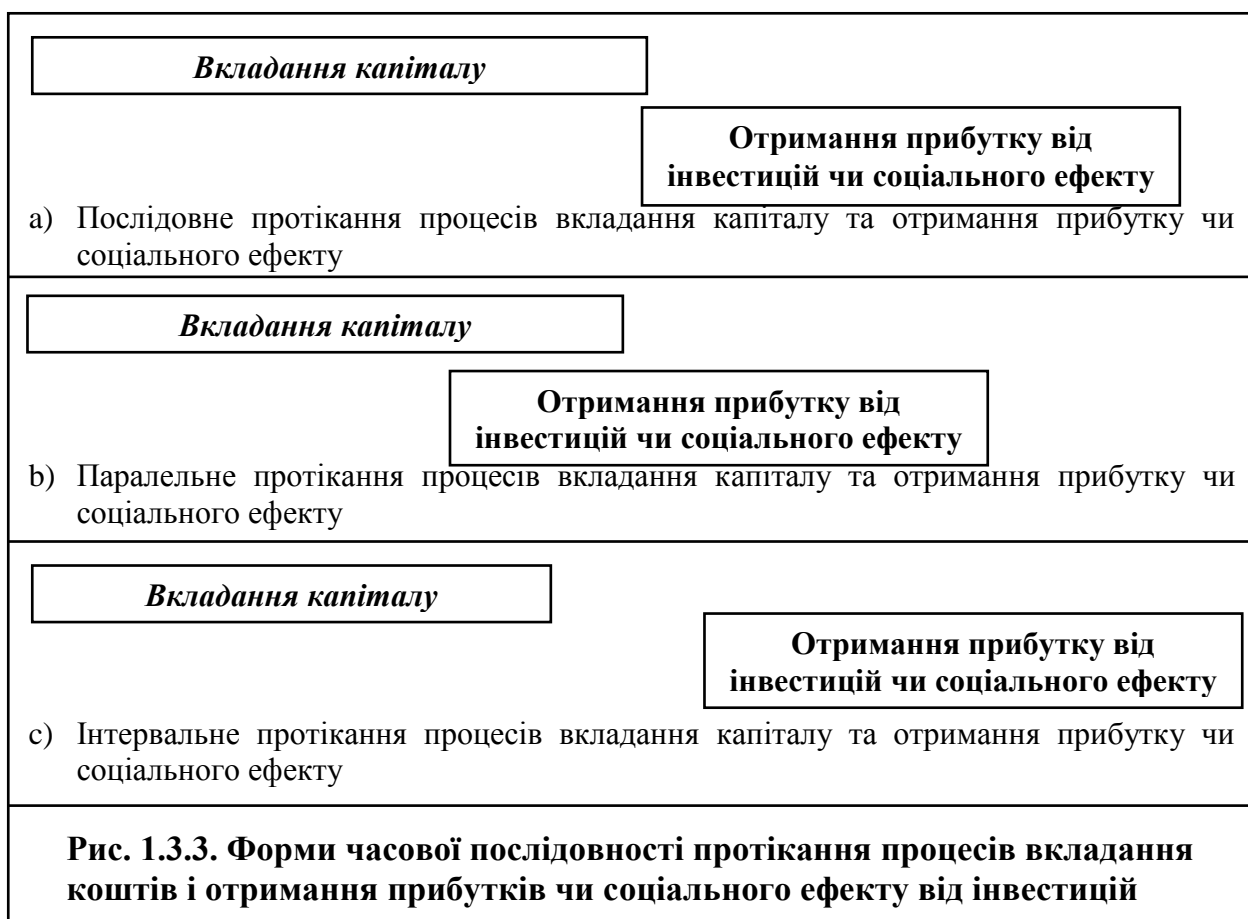
Інвестиції – це витрати грошових засобів, частина доходу, яка використовується не на поточне споживання, а на відтворення всього

⁴⁰ Мертенс А. В. Инвестиции: курс лекций по современной финансовой теории. – К.: Киевское инвестиционное агентство, 1997. – 416с.

⁴¹ Марголин А.М. Финансовое обеспечение и оценка эффективности инвестиционных проектов. – М.: Мелиорация и водное хозяйство. – 1997.

суспільного та індивідуального капіталу, кінцевою метою яких є отримання нових більш вищих доходів або соціального ефекту в майбутньому.

В економічній літературі поняття інвестицій застосовується як у широкому, так і у вузькому розумінні. Такий самий ракурс має і теоретичне, і практичне значення. В теоретичному плані це важливо з тієї точки зору, що дозволяє обдумати весь інвестицій процес, як процес забезпечення відтворення капіталу в цілому. Тому що, капітал – це не тільки вартість, що приносить додаткову вартість. Капітал є матеріальною умовою економічного росту, отримання необхідного соціального ефекту. В кінцевому рахунку, капітал – матеріальна та фінансова умова, основа розвитку суспільства, прогресу в цілому. При цьому можуть бути декілька форм часової послідовності протікання процесів вкладання коштів і отримання прибутку від інвестицій, а саме: послідовна, паралельна та інтервальна (див. рис.1.3.3)⁴².

⁴² Федоренко В.Г., Гойко А.Ф. Інвестознавство: Підручник / За наук. ред. В.Г. Федоренка. – К.: МАУП, 2000. – 408с., С.8.

Для того щоб ще раз показати настільки інвестиції, відіграють велику роль у розвитку й ефективному функціонуванні економіки регіону чи країни в цілому, слід розглянути наступних два поняття – валові і чисті інвестиції.

Валові інвестиції – це загальний обсяг інвестування за певний період, що спрямоване на нове будівництво, придбання засобів виробництва та приріст товарно-матеріальних засобів.

Чисті інвестиції – це сума валових інвестицій без суми амортизаційних відрахувань у певному періоді. Динаміка чистих інвестицій характеризує економічний розвиток будь-то підприємство, галузь, регіон чи держава.

Якщо сума чистих інвестицій від'ємна, тобто обсяг валових інвестицій менший від суми амортизаційних відрахувань, це свідчить про зменшення обсягу випуску продукції. Якщо сума чистих інвестицій дорівнює нулю, це означає відсутність економічного зростання, а якщо сума валових інвестицій перевищує суму амортизаційних відрахувань, то це означає, що економіка розвивається.⁴³

Приведений нами методологічний підхід до визначення інвестицій дозволяє обґрунтовано підійти до інвестування або інвестиційного процесу й інвестиційного середовища. Інвестування або **інвестиційний процес** – це процес виробництва і нагромадження засобів виробництва і фінансів для забезпечення руху, відтворення капіталу, а **інвестиційне середовище** охоплює всю сукупність галузей народного господарства, в яких відбувається процес нагромадження засобів виробництва і фінансових ресурсів, що забезпечують відтворення капіталу.

Інвестиційне середовище, яке існувало у нашій країні, характеризувалося плановістю, винятковістю держави, зарегульованістю. В умовах переходу до ринкової системи господарювання у змішаній економіці починає формуватися адекватне інвестиційне середовище, яке характеризується поєднанням конкуренції у сфері інвестицій за більш вигідні

⁴³ Мельник С.А. Управління регіональною економікою: Навч. Посіб. – К. – КНЕУ – 2000 – 124с., С.8.

напрямки капіталовкладень, законів попиту та пропозиції на інвестиції та інших законів ринку, з одного боку, регулюючої і стимулюючої ролі держави та органів місцевого самоуправління в регіонах України – з іншого.

Узагальнюючи практику використання поняття інвестиційного середовища у різних джерелах, його можна тлумачити як систему економічних відносин суб'єктів інвестування з приводу об'єктів – інвестицій, які формуються за певних умов та передумов (див. рис. 1.3.4.)⁴⁴.

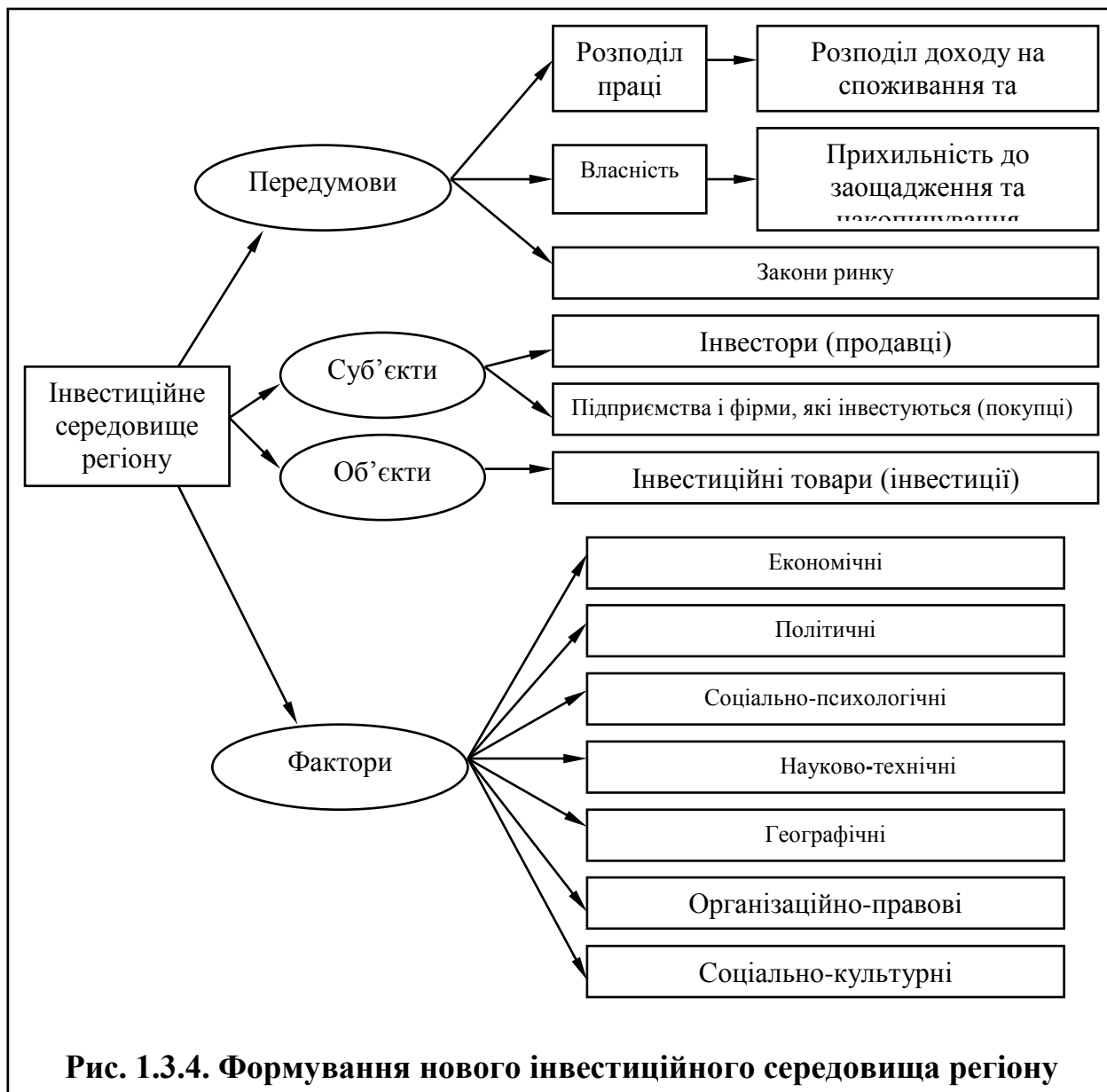

Рис. 1.3.4. Формування нового інвестиційного середовища регіону

⁴⁴ Репін С.О., Репіна І.М. Моделювання стратегії підприємств регіону за умов формування нового інвестиційного середовища. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції “Регіон в системі нових економічних і правових відносин” / Івано-Франківськ. 8-10 жовтня 1997. – С. 186-189., С.187.

Ми повинні розглядати поняття “інвестиційне середовище”, яке формується в тому чи іншому регіоні України більш ширше ніж “ринкове інвестиційне середовище”, тому що перше включає також і неринкові сектори, а точніше, державні та регіональні інвестиції, що не повертаються, які були так характерні для командно-адміністративної системи. В умовах переходу до ринкової системи господарювання створення нового інвестиційного середовища, в цілому по Україні та в її регіонах, означає використання інвестицій як інструменту виходу з економічної кризи. Формування ефективного інвестиційного середовища в регіонах України проходить за всіма її класичними складовими елементами (параметричними характеристиками): передумовами, умовами, суб’єктами, об’єктами, факторами. Їх взаємозв’язок і взаємозалежність проявляються як прямо, так і опосередковано.

Слід зазначити, що метою зусиль всіх суб’єктів інвестування в регіонах України: є подолання непривабливості існуючого інвестиційного середовища шляхом вирішення цілого ряду завдань, які постають перед сьогоdnішніми умовами здійснення регіональної інвестиційної політики. При чому остання повинна здійснюватися на визначених та незмінних її принципах. Дані питання нами будуть розглянуті детальніше в наступних питаннях нашого дослідження.

Як ми вже зазначали вище, адаптація населення до нового типу економіки, який формується, може уповільнитися у разі подальшого наростання негативних тенденцій у національній економіці. Успішність перехідного періоду, для якого характерне різке зростання вартості життя і соціальної напруженості в суспільстві, значно залежатиме не тільки від розв’язання загальноекономічних проблем і ефективності роботи базових галузей, але й від рівня розвитку та організації наукових досліджень в інвестиційній стратегії держави та її регіонів, а також суб’єктів форм власності, які відроджуються. Складовим елементом інвестиційної стратегії є стратегія

формування інвестиційних ресурсів. Цей напрямок інвестиційної діяльності пов'язаний, на наш погляд, з двома основними умовами:

- розміром компаній (підприємств), оскільки більшість невеликих і значна частина середніх фірм проводять свою діяльність у межах одного регіону за місцем розташування інвесторів і обмежені інвестиційними ресурсами;
- тривалістю функціонування компаній (фірм), бо на перших стадіях їх господарювання інвестиційна діяльність зосереджується у межах одного регіону, і тільки в міру подальшого їх розвитку виникає потреба в регіональній диверсифікації інвестиційної діяльності.

У законодавчих актах, що регулюють інвестиційні процеси в Україні, не подається чітке визначення інвестиційних ресурсів. Однак із загальної частини Закону України "Про інвестиційну діяльність в Україні" випливає, що **інвестиційні ресурси** – кошти в майнових та інтелектуальних цінностях, які спрямовуються в об'єкти підприємницької та іншої діяльності з метою отримання прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту⁴⁵.

Усі напрями та форми інвестиційної діяльності будь-то в державі, регіоні чи компанії здійснюються за рахунок інвестиційних ресурсів, які формуються ними та складаються з усіх активів і всіх видів коштів, що залучаються для вкладень в об'єкти інвестування.

Стратегія формування інвестиційних ресурсів – важливий складовий елемент не тільки інвестиційної, але й фінансової стратегії держави, регіону, компаній. Розробка такої стратегії покликана забезпечити безперервну інвестиційну діяльність у заданих обсягах; найбільш ефективно використання власних фінансових ресурсів, які направляються на ці цілі, а також забезпечення стабільності в довгостроковій перспективі.

Інвестиційні ресурси – двигун економічного зростання будь-якого суспільства, їхня дія та механізм до кінця не вивчені, але досвід ряду країн підтверджує, що вибір оптимального регулювання економіки має тут вирішальне

⁴⁵ Закон України "Про інвестиційну діяльність".

значення. Це спонукає до вивчення суті інвестиційних ресурсів та напрямків їх використання у господарському механізмі регіону.

Отже, суть проблеми полягає в оперативному вжитті неординарних політико-економічних заходів з метою нейтралізації негативних тенденцій, що склалися в інвестиційному процесі і його енергійного спрямування у конструктивне русло. Передусім ідеться про мобілізацію усіх наявних джерел інвестицій, залучення додаткових внутрішніх і зовнішніх коштів, сукупна критична маса яких засвідчить наявність позитивних зрушень в інвестиційному процесі.

Напрями розвитку інвестиційної діяльності дуже різноманітні починаючи від визначення джерел інвестиційних ресурсів і закінчуючи дією мотиваційних механізмів формування інвестицій держави, регіонів та конкретних підприємств. Розглядаючи суть поняття інвестиційних ресурсів, ми зіштовхнулися з цілим рядом думок.

Так, А.А. Пересада вважає, що інвестиційні ресурси – це частина фінансових ресурсів, які направляються в оборот з метою отримання прибутку⁴⁶.

$$Г - Т - Г' \quad (1.3.1.),$$

де $Г$ – інвестовані грошові ресурси; $Т$ – товар (предмети та засоби праці, робоча сила); $Г'$ – грошові ресурси, отримані від реалізації товару, новостворена вартість.

Часто вживаним є термін "інвестиційний капітал". А.А. Пересада пропонує декілька визначень:

- **капітал** – акумульована (сукупна) сума товарів, майна, активів, що використовуються для одержання прибутку;
- **капітал у бізнесі** – капітал власників;
- **капітал** – сумарні активи компанії (бізнесу);
- **капітал** – капітальні активи компанії;
- **капітал у бухгалтерському обліку** – сума інвестована в бізнес;

⁴⁶ Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні. К., Видавництво "Лібра" ТОВ, 1998 – 392с., С. 156-157.

- **капітал** – грошові кошти, доступні для інвестування або інвестовані;
- **капітал** – дисконтна вартість майбутнього прибутку від інвестицій.

Як фінансовий ресурс, інвестиційний капітал поділяється на підприємницький та позиковий капітал.

Підприємницьким капіталом вважаються вкладення у формі прямих та портфельних інвестицій у будь-який проект, що реалізуються з метою отримання прибутку або прав управління, або того й іншого разом.

Позиковий капітал представляє собою сукупність коштів, що передаються в борг на певних умовах (цільова направленість, платність, терміновість, повернення). Інакше кажучи, позиковий капітал – це товар, який кредитор надає підприємцю в тимчасове користування з метою одержання позикового процента.

В.Я. Шевчук та П.С. Рогожин поглиблюють характеристику капіталу. Капітал має три важливі **властивості**: він мобільний, вразливий та рідко трапляється, а тому вибагливий та селективний. Він рухається туди, де уряди стали, інвестиційний клімат сприятливий та існують певні можливості одержання прибутку. Завдяки таким властивостям як мобільність та вразливість капітал здатний переміщуватися між сферами діяльності, регіонами та країнами. Швидкість та ефективність такого переміщення залежить від податкової, валютної, амортизаційної, кредитної, торговельної та іншої політики держави. Капітал не може збільшуватися в розмірах за бажанням чи розпорядженням урядів, оскільки, як зазначалось раніше, він є рідкісним (обмеженим у розмірах).

При визначенні інвестиційних ресурсів В.Я. Шевчук і П.С. Рогожин особливу увагу приділяють формам грошових вкладень: “інвестиційні ресурси – капітал у матеріалізованій та не матеріалізованій формах, що втілений у засобах виробництва – в інвестиціях”⁴⁷.

А.А. Мазаракі розглядає інвестиційні ресурси, як сукупність грошових та матеріальних цінностей, необхідних для проведення інвестиційної

⁴⁷ Шевчук В.Я., Рогожин П.С. Основи інвестиційної діяльності. – К.: Генеза, 1997.

діяльності, які можуть бути іммобілізовані з господарського обороту країни, регіону, галузі, підприємства на період інвестування⁴⁸.

Б.М. Щукін визначає інвестиційні ресурси держави, як частину національного доходу, а саме: фонду накопичення, який вкладається в певні об'єкти з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту⁴⁹.

Узагальнюючи здобутки наукової вітчизняної літератури, Д.Е. Старик дає таке визначення: "інвестиційні ресурси – це кошти у вигляді матеріальних та інтелектуальних цінностей, що вкладені у виробничу, підприємницьку та іншу діяльність з метою організації виробництва продукції, робіт і послуг та отримання прибутку або інших кінцевих результатів (охорона природи, підвищення якості життя тощо)⁵⁰.

Іншими словами ми можемо сказати, що інвестиційні ресурси – це економічні ресурси, що вкладені на тривалий період з метою отримання чистої вигоди в майбутньому.

У сучасних умовах інвестор має доступ як до національних, так і до міжнародних інвестиційних ресурсів, що акумулюються й перерозподіляються переважно через міжнародні (світові) фінансові ринки.

Національні і міжнародні інвестиційні ресурси у сукупності називають *світовим інвестиційним багатством*, яке має фінансову (57,7%) і матеріальну (42,3%) складові. Фінансове багатство накопичується у вигляді цінних паперів (49,6%) і готівки (8,7%), а матеріальне – у вигляді нерухомості (35,5%) і цінних металів (6,7%). (Див. рис. 1.3.5.)⁵¹.

Абсолютні обсяги міжнародних інвестиційних ресурсів і світового багатства оцінити дуже важко, а під час і неможливо через те, що:

- капіталізація цінних паперів – величина змінна і залежить від кон'юнктури на світових фінансових ринках;

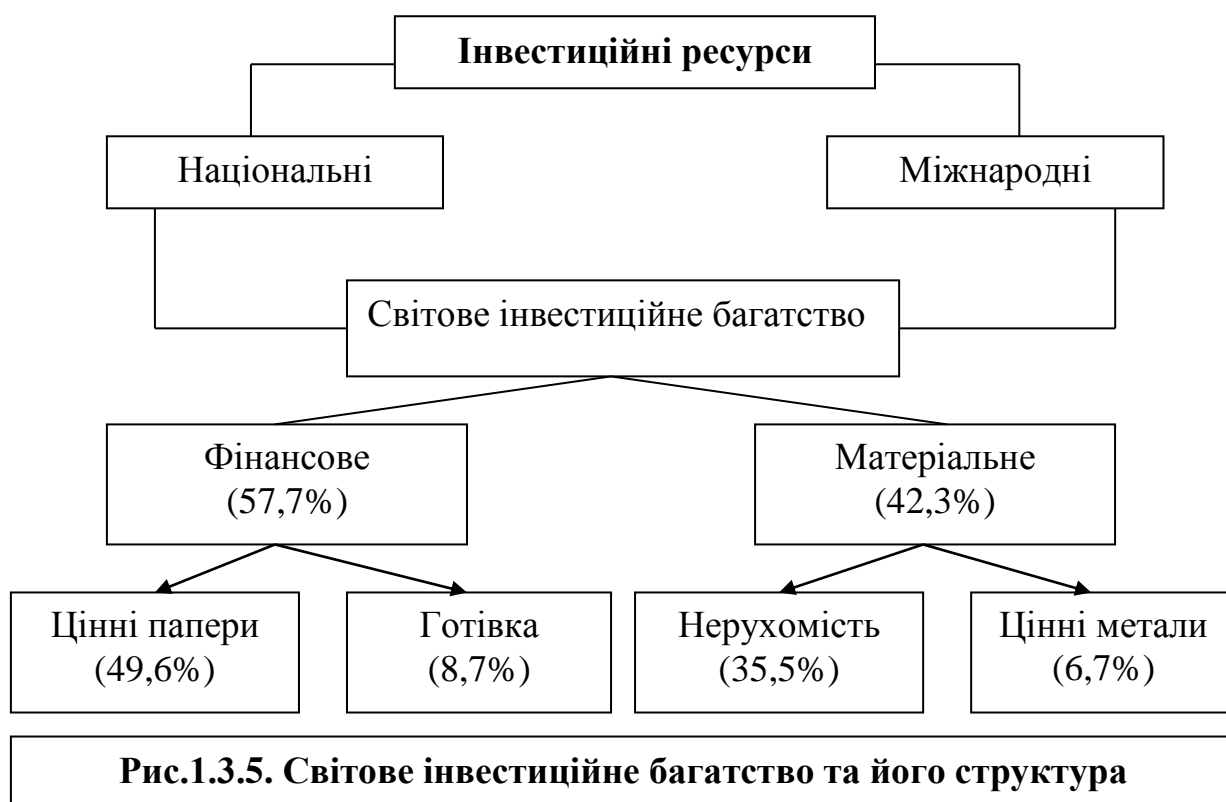
⁴⁸ Мазаракі А.А. та ін. Економіка торговельного підприємства: Підруч. Для вузів / За ред. проф. Н.М.Ушакової. – К.: "Хрещатик". – 800с., С.606.

⁴⁹ Щукін Б.М. Інвестиційна діяльність: Методичний посібник. – К.: МАУП, 1998., С. 5-8.

⁵⁰ Старик Д.Е. Как рассчитать эффективность инвестиций. – М.: Финстатинформ, 1996.,С.5-8.

⁵¹ Міжнародна інвестиційна діяльність: Підручник / Д.Г.Лук'яненко, Б.В.Губський, О.М.Мозговий та ін.; За ред. д-ра екон. наук., проф. Д.Г.Лук'яненка. – К. КНЕУ, 2003. – 387с., С.29-31.

- курси валют перебувають у постійному русі і не завжди регулюються ринковими методами;
- вартість нерухомості залежить від безлічі регіональних факторів, які важко врахувати;
- коливання вартості цінних металів відбуваються за малими, середніми та довгими циклами.

Щодо методик оцінки кожної складової світового інвестиційного багатства, то вони є різними для країн з різним рівнем економічного розвитку. Однак відомо, що загальний портфель фінансового ринку, наприклад, становив у 90-ті роки понад 30 трлн. дол. США.

У своїх визначеннях Б.М. Щукін та Д.Є. Старик звертають увагу на те, що позитивним результатом інвестиційної діяльності є не тільки прибуток, а й здобутки в соціальному напрямку. Останнє в подальшому через непрямий вплив може призвести до зростання ефективності інвестиційних проєктів.

Необхідно зазначити, що не варто плутати також такі поняття, як “інвестиційні ресурси” та “капітальні ресурси”. Тому що останні є тільки

часткою інвестиційних ресурсів, які направляються на відтворення основних засобів і виступають на поверхні у вигляді потоків і запасів. Потоки формуються в складі ВВП та виступають у вигляді капіталовкладень, введення основних засобів, зміни величини незавершеного будівництва⁵².

Потік капітальних ресурсів може бути визначений на кожній з трьох стадій руху ВВП як країни, в цілому, так і окремо взятих її регіонів, а саме:

- На стадії виробництва – (формування) він визначається за вартістю інвестиційних продуктів (машин, обладнання, будівельних матеріалів) і будівельно-проектних робіт та послуг (будівельно-монтажних, проектних і геологорозвідувальних робіт у будівництві).
- На стадії розподілу – потік визначається як сума фінансових інвестиційних ресурсів (власні ресурси підприємств та населення, кредитні ресурси, бюджетні кошти).
- На стадії використання – як сума амортизаційних відрахувань, що направляються на відновлення основних фондів, їх приріст і збільшення (зменшення) незавершеного будівництва.

Запас капітальних ресурсів формується в складі національного багатства та виражається обсягом основних фондів за первісною та відновною вартістю.

Отже, капітальні ресурси представляють собою складну економічну категорію вартісних і матеріально-речових факторів, які перетворюються у системі капітального будівництва в основні фонди. Капітальні ресурси – це форма технічного прогресу, фактор інтенсифікації, підвищення темпів та ефективності розвитку суспільного виробництва.

Усі джерела формування інвестиційних ресурсів регіонів на нашу думку доцільно класифікувати наступним чином:

- ✓ власні або внутрішні;
- ✓ позичкові та залучені (притягнуті) кошти або зовнішні;
- ✓ іноземні інвестиції;
- ✓ заощадження населення.

До власних джерел інвестиційних ресурсів відносять:

⁵² Основы предпринимательского дела. / Под ред. Осипова Ю.М. – М. – 1992., С.30-31.

- Чистий прибуток підприємств регіонів, що спрямований на їх виробничий розвиток;
- Залишок коштів амортизаційних відрахувань;
- Імобілізацію тимчасово вільних коштів інших цільових фінансових фондів підприємств регіонів, у тому числі статутних;
- Інвестиційні ресурси, які вивільняються в результаті завершення раніш здійснених інвестиційних проектів;
- Виручку (за винятком податків та витрат) від реалізації майна, що підлягає заміні або продажу.

Позичкові джерела інвестиційних ресурсів формуються за рахунок:

- Середньострокових та довгострокових кредитів комерційних банків;
- Випуску облігацій (терміном понад 1 рік);
- Цільового державного або інвестиційного кредиту;
- Лізингу обладнання, необхідного для реалізації проекту.

До притягнених (залучених) джерел формування інвестиційних ресурсів відносять:

- Кошти, отримані внаслідок збільшення статутних фондів підприємств або за рахунок здійснення додаткової емісії акцій підприємств;
- Пайові внески для здійснення спільної діяльності без створення юридичної особи, одержані від інших учасників;
- Благодійні внески та пожертвування підприємств, фондів, фізичних осіб тощо.

На нашу думку, основною вимогою до формування інвестиційних ресурсів є, по-перше, синхронізація часу їх можливого використання з періодом інвестування; а по-друге, перевищення доходності інвестиційних проектів над ціною капіталу (інвестиційних ресурсів), що використовується.

Джерела ж інвестиційних ресурсів в процесі інвестування можуть проявляти як позитивні, так і негативні сторони. (Див. додаток Д.)

Внутрішні (власні) джерела фінансування характеризуються такими *позитивними особливостями*: швидкістю залучення та простотою використання; високою віддачею за критерієм норми прибутковості

інвестованого капіталу, оскільки не вимагають сплати позикового відсотка в будь-яких його формах; істотним зниженням ризику неплатоспроможності та банкрутства підприємства при їх використанні; повним збереженням управління в руках первісних засновників компанії (фірми); податкові пільги; високий рівень моніторингу.

Водночас вони мають *негативні сторони* (обмежений обсяг залучення; обмеженість зовнішнього контролю за ефективністю використання власних інвестиційних ресурсів; заморожування коштів; зниження рівня ліквідності; допоміжні витрати на консалтинг і аудит; низький коефіцієнт оборотності капіталу, тобто втрачена вигода).

Зовнішні (позикові та залучені) джерела фінансування характеризуються такими *позитивними ознаками*: більшим обсягом можливого їх залучення, значно більшим за власні інвестиційні ресурси; більш дійовим зовнішнім контролем за ефективністю інвестиційної діяльності та реалізацією внутрішніх резервів.

Що стосується *негативних особливостей*, то можна відзначити: складність залучення та оформлення; тривалий період залучення; необхідність надання відповідних гарантій (на платній основі) або застави майна; підвищення ризику банкрутства у зв'язку з несвоєчасним погашенням отриманих позик; втрата частини прибутку від підприємницької діяльності у зв'язку з необхідністю сплати позикового відсотка.

Деякі вчені зовнішнє джерело фінансування (залучені та запозичені) поділяють на дві групи: вітчизняні та на закордонні інвестиційні ресурси. *До переваг* вітчизняних джерел фінансування необхідно віднести: ефект фінансового ліверіджу; скорочення термінів реалізації проектів; наявність зовнішнього контролю; можливість реструктуризації боргу; розподіл ризиків.

Вітчизняним джерелам інвестиційних ресурсів притаманні і *свої вади*, а саме: залежність (боргова) від кредиторів; можливість втрати частини власності; послаблення менеджменту; часткове обмеження самостійності. Що ж до закордонних зовнішніх джерел інвестиційних ресурсів, то також варто згадати про *переваги* (більш високий захист від інфляції; високий рівень контролю; фінансування високих технологій; захист з боку держави;

високий рівень страхування) та *недоліки* (важкий та довгий період залучення; необхідність гарантій; висока вартість; високі витрати на ТЕО). Аналіз соціально-економічних досягнень щодо залучення іноземного капіталу ряду зарубіжних країн дав нам змогу обґрунтувати переваги та недоліки залучення та функціонування іноземного капіталу (Див. рис. 1.3.6.)⁵³.

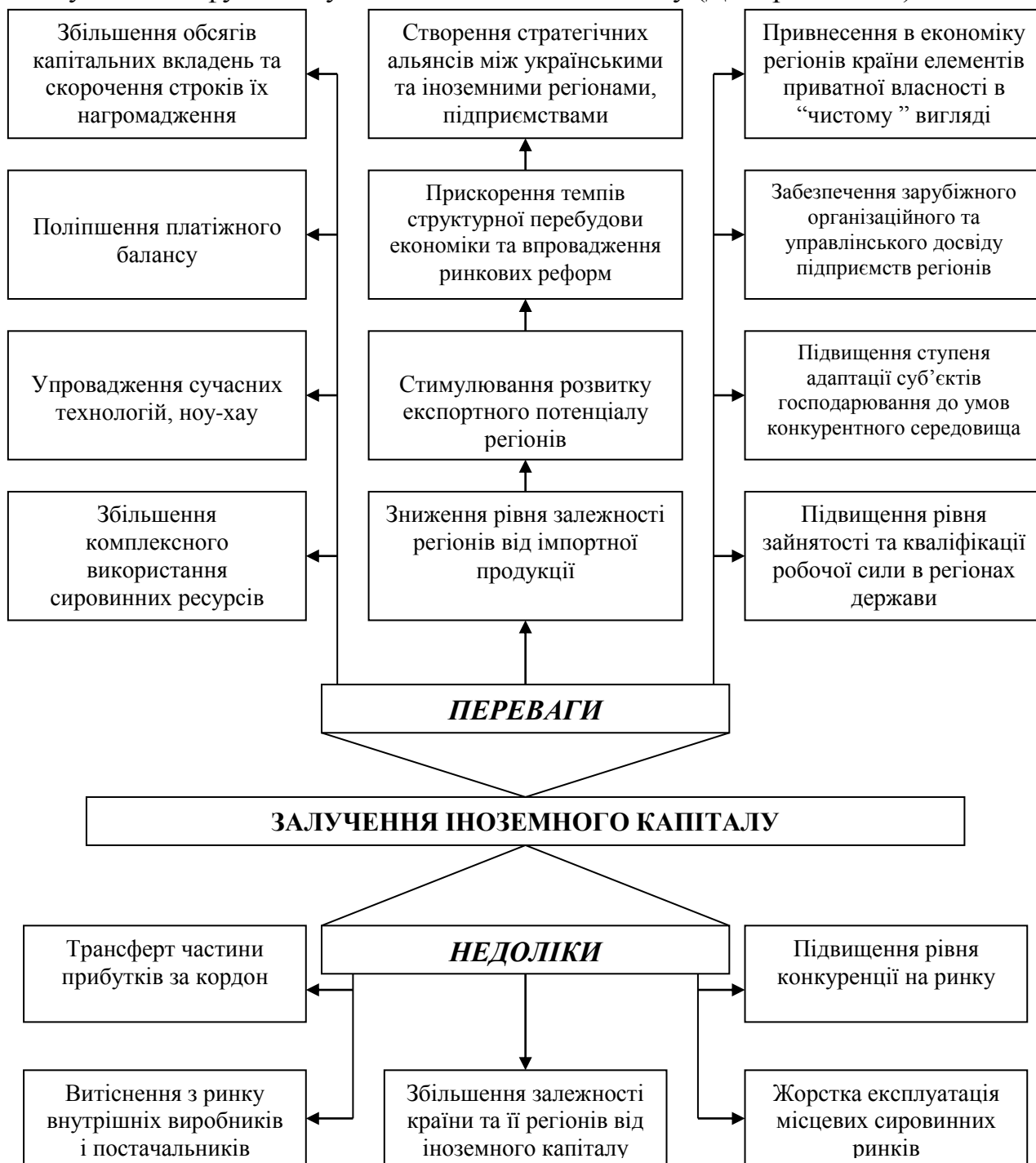

Рис. 1.3.6. Переваги та недоліки залучення іноземного капіталу в економіку регіонів України

⁵³ Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні. К., Видавництво "Лібра" ТОВ, 1998 – 392с.

Головні джерела інвестиційних ресурсів та напрямки можливого їх використання наведені в таблиці 1.3.1.⁵⁴

Таблиця 1.3.1.

Головні джерела та напрямки використання фінансових ресурсів

№	Джерела	Використання фінансових ресурсів		
		Інвестиції	Споживання	Резерв
1.	Прибуток (чистий)	+	+	+
2.	Мобілізація внутрішніх ресурсів	+		+
3.	Амортизаційні відрахування	+		+
4.	Пайові внески (статутний чи акціонерний капітал)	+		+
5.	Страхові внески та внески до Пенсійного фонду	+	+	
6.	Кошти від розміщення власних цінних паперів та реалізації паперів інших емітентів	+	+	
7.	Кредиторська заборгованість (кошти, що прирівнюються до власних)	+	+	
8.	Кредити та позики	+	+	
9.	Спонсорство	+	+	
10.	Державні субсидії	+		

У складі власних коштів інвесторів основну частку займають прибуток і амортизаційні відрахування. Серед власних джерел фінансування інвестицій головну роль, безумовно, відіграє прибуток, що залишається після виплати податків та інших обов'язкових платежів. Частина цього прибутку, що спрямовується на виробничий розвиток, може бути використана на будь-які інвестиційні та соціальні цілі. Політика розподілу чистого прибутку базується на вибраній загальній стратегії економічного розвитку.

За останні роки питома вага інвестицій у структурі використання прибутку підприємств значно зменшилася. Це пов'язано як із погіршенням фінансового стану підприємств реального сектора економіки, збільшенням кількості збиткових підприємств так і з падінням схильності до інвестування, яка, у свою чергу, зумовлюється характерною для перехідного економічного

⁵⁴ Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні. К., Видавництво "Лібра" ТОВ, 1998 – 392с., С. 156-157.

періоду загальною нестабільністю і високими ризиками. Останнє пояснює ситуацію, коли навіть прибуткові підприємства не здійснюють інвестиції у власне виробництво, незважаючи на високий ступінь зносу основних фондів⁵⁵.

На частку прибутку у країнах з розвинутою ринковою економікою припадає біля 30% усіх поточних і капітальних витрат підприємства⁵⁶. Згідно з офіційною статистикою динаміка інвестицій в основний капітал протягом 1990-1997 років характеризувалася різким спадом, і тільки починаючи з 1998 року в економіці України та в її регіонах намітилися тенденції до збільшення вкладень інвестицій в основний капітал, про що свідчать дані табл.1.3.2. та рис. 1.3.7.^{57,58}.

Таблиця 1.3.2.

Динаміка інвестицій в основний капітал по Україні за 1990 – 2004 рр.

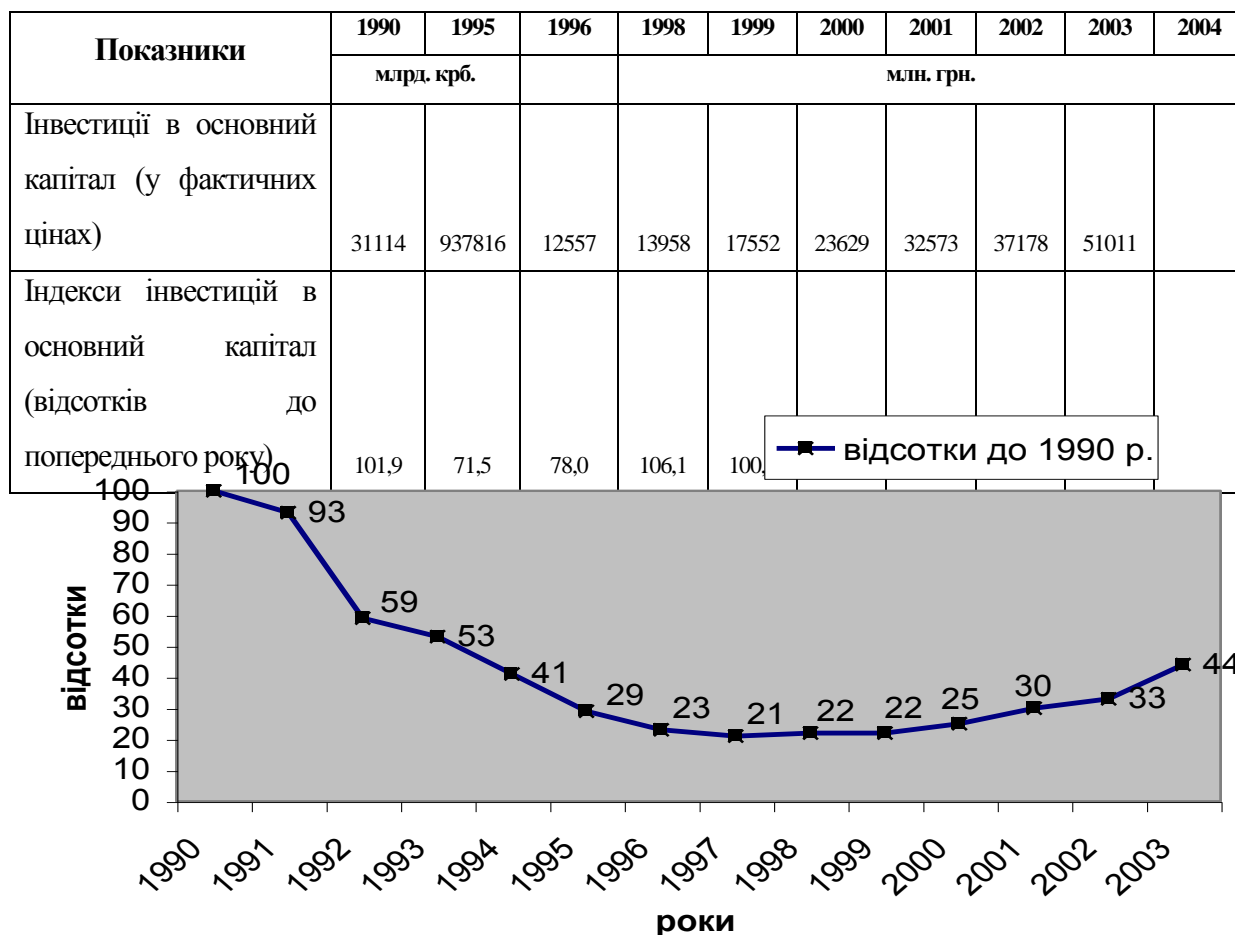

Рис. 1.3.7. Індекси інвестицій в основний капітал

⁵⁵ Акціонерні товариства. Залучення інвестицій. – К.: Українська Інвестиційна газета. — 1997. – С. 7.

⁵⁶ Волынский Г.С. Инвестиционные проблемы Украины. //Российский экономический журнал. – 1997. – №9. – С. 83-88.

⁵⁷ Статистичний щорічник України за 2003 рік.: Статистичний щорічник.—К.: Техніка, 2004.

⁵⁸ www.ukrstat.gov.ua.

Можна говорити про те, що нестача інвестиційних ресурсів, безпосередньо пов'язана з втратою прибутку, що простежується у великій кількості підприємств за останні роки, і саме даний фактор в значній мірі вплинув на результати представленої табл. та рис.

Змінюються умови формування другого основного інвестиційного джерела власних ресурсів – амортизаційних відрахувань. Це питання заслуговує спеціального розгляду.

На думку багатьох учених (М. Герасимчука, О. Махмудова, А. Фукса, М. Кульчицького та ін.), амортизаційні відрахування є одним із головних джерел капітальних вкладень в регіонах України. В економічно розвинених країнах вони становлять близько 40% загального обсягу поточних затрат підприємств. Як доводить світова практика, роль амортизації у відтворювальному процесі закономірно підвищується, бо – це об'єктивна тенденція, яка викликана зростанням виробничого потенціалу. В Україні реноваційні кошти поступово втрачали свою роль: від стабільних 60% у 80-ті роки вони скоротилися до 47% у 1991 р., 30% у 1992-1993 рр. і 10-15% в останні роки⁵⁹.

Таке зниження, зумовлене тим, що нарахування амортизації за результатами індексації балансової вартості основних засобів за рішенням уряду держави постійно відставало від зростання цін.

За своїм економічним змістом амортизаційні відрахування є не інфляційним джерелом: при раціональному плануванні нарахування зносу він може стати реальним джерелом інвестицій для оновлення виробничих фондів підприємства. Проте можливості амортизаційних відрахувань як джерела реальних інвестицій залежать від стабільності цін та їх використання (за призначенням).

⁵⁹ Недашківський М.М. Інвестиційний фонд регіонів України та джерела його формування. // Фінанси України: – 2000. – № 2. – С. 80.

Орієнтир на амортизацію як на суттєве джерело інвестицій для підприємств, безумовно, повинне відповідати світовій практиці, оскільки у розвинутих країнах вона розглядається як найважливіше джерело інвестиційних коштів компанії не тільки для простого, але й для розширеного відтворення основного капіталу. Значення амортизаційних відрахувань особливо зростає у періоди економічної кризи. Так, у Німеччині при уповільненні економічного росту частка амортизації у фінансуванні інвестицій зросла з 50% у 1990 р. до 73% у 1993 р.⁶⁰.

Якщо прибуток – це потенційний ресурс і джерело капіталовкладень, то амортизаційні відрахування за своєю економічною природою та призначенням є таким ресурсом з моменту свого "зародження".

Шляхи, які обираються для збільшення ролі цього джерела в інвестуванні підприємств, виявляються недостатньо ефективними через нестабільність економіки в цілому, а також відсутність контролю за здійсненням амортизаційних відрахувань. Виходячи з цього, спеціалісти пропонують встановити, відповідальність підприємств за формуванням та цільовим (за економічним змістом) використанням амортизаційного фонду як основного інвестиційного ресурсу відтворення основного капіталу. Щоб уникнути невиправданого завищення витрат і цін, бажано регламентувати умови прискореної амортизації. В усіх розвинутих країнах світу законодавству з амортизації приділяється величезна увага, і ніякі спрощення у цій справі недопустимі. Амортизаційні відрахування повинні стати основним і недоторканим ресурсом інвестицій. Останнім часом для сприяння формуванню амортизаційних фондів владними структурами проведено перші реформи: збільшено норми амортизаційних відрахувань у 2-5 разів, здійснено перехід на визначення амортизаційних відрахувань від залишкової вартості та ін.⁶¹. Якщо ж власних коштів для фінансування інвестицій виявляється недостатньо, то вони можуть бути залучені або позичені за рахунок випуску цінних паперів або довгострокових кредитів.

⁶⁰ Недашківський М.М. Інвестиційний фонд регіонів України та джерела його формування. // Фінанси України: – 2000. – № 2. – С. 80.

⁶¹ Там же.

Важливим джерелом зовнішнього фінансування інвестицій у розвинутих країнах є, по-перше, кредити банків та інших фінансових структур і, по-друге, емісія цінних паперів. На Заході на ці дві групи припадає основна частина інвестиційного фінансування.

Які ж проблеми виникають у зв'язку з використанням цих ресурсів, залучених до фінансування інвестицій в українську економіку?

За узагальнюючими даними, у розвинутих країнах кредити банків та інших фінансових структур покривають 20% потреб підприємств у поточних і капітальних витратах⁶². У національній економіці України існують (або можуть бути утворені) обмежені, але реальні фінансові джерела масштабних інвестицій, і шукати їх необхідно у комерційних банках.

Так, за даними Національного банку України, спостерігалось постійне зростання коштів підприємств, організацій та населення на депозитах комерційних банків протягом 1996-2001 років, як у національній так і в іноземній валюті. Так, наприклад, на 1.01.2000 року, ця сума становила 18585 млн. грн., а у 2001 році – 25485 млн. грн. Але гроші не інвестувалися у виробництво, а використовувалися в основному з метою кредитування спекулятивних угод і у більшості випадків на валютній біржі.

Причина подібного використання ресурсів у тому, що в умовах інфляції в Україні довгострокові й середньострокові інвестиції, які окупуються за декілька років знецінюються й тому є безперспективним способом використання грошових коштів. Звідси і намагання банків перетворити ці кошти у “швидкі гроші”, які принесуть дохід “дуже швидко”. І тільки в 2001 році намітилися позитивні тенденції в діяльності комерційних банків, які стають вигідними і дають можливість прогнозувати свою діяльність, як підприємствам, так і населенню, а саме: зменшилися відсоткові ставки комерційних банків у національній валюті до 31,9%, облікова ставка НБУ становила 20,2%⁶³.

⁶² Вольтинский Г.С. Инвестиционные проблемы Украины. //Российский экономический журнал. – 1997. – №9. – С. 83-88.

⁶³ Статистичний щорічник України за 2001 рік.: Статистичний щорічник.—К.: Техніка, 2002., С.76-81.

Виходячи з цього, ми бачимо, що дозволити собі довгострокові кредити можуть тільки банки з великим власним капіталом. Тільки на такі банки можуть розраховувати приватні підприємства, які потребують певних кредитів. Можна порекомендувати інший шлях – примусового використання частини фінансових ресурсів комерційних банків на цілі реального інвестування. У зв'язку з цим показовим є досвід післявоєнних років у Японії, яка також страждала гострим дефіцитом інвестиційних ресурсів, де, за пропозицією радника американської воєнної адміністрації Д. Доджа, був створений державний інвестиційний банк (Банк розвитку), а комерційні банки почали здійснювати обов'язкові відрахування не лише у резерви ЦБ, але й у резерви інвестиційного банку (або купувати його облігації). Отримані таким способом ресурси використовувались для кредитування пріоритетних проектів. Вказаний досвід, на наш погляд, можна застосувати і в Україні. Такий захід приведе до збільшення фінансових ресурсів комерційних банків, а відповідно, до зниження відсотків по депозитах комерційних банків, тоді здатність населення та інших суб'єктів ринку до збереження не буде надірвана, а реальні інвестиційні ресурси знайдені⁶⁴.

Емісія облігацій компаній також не отримала на сьогодні, широкого розповсюдження в Україні у зв'язку з нерозвиненістю фондових ринків регіонів, недосконалістю законодавства та невеликими розмірами статутних фондів багатьох компаній. Це джерело під силу компаніям із великими розмірами статутного фонду.

Серед залучених джерел фінансування інвестицій у першу чергу, розглядається можливість залучення акціонерного капіталу. А саме випуск акцій підприємств та їх вдале розміщення може сприяти швидкій мобілізації коштів для інвестування. Проте емісію акцій можуть здійснювати лише підприємства, які акціонуються або вже є акціонерними, причому відкритого типу.

⁶⁴ Куликов В. Реформационный процесс: инвестиционные императивы //Российский экономический журнал. – 1996. – № 3. – с.3 – 9.

Однак практична роль акцій, які емітують акціонерні компанії, у фінансуванні інвестицій в Україні ще незначна. На фондовому ринку країни переважно обертаються державні цінні папери. Держава, залучаючи фінансово-кредитні ресурси для покриття бюджетного дефіциту, є основним конкурентом приватних підприємств на ринку капіталу. Ринок державних цінних паперів, незважаючи на певні проблеми, високодохідний і ліквідний, тому негативно впливає на інвестиції у реальний сектор економіки.

Треба також активізувати інші джерела фінансування інвестицій, які не використовуються (або слабо використовуються) і концентровано задіяти отримані кошти на пріоритетні напрямки. Мова йде про неподаткові джерела, бо податки, поповнюючи бюджет, одночасно звужують можливості інвестування у головних інвесторів самих фірм. Одним з найважливіших неподаткових джерел бюджету могла би стати приватизація державної власності, передусім від акціонування крупних і середніх підприємств, але не стала. Як відомо, перший етап "великої приватизації", проведений в Україні, не забезпечив реальних грошових джерел інвестицій. Принципову іншу роль відіграє другий грошовий, етап "великої приватизації": він не тільки завершить процес перерозподілу власності та утворення реальних, а не формальних власників приватизованих підприємств, але й призведе до акумуляції у руках акціонерних товариств і Фонду держмайна значних грошових засобів. Останні потрібно використовувати на цілі реальних інвестицій. Використання цих коштів від продажу акцій дозволило би сформувати інвестиційні ресурси загальним обсягом 10-12 млрд. дол. Цього вистачить, щоб зупинити спад виробництва і перейти і від стагнації до економічного росту. Але цих ресурсів недостатньо для того, щоб здійснити глибоку, структурну перебудову і забезпечити на цій основі стабільний економічний ріст.

Проте, державні інвестиції є важливим джерелом не стільки з точки зору їх обсягів, скільки з позиції державних гарантій і орієнтирів для приватних інвесторів.

Усі джерела інвестування мають виробниче та невиробниче

походження. В першому випадку (виробниче походження інвестиційних ресурсів) вони формуються на основі створення ВВП, а в другому (невиробниче походження інвестиційних ресурсів) – вступають у господарський кругообіг країни, не являючись результатом даного процесу⁶⁵. До інвестиційних ресурсів виробничого походження відносяться всі економічні джерела інвестицій, крім емісії грошей та іноземного капіталу. Утворення даної сукупності фінансових ресурсів пов'язано з перерозподілом між фондом нагромадження та фондом споживання.

На сьогодні питання про зростаючу частку невикористаного капіталу залишається актуальним. Нерідко інвестування в будинки та інші невикористані об'єкти, земельні ділянки здійснюється не для подальшої організації виробництва, а з метою їх спекулятивного перепродажу. Час від часу інвестиційні кошти витрачаються на придбання престижних транспортних засобів, офісного обладнання, житлових будинків. Омертвіння інвестицій у нагромадженні особистих матеріальних благ засновників – найбільше зло для економіки з низьким рівнем виробництва.

Емісія кредитних грошей та імпорту капіталу збільшують грошову масу в обігу. Якщо в результаті інвестицій приріст кількості грошей перевищить сукупну потребу національної економіки в платіжних засобах, то темпи інфляції прискоряться. Чим більша питома вага джерел невикористаного походження в загальному обсязі інвестицій, тим сильніший вплив останніх на інфляційні процеси.

На думку Сало І. та Дьяконової І., не остання роль у поповненні інвестиційних ресурсів повинна належати і тіньовому капіталу, питома вага якого, прихована від офіційного обліку, оцінюється величиною близько 60% ВВП. Це величезний резерв, залучення якого у відкритий господарський оборот розв'язало б багато фінансових проблем⁶⁶. Тобто, мова йде про

⁶⁵ Кондратенко Е. Інвестиційні ресурси: проблеми акумуляції //Економіст. – 1997. – № 37., С.82-90.

⁶⁶ Сало І., Дьяконова І. Фінансові аспекти активізації інвестиційного процесу в Україні. – Банківська справа. – 1997. С. 23-27.

нейтральні гроші. Поняття нейтральних грошей, на думку вищеназваних авторів, включає в себе гроші, які повністю виключені з грошового обігу на певний період (місяць півроку, рік та ін.).

Нейтральні гроші слід відрізнити від нейтральності грошей, яка згідно з гіпотезою Юма – явище, коли відбувається не реальне збільшення показників економічного зростання, а номінальне зростання їхнього значення. С.П. Мішта гроші, згадані Юмом, називає "зайвими грошима" і вважає, що їх обсяг встановлюється шляхом визначення різниці між фактичною грошовою масою і грошовою масою, що відповідає росту ВВП⁶⁷.

Наголосимо на тому, що зростання нейтральних грошей проходить у період зростання інфляції й особливо в період гіперінфляції, коли держава не може забезпечити чіткої, гарантованої індексації грошових збережень громадян, які знаходяться на вкладах у банках. У цих умовах недовіри до національних грошей населення обмінює свої заощадження на валюту. За оцінками економістів у різних друкованих джерелах інформації заощадження, які не беруть участі в грошовому обігу: мертвим капіталом лежать у населення становлять від 8 до 25 млрд. дол. ^{68,69}. Величина цих заощаджень кожного року зростає і це слід брати до уваги.

Але нейтральні гроші в теоретичних працях і практичній діяльності майже не враховуються. Виходячи з наведеного, пропонується при оцінці фінансового забезпечення інвестиційних процесів враховувати показники наявних нейтральних грошей як у населення, так у підприємств та організацій.

Визначення нейтральних грошей ми пропонуємо проводити за формулою:

$$H = П + O + C + З + В \quad (1.3.2.),$$

де, П – гроші, заощаджені населенням, але не внесені в банки і не

⁶⁷ Такаши Негиши. История экономической теории. – М.: АО "Аспект-Прогресс", 1995.

⁶⁸ Саїнчук Н. Огляд принципів джерел фінансування інвестиційної діяльності. Науковий вісник Чернівецького університету. 2000. Випуск 95. Економіка. – С. 49-52.

⁶⁹ Філіпенко А. Нові джерела інвестування: як їх використати // Голос України 1997., С.4.

призначені для купівлі товарів; **О** – гроші, одержані від офіційної підприємницької діяльності, але приховані від оподаткування, а тому вони не лежать на банківських рахунках; **С** – пенсії, стипендії, спрямовані на заощадження, але не внесені на особисті рахунки в банки; **Б** – гроші, отримані від нелегального бізнесу; **В** – валютні заощадження, які не внесені на особисті чи розрахункові рахунки в банки і не беруть участі в економічному розвитку.

Зауважимо, що гроші, одержані від наркобізнесу, проституції, ігрового бізнесу, незаконної торгівлі зброєю тощо, частково можливо теж віднести до нейтральних грошей. На думку Сало І. та Дьяконової І., вони добуваються злочинним шляхом, а отже, повинні повністю вилучатися в державний бюджет.

Одним з головних джерел забезпечення інвестиційної діяльності є заощадження населення, суб'єктів національної економіки, держави. Вони виникають, коли доходи корпорацій, підприємств, урядів та окремих громадян перевищують їх видатки. Природу й потребу в заощадженнях в різні часи вивчала велика кількість вітчизняних і закордонних економістів. Вагомий внесок в з'ясування цього проблематичного питання зробили І. Фішер, М.Фрідман, Ф. Моділіані, Дж. Кейнс, Дж. Тобін, В. Беренс.

Вони вивчаючи економіку домогосподарств, стверджували, що на характер інвестиційної діяльності приватних інвесторів впливає їх відношення до рівня власного добробуту та заощаджень. Основні їх погляди на природу заощаджень домогосподарств подані в **Додатку Е.**⁷⁰

Природу заощаджень досліджували також радянські вчені-економісти (Ю.М. Белугін, А.Н.Воронов, А.П. Гнутов, Г.Ф. Єремєєв, А.Я. Ілініч, Г.С. Ткаченко). Вони дійшли до думки, що заощадження – частина особистого доходу, отриманого в результаті трудової діяльності та невикористаного на поточне споживання. Окремо зверталась увага на те, що на розмір, форми й

⁷⁰ Губський Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. – К.: Наукова думка, 1998. – 390с., С.85-91.

бажання заощаджувати впливає не тільки соціально-економічна, але й політична ситуація в державі.

Сьогодні даної проблеми характеризується різноманітними поглядами. Всі вчені, що досліджують проблему заощаджень, однак лише в тому, що вони є коштами, які відкладені для майбутнього особистого споживання.

М.Д. Олексієнко, В.А. Ольшанський та В.М. Ярмака, поглиблюючи думку, стверджують, що **заощадження** представляють частину грошового доходу, яка залишається в розпорядженні після сплати обов'язкових податків та платежів, і витрачається не на поточне споживання, а на споживання в майбутньому. Усі заощадження за суб'єктами ощадного процесу поділяються на заощадження держави, підприємницьких структур та населення (домашніх господарств). Вважається, що основним постачальником інвестиційних ресурсів в розвиток національної економіки є населення.

На нашу думку, **заощадження населення** (або іншими словами домашніх господарств) – це сума доходів, отриманих від професійної діяльності, власності та у вигляді трансферних платежів, що залишаються в розпорядженні після сплати податків і обов'язкових платежів та використовуються для задоволення потреб у майбутньому.

Серед характерних ознак заощадження населення можна виділити наступне:

- процес їх формування незалежний від існування фінансово-кредитних установ;
- вони спричиняються бажанням людей задовольнити певні потреби або поліпшити свій добробут;
- вони можуть накопичуватися як у грошовій формі, так і за допомогою певних фінансових інструментів (цінних паперів).

У цілому послідовність ощадного процесу, що охоплює заощадження

населення, наведена на рис. 1.3.8.⁷¹

Рис. 1.3.8. Послідовність ощадного процесу

Учені-теоретики та аналітики пропонують згрупувати заощадження за такими ознаками:

- за суб'єктами секторів економіки (заощадження домашніх господарств, підприємницьких структур, державних установ, фінансових інститутів, іноземних інвесторів);
- за рівнем нагромадження (*внутрішні – приватні*, до складу яких відносяться особисті, підприємницькі, державні; *зовнішні або іноземні*);
- за формою (речово-майнові, грошові, через участь у капіталі);
- за мотивами утворення (на придбання товарів та оплату послуг довготривалого користування; на старість, похорони, в разі втрати працездатності, через хворобу; як страховий запас на випадок непередбачених подій; для здійснення інвестиційних витрат; для отримання прибутку);
- за стимулами до заощадження (добровільні та примусові);
- за характером мобілізації (організовані та неорганізовані);
- за часом утворення (короткострокові, середньострокові, довгострокові).

Заощадження національної економіки реалізуються у формі нерозподіленого прибутку підприємства, а також ресурсів бюджету та державних цільових фондів за мінусом їх витрат на споживання. Їх питома

⁷¹ Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні. К., Видавництво “Лібра” ТОВ, 1998 – 392с.

вага та способи участі в грошовому забезпеченні інвестицій неоднакові.

Іншими словами, заощадження національної економіки – це внутрішні нагромадження країни, тобто частина національного доходу, за винятком обсягів споживання та державних закупівель. Заощадження національної економіки – це сума приватного та державного нагромадження. *Державні нагромадження* є доходами від власності, від виробничої, комерційної та фінансової діяльності уряду, а також позитивним сальдо центрального й місцевого (регіональних) бюджетів. Валовий дохід недержавних секторів економіки за мінусом податків державі й обсягів їх споживання являє собою приватні заощадження країни, тобто – це сума заощаджень сектора домогосподарств, підприємницьких установ і фінансових інститутів.

Приватні заощадження складаються з особистих заощаджень населення (домашніх господарств) і підприємницьких заощаджень суб'єктів національної економіки. *Підприємницькі заощадження* формуються з виручки, а конкретніше – з прибутку фінансово-господарського суб'єкта, який витрачається не на споживання, а інвестується в розширення діяльності.

За характером мобілізації *заощадження населення* можна поділити на неорганізовані та організовані. Неорганізовані заощадження охоплюють ті ресурси, які не залучені фінансово-кредитними установами (ФКУ). Якщо отримані доходи, населення намагається вкласти у нерухомість, товари, цінності, інше майно, яке не втрачає своєї вартості з часом, то в цьому випадку маємо натуральну форму неорганізованих заощаджень. Коли населення зберігає заощадження вдома у вигляді валюти, то такі заощадження називаються неорганізовані грошові заощадження, яким не приділяється належної уваги, хоч саме тут зосереджена більша їх частина. Зарубіжні дослідники до неорганізованих заощаджень відносять групові заощадження. Це, наприклад, кооперативні заощадження при спільному обробітку землі.

Організовані заощадження мають місце, коли в ощадний процес включаються ФКУ. Вони не лише займаються мобілізацією заощаджень,

ведуть конкурентну боротьбу за вільні кошти, але й намагаються надати населенню адекватні запитами фінансові послуги, піднести матеріальний добробут.

Так, наприклад, у країнах з розвинутою ринковою економікою чверть національних заощаджень формується за рахунок домашніх господарств. Населення охоче вкладає свої вільні кошти у різні фінансово-кредитні установи (ФКУ), оскільки вони забезпечують не тільки збереження, а й приріст капіталу.

Заощадження населення беруть участь у фінансовому забезпеченні інвестицій опосередковано – шляхом акумуляції комерційними банками та іншими фінансовими організаціями, які надають ці засоби в позику суб'єктам господарювання на інвестиції. Щоб стати вагомим та стабільним джерелом фінансування інвестицій, такі збереження повинні мати значну питому вагу у ВВП. В Україні ФКУ поки що не в змозі забезпечити повне збереження та сталі доходи на вкладені кошти. Це, очевидно, і є основною причиною низької активності населення на фінансово-кредитному ринку, викликаною недовірою до такого роду установ. Крім того, фізичні особи мають обмежений доступ до ринку цінних паперів саме через інститути фінансових посередників, які за своїм призначенням повинні акумулювати невеликі заощадження дрібних інвесторів із подальшим довгостроковим інвестуванням цих коштів у розвиток економіки.

Досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить, що нагромадження населення сприяють економічному зростанню, коли вони досягають не менше 12-14 відсотків ВВП. При цьому половина цих засобів громадяни інвестують самостійно (купують нерухомість, землю тощо), а інша їх частина акумулюється фінансово-кредитними установами.

Світовий досвід розглядає нагромадження населення як важливий антиінфляційний фактор. Вважається, що підвищення норми збережень населення сприяє встановленню економічної рівноваги більше, ніж пряме регулювання грошової маси в обігу. Крім того, збільшення нагромаджень

населення дозволяє країні зменшити розмір зовнішніх позик. Скорочення зовнішнього боргу знижує навантаження на фінансово-бюджетну систему, що також сприяє послабленню інфляційної напруги.

Виходячи з організаційної структури заощаджень, можливі два варіанти їх трансформації у реальні інвестиції (див. рис. 1.3.9.).

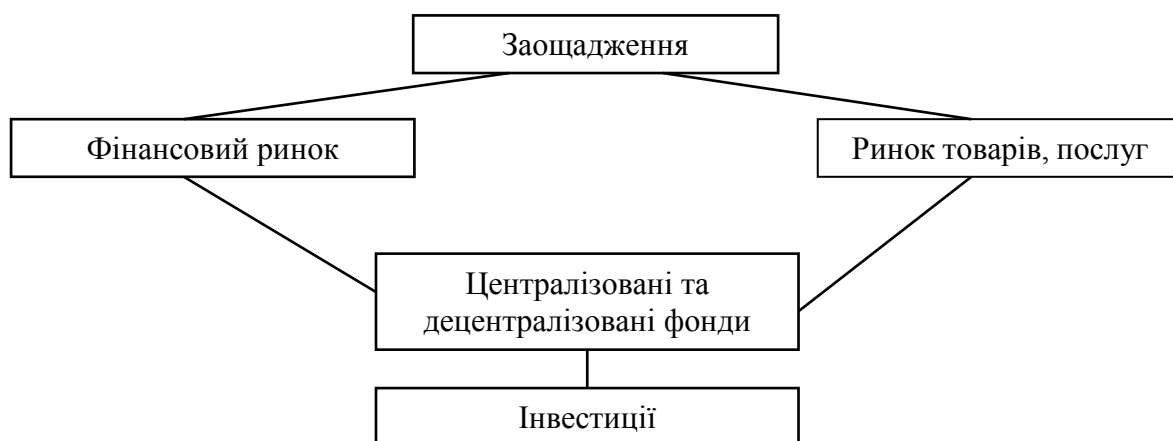

Рис. 1.3.9. Шляхи перетворення заощаджень домашніх господарств в інвестиції

Вважається, що зростання збережень населення свідчить про початок економічної та фінансової стабілізації. Насправді ж на сьогодні в Україні нагромадження грошових ресурсів громадянами пов'язано зі стрімким насадженням ринкових відносин у соціальній сфері. Поступово згортаються безкоштовні раніше заклади охорони здоров'я, середня та вища освіта, менш забезпеченим стає державний захист старості, інвалідності та від нещасних випадків, практично зникли безкоштовні форми організації дозвілля (спорт, культура, відпочинок). У цих умовах громадяни повинні відкладати кошти на майбутні витрати, зменшуючи тим поточні витрати, і перш за все, витрати на харчування та одяг.

Перетворення збережень населення в інвестиційні ресурси залежить від діяльності банків та інших інституціональних структур грошового ринку. Якщо вони не зуміли мобілізувати необхідний обсяг грошових нагромаджень громадян або перевели частину заощаджених коштів на валютний ринок, то

попит на фінансові ресурси задовольняється неповністю. В такому випадку помітне інфляційне підвищення вартості позикових коштів для інвестицій (зростання процентних ставок).

Отже, висока затратність економіки, її неготовність протистояти інфляційним процесам та низька продуктивність праці, негативно впливає на фінансово-кредитну систему, яка з метою самозбереження завищує плату за свої послуги, тобто, стає надто дорогою для бізнесу та непривабливою для домашніх господарств. У зв'язку з цим громадяни у пошуках альтернативних способів збереження заощаджень вдаються до валютного ринку, який виявляється далеко не найкращим засобом збереження заощаджень, оскільки має обмежений характер і тенденцію до подорожчання. Таким чином, дана частина збережень випадає з господарського обороту.

Подорожчання валюти й подальший розвиток фінансового ринку змінюють ставлення населення до способів заощаджень, яке проявляється у зміні співвідношення між вкладами населення в іноземну валюту й вкладами в комерційні банки та цінні папери на користь останніх. Грошові ж збереження населення як джерело фінансування інвестицій не викликають інфляції. Навпаки, їх застосування послаблює інвестиційну напругу, але на превеликий жаль, уряд та місцеві органи влади проводять не досить ефективну стратегію по залученню даних ресурсів.

Оскільки ж, реальне зростання виробництв регіонів є практично неможливим без приросту фінансових ресурсів, то виникає потреба у пошуку додаткових джерел інвестиційних ресурсів. Одним з таких додаткових джерел, на наш погляд, могли би стати іноземні інвестиційні ресурси.

Розраховуючи на фінансову допомогу іноземних інвесторів, слід всебічно проаналізувати ситуацію, що склалася на світовому фінансово-кредитному ринку. Обговорення цієї проблеми на міжнародній конференції, проведеній Міжнародним банком реконструкції та розвитку показало, що вільні кредитні ресурси на світовому ринку капіталів практично відсутні. За даними японських експертів, усі кредитні ресурси з урахуванням коштів

міжнародних економічних організацій оцінюються на суму приблизно 140 млрд. дол. США. Водночас світова потреба в них (включаючи розвинені західні країни) становить близько 270 млрд. дол., у тому числі потреба розвинених країн Заходу – 190 млрд. дол., країн, що розвиваються, – 60 млрд. дол. США⁷².

Підприємці США вважають, що інвестиції у країни з високим рівнем політичних, географічних, валютних, фінансових, інвестиційних, інфляційних ризиків та ряду інших перешкод (що будуть нами розглянуті в наступних параграфах роботи) повинні мати мінімальну норму прибутку – щонайменше 25%. В Україні ця норма майже вдвічі нижча, до того ж має великий термін окупності капіталу. Згідно з оцінками західних дослідників, норма прибутку на капітал, вкладений, наприклад, у будівництво заводу у Західній Європі становить 38,6%, строк окупності – 6 років, а в Україні ці показники дорівнюють відповідно 21% і 11 років⁷³.

Виходом із цієї ситуації, на наш погляд, є обґрунтування раціональної інвестиційної політики, в якій чільне місце посядуть система державного й регіонального регулювання та реформування структури власності на основі приватизації, а також концепція технічного переоснащення промислового виробництва із залученням коштів іноземних інвесторів. Така концепція забезпечить підвищення інвестиційної активності в регіонах та в цілому в Україні (див. Додаток Є).

Але треба мати на увазі, що залучення іноземного капіталу може бути лише за умов мобілізації внутрішніх джерел інвестування.

Також відсутність інвестиційної альтернативи в Україні призводить до відтоку капіталів за її межі. Одним з легальних каналів цього відтоку є товарний експорт. Відомо, що керівництво ряду підприємств залишають

⁷² Федоренко В.Г., Гойко А.Ф. Інвестознавство: Підручник / За наук. ред. В.Г. Федоренка. – К.: МАУП, 2000. – 408с., С.349.

⁷³ Федоренко В.Г., Гойко А.Ф. Інвестознавство: Підручник / За наук. ред. В.Г. Федоренка. – К.: МАУП, 2000. – 408с., С.357.

частину виручки за кордоном або переводять валютні кошти ніби у порядку передплати за укладені контракти.

Офіційна статистика не відображає відтоку капіталу з країни. На даний час експорт капіталу не є об'єктом державного регулювання, тоді як його обсяги потрібно визначити централізовано з урахуванням загальноекономічної ситуації у країні.

Водночас з інвестиційними вкладеннями триває і процес вилучення капіталу нерезидентами. Тому необхідно створити умови для припинення вивезення і повернення в Україну вивезених з неї капіталів. Якщо поставити "тіньові" та вивезені капітали на службу національній економіці, то це дасть значний економічний і соціальний ефект.

Отже, короткий аналіз потенційних джерел інвестування, в Україні свідчить, що основною проблемою є створення умов для їх трансформації у реальні джерела інвестиційних ресурсів.

При цьому велика роль належить державі, яка за допомогою методів державного економічного регулювання може цілеспрямовано впливати не тільки на формування внутрішніх та приплив зовнішніх інвестицій, а й створювати умови для їх спрямування в реальний сектор економіки. Розв'язання цієї проблеми сприятиме активізації інвестиційної діяльності в економіці регіонів України, що ми зробимо в наступних розділах роботи. Але для цього необхідно визначитись з параметричними характеристиками інвестування економіки регіонів, тобто визначитись по яких кількісних та якісних характеристиках ми зможемо будемо проводити характеристику всіх регіонів України, а в нашому випадку Чернівецької області.

1.4. Методичні підходи до оцінки стану інвестування економіки регіону

Інвестиційна система регіону як і будь-яка система, перебуває в постійній динаміці й розвитку та потребує детального аналізу, характеристики. Цей розвиток проходить у певних напрямках і визначається рядом показників, критеріїв та факторів, які у свою чергу необхідно

об'єднувати в узагальнені параметричні характеристики. Саме вони безпосередньо й опосередковано впливають на ресурсний підхід розвитку інвестиційних процесів в економіці регіону.

Іншими словами, реалії економічних процесів визначають необхідність вирішення проблеми інвестиційного забезпечення регіонального розвитку з позиції ресурсного підходу з властивим йому понятійним апаратом, інструментарієм, логікою і цільовою спрямованістю досліджень, що дозволяють у сукупності ув'язувати інвестиційні параметри регіональних економічних систем з кінцевими результатами їхнього функціонування та типологізації регіонів за критеріями їхніх інвестиційних можливостей.

Дана думка, потребує формування логіки дослідження за принципом від загального до конкретного, яка по своєму змісту розглядатиметься з двоєдиних позицій.

По-перше, з позиції того, що кінцеві результати ресурсного підходу та інвестиційні можливості регіону повинні базуватися на семантичному аналізі економічних категорій, факторів, згодом конкретизованих у системі параметрів інвестиційного забезпечення регіонального розвитку, ці наукові основи включають:

1. Інструментальне оформлення категорій інвестиційного забезпечення регіону необхідно здійснювати через систему кількісно ідентифікованих параметрів, що базуються на єдиній теоретико-методологічній основі – системі національного рахівництва (СНР) – і конструкційно-об'єднуючих ресурсні і результативні характеристики регіональних економічних систем.

2. Теоретико-методологічні підходи до формування інвестиційного потенціалу регіону, конструкція й інструментарій оцінки якого, повинні формуватися на базі компонентів ресурсного, інфраструктурного й інституціонального характеру, що дозволить ідентифікувати рівень потенційних можливостей регіону по нарощуванню валового регіонального продукту (ВРП) за рахунок використання інвестиційних факторів економічного розвитку;

3. Принципи класифікації й оцінки інвестиційних ресурсів регіональної економічної системи, що базуються на системі національного рахівництва (СНР). Згідно СНР, формування інвестиційних ресурсів слід розглядати по модифікованих елементах доданої вартості й інституціональних секторів регіональної економіки як у статичному варіанті формування, перерозподілу й оцінки інвестиційних ресурсів, так і в динамічній формі через схеми потоків інвестиційних ресурсів (з параметрами розміру потоків і їхньої інтенсивності);

4. Наукові підходи до оцінки ступеня використання ресурсної бази регіону і рівня інтенсивності процесів інвестування через індикатор інвестиційної активності в регіоні, змістовне навантаження якого, на відміну від існуючого екстенсивного підходу, припускає облік співвідношення використаних і наявних ресурсів інвестування.

Таким чином, при теоретико-методологічній розробці проблеми інвестиційного забезпечення регіонального розвитку зроблена спроба, з одного боку, переосмислити устояні стереотипи в дослідженні інвестиційної проблематики, а, з іншого боку – обґрунтувати теоретико-понятійну конструкцію оцінки потенційних можливостей регіону в частині інвестиційної складової економічного росту.

По-друге, з позиції розробки методичного інструментарію оцінки параметрів інвестиційного забезпечення регіонального розвитку, які прийняті в якості характеристики інвестиційних можливостей регіону по нарощуванню кінцевих результатів функціонування регіональної економічної системи й досягненню поставлених цільових орієнтирів. Розробку цього інструментарію необхідно здійснювати на основі показника акумульованих у рамках регіону інвестиційних ресурсів з формалізацією їх, формування й оцінки, що дозволить визначити розмір інвестиційних заощаджень регіональної економічної системи і їх, розподіл по секторах економіки.

Отже, виявлення даної проблеми і її науковий розгляд у методологічному плані слід здійснювати відповідно до принципів еволюціонізму і стадіального підходу, що припускають різноманітність форм прояву інвестиційних відносин і їх специфічність як діалектичну реакцію на імперативи реалізації економіки і її трансформаційних властивостей. У результаті, запропонований нами, ресурсний підхід інвестиційного забезпечення регіонального розвитку, слід конкретизувати в теоретико-методологічних підходах і системному інструментарію оцінки потенційних можливостей регіону по нарощуванню кінцевих результатів його функціонування за рахунок використання інвестиційних факторів економічного росту. Суть, вище представленого (запропонованого) у концентрованому вигляді, може бути підкріплена з різних точок зору наступним чином.

Зміст регіональних інвестиційних планів та програм визначається численними показниками. Їх система повинна відповідати цілям та завданням плану, характеризувати стан регіонального господарства, слугувати засобом економічного регулювання виробничих відносин, відображати місце регіону у народногосподарському комплексі, забезпечувати координацію завдань з урахуванням між – та внутрішньо регіональних зв'язків, мати конкретну адресну спрямованість. У регіональних планах та програмах застосовуються вартісні та натуральні, абсолютні й відносні, кількісні та якісні, єдині і диференційовані показники⁷⁴. Найбільш поширеними є **вартісні показники**. У грошовому виразі вони характеризують обсяг виробництва, інвестицій, фінансових ресурсів тощо.

Натуральні показники встановлюються у фізичних одиницях впливу і використовуються для визначення взаємозв'язків у відтворювальних процесах. **Абсолютні показники** необхідні для встановлення планових завдань у виробничій та невиробничій сферах. **Відносні показники** виражаються у відсотках. **Кількісні показники** поділяються на об'ємні

⁷⁴ Мельник С.А. Управління регіональною економікою: Навч. Посіб. – К. – КНЕУ – 2000 – 124с., С.29.

(обсяги виробництва товарів та послуг, капітальних вкладень, роздрібного товарообігу тощо) та сітьові (мережі шкіл, закладів охорони здоров'я, побутового обслуговування населення та інші). **Якісні** показники характеризують стан об'єкта управління, ефективність виробництва та якість роботи. До них відносяться продуктивність праці, собівартість продукції, матеріаломісткість, фондоозброєність та багато інших.

Єдині показники використовуються для координації галузевих та територіальних зв'язків у виробництві й споживанні, а **диференційовані** – для відображення специфіки та особливостей кожної ланки країни. До єдиних належать, наприклад, валовий випуск, фінансові показники, а до диференційованих – норми та нормативи.

Особливості вище перерахованих показників найбільш ефективно відображаються у – системі національних рахунків (СНР), які розробляються Державним комітетом статистики згідно із стандартом СНР, прийнятим міжнародними організаціями у 1993 році.

Система національних рахунків – це сукупність показників послідовного опису найважливіших процесів і явищ економіки: виробництва, доходів, споживання, нагромадження капіталу, фінансів.

Відповідно до міжнародного стандарту у СНР інституційні одиниці групуються в п'ять секторів: **не фінансові корпорації**, до них належать інституційні одиниці, які займаються ринковим виробництвом товарів і послуг для продажу за цінами, що покривають витрати виробництва і дають прибуток; **фінансові корпорації** – комерційні інституційні одиниці, що спеціалізуються на фінансово-посередницькій діяльності (банки, страхові компанії та ін.); **сектор загального державного управління**, до якого належать органи управління центрального та місцевого рівнів, некомерційні бюджетні організації, державні цільові та позабюджетні фонди; **сектор домашніх господарств**, що об'єднує фізичних осіб як споживачів, а в деяких випадках як суб'єктів некомерційної виробничої діяльності; **сектор некомерційних організацій**, що обслуговують домашні господарства

(НКОДГ), до якого входять інституційні одиниці, створені окремими групами домашніх господарств для забезпечення їх політичних, релігійних і професійних інтересів, а також для надання соціально-культурних послуг (соціально-культурні підрозділи не фінансових корпорацій)⁷⁵.

А.М.Стельмащук зазначає, що СНР базується на відповідних принципах⁷⁶. Перший принцип полягає в тому, що валовий продукт й національний дохід країни відтворюються не тільки у сфері матеріального виробництва, але й у сфері послуг, до яких відносяться компанії та підприємства, приватні не корпоратизовані підприємства та підсобні господарства, які надають послуги, особи вільних професій (адвокати, артисти, журналісти та ін.), працівники сфери управління, фінансово-комерційних організацій, некомерційних організацій (клубів, товариств, асоціацій), армії, наймані прислуги, господарі житла, яке здається в оренду. Таким чином, практично не враховується лише нелегальна діяльність членів суспільства.

Другий принцип, який лежить в основі СНР, пов'язаний з визнанням того, що у створенні вартості товарів та послуг поряд із таким фактором виробництва, як праця, беруть участь земля, капітал та підприємницька діяльність. У зв'язку з цим отриманий прибуток розглядається як результат сукупного використання всіх факторів виробництва.

Система національних рахунків у відповідності з міжнародним стандартом включає ряд взаємопов'язаних між собою макроекономічних показників. На макрорівні об'єднує найважливіші економічні показники, визначає найбільш суттєві зв'язки між ними, і на цій основі здійснюються аналітичні розрахунки, які забезпечують зміни макроекономічних пропорцій, враховують вплив різних факторів на соціально-економічні процеси та визначають можливості управління ними.

До макроекономічних показників відносяться: валовий сукупний продукт, національний дохід, валовий національний продукт, валовий

⁷⁵ Статистичний щорічник України за 2001 рік.: Статистичний щорічник.—К.: Техніка, 2002., С.32.

⁷⁶ Стельмащук А.М. Державне регулювання економіки: Навчальний посібник. — Тернопіль: Астон, 2001. — 362 с., С.115.

внутрішній продукт, чистий національний продукт, національний доход, особистий доход, використаний доход. До їх складових структуроутворюючих елементів входять:

1. Матеріальні затрати (проміжне споживання).
2. Амортизація.
3. Непрямі податки (ПДВ, акцизний збір і т. д.).
4. Нарахування на зарплату (соц. страх, Фонд Чорнобиля і т. д.).
5. Прямі податки (податок на прибуток).
6. Особисті податки громадян.
7. Оплата праці.
8. Рентні платежі.
9. Прибуток.
10. Трансфертні платежі і виплати населенню.

Макроекономічні показники не враховують поза ринкову діяльність – працю домогосподарок та інші роботи в домашньому господарстві, які задовольняють власні потреби; товари та послуги тіньової економіки, яка в сучасних умовах виробляє до 65% обсягу ВВП.

Розгорнута структура ВСП, яка характеризує структуру всіх інших макроекономічних показників представлена схемою (Див. рис. 1.4.1.)⁷⁷

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		Показники
											ВСП – Валовий сукупний продукт
											ВВП – Валовий національний
											ВВП – Валовий внутрішній
											ЧНП – Чистий національний
											НД – Національний доход
											ОД – Особистий доход
											ВД – Використаний доход

Рис. 1.4.1. Структурна схема макроекономічних показників.

У національних рахунках використовуються два рівні показників і два методи оцінки. Для економіки в цілому результати вимірюються випуском

⁷⁷ Стельмащук А.М. Державне регулювання економіки: Навчальний посібник. – Тернопіль: Астон, 2001. – 362 с., С. 119.

товарів і послуг та валовим внутрішнім продуктом у ринкових цінах, для секторів і галузей – випуском в основних цінах і валовою доданою вартістю.

Базовим показником СНР є **валовий внутрішній продукт (ВВП)**, який відображає вартість кінцевих товарів і послуг, що їх резиденти виробили на території країни за рік.

Визначається ВВП у ринкових цінах за трьома категоріями: утворення, розподілу й використання (див. табл. 1.4.1.)⁷⁸.

Таблиця 1.4.1.

Визначення ВВП за категоріями утворення, розподілу та використання

Утворення	Розподіл	Використання
Валовий випуск в ринкових цінах за галузями економіки, за винятком проміжного споживання.	Оплата праці найманих працівників. Чистий прибуток і змішаний дохід. Податки на виробництво та імпорту (за винятком субсидій). Споживання основного капіталу.	Приватне споживання. Споживання державного сектору. Валові інвестиції. Чистий експорт (експорт без імпорту).

Валовий внутрішній продукт визначається як сума валових доданих вартостей галузей економіки і податків на продукти за виключенням субсидій на продукти.

Податки на продукти включають податки, величина яких безпосередньо залежить від кількості чи вартості товарів і послуг, вироблених, реалізованих або імпортованих виробничою одиницею – резидентом.

Субсидії на продукти – це відшкодування з державного бюджету підприємствам у порядку державного регулювання цін на сільськогосподарську та іншу продукцію для покриття поточних збитків підприємств, поліпшення їх фінансового становища шляхом поповнення оборотних коштів або компенсації окремих витрат.

⁷⁸ Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні. К., Видавництво “Лібра” ТОВ, 1998 – 392с.

У СНР відображається розвиток економіки на різних стадіях процесу відтворення, показується рух товарів і послуг, а також стан виробництва та використання валового внутрішнього продукту (валової доданої вартості).

Стадія виробництва характеризується показниками випуску, проміжного споживання, валового внутрішнього продукту (валової доданої вартості).

Випуск – це вартість товарів і послуг що є результатом виробничої діяльності одиниць – резидентів у звітному періоді. Дані про валовий випуск одержують на підставі статистичної звітності Держкомстату та обстежень підприємств, що належать, зокрема, до галузей промисловості, будівництва, сільського господарства, послуг, транспорту і зв'язку.

Проміжне споживання містить витрати на товари та послуги, які використані інституційними одиницями для виробничих потреб, тобто витрати на сировину, матеріали, паливо, електроенергію, напівфабрикати, послуги тощо.

Валова додана вартість (ВДВ) розраховується як різниця між випуском та проміжним споживанням. Вона містить у собі первинні доходи, що створюються учасниками виробництва і розподіляються між ними.

Результати економічної діяльності на макрорівні оцінюються за допомогою показника валового внутрішнього продукту, який розраховується трьома методами: виробничим, розподільчим та кінцевого використання. На рівні регіону, обсяг ВВП визначається лише **виробничим методом як** сума валових доданих вартостей усіх галузей виробництва та невиробничої сфери. Валову додану вартість визначають в основних та ринкових цінах. До валової доданої вартості в ринкових цінах входять суми податків на виробництво та імпорт (ПДВ, акцизи, плата за ліцензії) за винятком субсидій⁷⁹.

Валова додана вартість у галузях регіону визначається за формулою:

$$ВДВ=ВВ-ПС \quad (1.4.1),$$

⁷⁹ Статистичний щорічник України за 2001 рік.: Статистичний щорічник.—К.: Техніка, 2002.

де **ВДВ** – валова додана вартість, **ВВ** – ринкова вартість валового випуску, **ПС** – проміжне споживання матеріальних благ та послуг⁸⁰.

Для відображення процесу виробництва ВДВ на регіональному рівні складається спеціальний рахунок – рахунок виробництва (див. табл. 1.4.2.)⁸¹.

Таблиця 1.4.2.

Рахунок виробництва

Використання	Млн. грн.	Ресурси	Млн. грн.
Проміжне споживання		Валовий випуск	
Валова додана вартість			

Під час обчислення ВДВ у сфері послуг виникають суттєві проблеми. При цьому застосовують екстраполяційні методи, спираючись на дані про відпрацьований робочий час, зміни доходів від діяльності (зв'язок, інформаційно-обчислювальні послуги), фізичний обсяг наданих послуг (наприклад, пасажирообіг та вантажообіг у транспорті).

Для того щоб порівнювати показники ВВП та його складових у часі, як узагальнюючої характеристики економіки регіону, потрібно враховувати зміну цін в економіці. Тому для переведення номінальних показників у реальні застосовують індекси цін, які відображають сукупну зміну цін певного набору товарів, послуг тощо. Найчастіше вживають такі агреговані індекси цін: індекс споживчих цін, індекс цін виробників, дефлятор інвестицій, дефлятори ВВП та його компонентів.

Індекс споживчих цін (ІСЦ) відображає зміну цін репрезентативного “споживчого кошика” – набору товарів та послуг, що їх споживають домашні господарства. Але для того, щоб обчислити індивідуальні індекси цін на кожний товар та послугу в регіонах, необхідно середню ціну кожного товару або послуги за поточний місяць поділити на відповідну середню ціну за попередній місяць. На базі індивідуальних регіональних індексів цін Держкомстат визначає загальноукраїнські індекси на кожний товар (послугу). Відтак Держкомстат агрегує індивідуальні індекси в індекс

⁸⁰ Мельник С.А. Управління регіональною економікою: Навч. Посіб. – К. – КНЕУ – 2000 – 124с., С.30.

⁸¹ Мельник С.А. Управління регіональною економікою: Навч. Посіб. – К. – КНЕУ – 2000 – 124с., С.31.

продовольчих товарів, індекс непродовольчих товарів, індекс послуг. На підставі цих трьох індексів обчислюють ІСЦ. На основі даних розрахунків можна охарактеризувати в динаміці слабкі та сильні сторони економіки регіонів, а саме визначити реальну купівельну спроможність домашніх господарств та їх доходів.

Загальний показник, який відображає зміну цін на всі товари та послуги вироблені в економіці – є дефлятор ВВП, тобто він використовується для кореляції грошового (номінального) ВВП для виміру реального ВВП. Дефлятор інвестицій – це зважений індекс цін капітальних вкладень та цін на ремонт. Обидва субіндекси є зваженими цінами будівництва та машинобудування. Про те, через брак дефляторів, наприклад, експорту та імпорту досить складно аналізувати реальну динаміку зовнішньоторговельного обігу. Сьогодні вартість експорту або імпорту в національній валюті зіставляють за допомогою індексів внутрішніх цін. Проте такий підхід, з нашої точки зору, є некоректним з огляду на те, що ціни на світових ринках змінюються.

У СНР інвестиції визначаються як приріст капіталу. Переважна більшість інвестицій в економіці припадає на підприємства. Домашні господарства здійснюють інвестиції у житлове будівництво. У статистиці враховують вкладення в будівництво, закупівлю обладнання, капітальний ремонт споруд і обладнання. До загального обсягу інвестицій також додають інвестиції у матеріальні запаси – зміну вхідних та вихідних ресурсів процесу виробництва. Інвестиції в запаси розглядають як міру порушення рівноваги між попитом і пропозицією.

Інвестиції в матеріальні запаси – це поповнення або зменшення матеріальних запасів, які мають дві компоненти: (1) зміна запасів матеріальних обігових коштів та (2) придбання за винятком вибуття цінностей (чисте придбання цінностей).

Зміну запасів матеріальних обігових коштів Держкомстат визначає на підставі квартальних балансових звітів підприємств та організацій, зокрема,

статей про виробничі запаси, обсяг незавершеного будівництва, запаси готової продукції та товарів. Додатково оцінюють зміну запасів на сільськогосподарських підприємствах. Є також, певна особливість, у чистому придбанні цінностей – це придбання товарів для нагромадження багатства (твори мистецтва, коштовні камені та коштовні метали). Згідно із СНР, купівлю таких товарів розцінюють не як споживання, а як інвестиції.

Головним джерелом інформації для визначення обсягу інвестицій у СНР є обов'язкова статистична звітність підприємств. Дані про виконання Зведеного бюджету використовують для обчислення суми державних інвестицій, як в цілому, так і для визначення їх величини, для розвитку того чи іншого регіону.

Валове нагромадження основного капіталу (або валові інвестиції в основний капітал) теж визначають у межах СНР. Капітальні вкладення, які Держкомстат обчислює традиційно, складають найбільшу частину нагромадження основного капіталу. До капітальних вкладень належать витрати на машини й обладнання, будівельно-монтажні роботи, інструмент та інвентар, вказані в кошторисах на будівництво. До валового нагромадження, крім капітальних вкладень, зараховують витрати на капітальний ремонт, геологорозвідувальні роботи, придбання інвентарю для бюджетних організацій та витрати за деякими іншими статтями.

Розрахунок же, ВВП регіону такими методами – як розподільчий та кінцевого використання нині неможливий за браком інформації.

Як ми вже зазначали, ВВП використовується для узагальнюючої характеристики економіки регіону. Її індикатором є індекс фізичного обсягу ВВП (I_q), який розраховується за формулою:

$$I_q = \frac{\sum q_1 p_1}{\sum q_0 p_0} \quad (1.4.2.),$$

де $\Sigma q_1 p_1$, $\Sigma q_0 p_0$ – обсяг ВВП у цінах відповідно у поточному та попередньому (базовому) періодах⁸².

При прогнозуванні та перспективному плануванні, коли ще не визначені показники ВДВ на підприємствах області та у галузях – ВВП регіону на i -й рік обчислюється за формулою:

$$ВВП_i = ВВП_e * I_q * I_p \quad (1.4.3.),$$

де $ВВП_i$, та $ВВП_e$ – валовий внутрішній продукт прогнозованого та базового років, I_p – прогнозний індекс цін⁸³.

Отже, індекси фізичного обсягу ВВП та цін прогножуються з урахуванням факторів, які суттєво впливають на рівень виробництва та інфляції й очікуваних змін у системах бюджетних стосунків, оподаткування тощо. За обсягом та динамікою ВВП визначається місце регіону у територіальному розподілі праці, інвестиційний клімат та передбачаються відповідні засоби державного впливу на стан регіональної економіки.

Крім ВВП, до загальноекономічних показників відносяться середньорічна чисельність населення та працюючих, обсяги виробництва товарів і послуг у розрахунку на душу населення, обсяги капітальних вкладень та фінансових ресурсів, що створюються на території регіону, доходи й видатки місцевих бюджетів, грошові доходи та обсяги роздрібного товарообороту і платних послуг на душу населення й деякі інші. Рівень кожного з названих показників різко варіює по регіонах України і свідчить про нерівномірність їх розвитку. Вирішення цієї проблеми з нашої точки зору є одним із найважливіших завдань державної регіональної інвестиційної політики.

У багатьох країнах світу визначались три основні варіанти розв'язання регіональних проблем: згладжування або вирівнювання умов; реалізація соціально-економічних програм; особливі бюджетні режими.

⁸² Мельник С.А. Управління регіональною економікою: Навч. Посіб. – К. – КНЕУ – 2000 – 124с., С. 31.

⁸³ Там же.

Цим варіантам має відповідати система загальноекономічних показників регіонального розвитку, до складу якої, крім вище зазначених, слід віднести спеціальні показники відсталості або депресивного стану економіки регіону: середнього доходу на душу населення, питомої ваги населення, що знаходиться за межею бідності, рівень безробіття, прожитковий мінімум, ціна споживчого кошика у регіоні.

При вивченні параметричних характеристик регіонального інвестиційного розвитку економіки, зазначає академік Лукінов, постає об'єктивна необхідність визначення сукупності факторів у їх взаємодії, вивчення й обов'язкового врахування та зіставлення прогресивних й регресивних процесів та явищ, які впливають на інвестиційне забезпечення регіону. Особливо це актуальне в теперішній час, коли неминуче виникають суперечливі тенденції розвитку: з одного боку – бурхливі темпи загальнолюдського прогресу, а, з іншого – збільшення кількості його негативних наслідків прямо протилежної спрямованості (регресу)⁸⁴.

Якщо кінцеві результати впливу сукупності факторів прогресу переважають наслідки протидії факторів регресу, то можна сказати, що регіон прогресує. Якщо ж дія дорівнює протидії, то відбувається явище стагнації. І навпаки; коли регресивні тенденції стабільно переважають прогресивні, то неминучий прояв загального регресу, причому темпами, що відповідають випереджаючому нарощенню регресивних переваг.

Для отримання певного конкретного уявлення про суть цього процесу необхідна класифікація параметричних факторів, які так чи інакше впливають на розвиток регіону, формування інвестиційних ресурсів та реалізацію його економічних інтересів, а також визначення оцінки інвестиційної привабливості регіону.

Очевидно, що класифікації може бути безліч (за тривалістю дії, за силою дії, тощо). Але тут ми зробимо спробу розглянути найголовніші, найважливіші.

⁸⁴ Лукінов І. Макроструктурні пріоритети // Економіка України. – 1996. – №6. – С. 14-31.

Наприклад, на думку професора Симоненка, доцільно виділяти дві групи факторів, що формують соціально-економічну ситуацію в регіоні:

- загальноекономічні, пов'язані з побудовою соціально-орієнтованої ринкової економіки в масштабах усього суспільства;
- регіональні, пов'язані зі специфікою регіону, з використанням його потенціалу⁸⁵.

На нашу думку, використання такої класифікації у даному аналізі недоцільне. Ми вважаємо, що будь-які елементи внутрішнього регіонального середовища починають ставати визначальними факторами економічних інтересів регіону як певної економічної системи тільки тоді, коли дані елементи починають чимось суттєво відрізнятися від аналогічних елементів країни в цілому. Тобто виявлення та аналіз факторів економічних (інвестиційних) інтересів регіону якраз і базується на постійному зіставленні загальнонаціональних і регіональних особливостей соціально-економічного розвитку.

Дані міркування підтверджуються, наприклад, російським дослідником регіональних проблем Н.Є.Єгоровою, яка вважає, що процес формування самого регіону одночасно є і процесом формування його економічних (інвестиційних) інтересів. Тобто, регіоноформуючі фактори формують регіон через формування його економічних інтересів. Серед регіоноформуючих (які впливають на формування інвестиційно-привабливого середовища регіону) параметричних факторів Н.Є.Єгорова виділяє:

- географічну й природно-кліматичну відособленість території;
- спільність використання виробничих ресурсів;
- існуючу систему поділу праці й наявність довготермінових стійких зв'язків між регіонами;
- спільність системи етичних, культурних, історичних і соціальних

⁸⁵ Симоненко В.К. Регионы Украины: проблемы развития. – К.: Наук. Думка. – 1997. – 263 с., С.68.

норм, діючих на даній території⁸⁶.

Досить обширною і чітко структуризованою є класифікація даних факторів, подана Валентином Івановичем Логвиненком⁸⁷. Автор виділяв такі групи “параметрів, індикаторів регіональних інвестиційних інтересів”, тобто факторів регіонального розвитку:

1. Відповідність рівня й способу життя населення, його окремих прошарків і груп державним чи місцевим стандартам. Ми бачимо, що автор мав на увазі узагальнюючу характеристику стану соціального потенціалу регіону, вираженого через суму всіх життєвих благ, отриманих населенням переважно за місцевим проживанням і через міру її ідентичності державним чи місцевим стандартам.

2. Наявність регіональних економічних важелів регулювання ситуації, тобто можливість місцевих владних органів частково задовольняти вищезазначені потреби за рахунок власної бюджетно-фінансової політики, управління власністю тощо.

3. Існування можливостей для використання трудових (виробничих, інтелектуальних, духовних) потенцій населення, тобто місць прикладання довільної праці, відповідних до уявлень місцевих жителів про їх якість, різноманітність і привабливість, або, простіше, – оцінка можливостей самостійного та самодіяльного задоволення індивідами відповідних потреб.

4. Функціонування інфраструктурно-забезпечених внутрішньо-міжрегіональних зв'язків (економічних, соціальних та ін.) або, іншими словами, – характеристика інфраструктурних ступенів свободи переливу місцевих трудових ресурсів, товарів і капіталів (інвестицій) всередині регіону та за його межами, а також міри соціальної мобільності населення.

5. Наявність відповідного природо-ресурсного потенціалу.

6. Стабільність суспільно-політичної та національно-етнічної ситуації.

⁸⁶ Старик Д.Е. Как рассчитать эффективность инвестиций. – М.: Финстатинформ, 1996., С.121.

⁸⁷ Логвиненко В.Й. Региональные проблемные ситуации как объект анализа и оценок. – Донецк: Институт экономики промышленности НАН Украины, 1998. – 24с.

Ми можемо сказати, що дві останні групи відображають природні та суспільні умови розв'язання всіх попередніх проблем.

На нашу думку, необхідно здійснити поділ факторів на ті, які забезпечують виникнення й формування економічних, інвестиційних (інноваційних) інтересів регіону, і ті, які визначають реалізацію даних інтересів. Тобто процес формування та реалізації економічних інтересів регіону найбільш повно відображається за допомогою такої класифікації:

1) Фактори формування економічних (інвестиційних) інтересів регіону:

- Загальний рівень економічного розвитку регіону;
- Соціально-економічні фактори (рівень життя населення та всі фактори, які його формують);
- Виробничо-економічні фактори (рівень розвитку виробництва та інфраструктури, міжрегіонального поділу праці, стратегія й тактика приватизації тощо);
- Обсяг і структура природо-ресурсного потенціалу;

2) Фактори реалізації економічних (інвестиційних) інтересів регіону:

- Політико-економічні (стабільність політичної та соціально-економічної ситуації, тип економічної політики держави, механізм розподілу владних повноважень, рівень закритості даного регіону тощо);
- Фінансово-бюджетні (рівень демократизму бюджетної системи та механізм формування регіонального бюджету).

Фактори формування економічних інтересів регіону можна було б ще назвати, за Р.І.Шніпером, соціально-економічним потенціалом регіону. На думку автора, "рівень й перспективи інноваційного розвитку регіону залежать від його соціально-економічного потенціалу – сукупності елементів національного багатства, задіяних у регіональному відтворювальному процесі й що забезпечують виконання державного замовлення по формуванню інтеграційних зв'язків, а також створюють умови для комплексного економічного й соціального розвитку регіональної системи,

яка у свою чергу покращує стан інвестиційного середовища регіону. Потенціал формує життєве середовище для розвитку продуктивних сил і виробничих відносин. У ньому закладені можливості (залучення та напрямки використання інвестиційних ресурсів) перспективного розвитку регіону, які визначаються структурою, техніко-економічним рівнем, характером розташування економічного потенціалу регіону. Немаловажне значення відіграє також і процес розширеного відтворення елементів потенціалу⁸⁸.

До факторів формування економічних інтересів регіону, як уже зазначалося вище, насамперед потрібно віднести загальний рівень економічного розвитку регіону відносно інших регіонів даної країни, особливо сусідніх, а також відносно інших країн.

Той чи інший стан даного фактора в значній мірі зумовлює загальний характер, особливості формування й протікання, можливі наслідки багатьох різних факторів та інтересів регіону.

В розвинутих регіонах з високою долею виробництва ВВП і НД, потужним бюджетом, широкими можливостями як виробництва так і імпорту дефіцитних товарів головними критеріями, у формуванні економічних інтересів, як зазначає академік Лукінов, виступають здебільшого: по-перше, нові сфери утворювальної діяльності, що забезпечують прогресивні структурні та якісні зрушення в економіці не тільки сучасності, але й майбутнього, закладаючи її конкурентоспроможність на багато років уперед; по-друге, – піклування про соціальну сферу, яка в цих регіонах набуває все більшого пріоритету перед економічною⁸⁹.

Такі пріоритети базуються на фундаментальних новітніх відкриттях науки й техніки, та розробці на їх базі перспективних систем виробничих технологій й менеджменту, які забезпечують революційні прориви у прискоренні прогресу людства.

⁸⁸ Шнипер Р.И. Регион: экономические методы управления. – Новосибирск: Наука, 1991. – 320 с., С.49.

⁸⁹ Лукінов І. Макроструктурні пріоритети //Економіка України. – 1996. – №6. – С. 14-31.

Для цього, крім нових знань, потрібні відповідні обсяги фінансового капіталу і матеріальних ресурсів, активна інвестиційна та інноваційна діяльність.

Регіонам із слабкими науково-технічним, фінансовим і матеріальним потенціалами формування та реалізація даних інтересів зазначених масштабів і рівня здебільшого не під силу. Вони обмежуються реалізацією своїх, здебільшого тактичних, інтересів. Нерідко пріоритетними тут стають ті виробництва або сфери діяльності, які на даний момент найприбутковіші.

При цьому за рахунок усебічно обґрунтованої концентрації обмежених ресурсів на вирішальних напрямках, ефективної підприємницької діяльності, ринкової мотивації до праці, інвестиційної діяльності, системи раціонального економічного управління та регулювання – регіони з низьким економічним потенціалом можуть швидко долати відсталість і вирівнюватися з розвинутими. Але, в першу чергу, вони повинні визначити свої ніші в товарних ринках, використовуючи дію каталізуючих факторів економічного зростання й спираючись на наявні ресурси й можливості.

В умовах невисокого рівня економічного розвитку при виборі місця для розміщення виробництва в інтересах регіону, як правило, на перше місце висувається перспективність даного виробництва (можливість зростання бюджетних надходжень і створення нових робочих місць). На жаль, "сьогодні дуже поширеною є точка зору, згідно з якою першочергове значення в питаннях розвитку й розміщення продуктивних сил повинне надаватися таким економіко-технологічним критеріям, як швидкість обертання капіталу, рівень прибутку, можливість розвитку експортно-орієнтованих та імпортозаміщуючих виробництв"⁹⁰.

При високому рівні економічного розвитку й добробуту на перший план виходять умови праці та екологічна шкідливість виробництва, що можна пояснити за допомогою піраміди потреб А. Маслоу: спочатку

⁹⁰ Симоненко В.К. Регионы Украины: проблемы развития. – К.: Наук. Думка. – 1997. – 263 с., С.80.

необхідно задовольняти фізіологічні потреби, а потім – потреби в захисті та гарантіях безпеки.

Якщо рівень економічного розвитку даного регіону значно нижчий, ніж сусідніх, то це приводить до значних обсягів експорту сировини й продуктів її первинної обробки, робочої сили та імпорту готової продукції та застарілих технологій, що у свою чергу зумовлює формування несприятливого інвестиційного середовища.

Відносно вищий, ніж у сусідів, рівень економічного розвитку регіону забезпечує його містким ринком збуту своїх готових товарів у сусідніх регіонах, а також за їх рахунок формує значний резерв дешевої робочої сили і первинної сировини, та формує можливості для більш оптимального залучення інвестиційних ресурсів.

Крім того, рівень економічного розвитку регіону здійснює значний вплив на рівень національної свідомості, політичної згуртованості титульної нації, національних меншин, на їхнє відношення до діючої влади тощо.

Узагальнюючи вищесказане, можна стверджувати, що рівень економічного розвитку регіону здійснює визначальний вплив на ключову комплексну складову групи соціально-економічних факторів рівня життя населення. Вивчення рівня життя населення регіону як важливого чинника в процесі аналізу факторів економічних інтересів регіону досить складне. По-перше, досягнення високого рівня життя населення є основною метою економічного розвитку регіону. По-друге, той чи інший рівень життя населення суттєво впливає на формування економічних інтересів регіону, оскільки те, чого регіон хоче досягти, повинно базуватися на існуючому стані регіону. По-третє, певний рівень життя населення регіону виступає важливим фактором реалізації економічних інтересів регіону: очевидно, що заходи, які вимагатимуть режиму економії, будуть по-різному сприйматися в регіонах з різним рівнем добробуту.

Отже, поняття "рівень життя населення регіону" дуже містке й багаторівневе, яке у свою чергу впливає та формує параметричні

характеристики інвестування в економіці регіону. В.І.Симоненка, при розгляді даної проблеми вказує, що необхідно аналізувати ступінь впливу кожного з факторів формування та реалізації економічних інтересів регіону на кожну із складових рівня життя населення регіону. Мова стосовно даної проблеми йде не тільки і не стільки про таку складову як рівень споживання (чим, звичайно, й обмежуються), але й про відтворювально-демографічний, екологічний, трудовий та інші аспекти рівня життя населення, які впливають на рівень заощаджень, інвестицій та на джерела формування інвестиційних ресурсів⁹¹.

Звичайно, було б просто наївно ігнорувати необхідність досягнення в довготерміновій перспективі рівня споживання населення, що відповідає сучасним європейським і світовим стандартам. Це, до речі, у вищій мірі непросте і також багатоскладове завдання, що вимагає суттєвого нарощування об'ємів виробництва продовольства та товарів народного споживання, корінного поліпшення в діяльності будівельно-інвестиційного комплексу та житлово-комунального господарства, реальної перебудови всієї системи охорони здоров'я, освіти, сфери обслуговування. А це ще раз підкреслює необхідність ефективного інвестування економік регіонів України, яке можна виміряти як у кількісних, так і у якісних пропорціях.

Р.І.Шніпер вважає, що “довільне промислове будівництво можливе лише після того, коли практично вирішені питання спорудження відповідних об'єктів соціально-побутової інфраструктури”⁹². Важливу роль з позиції нормального тлумачення поняття “рівень життя населення” відіграють показники трудової зайнятості населення, його професійно-кваліфікаційної та загальноосвітньої підготовки. У перехідній економічній системі одну із ключових ролей у процесі соціально-економічної стабілізації відіграє стан безробіття, який впливає на рівень надходження інвестиційних ресурсів в економіку регіону.

⁹¹ Симоненко В.К. Регионы Украины: проблемы развития. – К.: Наук. Думка. – 1997. – 263 с., С.90.

⁹² Шніпер Р.И. Регион: экономические методы управления. – Новосибирск: Наука, 1991. – 320 с., С.16.

Тому, важливим фактором соціальної стабільності в регіоні виступає можливість регулювання зайнятості, зокрема, за рахунок громадських робіт. Стан цього фактора в умовах перехідної економіки у більшості випадків характеризується наявністю широкого фронту робіт, які можна виконувати таким способом, відсутністю коштів для їхнього фінансування, а також, у багатьох випадках, відсутністю попиту на такі роботи зі сторони самих безробітних.

Дана відсутність попиту визначається “непривабливістю цих робіт, серед незайнятого населення, особливо серед спеціалістів з вищою освітою, психологічною неприйнятністю пропонувананих робіт, особливо кваліфікованими робітниками і спеціалістами, як таких, які принижують їхню гідність як працівника і громадянина, низькою інтенсивністю вивільнення робочої сили і низьким рівнем безробіття”, тобто наявністю значного скритого безробіття⁹³.

Не меншим для розвитку інвестиційних процесів у регіоні є значення показників раціональної територіальної схеми розселення, рівня механізації та автоматизації праці, зменшення числа професійних захворювань, фізично важких і шкідливих спеціальностей.

Нарешті, в умовах складного перехідного періоду важливого значення набувають зростання народжуваності та зменшення смертності населення, формування оптимальної статеві-вікової структури.

Чи не найважливішою групою факторів регіонального розвитку (які впливають на надходження інвестиційних ресурсів) є виробничо-економічні фактори, серед яких можна виділити загальний рівень розвитку виробництва та інфраструктури, розвиток міжрегіонального поділу праці, глибина спеціалізації, характер приватизації, асортимент вироблюваних споживчих благ.

⁹³ Регулирование занятости населения крупного промышленного региона // С.П. Калинина, И.Д. Крыжко, Н.Д. Лукьянченко, Г.А. Черниченко. – Донецк: Институт экономики промышленности НАН Украины, 1998. – 176 с., С.126-127.

Сьогодні багато хто недооцінює роль виробничо-економічних факторів. На думку В.Симоненка, “...сьогоднішня економічна криза в значній мірі є кризою ринків збуту. І тут потрібні спільні зусилля держави й регіонів, спрямовані на формування подібних ринків”⁹⁴. Проте слід враховувати, що результат таких реформ буде зведено нанівець при неспроможності вітчизняних підприємств запропонувати до продажу на цих ринках конкурентоспроможну продукцію.

Важливість цієї групи заснована на тому, що фактори, які до неї входять, є базовими для формування факторів з інших груп. Очевидно, що і загальноекономічні, і політико-економічні, і соціально-економічні, і фінансово-економічні фактори (наприклад: стабільність політичної ситуації, міцність фінансової бази регіональних владних органів, рівень зайнятості тощо) в значній мірі визначаються обсягом і рівнем розвитку виробництва матеріальних та нематеріальних благ.

В умовах перехідної економіки, яка завжди пов'язана зі зміною концептуальних основ і принципів діяльності всієї економічної системи, чи не найскладніші, і за можливістю здійснення, і за масштабами, і за наслідками, зміни припадають саме на систему виробництва матеріальних і нематеріальних благ. Досить часто ці зміни супроводжуються значним і тривалим спадом як обсягів виробництва, так і його якості. В особливо значній мірі це стосується тих випадків, коли при декларуванні прагнення до побудови ринкового господарства не відбулося відповідної зміни концептуальних основ і принципів організації та функціонування виробництва. Неможливість подальшого самостійного розвитку в таких умовах окремих підприємств вимагає надання в значних обсягах державних дотацій, що тільки поглиблює кризу, при цьому, не створюючи умови для залучення інвестиційних ресурсів.

⁹⁴ Симоненко В.К. Регионы Украины: проблемы развития. – К.: Наук. Думка. – 1997. – 263 с. С.85.

Виходячи з того, що загальний обсяг і рівень розвитку виробництва є визначальним фактором регіонального розвитку, можна зробити висновок про те, що прискорений розвиток даного фактора виступає базою основних економічних інтересів як держави, так і регіону, і в свою чергу сприятиме розвитку інвестиційних процесів.

Важливим фактором економічного розвитку регіону та формування його економічних інтересів є ефективність процесу включення в міжрегіональний поділ праці та формування спеціалізації.

Цю проблему можна подати у вигляді вибору між розвитком шляхом спеціалізації і розвитком шляхом універсалізації, або, як їх назвав відомий економіст Олег Соскін, між експортно-зорієнтованим і імпортозаміщуючим шляхами розвитку⁹⁵.

Імпортозаміщуюча модель зорієнтована на те, щоб розглядати регіон як самодостатню систему, яка живе і розвивається за рахунок внутрішніх джерел і кореспондується із зовнішніми ринками лише у випадку необхідності, тільки там, де вона не може нічого виробляти, а в основному – виробляє все сама. Експортно-зорієнтована модель передбачає зовсім іншу економіку, глибоко інтегровану у господарство макрорегіонів вищого рівня, до яких входить даний регіон.

При слабкому рівні розвитку виробництва й інфраструктури в регіоні досить часто можуть формуватися регресивні економічні інтереси, спрямовані на створення імпортозаміщуючих виробництв. Ці інтереси є, звичайно, короткостроковими, оскільки в перспективі вони об'єктивно не можуть мати успіху.

Створення імпортозаміщуючих виробництв матиме певну перспективу лише в тих галузях, де неможливе або майже неможливе відносно тривале транспортування й зберігання товарів, зокрема, це стосується окремих видів послуг.

У всіх інших випадках місцеві дрібні виробники з часом, в міру розвитку інфраструктури і міжрегіональної торгівлі, будуть витіснені

⁹⁵ Соскін О. Мы пойдем каким путем? // Бизнес-Эксклюзив. – 1995. – №1. – С. 8-11.

крупними спеціалізованими виробниками з інших регіонів, що є звичайним результатом зростання продуктивності внаслідок спеціалізації.

В такій ситуації регіон швидко перетворюється у звичайний сировинний придаток. Можливо, з часом у регіоні вдасться створити потужний експортний потенціал, проте багато часу буде втрачено даремно.

В першу чергу у прямому зв'язку з вищезазначеним фактором перебувають чутливість і вразливість регіональної економіки. “Під чутливістю мають на увазі стан економіки під дією завданої шкоди при незмінній економічній політиці, тобто до прийняття якихось протидіючих заходів. Уразливість визначається станом економіки, яка перебуває під впливом завданої шкоди і після зміни політики, тобто і після прийняття протидіючих заходів. Інакше кажучи, чутливість є пасивним показником впливовості різних чинників на стан економіки, а вразливість – це неспроможність їм активно протидіяти. Оскільки неможливо миттєво змінити політику, то шкода, завдана діями даних факторів, відтворює залежність у вигляді чутливості. А вразливість може бути визначена тільки шляхом урахування витрат на пристосування через певний проміжок часу. Вразливість вимірюється, по-перше, можливістю зміни політики і, по-друге, витратами пристосування”⁹⁶.

З метою зменшення чутливості економічні інтереси регіону можуть охоплювати формування імпортозаміщуючих виробництв. Проте така політика очевидно, приведе до зростання вразливості, та й чутливість зменшуватиметься лише в тактичному плані, що пояснюється багатьма причинами. У першу чергу, необхідно виділити об'єктивну неможливість створення в регіоні повністю імпортозаміщуючої економіки.

Тобто можна сказати, що завжди існуватимуть товари так званого “постійного імпорту”. Внаслідок цього при вищезазначеній організації виробництва постійно існуватиме дефіцит (або відносно надто високі ціни) даних товарів, оскільки слабкий експортний потенціал не даватиме можливості ввезення цих товарів ззовні в достатній кількості.

⁹⁶ Ревенко А. Проблеми формування національної економічної безпеки України // Економіка України. – 1993. – №11. – С. 15-21.

Значна експортна зорієнтованість і вузька спеціалізація теж підвищують чутливість і вразливість, бо посилюється залежність економіки регіону від економічної ситуації в інших регіонах.

Наступним фактором, який може суттєво прискорювати або сповільнювати розвиток (інвестування) виробничої сфери, є рівень розвитку виробничої та соціальної інфраструктури, а особливо співвідношення рівнів розвитку економіки взагалі та інфраструктури, зокрема. На думку Р.І.Шніпера, “особливої уваги заслуговують взаємовідносини з приводу розвитку й функціонування регіональної виробничої інфраструктури, стан якої зачіпає інтереси абсолютно всіх ланок регіональної економіки, оскільки управління об'єктами виробничої інфраструктури й технічний їх стан визначають режим та ефективність функціонування всіх підприємств і об'єднань”⁹⁷.

До виробничої інфраструктури регіону можна віднести “усі види транспорту, об'єкти паливно-енергетичного забезпечення, засоби зв'язку та інформатики, об'єкти комунального обслуговування і природоохоронного призначення”⁹⁸.

Низький рівень розвитку інфраструктури суттєво сповільнює темпи економічного зростання і поглиблює кризу. Якщо ж ситуація складається навпаки, то серйозною базою подальшої стабілізації економіки й зростання обсягів виробництва та його якості може стати високий рівень розвитку інфраструктури завдяки тому, що:

- по-перше, економічні кризи є чи не найменш відчутними в галузях інфраструктури; в перехідній економіці спад економічної активності, наприклад, у таких галузях, як торгівля, зокрема, оптова і транспорт є відносно невисоким, а це сприяє збільшенню рівня зайнятості та надходжень до бюджету;

- по-друге, розвинутість інфраструктури є важливою передумовою ефективності капіталовкладень і, відповідно, додатковим фактором зацікавленості потенційних інвесторів.

⁹⁷ Шніпер Р.И. Регион: экономические методы управлений. – Новосибирск: Наука, 1991. – 320 с., С.23.

⁹⁸ Шніпер Р.И. Регион: экономические методы управлений. – Новосибирск: Наука, 1991. – 320 с., С.102.

Суттєвий приток інвестиційних ресурсів “стане в повній мірі можливим, якщо держава (і ніхто інший) візьметься за законодавче оформлення та створення відповідної інвестиційної інфраструктури”⁹⁹.

Варто зазначити, що високий рівень розвитку соціально-економічної інфраструктури, особливо якщо він зумовлений як відносно високою заселеністю території, так і високим рівнем її економічного розвитку взагалі, приводять до значного сповільнення процесів формування міських агломерацій.

Роль інфраструктури в економічному розвитку регіону підкреслює також і той факт, що в офіційно прийнятій в Україні “Програмі заохочення іноземних інвестицій” серед пріоритетних сфер іноземного інвестування виділяється транспортна інфраструктура, зв'язок, соціальна інфраструктура (мережа оздоровчих курортно-туристичних комплексів, рекреаційних об'єктів, мотельних комплексів тощо)¹⁰⁰.

Отже, можна сказати, що економічні інтереси регіону включають забезпечення якомога вищого рівня розвитку інфраструктури, тобто регіон зацікавлений у тому, щоб на його території знаходилася максимальна кількість як інфраструктурних вузлів, так і окремих об'єктів, або хоча б, щоб такі вузли були розміщені як найближче до території регіону.

Досить значно впливає на швидкість формування ефективно діючої економіки регіону діюча стратегія приватизації державних підприємств.

Виходячи з проведеного аналізу, можна зробити висновок про доцільність для регіону такої стратегії: на перших порах – швидке розгортання “малої” приватизації, далі - поступовий перехід до “середньої”, а потім – і до “великої”¹⁰¹. Проте наявність у центральних чи регіональних владних органах сильного лоббі директорів може привести до переважання на початках “великої” приватизації через акціонування.

Це пов'язано з тим, що на перших етапах перехідної економіки директорів великих державних підприємств у значній мірі можна вважати

⁹⁹ Симоненко В.К. Регионы Украины: проблемы развития. – К.: Наук. Думка. – 1997. – 263 с., С.124.

¹⁰⁰ Програма заохочення іноземних інвестицій //Урядовий кур'єр. – 1994. – №23. – 24 лютого., С.1.

¹⁰¹ Сторощук Б.Д. Загальноекономічні та виробничі фактори регіонального розвитку //Сучасна інноваційно-промислова політика України: інвестиційні пріоритети та інфраструктура/Доповіді X-ї міжнародної науково-практичної конференції у 3-ох томах. – Чернівці: Рута, 1999. – С. 175-183.

їхніми власниками, а проведення такої приватизації при несформованості ринку цінних паперів і механізму голосування акціями тільки закріплює позиції вищезазначених власників, що здійснює негативний вплив на економічний розвиток регіону¹⁰².

Ті чи інші позитивні або негативні наслідки приватизації можуть послаблюватися або посилюватися в залежності від “структурної сили” регіону¹⁰³.

Регіони зі значною концентрацією виробництва, із переважанням у структурі виробництва важкої промисловості вважаються “структурно слабкими” у зв'язку з тим, що гнучкість, мобільність економіки даних регіонів досить низька. Вищезазначеним підприємствам дуже важко ефективно запрацювати в нових умовах господарювання, освоїти виробництво нових видів продукції, впровадити нові способи організації виробництва.

У регіонах з невисоким рівнем економічного розвитку спостерігається сильна тенденція до швидкого збільшення міського населення, утворення громіздких міських агломерацій, особливо це стосується регіонів з невисокою густотою населення і – як наслідок зі слабо розвинутою соціально-економічною інфраструктурою. Група провідних науковців Донецького Інституту економіки промисловості зазначає, що “негативні наслідки перехідного періоду в більшій степені проявляються в високо індустріальних та урбанізованих регіонах”¹⁰⁴.

На жаль, орієнтація саме на розвиток важкої промисловості і постійну концентрацію виробництва в багатьох випадках характерна для командної економіки. У зв'язку з цим “структурна слабкість” багатьох регіонів в країнах, які переходять від командної до ринкової економіки стала вже майже традиційним недоліком.

¹⁰² Там же.

¹⁰³ Кноглер М., Секарев О. Ринкова реформа і регіональна політика. //Економіка України. – 1995. – № 1. – С. 65-70.

¹⁰⁴ Регулирование занятости населения крупного промышленного региона // С.П. Калинина, И.Д. Крыжко, Н.Д. Лукьянченко, Г.А. Черниченко. – Донецк: Институт экономики промышленности НАН Украины, 1998. – 176 с.

Досить часто в умовах командної економіки відсталими називають регіони з переважанням невеликих підприємств в легкій, харчовій, будівельній промисловості, на транспорті, у сфері послуг. Ці регіони “структурно сильні” у зв'язку з високим рівнем гнучкості й мобільності їхньої економіки.

Особливу роль у контексті визначення “структурної сили” регіону в умовах перехідної економіки відіграє доля сільського господарства в економіці регіону.

Справа полягає в тому, що сьогоднішня кризова ситуація в сільському господарстві зумовлена, на нашу думку, не тільки і не стільки відсутністю відповідної державної політики щодо ціноутворення у цій галузі, як цілком об'єктивними причинами.

Як відомо, в періоди економічних криз, галузі, схильні до монополізації, здатні втримати від суттєвого спаду рівень цін. Ринкова рівновага тут відновлюється за рахунок скорочення виробництва, внаслідок чого зростає безробіття і зменшується попит.

Відповідно, в галузях, не схильних до монополізації (а сільське господарство – чи не найхарактерніша з таких галузей), ринкова рівновага відновлюється в основному за рахунок зниження цін.

Крім того, сільське господарство виробляє продукцію, попит на яку дуже важко відкласти, а організація виробництва тут відносно проста, не вимагає великого стартового капіталу і, відповідно, доступна для більшості людей.

Тому-то значна частина малозабезпечених, як працюючих так, і звільнених з роботи, з метою отримання хоча б мінімуму засобів існування, займаються сільськогосподарським виробництвом. Різде збільшення пропозиції продукції сільського господарства внаслідок цього приводить до ще більшого зниження й так низьких цін.

У випадку оздоровлення економічної ситуації зниження кількості безробітних і зростання добробуту населення приведуть, з одного боку, до зростання попиту на продукцію сільського господарства, а з іншого – до впливу робочої сили з цієї галузі (через високу трудомісткість, а також

небажання займатися сільським господарством додатково до основної діяльності). Усе це приведе до зростання ціни й нормалізує ситуацію в галузі.

В умовах формування ринкових відносин важко переоцінити роль такого фактора формування економічних інтересів регіону, як обсяг і структура природо-ресурсного потенціалу.

Формування економічних інтересів об'єктивно змушене здійснюватися з урахуванням існуючих природних умов і видів та обсягів наявних природних ресурсів, придатних для використання при даних технологіях і способах організації виробництва. Це, по-перше, принесе економічну вигоду регіону, а по-друге, в багатьох випадках вигідніша первинна переробка ресурсів у районі їх видобутку.

Проте тут варто зробити деякі застереження. При невисокому рівні соціально-економічного розвитку регіону формування структури його економіки може бути спрямованим на зосередження спеціалізації в галузях первинного виробництва, оскільки підприємства в даних галузях порівняно неважко організувати і їхня продукція завжди знаходить збут, хоча й не завжди за високими цінами. Проте така політика в перспективі може привести до формування регіону як сировинного придатку, повної його залежності від рівня ресурсних цін, а при вичерпності ресурсів – невизначеності перспектив подальшого розвитку.

Тому ми вважаємо, що для того щоб попередити формування регіону як сировинного придатку велике значення відіграє також глибина переробки сировини і наукомісткість товарів у галузях спеціалізації.

Невисокий рівень даних показників є безпосередньою ознакою регіону, як сировинного придатку. Важливе значення в даному контексті відіграє наявність у регіоні науково-дослідних організацій, які служать додатковим стимулом залучення інвестицій і сприяють впровадженню передових технологій.

Звідси, напрошується висновок, що суттєвим резервом внутрішньо регіонального зростання є нарощування виробництв і підприємств з високим рівнем втілених досягнень НТП.

Необхідно звернути увагу на ще один фактор, який виступає важливим показником глибини переробки сировини: наявність на території регіону замкнених технологічних циклів (ЗТЦ) з виробництва окремих видів продукції, яких до речі в Чернівецькій області майже немає. На цьому акцентують увагу також і науковці з Інституту економіки промисловості в Донецьку, на думку яких “досягнути більш високого рівня інтеграції господарського комплексу регіону можливо шляхом створення на його території замкнених технологічних циклів (від видобутку сировини до створення споживчих товарів і утилізації відходів)”¹⁰⁵.

Наявність ЗТЦ, як суттєвий фактор внутрішньо регіональної збалансованості, “у значній мірі залежить від розвинутої кооперативних зв'язків між виробничими суб'єктами регіону”¹⁰⁶. Чим менша кількість ЗТЦ, тим більша залежність господарства регіону від економічної ситуації в інших регіонах (наприклад: це була одна із найболючіших проблем української економіки на початку 90-их років)¹⁰⁷.

Головною ознакою такої ситуації, ми вважаємо є те, що Україна “зазнала колосальних збитків внаслідок розриву традиційних економічних зв'язків з республіками колишнього Союзу і перш за все з Росією, на яку замикалися біля 70% всіх господарських зв'язків України, крім того біля 80% українського промислового виробництва не мало ЗТЦ на власній території”¹⁰⁸.

Отже, об'єктивною є необхідність зосередження галузей спеціалізації у вторинному й третинному виробництві. Це підтверджується багатьма прикладами з економічної історії сучасного світу: з розвитком ринкових відносин залежність добробуту регіону від наявності в ньому природних ресурсів, як правило, зменшується.

¹⁰⁵ Янукович В.Ф., Кавыршина В.А. Проблемы реструктуризации хозяйственного комплекса промышленного региона /НАН Украины ИЗПИ. – Донецк, 1999. – 32 с., С.27.

¹⁰⁶ Симоненко В.К. Регионы Украины: проблемы развития. – К.: Наук. Думка. – 1997. – 263 с, С.84.

¹⁰⁷ Бородюк В. Результативність економічних реформ в Україні. // Економіка України. – 1994. – №7. – С. 3-13.

¹⁰⁸ Симоненко В.К. Регионы Украины: проблемы развития. – К.: Наук. Думка. – 1997. – 263 с., С.77.

Крім того, “між інтересами держави й регіонів у галузі природокористування мають місце істотні відмінності. Держава, як суб'єкт природокористування, економічно зацікавлена у максимальній концентрації видобутку й переробки будь-якого виду ресурсів. У цьому є й інтерес регіону: виділення інвестиційних і матеріально-технічних ресурсів, створення робочих місць, спорудження інфраструктури. Але як суб'єкт природокористування, регіон не менше зацікавлений в екологічному обмеженні й навіть забороні на збільшення видобутку й переробки ресурсів у зв'язку зі зниженням техногенно-екологічної безпеки й погіршенням якості навколишнього природного середовища”¹⁰⁹.

Особливе місце у вищезазначеному контексті, ми особливо наголошуємо, займає рекреаційна індустрія, яка, з одного боку, – в певній мірі пов'язана із безпосереднім споживанням природних ресурсів, тобто є відносно простою в організації, а з іншої, – відноситься до галузей третинного виробництва, які здатні приносити стабільні доходи як у близькій, так і у віддаленій перспективі, і, нарешті, в рекреаційній індустрії інтереси держави і регіонів в галузі природокористування очевидно будуть близькими.

Крім того, екологічний ефект повинен розглядатися в якості додаткового фактора на користь розвитку рекреаційного комплексу. Тобто кількість і якість наявних рекреаційних ресурсів є значним фактором економічного розвитку регіону та формування його економічних інтересів у сучасному світі.

Важливим параметром інвестиційного клімату, зазначає Т.О.Зозуля, є наявність сучасної нормативної бази, що регулює весь комплекс відносин між інвестором та державою¹¹⁰.

Особливе місце у параметричних характеристиках інвестування економіки регіону займають фактори мобільності міжнародних інвестицій в

¹⁰⁹ Дорогунцов С., Федорищева А. Сталість розвитку еколого-економічного потенціалу України та її регіонів // Економіка України. – 1996. – №7. – С. 4-18.

¹¹⁰ Зозуля Т.О. Міжнародне кредитування і формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні, // Фінанси України. – 2000. – №7. – С.102-111.

регіонах України. При цьому ми вважаємо їх доцільно розділити на дві групи:

1. Мотиваційні фактори міжнародних інвестицій, які визначають напрями руху капіталу між країнами, та найбільше враховуються під час реалізації макроекономічної політики, а саме наступні макроекономічні параметри:

1.1. Диференціація доходів, які виражаються в процентних ставках, між країною донором та реципієнтом;

1.2. Рівень ризику в країні та по її окремих регіонах;

1.3. Стан розвитку світової економіки, міжнародної інвестиційної інфраструктури;

1.4. Режим валютних курсів.

2. До факторів мобільності міжнародних інвестицій відносяться наступні параметри:

2.1. Рівень державного регулювання руху іноземних капіталів, який реалізується через правові механізми валютного та інвестиційного регулювання;

2.2. Рівень трансакційних витрат в країні та її регіонів і т.п.

Очевидно, що всі вищенаведені фактори, які впливають на параметричні характеристики інвестування економіки регіону та визначаються ними, не діють відособлено, відокремлено один від одного, а в певній сукупності, певному поєднанні сили й значущості кожного фактора, посилюючи або послаблюючи вплив один одного.

Діючи в такому поєднанні, ці фактори здійснюють на регіон вплив певного типу, характеру, сили, формують певну сукупність його економічних інтересів і спрямовують економічний розвиток регіону в тому чи іншому напрямку. Ми погоджуємося з думкою В.І.Логвиненка про те, що результати дослідження факторів формування та реалізації економічних інтересів регіону на інвестиційно-інноваційній основі є об'єктивно-необхідними для тих, хто бажає і може здійснювати регіональну інвестиційну політику, тобто для вищих керівників регіональних виконавчих структур, керівників і спеціалістів окремих функціональних підрозділів і служб, депутатського

корпусу та його апарату та для керівників і спеціалістів інформаційно-аналітичних служб (перш за все, органів статистики). Дані суб'єкти процесів регіонального розвитку постійно займаються підготовкою формулювань або обґрунтуванням відповідей на запитання: “Що конкретно дасть і чого конкретно вимагатиме те чи інше рішення для регіону та чи інша інвестиція в цілому, для його населення, для окремих соціальних груп? і т.д. Що означає (чим викликана, чим загрожує) для них та чи інша конкретна ситуація...?”¹¹¹.

Крім, вище перерахованих, проаналізованих параметричних характеристик інвестиційних факторів, нам слід постійно розглядати їх в динаміці з точки зору кількісно-якісного розвитку регіону, через систему національного рахівництва (СНР). Це дасть нам можливість сформулювати операційне навантаження на фактори інвестиційного забезпечення регіонального розвитку, в якості інструмента систематизації джерел інвестиційного забезпечення регіонального розвитку, формалізації потоків інвестиційних ресурсів і створення конструкції і методичного апарату оцінки інвестиційних можливостей регіону та визначення структури інвестиційних ризиків регіонів.

А для цього необхідно сформулювати ефективну регіональну інвестиційну політику, яка повинна розроблятися на відповідних принципах та бути направлена на вирішення певних завдань, які ми запропонуємо в останньому розділі даної монографії.

1.5. Становлення й регулювання державної та регіональної інвестиційної політики

Як вже зазначалося вище, інвестиційна діяльність відіграє важливу роль у регіональному розвитку продуктивних сил. Вихід Української економіки з кризи пов'язаний передусім з відтворенням інвестиційного процесу. Державне регулювання інвестиційного процесу спрямоване на стимулювання джерел нагромадження всередині країни, широке залучення зарубіжного підприємницького капіталу.

¹¹¹ Логвиненко В.Й. Региональные проблемные ситуации как объект анализа и оценок. – Донецк: Институт экономики промышленности НАН Украины, 1998. – 24с.

Інвестиції в цілому – це витрати на розширення й оновлення виробництва, що пов'язані з запровадженням нових технологій, матеріалів та інших знарядь і предметів праці. Вони реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу в окремі підприємства і галузі. При цьому під капіталом у фінансовому значенні розуміють активи (кошти) фірми, підприємства. В економічному значенні він втілений у засобах виробництва, тобто основних і оборотних виробничих фондах.

До інвестицій належать усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що спрямовуються в об'єкти підприємницької та іншої діяльності, в результаті чого утворюється прибуток або досягається соціальний ефект. Такими цінностями є: грошові засоби, рухоме і нерухоме майно (матеріальні цінності); права на користування землею та іншими природними ресурсами, а також майнові права, що витікають з авторського права, ноу-хау, інтелектуальних цінностей тощо.

Вкладення майнових та інтелектуальних цінностей у той чи інший інвестиційний проект може здійснювати як юридична, так і фізична особа, що називається інвестором. У ролі інвесторів, що визначають обсяг, напрями й ефективність інвестицій, виступають органи влади та управління України, суб'єкти держави й адміністративно-територіальних утворень, державних підприємств і установ; недержавні підприємства; державні асоціації, товариства тощо. Інвесторами можуть також бути іноземні громадяни, юридичні особи, а також держави та їхні спільні з Україною підприємства.

Інвестиції поділяють на реальні та фінансові. Результатом перших є прирощення реального капіталу (споруди, машини, транспортні засоби тощо). Результатом других (фінансових), що мають за мету вкладення капіталу в цінні папери (акції, облігації тощо), не є прирощення реального капіталу. Тут відбувається так звана купівля титулу власності (аналогічно, наприклад, купівлі нерухомості), тобто операція передавання.

Інвестиційна діяльність відбивається у відповідній державній політиці, що здійснюється на основі певних принципів, які не є постійними і залежать від етапу розвитку економіки країни та здійснюваних у ній перетворень.

У сучасних умовах важливе значення має принцип послідовної децентралізації інвестиційного процесу на основі розвитку різноманітних форм власності, підвищення ролі внутрішніх (власних) джерел нагромаджень підприємств для фінансування своїх інвестиційних проектів. Важливими є державна підтримка підприємств за рахунок централізованих інвестицій; розміщення обмежених централізованих капітальних вкладень на конкурсній основі; фінансування інвестиційних проектів згідно з федеральними цільовими програмами.

Обов'язковою умовою прийняття рішень про фінансування є попередня експертиза кожної інвестиційної програми і проекту щодо їхньої відповідності цілям і пріоритетам соціально-економічної політики, окупності капітальних вкладень. Застосовується також спільне або пайове державно-комерційне фінансування інвестиційних проектів. Це дає можливість залучати додаткові фінансові кошти.

Інвестиційна діяльність може здійснюватися за рахунок власних, позикових і залучених коштів інвесторів, а також бюджетних і позабюджетних асигнувань. До власних фінансових ресурсів належать прибуток, амортизаційні відрахування, грошові нагромадження, збереження громадян та юридичних осіб. Позикові кошти інвесторів включають облігаційні позики, банківські й бюджетні кредити, а залучені – кошти від продажу акцій, пайові та інші внески громадян і юридичних осіб.

Державні інвестиції фінансуються за рахунок бюджету, прибутків державних підприємств, емісії грошей або шляхом випуску внутрішніх і зовнішніх позик уряду. Бюджетне фінансування інвестиційної діяльності з метою реалізації державних інвестиційних програм передбачає регулювання галузевої та територіальної структури інвестицій.

З розвитком економіки бюджетне фінансування інвестицій замінюється системою субсидування їх, що передбачає надання бюджетних коштів у формі інвестиційних позик на принципах платності та повернення. Перевага такого субсидування полягає в можливості відбору на конкурсній основі найефективніших варіантів інвестування.

Державна інвестиційна політика передбачає широке використання і позабюджетних асигнувань через відповідні фонди. Позабюджетні фонди можуть виступати інвесторами в розрахунку на отримання доходів від інвестицій для додаткового фінансування своїх витрат. За основним напрямом діяльності фонди звільнені від сплати податків, мита.

Позабюджетні інвестиційні фонди утворюються, як правило, у формі акціонерного товариства відкритого типу і є компаніями, що вкладають капітал у цінні папери, інших компаній.

В останні роки інвестиції у виробництво, що закладають основу для довгострокового економічного зростання, різко скоротилися і продовжують скорочуватися. *Для відновлення й активізації інвестиційного процесу насамперед потрібно:* розвивати ощадну справу з використанням коштів населення; знижувати рівень сукупного податкового тягара на товаровиробників і його значну диференціацію; використовувати рефінансування Національним банком України, комерційних банків переважно на інвестиційні цілі; зберігати і примножувати національний інтелектуальний потенціал завдяки залученню інвестицій у науку, освіту, перепідготовку кадрів.

Головним завданням є створення економічних умов для збільшення довгострокових інвестицій та залучення іноземних капіталів. Важливе значення у його вирішенні мають *фінансові пільги*: звільнення від оподаткування частини прибутку, що направляється на науково-технічні розробки; дозвіл на проведення прискореної амортизації основних фондів (тобто зменшення через прискорену амортизацію суми прибутку, що підлягає оподаткуванню) тощо. Це дає можливість якомога ефективніше

використовувати інвестиції у виробництво і тим самим створити умови для його розвитку.

Чинне податкове законодавство в Україні не справляє стимулюючого впливу на підприємницьку діяльність взагалі та довгострокові вкладення зокрема. В умовах перехідного періоду важливо врахувати неділки фіскальну, а й стимулюючу роль податкової системи.

Основним напрямом інвестицій є капітальні вкладення в основні фонди (основний капітал). **Капітальні вкладення** – це витрати на нове будівництво, реконструкцію, розширення і технічне переоснащення діючих підприємств, витрати на житлове, комунальне і культурно-побутове будівництво.

Співвідношення різних видів і напрямів витрат у загальному обсязі капітальних вкладень, його внутрішня будова встановлюються відповідно до інвестиційної політики і визначають структуру капітальних вкладень, яка багато в чому визначає темпи і пропорції відтворення основних фондів: Джерелом простого відтворення основних фондів є фонд заміщення, більша частина якого акумулюється у вигляді амортизаційних відрахувань, а розширеного – частина національного доходу країни, яка виділяється, на цілі накопичення. Залежно від призначення капіталовкладення поділяють на виробничі і та невиробничі. Розрізняють також відтворювальну, технологічну, галузеву і територіальну структури капітальних вкладень.

Відтворювальна структура характеризує обсяги капіталовкладень, що спрямовуються на підтримку потужностей діючих підприємств, технічне переозброєння і реконструкцію, а також на розширення діючих і будівництво нових підприємств. Як правило, перші види вкладень обходяться дешевше, ніж нове будівництво. Технологічна структура установлює співвідношення між вартістю будівельно-монтажних робіт, вартістю устаткування та іншими витратами у загальному обсязі капіталовкладень. І *галузева структура* відбиває розподіл капіталовкладень між галузями, а *територіальна* – між регіонами.

Відповідно до державної інвестиційної програми формується перелік і будов і об'єктів для загальнодержавних потреб, що мають фінансуватися з залученням коштів державного бюджету як на засадах безоплатності, так і на засадах повернення. Пріоритетні напрями, що потребують державної підтримки в реалізації інвестиційних проектів за рахунок державного бюджету, визначаються Міністерством економіки України і Міністерством фінансів України за участю інших органів виконавчої влади.

Однією ж, з найскладніших проблем переходу до ринкових відносин в Україні – перерозподіл повноважень і прав у сфері інвестицій між центром та регіонами. В умовах адміністративно-командної системи колишнього СРСР регіональну інвестиційну політику здійснював виключно союзний центр: колишні союзні республіки були її об'єктами, а не самостійними суб'єктами.

Фінансово-економічний механізм розподілу капіталовкладень цілком відповідав логіці адміністративно-командної системи. Переважна частина фінансових ресурсів централізувалася в союзному бюджеті, який був головним джерелом державних капітальних вкладень. Союзний центр розпоряджався також кредитними ресурсами Держбанку, Будбанку, галузевих банків, призначених для фінансування капітальних вкладень.

Такий механізм не міг вписатися в концепцію ринкових перетворень важливими напрямами якої є економічна децентралізація, розширення прав регіонів та їхніх економічних можливостей.

У незалежній Україні з'явилися можливості для започаткування власної регіональної політики, в тому числі інвестиційної. Конституція України (ст. 118, 119, 140–146) визначила головний вектор перерозподілу економічних прав і повноважень на користь регіонів. У реальному житті регіональний розвиток України відбувається досить складно і суперечливо.

Нові соціально-економічні умови господарювання визначають і нові підходи до оцінювання інвестиційного потенціалу регіонів, ставлять завдання аналізу моніторингу та пошуку шляхів вирішення проблем, пов'язаних з інвестиційною діяльністю на всіх регіональних рівнях. Тепер

організаційно відбувається процес формування диверсифікованої системи інвесторів. Вона складається з агентів різних функціональних і соціально-економічних структур – виробничих, посередницьких, біржових, чисто інвестиційних та інших підприємств, створення ринкового інфраструктурного середовища.

У регіонах України поки що не склалася мережа приватних інституційних інвесторів. Найбільші потенційні приватні інституційні інвестори – це комерційні банки, які здійснюють переважно короткострокове-кредитування найприбутковіших торгово-посередницьких операцій, а не інвестування.

До країни, де вітчизняний інвестор практично не вкладає, кошти у розвиток виробництва, важко залучити й іноземного інвестора. Залучення іноземних інвестицій має здійснюватися з урахуванням цілей та завдань державних програм структурної переорієнтації виробництва, цільових програм міжгалузевого та галузевого розвитку, конверсії та розвитку експортного потенціалу, а також внутрішньої та зовнішньої кооперації продукції виробничо-технічного призначення, приватизації державних підприємств із залученням іноземного капіталу.

За нинішньої ситуації Україна може зміцнити свої позиції як покупець інвестицій за рахунок диверсифікації останніх, отримуючи іноземні інвестиції у вигляді технологічного обладнання, матеріалів, прав інтелектуальної власності, ноу-хау, торгових знаків, деяких інших видів цінностей. Доцільність такого варіанта дій підтверджують не тільки деякі зарубіжні спеціалісти, а й досвід окремих країн, наприклад Японії де закупівля та використання зарубіжних ліцензій значною мірою сприяли її економічному розвитку.

На весь період проведення великомасштабних інвестиційних заходів було б доцільно створити фонд довгострокового кредитування на підприємствах, в об'єднаннях – інвестиційний фонд. Створювати такі фонди доцільно і в регіонах з метою використання їхніх коштів на потреби розвитку

об'єктів пріоритетних галузей регіону. Сьогодні кожний регіон виробляє свої підходи до активізації інвестиційної діяльності: одні мають надію на розширення дотацій із центрального бюджету щодо підтримки вугільної промисловості, АПК, ВПК, інші, намагаються мобілізувати власні ресурси через місцеві податки та інші канали, треті сприяють розвитку недержавного сектору і залученню його фінансових ресурсів у вигляді інвестицій в економіку. У кожному з цих випадків інвестиційна політика регіону будується з урахуванням специфічних чинників. При її проведенні намагаються використати наявні переваги для залучення інвесторів як вітчизняних, так і зарубіжних.

Скорочення внутрішніх інвестицій поки що не компенсується притоками у країну іноземного капіталу, масштаби якого не відповідають потребам нашої економіки. Однією з причин є те, що Україна розглядається як держава з високим ризиком для іноземного капіталу.

Найбільшу цінність з різних видів інвестицій для України мають новітні технології та обладнання, ноу-хау, вільно конвертована іноземна валюта. Можливості ж вкладення тих чи інших видів інвестицій у іноземних інвесторів часто різні залежно від країни походження. Через це проблему залучення зарубіжних капіталів до економіки України доцільно розглядати диференційовано щодо інвесторів з розвинених країн, країн на терені колишнього СРСР, з інших країн.

Одним з економічно доцільних напрямів залучення іноземних інвестицій в Україну є поетапний перехід від імпорту невеликих партій технологічного обладнання або інших товарів виробничого призначення (з метою вивчення та освоєння ймовірного ринку збуту продукції) до створення спільних підприємств з їхньою наступною експансією на ринки за межами України. Обов'язково слід враховувати й жорстку конкуренцію, пануючу на світових ринках техніки й технологій. Успішність таких дій залежить від їх послідовності та від проведення радикальних економічних реформ. Усі рішення щодо укладання контрактів мають приймати незалежні від держави господарські суб'єкти, підприємці, які розпоряджаються власними або позиченими ресурсами і відповідають за наслідки прийнятого рішення своїм

майном. Державі має відводитися роль регулятора податкової, митної, а опосередковано – і кредитної політики. Водночас вона зобов'язана захищати вітчизняні та спільні підприємства від протекціоністських дій зарубіжних урядів. Тим більше, що на сучасному етапі виявляється тенденція до посилення протекціонізму в міжнародній торгівлі продукцією сільського господарства, сталеплавильної та текстильної промисловості, тобто тих галузей, де Україна могла б бути солідним світовим експортером. Такий варіант економічної стратегії, як й інші імовірні, має розглядатися в єдиному спеціальному документі (концепції, програмі).

Отже, для вдосконалення політики залучення зарубіжних інвесторів слід звернути увагу на такі проблеми: вирішення питання власності, особливо на нерухоме майно і землю, згідно з існуючими міжнародними нормами; прийняття законів та підзаконних актів щодо проблем, які стосуються іноземного інвестування, єдиним пакетом для посилення їхньої чинності; розробка концепції (програми) з чіткою постановкою мети залучення іноземних інвестицій, виділення пріоритетних сфер (адресатів), механізму реалізації поставлених цілей; здійснення політики протекціонізму з метою підтримки вітчизняних товаровиробників та захисту перспективних галузей економіки.

Практика засвідчує, що проводячи політику залучення інвестицій в економіку України, важливо дбати про забезпечення їхньої стабільності та довготривалості. Очевидно, з огляду на національні інтереси, краще використовувати іноземні інвестиції, ніж, скажімо, покладатися лише на кредити Міжнародного валютного фонду.

Ефективне використання іноземних інвестицій потребує упорядкування державного управління ними. Для його здійснення необхідно чітко визначити та розмежувати повноваження об'єктів державного управління в цій сфері з метою узгодження їхньої діяльності та уникнення дублювання повноважень.

У межах загального підходу потрібно передусім визначитися стосовно вибору загальної політики щодо іноземних інвестицій. Така політика може бути ліберальною, контролюючою та обмежуючою. До конкретних аспектів

основ державного управління іноземними інвестиціями можна віднести визначення системи органів державної влади, відповідальних за контроль над іноземними інвестиціями, створення ефективної системи спеціального законодавства та підзаконних актів щодо іноземних інвестицій, вибір пріоритетних галузей, секторів та проектів для інвестицій у цих галузях, а також галузей, обмежених для іноземного інвестування. Сюди належить також встановлення інвестиційних пільг, зокрема створення експортоорієнтованих чи спеціалізованих економічних зон, податкових, тарифних, регіональних пільг тощо, або встановлення обмежень у системі державного управління діяльністю іноземних інвесторів.

Територіальний розподіл іноземних інвестицій в Україні досить нерівномірний. Це зумовлено рівнем інвестиційної привабливості підприємств, галузей та регіонів у цілому. В Україні формується регіональна інвестиційна політика, адекватна умовам ринкової економіки. Все більшою мірою вона стає політикою самих регіонів, а не лише центру. Без об'єднання зусиль центральних, регіональних, місцевих органів влади, державного й альтернативного секторів економіки важко розраховувати на достатньо швидке подолання інвестиційного спаду в країні, на перехід економіки в стадію оживлення, а згодом і піднесення.

Погодження інтересів різних ієрархічних рівнів і господарських суб'єктів різних форм власності потребує розробки відповідного механізму регулювання і стимулювання інвестицій.

На загальнодержавному рівні мають бути створені економічні умови для активізації інвестиційної діяльності завдяки використанню переважно фінансово-економічних методів регулювання та стимулювання інвестицій, адекватних ринковій економіці. До таких методів належить регулювання ставок оподаткування і рефінансування, норм обов'язкових резервів у НБУ, валютного курсу, митних платежів тощо. Методами економічного регулювання є субсидіювання позикового відсотка з кредитів для фінансування інвестицій. Це відповідатиме пріоритетам регіональної інвестиційної політики, сприятиме заохоченню спільного фінансування інвестицій з державних і приватних джерел.

Державна інвестиційна політика має будуватися з урахуванням регіональних інвестиційних програм. Адже включені до державної – програми інвестиції будуть реалізовуватися, а об'єкти будуватимуться в конкретних регіонах на певних територіях, економічні інтереси яких не можна не враховувати. Способами врахування цих інтересів можуть стати спільне пайове фінансування з державних і регіональних джерел, надання пільгових централізованих інвестиційних кредитів під гарантії місцевих адміністративних, банків. На регіональному рівні важливе значення має закріплення фінансової бази інвестиційної діяльності у вигляді довгострокових стабільних нормативів. Доцільно перейти до середньострокових нормативів, розрахованих на 3 – 5 років, що забезпечувало б високу стабільність фінансів.

Для активізації інвестиційної діяльності на рівні регіонів може бути використаний такий економічний важіль, як диференціація ставок місцевих податків, а також центральних і регулюючих податків у частині, що направляє до регіональних бюджетів. Створення пільгового податкового режиму для інвесторів усіх форм власності, що вкладають капітал у проекти з відповідним регіональним пріоритетом, може поліпшити інвестиційний клімат у регіоні, стимулювати вітчизняних і зарубіжних інвесторів.

Досить істотним є розмежування функцій у сфері інвестицій між регіональним і місцевим рівнями. Важливо визначити, які інвестиційні завдання вирішуються на регіональному і місцевому рівнях та за рахунок яких джерел фінансування, що має бути закріплено відповідними нормативами. Це необхідно для підвищення ролі як регіонального, так і місцевого самоврядування. Важливим інструментом ефективної регіональної інвестиційної політики могло б стати реальне створення вільних економічних зон.

Отже, здійснення глибоких соціально-економічних перетворень в Україні потребує урахування особливостей регіонів у межах виваженої державної регіональної політики, в тому числі в такій ключовій сфері, як інвестиції. У таких умовах зростає необхідність прискорення розробки наукової концепції регіональної інвестиційної політики в країні.

РОЗДІЛ 2

СВІТОВИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ І ВПРОВАДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

2.1. Зарубіжний досвід формування й реалізації регіональної політики

У контексті регіональної політики України безпосередній інтерес становить досвід її формування та реалізації в зарубіжних країнах. Ідеться не про його сліпе копіювання, а про запозичення і свідоме використання тих елементів, які можуть дати позитивні результати в конкретних умовах нашої держави. Насамперед цікавим є досвід Європейського Союзу (ЄС), інтеграція до якого є стратегічним курсом зовнішньої політики України.¹¹²

В ЄС регіональні проблеми вирішують як на рівні Союзу, так і на національному рівні. Створений комітет регіонів визначає найгостріші проблеми регіонального розвитку і пропонує Раді Міністрів ЄС шляхи їхнього вирішення, тобто його функції є консультативними. У процесі західноєвропейської інтеграції поставлено питання про створення „Європи регіонів”. Ідеться про формування федерального типу наддержавної будови. „Європа регіонів” – це така організаційна структура, у якій під час ухвалення важливих рішень 183 регіони другого ступеня ЄС будуть мати пріоритет перед національними державами. У такому федеральному утворенні відповідно до Маастрихтського договору на засадах важливого принципу інтеграційної діяльності –т принципу субсидіарності, додаткові компетенції передані з наднаціонального і, особливо, національного на регіональний рівень.

¹¹² Регіональна політика: методологія, методи, практика / НАН України. Інститут регіональних досліджень. Ред.: відповідальний редактор академік НАН України М.І.Долішній. – Львів, 2001. – 700с., С.57-61.

Поступово регіони підвищать свій автономний статус і зможуть ефективно брати участь у реалізації регіональної економічної політики на міждержавному рівні.

Головні принципи регіональної політики ЄС такі:

- надання фінансової допомоги регіонам з чітко вираженим відставанням в економічному розвитку;
- проведення узгодженої політики між ЄС, національними урядами і місцевими органами влади в разі підготовки планів регіонального розвитку, визначення стратегічних цілей структурної політики ЄС тощо;
- визнання мультиплікативної ролі інституцій ЄС, які стимулюють приватні капіталовкладення в слаборозвинені регіони і надають ресурси тільки як доповнення до національних програм;
- вирішення конкретних завдань на тому рівні (регіональному, національному, міждержавному, наднаціональному), який вважають найбільш ефективним;
- передбачення в національних програмах стратегічних цілей регіональної політики;
- тісна координація регіональної політики з іншими напрямками економічної політики ЄС;
- узгодження регіональної політики ЄС з макроекономічною соціальною політикою кожної з країн - членів Союзу;
- пряма взаємодія між державами ЄС для реалізації ними національної регіональної політики.

Головний напрям регіональної політики ЄС – сприяння соціально-економічній конвергенції країн і регіонів, тобто вирівнюванню територіальних диспропорцій шляхом підтримки неконкурентоспроможних регіонів. Водночас кожна країна – член ЄС, має власну регіональну політику, мета якої може не збігатися із загальною метою регіональної політики ЄС. Наприклад, в Австрії важливою частиною регіональної політики є турбота про гірські і прикордонні райони; у Фінляндії і Швеції – підтримка зростання

чисельності населення, боротьба з безробіттям, зайнятість у малонаселених районах із суворими умовами життя.

Важливу роль відіграє уніфікація критеріїв, що їх національні уряди; використовують для визначення проблемних регіонів у своїх країнах. До таких критеріїв сьогодні належать рівень безробіття; динаміка міграційних потоків; дохід на душу населення; питома вага продукції сільського господарства і депресивних галузей промисловості у ВВП.

Іншою умовою взаємодії держав ЄС у проведенні регіональної політики є гармонізація їхнього адміністративного поділу. У 80-х роках розроблено єдину класифікацію регіонів країн-учасниць, відповідно до якої всі їхні регіони розділено на три ступені залежно від адміністративно-територіального поділу. Головні об'єкти регіональної політики – це регіони другого ступеня (Бельгія – провінції, Великобританія – групи графств, Італія, Люксембург, Греція – регіони, Данія, Ірландія – групи амтерів, Іспанія – автономні громади, Нідерланди, Франція – провінції, Португалія – комісії регіональної координації, ФРН – урядові округи).

Фінансують регіональний розвиток з фондів, які є в бюджеті ЄС. У 1996 р. ці фонди налічували 25 млрд. екю, або 33,2% бюджету ЄС і були другою за розміром статтею його витрат. Допомогу цих фондів розподіляють за шістьма напрямками. Перший напрям – надання дотацій регіонам, які знаходяться в занепаді з метою стимулювання їхньому розвитку, а також слаборозвиненим регіонам, які найбільше потребують допомоги Союзу. Серед них Греція, Ірландія, східні землі Німеччини, Північно-Західна Великобританія, Контабрія (Іспанія), Флеваленда (Нідерланди).

Слаборозвинені регіони, яким приділяють основну увагу в їхньому розвитку і перебудові, мають показник ВВП на душу населення менше 75% від середнього по ЄС. Це також регіони, які переживають економічний спад: Ено (Бельгія), Хайленд і Мерсейсайд (Великобританія). Другий напрям регіональної політики пов'язаний з перетворенням економіки старопромислових районів, модернізації структури їхнього виробництва. Для

відбору районів, які потребують допомоги, враховують такі показники, як рівень безробіття, частка зайнятих у промисловості та ін.

Третій напрям об'єднує завдання боротьби з хронічним безробіттям і сприяння молоді (до 25 років) у пошуках роботи.

Четвертий напрям пов'язаний з наданням допомоги населенню в адаптації до змін у розвитку промисловості і систем виробництва.

П'ятий напрям орієнтований на прискорення перебудови в регіонах з переважанням сільськогосподарських структур у рамках реформи аграрної сфери, стимулювання розвитку сільських районів.

Шостий напрям, який діє з 1995 р., пов'язаний з підтримкою малонаселених районів Швеції і Фінляндії, де густина населення не більше 8 осіб на 1 км².

Допомогу фондів за переліченими напрямами надаються не окремим проектам, а за комплексними багаторічними програмами. Внесок фондів у програму не може перевищувати 50% їхніх загальних витрат. Однак для окремих периферійних районів він може досягати 85%.

Взаємодія ЄС з представниками національних, регіональних і місцевих органів влади ґрунтується на принципах субсидіарності і партнерства, що дають змогу ліпше пізнавати місцеві потреби і можливості. Допомога, яку виділяють із фондів, повинна сприяти зростанню національних фондів, які спрямовують на регіональний розвиток.

Наприклад, у Великобританії регіони, які потребують допомоги, -це „зони допомоги”. Їх визначають за такими критеріями: рівень безробіття, ступінь розвитку виробництва, перспективи створення нових робочих місць. На 10 років усі підприємства в „зоні” звільнені від податків на промислову і комерційну власність, землю, безкоштовно готують кваліфіковані кадри. Допомогу за регіональними програмами „зон допомоги” надають у вигляді позик на комерційних засадах (терміном до 30 років) або грантів.

Досвід країн ЄС і світу свідчить, що держава може надавати регіонам фінансову допомогу у вигляді субсидій, дотацій, позик і кредитів, а також

проводити політику заохочувального або, навпаки, обмежувального оподаткування. Це може бути також капіталовкладення держави в транспорт, водопостачання, енергетику, що суттєво впливає на розміщення нових галузей виробництва. Позики та кредити, які надає держава на регіональний розвиток, мають низькі відсоткові ставки. Можливе також надання пільг у разі передачі власності на землю, будівель, потрібних для започаткування бізнесу в промисловості; відміна митних зборів на обладнання і машини, які ввозять із-за кордону; виділення спеціальних премій на оснащення і модернізацію зв'язку, децентралізацію промисловості та амортизаційних пільг для структурної трансформації регіону.

Джерела фінансування регіональної політики визначені специфікою економічних умов у конкретні країни, а також чинними законодавчими і нормативними положеннями. У багатьох державах ЄС фінансування заходів з регіонального перевлаштування відбувається через державні бюджети (Франція, Великобританія, Італія), а в деяких країнах основна частка фінансування регіональних проектів поряд із фінансуванням з її державного бюджету проходить також через бюджети регіонів (наприклад, земель у ФРН).

У багатьох країнах ЄС фінансову допомогу з боку держави у вигляді позик, субсидій і дотацій надають або через спеціально створені для цього фонди (Фонд економічного і соціального розвитку у Франції, Каса допомоги Півдню в Італії та ін.), або через фінансові компанії, і корпорації, асоціації, які створюють для фінансування окремих регіональних проектів (Франція, Великобританія, ФРН).

Сьогодні в країнах ЄС щораз частіше звертаються до практики створення науково-технічних (дослідницьких, наукових) парків. Початково такі парки набули значного поширення в США (з'явилися на початку 50-х років, до кінця 1960 р. їх було вже близько 50, а всередині 80-х налічувалося понад 150).

Відомий науково-технічний парк у місті Кембридж (Великобританія) заснований у 1973 році. Кембриджський парк – одна з основ, на якій формується велика агломерація науково-технічної діяльності. Нині Кембридж нараховує приблизно 350 фірм, що діють у сфері „високих технологій”. Переважають дрібні фірми з числом зайнятих не більше 30 осіб. Активна участь місцевих органів влади у створенні науково-технічних парків є варіантами політики регіонального саморозвитку. Це явище має під собою об'єктивні підстави. З одного боку, криза традиційної перерозподільної регіональної політики дає імпульс для розвитку альтернативної політики знизу. З іншого – концепція регіональної політики, орієнтованої на нововведення, потребує збереження принципу децентралізації в проведенні регіональних заходів. Нарешті, і це найважливіше, простежується реальний процес посилення ролі територіальних, у тому числі і місцевих, органів влади в системі державного управління країн ЄС.

Наприклад, сьогодні у Франції триває хвиля створення науково-технічних парків другого покоління. Французькі проекти мають тенденцію до спеціалізації окремих парків з розробки специфічних напрямів нових технологій. Хоча ініціатива створення науково-технічних парків у Франції виникла на місцевому рівні, її підтримував уряд країни. Фінансування створення інфраструктури для парків фінансують з коштів держави. Розвиток парків і визначення їхньої спеціалізації погоджений з цілями державної регіональної політики.

У країнах ЄС є також інноваційні центри, покликані лише відігравати роль „інкубаторів” нових фірм у галузі високих технологій. Ці центри невеликі за розмірами, вони спеціалізуються на створенні нових місцевих підприємств, причому підприємств-інноваторів. Не зважаючи на малі розміри, у випадку виживання і подальшого зростання такі підприємства здатні зробити внесок у справу структурної перебудови промисловості відповідних регіонів.

Інноваційні центри, по суті, вичерпують увесь зміст поняття „науково-технічний” парк в умовах ФРН. У цій країні прийняті три критерії, яким повинні відповідати науково-технічні парки. По-перше, вони призначені винятково для фірм „високих технологій”. По-друге, вони повинні сприяти впровадженню технологічних нововведень шляхом забезпечення тісних контактів з державними дослідними установами. По-третє, вони повинні слугувати інкубаторами нових фірм. Наявність останнього критерію зумовлена тим, що час перебування підприємств в інноваційних центрах ФРН обмежений.

Ідея „технополісів”, висунута міністерством зовнішньої торгівлі і промисловості Японії ще в 1980 р., було спробою ув'язати вирішення проблем розвитку сучасного наукового виробництва і збалансування територіального розвитку. Сьогодні під „технополісом” розуміють досить великий масив території загальною площею до 1300 км², на якому переважно розташовано декілька населених пунктів. Кількість населення головного міста не повинна перевищувати 150 тис. осіб. Ідеться про спробу формування агломерацій, що спеціалізуються на науково-технічній діяльності і багато масштабному наукомісткому виробництві. У Великобританії, ФРН, Франції реалізовані проекти технополісів, широко розкиданих по території. Як звичайно, це – результат місцевих ініціатив (територіальних органів влади університетів).

Проаналізуємо найцікавіші аспекти практичного вирішення різних регіональних проблем у деяких країнах, які мають багатий досвід у цій галузі. Сучасна історія регіональної політики починається з 30-х років нашого століття і пов'язана з широко відомим досвідом Великобританії та США щодо активного впливу держави на розвиток „проблемних” районів.

Великобританія. Ця країна викликає особливий інтерес, адже саме вона першою стала на капіталістичний шлях розвитку. А це, відповідно, зумовило створення на порівняно невеликій території складної територіальної

структури господарства і розміщення населення, виникнення численних кризових районів і ареалів.

В силу історичного формування і розвитку територіальної структури господарства всю територію Великобританії було поділено на десять районів: Північний, Йоркшир, Хамберсайд, Східний Мідленд, Східна Англія, Південно-східний, Південно-західний, Західний Мідленд, Північно-західний Уельс, Шотландія. До старопромислових депресивних районів відносили Північний, Північно-західний, Шотландію й Уельс. За гостротою регіональних проблем Великобританія поступається і в Західній Європі лише Італії. Більшість регіональних проблем з'явилися в Великобританії на 15-20 років раніше, ніж у її континентальних сусідів. В рамках практичного впровадження ідей Дж. Кейнса тут були здійснені заходи по регіональній політиці. Це сталося на рубежі і 20-30 років, У подальшому досвід Великобританії був використаний у багатьох країнах.

Як самостійний напрямок державне регулювання регіональним розвитком виникло в країні в 20-ті роки. Тоді держава видавала окремим містам і ареалам з високим рівнем безробіття дотації. Отже, 20-ті роки і початок 30-их можемо вважати „важливою прелюдією” британської регіональної політики”.

Криза 1929-1933 років викликала необхідність посиленого втручання держави в економіку. Вона призвела до подальшого розвитку й організаційного оформлення регіональної політики, яка має декілька періодів.

У 30-ті роки за дорученням британського уряду були проведені дослідження стану ряду „депресивних районів”, у яких питома частина безробітних сягала 40% всієї робочої сили. На основі результатів цих досліджень у 1934 році був прийнятий закон про так звані „спеціальні” або „особливі” райони, відповідно до якого об'єктами позачергової уваги уряду були визначені чотири регіони: Південний Уельс, Північно-східна Англія, Західний Камберленд, а також Західна і Центральна Шотландія.

Перелік „спеціальних” районів піддався серйозній критиці, оскільки в їх склад не було включено інші території Великобританії, які також знаходилися в критичному стані. Крім того, деякі міста (наприклад, Глазго), які знаходилися в межах „спеціальних” районів, не потрапляли під дію урядових заходів, оскільки в них рівень безробіття був дещо нижчий, ніж у прилеглих районах.

Більшість спеціалістів вважає, що саме прийняття цього закону пов'язане з початком першого етапу британської регіональної політики, який продовжувався до 1945 року. У цей період практично одним критерієм депресивного стану економіки району був рівень безробіття. І всі заходи держави були спрямовані на зниження безробіття. Серед них найчастіше використовувались: фінансування приватного сектора промисловості, ряд податкових пільг підприємцям, підготовка території для промислового освоєння, схеми переміщення робочої сили з „депресивних” районів.

Уже в другому періоді, який почався 1945 р. і тривав до 1960 р., зафіксовано низку змін. По-перше, відповідальність за проведення регіональної політики була покладена на Міністерство торгівлі. По-друге, спеціальні райони з урахуванням згаданих вище зауважень були розширені й перейменовані в райони розвитку. По-третє, до засобів впливу на регіональний розвиток додалось ще будівництво підприємств комунального обслуговування, заходи з відновлення покинутих земель. Крім того, уряд почав використовувати інструменти прямого контролю за промисловим будівництвом. У 1945 р. прийнято закон про необхідність одержання дозволу від уряду на будь-яке значне будівництво.

Були також введені будівельні ліцензії, які в липні 1948 р. замінені більш ширшою системою сертифікатів промислового розвитку.

Регіональна політика Великобританії реально стала важливим чинником розміщення господарства лише в 50-60-ті роки. Саме тоді запроваджено пільги для фірм у районах розвитку (у тім числі і податкові), розширено допомогу держави для підготовки в них кадрів.

У третій період (1960-1966) старі райони розвитку скорочено. В їхньому складі залишилися тільки ареали, яким була потрібна негайна допомога з ліквідації безробіття. Колишні райони розвитку замінено так званими округами розвитку.

Деякі автори, весь період з 1945 по 1966 рр. називають етапом короткотермінових регіональних програм. Саме в цей час розроблено урядову програму будівництва підприємств, введено регіональні диференційовані стимули для капіталовкладень у виробничі фонди.

Ренесансу регіональної політики в країні сприяло декілька фактів ускладнення регіональних проблем релігійними і національними, популярність ідей регулювального капіталізму, різка криза старих галузей у країні тощо.

У наступний, четвертий період (1966-1969) прийнято рішення про відмову від округів і повернення до районів розвитку, які визначено відповідно до закону 1966 р. про промисловий розвиток. Нові райони вже охоплювали 40% території і 20% населення Великобританії. Під час п'ятого періоду (1970-1975), незважаючи на пов'язані з приходом до влади консерваторів спроби послабити державний контроль за розвитком сфери матеріального виробництва і велику критику всієї попередньої регіональної політики, уряд змушений був розширити межі спеціальних районів розвитку. Зазначимо, що фактично кожного року приймали новий закон, який стосувався регіональної політики. Доцільно згадати закон 1972 р. про промисловість, завдяки якому введено регіональну селективну допомогу (РСД).

Протягом наступного, шостого періоду (1975-1979), державний вплив на регіональний розвиток поширився більше, ніж на половину території Великобританії, на якій проживало 50% зайнятого населення країни. В середині 70-х років у Великобританії, як і в інших країнах з ринковою економікою, в діяльності органів влади щодо регіональної політики відбулися зміни, головну увагу почали приділяти так званім внутрішнім

містам. У 1977 р. уряд розробив програму розвитку внутрішніх міст, а в 1978 р. прийнято закон, у якому намічено цілий комплекс заходів з вирішення проблем цих районів.

У період 1979-1985 рр. у декілька етапів скорочено площу районів розвитку, уряд консерваторів ліквідував і всі обмежувальні заходи регіональної політики. Важливим рішенням цього періоду стала відмова у 1982 р. від системи сертифікатів промислового розвитку. Зменшено також регіональний бюджет на 1982-1983 фінансовий рік.

На зламі 70-80-х років відбувся і галузевий поворот у державній політиці щодо „депресивних” районів. Більше уваги почали приділяти розвитку в цих районах сфери послуг. Це було пов'язано зі зростанням зайнятості в цій галузі господарства (проблема безробіття є головною в „депресивних” районах).

На окремих етапах розвитку регіональної політики у Великобританії використовували різні інструменти: від прямого контролю до різних побічних важелів і засобів. Найдієвішим важелем були регіонально орієнтовані інвестиційні стимули (субсидії, кредити тощо). Іншим ефективним засобом підвищення зайнятості населення стала регіональна селективна допомога.

Головним інструментом на всіх етапах розвитку регіональної політики стали заохочувальні заходи. Це були різні методи надання фінансової допомоги підприємствам і закладам, які ухвалили рішення про нове будівництво або розширення в районах розвитку. Хоча в деяких випадках цю допомогу надавали у вигляді пільгових позик і податкових пільг, переважною формою були субсидії, які визначали як відсоток від суми капіталовкладень.

Традиційно фінансову допомогу надавали промисловим компаніям. З 1984 р. право на одержання субсидій регіонального розвитку одержали компанії сфери послуг. З квітня 1988 року повністю відмінено субсидії регіонального розвитку – головний фінансовий інструмент регіональної

політики в державі. У 1988 р. реформа регіональної політики передбачила надання допомоги малим фірмам і заходи допомоги внутрішнім ареалам великих міст. До кінця 80-х років перегляд регіональної політики повністю закінчено й офіційно декларовано, що до початку 90-х років значних змін у цій галузі не відбудеться.

Сполучені Штати Америки. США – це федеральний союз, у якому відповідно до Конституції управлінські функції (в тім числі фінансово-економічні) між центральним урядом і штатами розмежовані. Штати мають усі повноваження, які не делеговані федеральному уряду і не заборонені Конституцією для штатів.

США – друга країна, де активне втручання держави в регіональний розвиток також розпочався у 30-х роках і пов'язане, на думку багатьох учених, з новим курсом президента Ф. Рузвельта.

У 1933 р. в США засноване Управління з національного планування, яке пізніше перейменовано в Комітет з національних ресурсів. Президент Ф. Рузвельт закликав органи влади штатів до розробки власних планів. І одним зі значних результатів цих зусиль став перший, розроблений з ініціативи федеральних органів регіональний проект „Програма долини річки Теннессі”. У цьому ж році згідно з актом конгресу створено Управління ріки Теннессі VAT (Tennessee Voile Authority).

Мета новоствореного управління полягала в ліквідації розриву економічного розвитку цього району та інших регіонів країни, а головними напрямками діяльності стало: будівництво й експлуатація системи гідротехнічних споруд, виробництво і розподіл електроенергії, розвиток сільського господарства шляхом хімізації та електрифікації, поліпшення якості навколишнього середовища й освоєння рекреаційних ресурсів, розвитку міст і населених пунктів.

У 60-х роках Сполученими Штатами зроблено низку спроб регіонального програмування. Зокрема, у 1961 р. при Міністерстві торгівлі США створено Адміністрацію регіонального відновлення – АРВ (Агсо

Redevelopment Administration), завданням якої стало надання допомоги з розвитку депресивним районам як у вигляді позик приватним підприємцям і місцевим органам влади, так і через контроль за проведенням спеціальної „програми прискорення суспільних робіт”, яка мала заохочувальний, стимулювальний характер.

Допомогу місцевим органам влади надавали за наявності плану економічного розвитку. Оскільки це був перший досвід стимулювання „місцевого планування” у разі реалізації програми, то АРВ зіткнулося з багатьма труднощами, однак все ж таки це відіграло позитивну роль як основа для розгортання серйозніших заходів з розвитку депресивних районів.

У ці роки найбільшим „проблемним” регіоном був район гір Аппалачі. Він вирізнявся серед інших відсталістю, низькими доходами населення, високим рівнем безробіття, обмеженою галузевою структурою економіки, нерозвиненою інфраструктурою. Це змусило губернаторів восьми штатів, значна частина територія яких належала до регіону, об'єднатися і чинити тиск на федеральну владу з метою вжиття заходів щодо стимулювання розвитку регіону. У квітні 1963 р. розпорядженням президента Дж.Кеннеді створено Президентську Аппалацьку комісію (Pent's Appalachian Regional Commission), яка повинна була підготувати доповідь і законопроект з цього питання.

Закон про розвиток Аппалачів, який заклав початок реалізації „Програми Аппалачі”, що охоплювала частково територію 13 штатів площею понад (400 тис. км²), прийнято у березні 1965 р. Вже для керівництва самою програмою створено нову Аппалацьку регіональну комісію (АРК, Appalachian Regional Commission). Від початку програма була міжгалузевою, її запроваджували на федерально-штатних засадах. Більша частина заходів програми пов'язана з розвитком інфраструктури. Значні кошти спрямовано на розвиток охорони здоров'я, відновлення районів видобутку корисних копалин, роботи зі зрошування.

У 1965 р. при Міністерстві торгівлі також створено Адміністрацію економічного розвитку (АЕР, Economic Development Administration), яка фактично замінила АРВ. Це зроблено відповідно до закону про суспільні роботи й економічний розвиток. Обов'язками АЕР було надання допомоги у вирішенні проблем так званих реконструкційних ареалів і округів економічного розвитку. Передбачалось, що діяльність АЕР у перспективі охоплюватиме всю територію країни. Головну частину засобів по лінії АЕР скерували на створення об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури.

Згодом, аналізуючи досвід регіональної політики, яку провадили федеральні органи влади США в 60-ті роки, багато дослідників особливо виділяли досвід роботи Аппалацької регіональної комісії. Статус незалежного агентства, тісна взаємодія і комбінування фінансових заходів за Програмою Аппалачі, яку проводили федеральні, штатні та місцеві органи влади, – все це в підсумку зумовлювало вищу ефективність функціонування порівняно з роботою АРВ, АЕР і регіональних комісій „Title V”.

Оскільки права цих комісій були значно обмежені підпорядкованістю Міністерству торгівлі США і недостатнім фінансуванням, то це очевидно, стало причиною того, що у 1981 р. АЕР і регіональні комісії "Title V" припинили свою діяльність. Президентом країни на той час став Р. Рейган. А він, як відомо, проводив політику нового федералізму, спрямовану на послаблення державного контролю за економічним розвитком регіонів і передачу відповідальності за вирішення цих завдань штатам. Це означало заміну категоріальних (виділені на конкретні програми) субсидій на блокові (виділення на низку програм з єдиною цільовою спрямованістю) і скорочення статей федерального бюджету на фінансування соціальних програм; поетапне передання штатам відповідальності за фінансування багатьох програм; передання штатам і місцевим органам додаткових джерел фінансування; послаблення регламентувальних постанов федеральних відомств.

Унаслідок нового федералізму штати і місцеві органи влади розширили свої права у формуванні власних бюджетів, збирання податків та інших видів доходів, регулюванні економічної і соціальної діяльності на території. Штати здобули значні регульовальні повноваження, які дали їм змогу обмежувати і відновлювати певні економічні процеси, використовуючи пільги і права, надані федеральною владою.

І ще одним результатом політики дерегулювання стало намагання штатів одержувати довготермінові кредити. Річ у тому, що в деяких штатах почалося зростання фінансового дефіциту. На початок 90-х років солідні бюджетні дефіцити мали більшість штатів. Загалом можна сказати, що скорочення фінансування і дерегулювання стали серйозним випробуванням для штатів.

У США фінанси з центру не виділяють безпосередньо урядам штатів, графств тощо. Засоби виділяють тільки під певні економічні та соціальні програми, ефективність їхнього використання контролюють із Вашингтона. Наприклад, основна частина допомоги в 50-60-х роках була спрямована на виконання програм соціального забезпечення. З кінця 60-х років на перші місця стали програми в галузі освіти й охорони здоров'я. В 70-ті роки простежувалося швидке зростання фінансувань проектів у сфері навколишнього середовища й енергетики. У 80-ті роки важливе значення надавали забезпеченню стабільності доходів, охорони здоров'я, проектам у галузі торгівлі і транспорту.

Головними в політиці Дж. Буша на початку 90-х років стали проекти, спрямовані на боротьбу з наркоманією, забрудненням навколишнього середовища, а також ті, які передбачали поліпшення в галузі освіти. Одним з пріоритетів економічної програми Клінтона було збільшення інвестицій на поліпшення умов життя окремих районів (общин), зокрема, в модернізацію комунального господарства, житла для малозабезпечених тощо. Регіональна програма Клінтона дала свій результат. Уперше за післявоєнний період ліквідовано дефіцит державного бюджету.

Отже, з досвіду регіонального програмування стає очевидним, що зі всіх засобів регіональної політики американська держава найефективніше використовує бюджетне фінансування розвитку окремих секторів економіки „проблемних” регіонів, причому, основна частина фінансування з федерального бюджету надходить на субсидування і кредитування заходів з раціонального використання природних ресурсів і охорони довкілля, розвитку промисловості, сфери послуг у конкретних регіонах, де поширена практика державних замовлень, приватного сектора, надання податкових і амортизаційних пільг.

Останніми десятиріччями регіональна політика стала сферою діяльності держави практично в усіх розвинених країнах. Наприклад, до об'єднання Німеччини у ФРН діяло понад 200 регіональних стимулюючих програм, що їх проводили як федеральні, так і земельні органи. В рамках загального стратегічного плану кожна земля розробляла власний план, у якому визначала найменш розвинені райони, а також напрями фінансової допомоги їм. Райони розподіляли на три групи, для яких розміри були відповідно 25, 20, і 15% від загальної суми капітальних вкладень, які робили на відповідній території. Стимулюючі заходи розробляли для 20 районів, які мали ознаки індустріалізації. У цілому райони і пункти стимулювання займали 63% території, на яких проживало 36% населення ФРН. Після об'єднання Німеччини в жовтні 1990 р. відповідно до національної спеціальної програми „Загальний підйом на сході № об'єктами державного впливу на регіональний розвиток стали всі п'ять нових земель, утворених на території колишньої НДР.

Цікавим є досвід Польщі в проведенні регіональної політики за умов переходу до ринку. Концептуальною основою проведення такої політики стало чітке визначення функцій державних (урядових), самоврядних (місцевих) органів управління у соціально-економічному розвитку регіонів і окремих територій. Першочерговим завданням регіональної політики була оптимізація територіальної структури виробництва і споживання, а також

раціоналізація процесів соціально-економічного розвитку регіонів. На органи місцевого самоуправління покладено функції з локалізації та подолання негативних економічних тенденцій, що простежувалися в окремих територіально-адміністративних системах.

Сферою загальнодержавної регіональної політики стало вирішення проблем розвитку регіонів з макроекономічного розгляду. Це завдання покладено на уряд Польщі. До функцій його органів належить планування і проведення заходів щодо ліквідації диспропорцій у регіональному розвитку різних територій, стимулювання і сприяння реструктуризації депресивних регіонів, діяльність з розбудови та модернізації соціальної та економічної інфраструктури, насамперед комунікацій, енергетики, водоканалів, сприяння розвитку науки й освіти, а також упорядкування міжрегіональних фінансових розрахунків та налагодження відповідної співпраці з регіональними структурами інших країн, наприклад, з державами ЄС.

2.2. Аналіз інвестиційних процесів у світовій економіці та визначення сучасних тенденцій на світовому ринку інвестицій

У міру зростання ролі транснаціональних корпорацій у світовій економіці, що глобалізується, масштаби міжнародного виробництва продовжують розширюватися. Згідно з останніми оцінками, у світі сьогодні налічується близько 65 тис. ТНК, які мають близько 850 тис. філіалів за кордоном. Їх вплив на економіку може бути оцінений по-різному.

На початку 2000-них років у закордонних філіалах ТНК було задіяно близько 54 млн. працівників порівняно з 24 млн. у 1990 році; обсяг їх продажів, що сягав 19 трлн дол., у 2001-2003 роках більш ніж удвічі перевищував обсяг світового експорту, тоді як у 1990-х роках ці два показники були приблизно однаковими; за цей же період сумарний обсяг вивезених ПШ зріс з 1,7 трлн дол. до 6,6 трлн дол.. **Див. додаток Ж.**

На закордонні філіали ТНК нині припадає одна десята частина світового ВВП і третина світового експорту. Більше того, якщо врахувати

загальносвітові вартісні обсяги діяльності ТНК, не пов'язаної з взаємовідносинами на рівні капіталу (наприклад, міжнародні субпідряди, ліцензування, підрядне промислове виробництво), то частки ТНК у цих глобальних агрегованих показниках будуть ще вищими.

Розширення системи міжнародного виробництва відбувається шляхом поєднання факторів, що по-різному діють у різних галузях та країнах. Основними є три рушійні сили. **Перша сила** – це лібералізація політики: відкриття національних ринків і запровадження вільного режиму для всіх видів ПП та форм організації бізнесу без участі в капіталі. В 2001 році в 71 країні було внесено 208 змін до закону про ПП (**Див. додаток 3.**).

Понад 90% із них було спрямовано на забезпечення більш сприятливого інвестиційного клімату для ввезення ПП. Крім того, торік як мінімум 97 країн уклали 158 двосторонніх інвестиційних договорів, у результаті чого загальна кількість таких договорів становила 2099. Крім цього, було укладено 67 нових договорів, що належать до подвійного оподаткування. На доповнення до цього питання про інвестиції займало вагомe місце в порядку денному четвертої Конференції міністрів СТО в м. Доха (Катар) у листопаді 2001 року. А частина подальшої роботи пов'язана з реалізацією серйозних зусиль, спрямованих на те, щоб допомогти країнам, що розвиваються, краще оцінити наслідки налагодження більш тісної багатосторонньої співпраці в інвестиційній галузі для процесу їх розвитку.

У ролі **другої сили** виступає швидкий технологічний прогрес з його зростаючими витратами та ризиками, які вимагають від фірм активізувати свою діяльність на світових ринках і розподіляти ці витрати та ризики. З іншого боку, скорочення транспортних і комунікаційних витрат („відмирання” відстані) робить економічно вигідною інтеграцію територіально розділених операцій та виконання поставок товарів і компонентів у всьому світовому просторі для пошуку способів підвищення ефективності. Це сприяє, зокрема, розширенню ПП, орієнтованих на фактори

ефективності, з усіма важливими наслідками для експортної конкурентоспроможності країн.

Третя сила, яка є наслідком впливу двох попередніх, – це зростаюча конкуренція. Загострення конкуренції примушує фірми шукати нових шляхів підвищення ефективності, в тому числі через розширення географії своїх операцій з виходом на нові ринки на ранніх етапах та переорієнтацію деяких видів виробничої діяльності з метою скорочення витрат. Це спонукає також до утворення нових форм організації міжнародного виробництва, заснованих на нових відносинах власності і нових договірних відносинах, а також розміщення нових операцій у нових регіонах за кордоном.

Ці рушійні сили є за своєю природою довготривалими. Інвестиційна поведінка фірм перебуває також під сильним впливом короткотермінових змін у циклах ділової активності, про що свідчать останні тенденції в галузі ПІІ. Після рекордно високих рівнів 2000 року глобальні потоки в 2001 році – вперше за десятиріччя – різко скоротилися.

Це було зумовлено, в основному, погіршенням стану глобальної економіки, насамперед у трьох найбільших економіках світу, які вступили в період рецесії.

Падіння обсягів ПІІ зачепило, головним чином, розвинені країни: скорочення надходження ПІІ в них становило 59% проти 14% у країнах, що розвиваються. Надходження інвестицій до Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) загалом залишилося стабільним. Надходження ПІІ в усьому світі становило 735 млрд. дол., з яких 503 млрд. дол. припадає на розвинені країни, 205 млрд. дол. – на країни, що розвиваються, а решта 27 млрд. дол. – на ЦСЄ з перехідною економікою. Частки країн, що розвиваються, та країн ЦСЄ в глобальному надходженні ПІІ в 2001 році досягли відповідно 28% і 4% проти в середньому 18% і 2% за два попередні роки. На 49 найменш

розвинених країн (НРС) припадає усього лише 2% від усіх ПІІ, які надходять до країн, що розвиваються, або 0,5% від глобальної суми надходжень ПІІ.¹¹³

Економічний спад посилив конкурентний тиск, примусив фірми активніше вести пошук регіонів розміщення інвестицій з більш низькими витратами. Це може привести до збільшення ПІІ в ті види діяльності, які виявляються у вигаші від перенесення виробництва до країн з низькими рівнями заробітної плати або розширення операцій у цих країнах.

Вивезення інвестицій може також збільшитися в тих країнах, в яких внутрішні ринки зростають меншими темпами, ніж закордонні. Існують ознаки того, що обидва фактори відіграли свою роль у збільшенні японських ПІІ в Китаї і в зростанні надходження інвестицій до ЦСЄ.

Водночас потоки інвестицій у країни, що розвиваються, і ЦСЄ, як і раніше, розподіляються нерівномірно. На п'ять найбільших реципієнтів припадало 62% сукупного надходження інвестицій до країн, що розвиваються, а відповідний показник у ЦСЄ становив 74%. В 10 країнах, що опинилися в найбільшій вигаші з точки зору абсолютного приросту інвестицій, 8 є країнами, що розвиваються (серед них – насамперед Мексика, Китай і ПАР). Навпаки, серед 10 країн, що пережили найбільш різке скорочення надходження ПІІ, 8 країн були розвинені; найбільш значне скорочення надходження інвестицій було зареєстроване в Бельгії і Люксембурзі, Сполучених Штатах і Німеччині.

У країнах, що розвиваються, та країнах з перехідною економікою ПІІ залишалися досить стійкими, незважаючи на глобальний економічний спад. Ця їх стабільність виражена більш яскраво порівняно з надходженням портфельних інвестицій та банківських кредитів. У чистому вираженні (надходження мінус вивезення) ПІІ були єдиним позитивним компонентом у всій сукупності потоків приватних капіталів до країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою.

¹¹³ Інфраструктура інвестиційного розвитку /Гайдуцький П., Баліцька В., Карапай Ю. та ін. – К.: Міленіум, 2003. – 218с., С.5-20.

Сукупність обстежень інвестиційних планів дає можливість зробити висновок, що провідні компанії продовжать розширення своїх міжнародних операцій. Зокрема, найбільші переваги у розміщенні інвестицій надаватимуться ринкам великих розвинених країн (таких, як Сполучені Штати, Німеччина, Сполучене Королівство, Франція), а також ключовим ринкам країн, що розвиваються (особливо Китай, Бразилія, Мексика і ПАР) і в ЦСЄ (наприклад, Польща, Угорщина та Чеська Республіка).

Останні тенденції у потоках ПІІ значно відрізняються за регіонами. Як уже згадувалося, зниження активності в галузі ПІІ в 2001 році торкнулося головним чином розвинених країн. Після піку, досягнутого в 2001 році, показники як надходження, так і вивезення ПІІ в цих країнах різко знизилися – більш як наполовину, відповідно до 581 млрд. дол. та 503 млрд. дол. Сполучені Штати, незважаючи на економічний спад та події 11 вересня 2001 року, зберегли свої позиції найбільшого одержувача ПІІ, проте їх надходження скоротилося більш як удвічі – до 124 млрд. дол.

Країна відновила свої позиції найбільшого інвестора у світі, хоча вивезення інвестицій, яке становить 114 млрд. дол., зменшилось на 30%. Основними партнерами як щодо надходження, так і вивезення ПІІ залишились країни Європейського союзу (ЄС); разом з тим, зросло значення партнерів щодо Північноамериканської угоди з вільної торгівлі (НАФТА) як країн розміщення американських ПІІ.

Надходження і вивезення інвестицій у Європейському союзі у 2001 році скоротилося приблизно на 60% – відповідно до 323 млрд. і 365 млрд. дол. Це було зумовлено, головним чином, скороченням потоків ПІІ, пов'язаних зі злиттям та поглинанням. Найбільше скоротилося надходження інвестицій до Сполученого Королівства (основний одержувач інвестицій у Західній Європі) і в Німеччину, тоді як їх надходження у Францію, Грецію та Італію збільшилось.

Скорочення вивезення ПІІ було ще більш значним, і єдиним винятком тут були Ірландія, Італія та Португалія. Найбільшим міжнародним

інвестором регіону стала Франція, потім Бельгія і Люксембург. Частка внутрішніх регіональних потоків у загальних обсягах ПІІ в ЄС збільшилася.

В інших країнах Західної Європи спостерігалися аналогічні тенденції, при цьому на Швейцарію припадало 75% ПІІ до цих країн. Що стосується інших розвинених країн, то в 2001 році було відзначено збільшення вивезення ПІІ з Японії, тоді як внутрішні інвестиції, а також надходження ПІІ зменшились, в основному, через тривалу економічну рецесію в цій країні.¹¹⁴

Надходження і вивезення ПІІ в Австралію і Нову Зеландію – країни, які мають більш тісні економічні зв'язки з Азіатсько-Тихоокеанським регіоном, та виявилися менш зачеплені подіями в Сполучених Штатах, ніж ПІІ у Канаді, де надходження інвестицій скоротилося на 60% .

Надходження ПІІ в країни, що розвиваються, також зменшилося: з 238 млрд. дол. до 205 млрд. дол. в 2001 році. Проте це скорочення, в основному, пройшло у відносно невеликій групі країн-одержувачів. Зокрема, в трьох країнах (Аргентина, Бразилія та Гонконг і Китай) скорочення надходження ПІІ становило цілих 57 млрд. дол.

Надходження ПІІ в країни, що розвиваються, Азіатсько-Тихоокеанського регіону скоротилося з 134 млрд. дол. в 2002 році до 102 млрд. дол. в 2003 році. В основному, це скорочення було обумовлене більш як 60% зменшенням надходження інвестицій до Гонконгу і Китаю, з рекордного рівня в 2000 році, коли воно становило 62 млрд. дол.. Таким чином, якщо виключити Гонконг, Китай, то надходження інвестицій в 2003 році досягло того ж рівня, що й у пікові роки 90-х. Якщо в надходженнях ПІІ в Північно-Східну та Південно-Східну Азію спостерігалася стагнація, то їх надходження в Південну та Центральну Азію значно збільшилось (відповідно на 32 і 88%).

Частка Азіатсько-Тихоокеанського регіону в світовому надходженні ПІІ зростає з 9% у 2002 році до майже 14% в 2003 році. В межах цих

¹¹⁴ Інфраструктура інвестиційного розвитку /Гайдуцький П., Баліцька В., Карапай Ю. та ін. – К.: Міленіум, 2003. – 218с., С.11-16.

загальних тенденцій ситуація в окремих країнах в 2001 році розвивалася неоднаково. Китай, віддавши в 2002 році Гонконгу свої позиції найбільшого одержувача ПІІ в регіоні, а також у світі, що розвивається, загалом відновив їх. Великими одержувачами інвестицій у своїх регіонах є Індія, Казахстан, Сінгапур та Туреччина.

В Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) в останні роки було зареєстроване падіння рівнів ПІІ, що викликає занепокоєння серед її держав-членів: надходження ПІІ в цей регіон у 2002-2003 роках щороку становило всього 12 млрд. дол., що дорівнює усього лише приблизно третині від пікових рівнів 1996-1997 років. Вивезення ПІІ з країн Азії, що розвиваються, становило в 2003 році близько 32 млрд. дол., скотилося до найнижчого рівня з середини 90-х років, перш за все через скорочення вивезення інвестицій найбільшим традиційним інвестором – Гонконгом. Китайські ж компанії починають відігравати на світових ринках дедалі помітнішу роль.

Надходження ПІІ в країни Латинської Америки та Карибського басейну скорочувалися другий рік підряд, головним чином внаслідок глибокого падіння обсягів надходження ПІІ у Бразилію, де практично закінчився приватизаційний процес, що проходив протягом останніх минулих років, і в Аргентину, де економічна і фінансова криза відлякувала будь-яких нових інвесторів. Вивезення інвестицій з латиноамериканських країн залишалося мізерним, і вони спрямовувалися головним чином в інші країни регіону.

Надходження ПІІ в ЦСЄ (27 млрд. дол.) і вивезення інвестицій з цього регіону (4 млрд. дол.) залишились на рівнях, співставних до 2002 року. Надходження ПІІ збільшилося у 14 з 19 країн регіону, а частка регіону в світових обсягах надходження ПІІ зросла з 2% в 2002 році до 3,7% в 2003 році. На п'ять країн (Польща, Чеська Республіка, Російська Федерація, Угорщина і Словаччина) у 2003 році припадало більш як 75% сукупного надходження інвестицій до регіону. Вивезення ПІІ зі ЦСЄ в 2003 році дещо

зменшилось через уповільнення темпів у динаміці потоків з Російської Федерації, на яку припадає три четвертих вивезення ПШ з регіону.

Оцінка фактичного стану і потенціалу щодо надходження ПШ (два індекси ЮНКТАД).

Оцінка результативності діяльності та потенціалу окремих країн щодо залучення ПШ, яка вимірюється за допомогою таких індексів ЮНКТАД, як:

1. індекс фактичного стану щодо ввезення ПШ;
2. індекс потенціалу щодо ввезення ПШ;

може забезпечити людей, що розробляють політику, та аналітиків корисними даними про відносну результативність діяльності країн.

У випадку індексу фактичного стану щодо ввезення ПШ, в якому частка країни в глобальних потоках ПШ підставляється з її часткою в глобальному ВВП, значення індексу, який дорівнює одиниці означає, що частка країни в глобальних ПШ дорівнює її частці у світовому ВВП. Країни, в яких значення індексу більше одиниці, залучають більше ПШ, ніж можна було б очікувати, виходячи з відносних розмірів їх ВВП. На основі цього показника в період 1998-2000 років розвинений світ у цілому характеризувався більш-менш збалансованими позиціями щодо отриманих ПШ, хоча в ЄС був зареєстрований найвищий показник (1,7), а в Японії – найнижчий (0,1). Якщо вести мову про динаміку за останнє десятиріччя, то в Африки показник знизився (з 0,8 у 1988-1990 роках до 0,5 у 1998-2000 роках), тоді як у Латинської Америки він значно зріс (з 0,9 до 1,4).¹¹⁵

Східна та Південно-Східна Азія має показники, що перевищують одиницю (1,7 в 1988-1990 роках і 1,2 в 1998-2000 роках), а Західна та Південна Азія, навпаки, характеризувалася за останнє десятиріччя низькими показниками (0,1-0,2). Регіон ЦСЄ мав показник, що наближався до одиниці.

Ранжування країн за показниками реального стану щодо ввезення ПШ дає можливість зробити ряд цікавих висновків. До першої двадцятки входять

¹¹⁵ Інфраструктура інвестиційного розвитку / Гайдуцький П., Баліцька В., Карапай Ю. та ін. – К.: Міленіум, 2003. – 218с., С.14.

5 невеликих розвинених країн, 12 країн, що розвиваються, і 3 країни з регіону ЦСЄ. До двадцятки країн з найнижчими показниками входять головним чином країни, що розвиваються, в тому числі ряд НРК, але водночас деякі розвинені країни, такі, як Японія та Греція. Найбільшого підвищення цього індексу за останнє десятиріччя досягнули Ангола, Панама, Нікарагуа і Вірменія, а найзначніші скорочення були зареєстровані в Омані, Греції, Ботсвані та Сьєра-Леоне.

Індекс потенціалу щодо ввезення ПІІ дає можливість ранжувати країни, виходячи з їх потенціалу щодо залучення ПІІ. Цей індекс базується на структурних факторах, який, як правило, змінюються повільно. Внаслідок цього значення індексу залишаються досить стабільними протягом тривалого часу. До першої двадцятки країн за цим показником у 1998-2000 роках входили розвинені країни чи країни, що розвиваються, з високими рівнями доходів, а всі позиції в останній двадцятці дісталися країнам, що розвиваються.

Ранжування країн відповідно до двох показників, тобто і реального стану, і потенціалу, дає таку матрицю (Див. додаток І.):

- країни з високими реальними показниками щодо ввезення ПІІ (тобто, перебувають вище від середньої точки на шкалі ранжування всіх країн за фактичними показниками) і з високим потенціалом (тобто, перебувають вище від середньої точки на шкалі ранжування всіх країн за потенціалом): „лідери”;
- країни з високими реальними показниками щодо ввезення ПІІ (тобто, перебувають вище від середньої точки на шкалі ранжування всіх країн за фактичними показниками) і з низьким потенціалом (тобто, перебувають нижче від середньої точки на шкалі ранжування всіх країн за потенціалом): „країни, що перевершили свій потенціал”;
- країни з низькими реальними показниками щодо ввезення ПІІ (тобто, перебувають нижче від середньої точки на шкалі ранжування всіх країн за фактичними показниками) і з високим потенціалом (тобто, перебувають

вище від середньої точки на шкалі ранжування всіх країн за потенціалом): „країни, що не реалізували свій потенціал”;

- країни з низькими реальними показниками щодо ввезення ПІІ (тобто, перебувають нижче від середньої точки на шкалі ранжування всіх країн за фактичними показниками) і з низьким потенціалом (тобто, перебувають нижче від середньої точки на шкалі ранжування всіх країн за потенціалом): „аутсайдери”.

У 1998-2000 роках налічувалось 42 „лідери”. До цієї групи входили такі промислово розвинені країни, як Німеччина, Сполучене Королівство, Франція, Швейцарія і Швеція; азіатські „тигри”, в тому числі й нового покоління, такі, як Гонконг (Китай), Малайзія, Сингапур і Таїланд; а також ряд латиноамериканських країн, таких, як Аргентина і Чилі. Сюди також входять такі „сильні новачки” в інвестиційній сфері, як Угорщина, Ірландія, Коста-Ріка і Польща.

До групи країн, що перевищили свій потенціал, входили головним чином ті країни, які, не маючи міцної структурної бази, досягли успіху в залученні ПІІ; більшість з них є відносно бідними і не мають потужної промислової бази. Помітними винятками тут є Бразилія і Китай, які, однак, також увійшли до цієї групи.

До групи країн, що не реалізували свого потенціалу, належали деякі багаті і відносно розвинені в індустріальному відношенні країни, які мають низькі показники ввезення ПІІ через економіко-політичні пріоритети та традиції незначного використання ПІІ (Італія, Японія, Республіка Корея та китайська провінція Тайвань), несприятливі політичні і соціальні фактори або низьку конкурентоспроможність (які не визначаються за допомогою використаних тут змінних). У цій категорії опинилися Сполучені Штати поряд з деякими країнами, що розвиваються, які мають відносний надлишок капіталу (наприклад, Саудівська Аравія) і в яких показники надходження ПІІ можуть і не відображати належним чином масштабів участі інвесторів через

використання форм організації бізнесу, не пов'язаних з відносинами на рівні капіталу чи місцевих джерел фінансування.

„Аутсайтери” – це, як правило, бідні країни, які через економічні чи інші причини не залучали очікуваної частки глобальних ПІІ.

В цілому, серед прямих іноземних інвесторів можна виділити три категорії: транснаціональні корпорації; інституційні інвестори; інвестори-підприємці. Транснаціональна корпорація є підприємством, до якого входять материнська компанія та її дочірні підприємства за кордоном. У цьому контексті материнську компанію визначають як підприємство, яке контролює юридичних осіб поза межами країни свого походження, зазвичай через володіння певною часткою в акціонерному капіталі.

Мінімальним значенням для контролю за діяльністю здебільшого вважається частка в акціонерному капіталі в 10 або більше процентів голосів (іноді буває достатньо значно менше).

Іноземна дочірня компанія – це підприємство, де інвестор, що є резидентом іншої країни, володіє певною часткою капіталу, яка йому дає можливість протягом тривалого часу впливати на управління цим підприємством. Іноземна дочірня компанія може набирати форму власне дочірнього підприємства, контрольованої компанії або філії.

Як правило, ТНК є інвесторами, які здатні пожертвувати швидкими прибутками для довгострокових вигод у вигляді більшої частки ринку, науково-дослідного потенціалу чи забезпечення надійного джерела ресурсів. Свої інвестиційні рішення ТНК приймають на основі принципу самодостатності, а саме:

- уникнення витрат на пошук партнерів та переговори;
- уникнення витрат, пов'язаних з розривом контрактів та судовою тяганиною;
- невизначеність щодо покупців;
- економія від взаємозалежних видів діяльності та єдиного управління;
- контроль за мережею кінцевого продажу.

Завдяки переважно добрій забезпеченості капіталом ТНК користуються перевагою у вигляді порівняно низької його вартості. За таких обставин ці компанії утримують на помірному рівні бажану ставку внутрішньої прибутковості від інвестування.

Легкий доступ до капіталу дає ТНК достатньо резервів, аби не зазнавати збитків впродовж тривалого періоду. Як правило, ТНК – це компанії з найкращими стандартами роботи у своїй галузі, а отже, і корисне джерело передових технологій та навичок, що можуть суттєво вдосконалити місцеве виробництво.

Інституційні інвестори є фінансовими посередниками, які залучають кошти переважно через продаж акцій (паїв) в інвестиційних фондах і вкладають ці кошти в диверсифікований портфель цінних паперів. Інвестуючи до фонду, інвестор отримує права власності на велику кількість цінних паперів у межах одного сегмента фінансового ринку чи кількох ринкових сегментів, в такий спосіб знижуючи загальний ризик для свого портфеля.

Більшість інституційних інвесторів є пасивними портфельними інвесторами, які купують і продають цінні папери на вторинному ринку. Для зниження ризику такі учасники ринку переважно не набувають суттєвої частки власності в якійсь одній компанії, а також не беруть активної участі в управлінні компанією. Пасивних інвесторів переважно не вважають прямими іноземними інвесторами.

Під час аналізу ПІІ доцільно розглядати тільки фонди прямого інвестування. Такі інвестиційні фонди здебільшого формують з коштів інвесторів, які здійснюють середньострокові капіталовкладення (зазвичай, на 5-7 років). Фонди прямого інвестування купують великі пакети акцій обраних компаній (пакети, що перевищують 25% блокувальну меншість) і беруть активну участь в управлінні. Як правило, ці фонди намагаються позбутися акцій компаній – реципієнта інвестицій – упродовж 3-5 років. Фонди прямого інвестування досягають вищих рівнів прибутковості,

використовуючи неефективність фондового ринку і надаючи можливість фірмам-реципієнтам інвестуватися в прибуткові проекти.

Серед інституційних інвесторів виділяють окрему групу міжнародних інвесторів, таких, як Європейський банк розвитку і реконструкції та Міжнародна фінансова корпорація. На відміну від своїх колег, яких підтримують приватні інвестори, учасники цієї групи отримують фінансування від урядів різних країн, а отже, розробляють іншу інвестиційну стратегію і критерії інвестування. Вартість капіталу для міжнародних інвесторів – приблизно така сама, що й для найбільших ТНК, тимчасом як їхні інвестиційні цілі є набагато ширшими, ніж проста максимізація прибутків. Цілі міжнародних інвесторів щодо перехідних економік Центральної та Східної Європи часто передбачають сприяння реструктуризації підприємств, створенню ринкових умов та стійкому розвитку.

Інвестори-підприємці (заможні особи чи дрібні іноземні фірми, які працюють у кількох країнах) намагаються скористатися перевагами країни, галузі або підприємства максимально використовуючи наявні можливості: ці інвестори шукають способів отримання швидких високих прибутків. Внаслідок високої вартості капіталу й обмеженого доступу до нього ця група орієнтується на невеликі підприємства.

Як всім відомо найважливішими чинниками здійснення ПІ є економічні мотиви, які відіграють вагомую роль на тому етапі, коли вже прийнято загальну політику залучення ПІ. Виходячи з визначальних мотивів ТНК під час інвестування в економіку іншої країни, економічні чинники можна поділити на три групи: пошук ресурсів, пошук ринків та пошук способів ефективного виробництва (Див. додаток І.).

Наявність природних ресурсів, дешевої некваліфікованої або напівкваліфікованої робочої сили, створених активів та матеріальної інфраструктури є сприятливим чинником для діяльності, пов'язаної з пошуком ресурсів.

Так склалося історично, що найважливішою ознакою, яка приваблює іноземних інвесторів, стала наявність у країні природних ресурсів: копалин, сировини та сприятливих природних умов для сільського господарства. До початку Другої світової війни близько 60% світових ПІІ було інвестовано в природні ресурси. Навіть за тих часів, коли наявність природних ресурсів виступала головним чинником ПІІ, саму цю ознаку вважали недостатньою для спрямування ПІІ в певну країну. Порівняльна перевага в природних ресурсах зазвичай сприяла торгівлі, а не ПІІ. Натомість інвестиції здійснювалися тоді, коли багаті ресурсами країни не мали великих капіталів, потрібних для видобутку ресурсів, або технічних знань для видобутку чи продажу ресурсів поза межі країни. До того ж належало мати або створити відповідну інфраструктуру для вивезення сировини з країни видобутку до пункту кінцевого призначення.

Вкладення капіталу для пошуку робочої сили зазвичай здійснюють ТНК, які мають власне виробництво або працюють у сфері послуг. Такі інвестиції походять з країн, де реальна вартість робочої сили є високою. В країні з нижчою реальною вартістю робочої сили ТНК створюють компанію для постачання проміжних чи кінцевих продуктів, виробництво яких вимагає менш інтенсивного використання праці. Задля заохочення таких виробництв країни – реципієнти інвестицій часто вдаються до створення вільних економічних зон.

До іншої дуже важливої групи економічних чинників надходження ПІІ належать ринкові фактори, такі як, місткість ринку (в абсолютному виразі й у відношенні до кількості населення та його доходів) і темпи зростання ринку. Для транснаціональних компаній нові ринки дають можливість залишатися конкурентоспроможними і розширювати діяльність у певній галузі, а також економити за рахунок масштабів виробництва. Традиційно такі чинники як місткість ринку та темпи його зростання були важливими для інвестицій у національні ринки промислових товарів, „закриті” для міжнародної конкуренції через високі тарифи або квоти. Адже в такому разі стимулом для

здійснення ПІІ ставала можливість обминання тарифів. Саме доступ до нових ринків був головним мотивом повоєнної інвестиційної хвилі зі Сполучених Штатів до Європи, особливо до Великобританії, а також припливу японських інвестицій до США наприкінці 80-х років, що став наслідком добровільних експортних обмежень та ризику подальших протекціоністських заходів в автомобільній промисловості.

Національний ринок країни-реципієнта відігравав важливу роль і для багатьох ТНК, що працювали у сфері послуг. Втім, головним стимулом до входження на ринок була наявність не тарифів, а та обставина, що більшість послуг не можна експортувати і єдиним способом їх постачання за кордон стало відкриття дочірніх підприємств. ТНК здійснюють інвестиції для пошуку ринків також у тому разі, якщо їхні основні постачальники або споживачі вже розпочали свою діяльність в іншій країні: тоді для того, щоб зберегти свій бізнес, доводиться вирушати за ними за кордон. А втім, найважливішим чинником залучення інвестицій, спрямованих на пошук ринків, без сумніву, залишається діяльність урядів щодо сприяння таким інвестиціям. До традиційних заходів, що їх уживають уряди, належать запровадження тарифів та інші способи обмеження імпорту. Історія свідчить, що більшість початкових інвестицій у промисловість та сферу послуг було здійснено саме для того, щоб обійти такі торговельні бар'єри.

Мотиви здійснення ПІІ для пошуку економічної ефективності полягають у раціоналізації структури початого раніше інвестиційного проекту (спрямованого на пошук ресурсів або ринків) у такий спосіб, аби створити для інвестора умови єдиного управління економічними процесами, розпорощеними географічно. ТНК, що прагне підвищити ефективність, планує скористатися регіональними відмінностями в забезпеченості ресурсами, культурі, інституційному устрої, економічній системі та політиці, а також структурі ринків, зосереджуючи виробництво в невеликій кількості місць задля обслуговування численних ринків. Щоб іноземне виробництво, спрямоване на підвищення ефективності, мало сенс, потрібно, щоб

закордонні ринки були відкриті та добре розвиненими. Саме тому до такого виду інвестицій, зазвичай, вдаються на регіонально інтегрованих ринках.

Україна є потенційно привабливою для тих іноземних інвесторів, які шукають доступ до ресурсів або ринків збуту. Першому типу інвестицій сприяє наявність дешевої робочої сили та великого сільськогосподарського сектору. Натомість чисельні торговельні бар'єри та великий внутрішній ринок заохочують другий вид інвестицій. Водночас умови для інвестицій, спрямованих на підвищення економічної ефективності, є неоднозначними: з одного боку, встановлено певні обмеження в торгівлі з сусідами, а з іншого – в Україні укладено різні регіональні угоди, які мають сприяти полегшенню торгівлі.

А для того, щоб створити дієздатні механізми залучення та сприяння надходження іноземним інвестиціям в національну економіку необхідно проаналізувати особливості залучення іноземних інвестицій у Країнах Східної Європи та в Економічно Розвинених Країнах (ЕРК), тобто провести аналіз глобальних інвестиційних ринків.

Особливості здійснення іноземних інвестицій у **Чеській Республіці (ЧР)** полягали в наступному: якщо у разі виконання промисловими інвесторами необхідних умов їм надається право подати заявку для одержання пільг, що їх надає уряд ЧР, а саме:

1. Звільнення від сплати податків терміном до 10 років.
2. Дозвіл на вкладення інвестицій у вільній митній зоні.
3. Дозвіл на ввезення машин й устаткування без сплати мита.
4. Надання грантів для створення нових робочих місць.
5. Надання грантів на підготовку і навчання працівників.
6. Надання права на придбання за низькими цінами будівельних майданчиків і (чи) інфраструктури.

Більшість цих пільг (а саме 1, 2, 3 і 6) діють на всій території ЧР. Гранти для створення нових робочих місць передбачені тільки в регіонах, де існує високий рівень безробіття. У зв'язку з витратами на підготовку і

навчання персоналу необхідно відзначити, що з державних ресурсів можливе фінансування в розмірі 10-50% від загальної суми витрат. Іноземні інвестори, що претендують на одержання пільг (незалежно від того, усіх чи деяких з них), повинні виконати такі умови:

- загальний обсяг вкладених інвестицій повинен становити не менш як 10 млн. дол.;
- для інвестицій у промисловій галузі не менш як 50% загальних вкладень у виробництво повинні становити витрати на придбання машин й устаткування, перерахованого в офіційному списку „High-tech”;
- мінімальний розмір інвестицій для придбання машин й устаткування повинен становити не менш як 40% загального розміру інвестицій;
- інвестиції повинні вкладатися в будівництво нових потужностей, придбання в оренду виробничих приміщень з метою випуску нової продукції (т.зв. „brownfield” інвестиції);
- нова продукція повинна відповідати екологічним стандартам ЧР.

Крім названих вище критеріїв, інвестори повинні виконати і деякі інші умови, що поширюються на пільги, в яких вони заінтересовані. Іноді проводяться індивідуальні переговори між представниками уряду ЧР та іноземними інвесторами.

Важливим моментом для іноземних інвесторів є прийнята 22 вересня 1999 р. постанова уряду ЧР, відповідно до якої мінімальний інвестиційний ліміт у розмірі 10 млн. дол. можна знизити до 5 млн. дол. за умови створення не менш як 300 нових робочих місць. Інвестиційні пільги також поширюються на інвестиції, вкладені в розширення виробництва на вже існуючих підприємствах. Це зовсім новий підхід, оскільки раніше пільги поширювались тільки на нові інвестиції. У зв'язку з цим було внесено пропозицію звільнення від податків до 5 років на відміну від десятилітнього терміну в разі утворення нового суб'єкта господарювання.

Таким чином, Чехія успішно реалізує програму залучення іноземних інвестицій у свою економіку. Економічні реформи в ЧР з кожним роком

підвищують заінтересованість закордонних інвесторів. Про це свідчить найвища динаміка зростання прямих іноземних інвестицій в економіку ЧР. Відповідно до інформації двох відомих інститутів економіки в Австрії WIIW і Wifo, що аналізували ситуацію, це – наслідок політики уряду. Фінансовий аналіз підтверджує, що на такий розвиток значно вплинула урядова програма залучення іноземних інвестицій. Зростання іноземних інвестицій у ЧР обумовлений не стільки продажем частини стратегічних об'єктів типу CS (Чеського Ощадбанку), CSOB (Чесько-словацького торгового банку) чи плановим продажем радіо-комунікаційних підприємств і Телекому, скільки урядовими пропозиціями. Отже, мова йде не тільки про приватизацію, але, насамперед, про сильних інвесторів, яким створюються сприятливі умови для вкладення інвестицій, і це важливіше, ніж продаж майна.

З огляду на існуючі законодавчі основи і пільгові умови для інвесторів, варто очікувати в найближчі роки ще більшого припливу інвестицій у ЧР, вважають експерти WIIW і WIFO, тому що Центральна і Східна Європа починає сильно диференціюватися в питаннях інвестиційного клімату.

Станом на кінець 2001 р. розмір прямих іноземних інвестицій, вкладених у ЧР, оцінюється в 26,8 млрд. дол. Надходження прямих іноземних інвестицій належало до сфери послуг, включаючи торгівлю (15%, переважно завдяки будівництву гіпермаркетів), фінансових послуг (14,7%), а також транспорту та зв'язку (11,2%). У промисловості найбільші інвестиції були зроблені в нафтохімічну, хімічну та гумотехнічну промисловість (6,5%). В автомобільну промисловість було вкладено 6,3% від загального обсягу інвестицій.

Частка країн Європейського Союзу в структурі країн надходження інвестицій до Чеської Республіки становить 88%. Німеччина була Найбільшим інвестором у республіці (її частка становить 28%), потім Франція з 27,9%, Нідерланди (16,6%) та Австрія (6,0%). Сполучені Штати

посіли 5 місце серед найбільших іноземних інвесторів в економіку Чеської Республіки.¹¹⁶

Польща може запропонувати іноземному інвесторові відносно безпечний і ліберальний інвестиційний клімат. Інвестиції захищені від нелегальної експропріації; місцева валюта вільно обмінюється на будь-яку тверду валюту в місцевих банках; прибуток може бути конвертований і репатрійований; закордонні інвестори можуть купувати будівлі і земельні ділянки (у більшості випадків після одержання згоди Міністерства внутрішніх справ). Уряд пропонує небагато видів фінансових пільг для іноземних інвесторів, однак у деяких місцевостях, де існує високий рівень безробіття, можливе одержання податкових пільг.

Іноземні інвестиції, в основному, регулює Закон про іноземні інвестиції 1991р. Закон усунув обмеження, які раніше існували на вивезення прибутку, скасував обмеження розмірів інвестиційних вкладень (зокрема, було усунуто положення про мінімальний розмір) і скасував більшість вимог узгодження з різними інстанціями, що існували раніше. Іноземний інвестор тепер, як правило, не має потреби в дозволі на реєстрацію компанії чи придбання частки (акції) в діючому польському підприємстві. Дозвіл потрібен, якщо з польської сторони передбачається вкладення в підприємство державної власності, як, наприклад, у разі спільного підприємства іноземної компанії і польської фірми, що перебуває в державній власності. Аналогічна ситуація виникає і в тому разі, якщо компанія має намір займатися банківською чи страховою діяльністю. Іноземні банки можуть діяти на території Польщі з дозволу Національного банку Польщі і Міністерства фінансів. Банки можуть легалізувати свою присутність, створюючи спільне підприємство чи купуючи акції існуючого польського банку, що перебуває в процесі приватизації.

Закон про іноземні інвестиції 1991 р. гарантує виплату компенсації іноземним інвесторам у розмірі їх фінансової участі у разі націоналізації чи

¹¹⁶ Інфраструктура інвестиційного розвитку /Гайдуцький П., Баліцька В., Карапай Ю. та ін. – К.: Міленіум, 2003. – 218с., С.23-25.

експропріації їхніх активів. До того ж Польща уклала договори про захист інвестицій із низкою країн, включаючи Францію, Німеччину, Нідерланди, Швецію, Великобританію і США, що може бути додатковою гарантією для іноземних інвесторів. Страхування інвестицій можливо в Багатосторонньому Агентстві гарантій інвестицій (БАГІ) при Світовому банку. Інвестори деяких країн можуть забезпечити страхування у себе в країні у відповідних організаціях.

Іноземні інвестори можуть придбати і перевести за кордон засоби в іноземній валюті в повному обсязі прибутку від ліквідації чи продажу компанії, компенсацію, отриману за націоналізоване чи експропрійоване майно, а також різницю, що виникає в результаті амортизації вартості часток/акцій, якщо статут компанії передбачає таку можливість. Іноземні службовці мають право придбати засоби в іноземній валюті в розмірі їх винагороди після оподаткування й репатріювати їх без спеціального дозволу.

Правила придбання власності іноземними громадянами визначено в Законі про придбання нерухомості іноземними громадянами, як правило, при купівлі нерухомості (тобто земельних ділянок і споруд) іноземні громадяни повинні одержати дозвіл Міністерства внутрішніх справ, як у випадку з земельними ділянками сільськогосподарського призначення, або Міністерства сільського господарства. При розгляді подібних заявок від іноземних громадян влада, як правило, виявляє деяку обережність. Для оренди чи лізингу нерухомості іноземними громадянами в Польщі не потрібно дозволів, за винятком випадків довгострокової оренди (від 40 до 99 років) земельних ділянок, що належать державі. 4 травня 1996 р. закон був суттєво перероблений відповідно до європейських норм через намір Польщі інтегруватися зі структурами ОЕСД. Наголос був зроблений на зменшення кількості обмежень для іноземних громадян під час придбання майна. Після змін у законодавстві іноземні громадяни дістали можливість придбання власності без дозволу МВС у таких випадках:

- при купівлі житла (квартири, апартаментів);
- при купівлі нерухомості за умови, що іноземний громадянин проживав у Польщі щонайменше п'ять років;
- при купівлі нерухомості, якщо іноземний громадянин є чоловіком (дружиною) польського громадянина, проживає на території Польщі як мінімум протягом двох років і власність є їх спільною власністю;
- при купівлі земельної ділянки площею до 0,4 гектара в міській зоні для використання із статутною метою.

Кожен польський уряд ухвалював закони, спрямовані на поліпшення стану довкілля і на наближення польських стандартів у цій сфері до європейських норм. Найважливішими з Цих законів є: про захист і перетворення довкілля; про збитки; про охорону природи; про видобуток корисних копалин. Деякі закони передбачають фінансову відповідальність за збитки, заподіяні довкіллю (наприклад, викид в атмосферу певних речовин понад установлений місцевою адміністрацією норматив загрожує серйозним штрафом). Однак правила змінюються досить швидко і не завжди застосовуються з належною наполегливістю і послідовністю. Іноземним інвесторам наполегливо рекомендується провести дослідження ситуації перед ухваленням остаточного рішення, аби визначити можливу відповідальність за порушення нормативів у галузі охорони довкілля. Станом на кінець 2001 р. обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку Польщі досягнув 53,2 млрд. дол.. Серед інвесторів переважали європейські країни (86% в цілому, серед них 82% належить інвесторам з країн Європейського Союзу), при цьому частка Північної Америки була 11%, країн Азії – 1%, а також транснаціональних компаній – 2%. Щодо структури інвестицій, то торгівля залучила найбільший обсяг іноземних інвестицій – 29,3% загального обсягу інвестицій. Крім цього, промисловість (27,6% загального обсягу) та фінансове посередництво (26,7% загального обсягу) також відіграють дуже

важливу роль у польській економіці. Саме ці три галузі домінують у визначенні напрямів інвестування іноземними інвесторами.¹¹⁷

Залучення іноземних інвестицій для стимулювання економічного зростання є важливим нинішнім пріоритетом для **Словаччини**. Значне зрушення було досягнуто за допомогою проведення приватизаційних схем із залученням іноземних інвесторів та створення належної системи стимулів для потенційних інвесторів. Стратегія підтримки іноземних інвестицій, розроблена словацьким урядом у 1999 р., знайшла своє відображення у законі „Про інвестиційні товариства та інвестиційні фонди” того ж року і протягом наступних років доповнювалася з метою збільшення своєї привабливості для потенційних інвесторів: з січня 2000 р. набрав чинності новий закон „Про колективне інвестування”, яким регулюється питання колективного інвестування, діяльність акціонерних товариств і державний контроль за діяльністю товариств. Згідно з цим законом, права й обов'язки іноземних інвесторів прирівняні до прав та обов'язків національних інвесторів, отже, закон не перешкоджає діяльності іноземних інвесторів у Словаччині.

Загалом система стимулювання інвестицій, чинна в Словаччині в 2002р., значною мірою схожа на регулювання, запроваджене в Чеській Республіці. Словаччина також характеризується слабким розвитком інфраструктури та незначним внутрішнім ринком; тривалими термінами реєстрації організацій в Торговому реєстрі чи в Кадастрі нерухомості, причому за обов'язкової наявності в інвестора дозволу на довгострокове проживання в Словаччині; значно вищим податковим навантаженням, ніж у Польщі, Чехії чи Угорщині, що представляє цю країну в непривабливому вигляді перед іноземними інвесторами.

Відповідно до даних Національного банку Словаччини, сумарний обсяг залучених ПІІ на кінець 2001р. оцінюється в 5,8 млрд. дол. За країною

¹¹⁷ Інфраструктура інвестиційного розвитку /Гайдуцький П., Баліцька В., Карапай Ю. та ін. – К.: Міленіум, 2003. – 218с., С.25-30.

походження іноземні інвестиції розподілялися так: Німеччина (25,5% загального обсягу інвестицій), Голландія (22,7%), Австрія (18,4%), Сполучені Штати (6,6%) і Чеська Республіка (5,2%).

За секторами економіки залучені іноземні інвестиції розподілялися так: сфера послуг (50,8% загального обсягу інвестицій), у тому числі – фінанси (19,1%), транспорт і комунікації (15,1%), торгівля (11,8%). Частка виробництва у залученні інвестицій становила 48,2% , на решту галузей економіки припадало усього лише 1% залучених інвестицій.¹¹⁸

Інвестиційна політика в економічно розвинених країнах (ЕРК) характеризувалася наступними особливостями. Так, модернізація та інтенсивний розвиток пріоритетних галузей виробництва у США зумовили потребу активізації міжгалузевого переливання капіталу, відносно збільшення промислового капіталу у грошовій формі. Але всередині 70-х і на початку 80-х років ХХ ст., коли спостерігався зазначений процес, цього не відбулося насамперед через відсутність необхідних обсягів капіталу (як наслідок інфляції, великих обсягів вивезення капіталу, витрат на оборону). У таких умовах залучення іноземного капіталу у США сприяло подоланню подальших негативних факторів розвитку економіки. Порівняно із законодавством інших розвинених країн законодавство США щодо іноземних інвестицій вважається м'яким. На приплив іноземного капіталу у 80-ті роки істотно вплинули результати перебудови системи загальноекономічного регулювання: відсутність обмежень на розмір експорту-імпорту; уведення нової податково-амортизаційної політики; зменшення прямого втручання держави у проблеми приватного бізнесу та створення сприятливих умов для функціонування останнього тільки методами економічного регулювання системи господарювання.

Процес лібералізації американської економіки привернув увагу іноземних інвесторів високою ефективністю вкладання капіталу. Виняткову

¹¹⁸ Інфраструктура інвестиційного розвитку /Гайдуцький П., Баліцька В., Карапай Ю. та ін. – К.: Міленіум, 2003. – 218с., С.30-32.

роль у залученні іноземних інвестицій у США відіграло підвищення ставок за позикою. Причиною припливу капіталу може бути також девальвація валюти. Так, унаслідок девальвації американського долара, західнонімецької марки, швейцарського франка та японської єни іноземним компаніям стало вигідніше перенести виробництво у США.

З огляду на те, що США залишилися великим експортером капіталу, уряд цієї країни вдався до певних обмежувальних заходів щодо його вивезення і створив систему заохочувальних важелів для використання капіталу переважно у вітчизняній економіці. У 90-х роках було схвалено закон, який надавав можливість банкам створювати міжнародні банківські відділення та здійснювати міжнародні операції з території США на тих самих умовах, що і їх філії за кордоном. Унаслідок цього США отримали додаткові джерела нагромадження капіталу. Високі рівні ставок за позикою разом з низькими показниками інфляції та сприятливими прогнозами підвищення цін зумовили значний приплив іноземних інвестицій в американську економіку. Скасування податків на дивіденди, що сплачуються іноземними власниками цінних паперів, сприяло розповсюдженню акцій серед іноземців. Згідно із законом про оподаткування у США гарантується відсутність будь-якої дискримінації, що зумовило створення більшістю іноземних інвесторів філій у цій країні.

Система заходів федерального уряду доповнюється спеціальними програмами із залучення іноземного капіталу урядами штатів. Ці програми передбачають різні системи пільгового кредитування та страхування іноземних інвестицій, надання земельних ділянок для будівництва промислових підприємств тощо. Для іноземних інвесторів відкрито доступ до результатів науково-дослідних розробок, що здійснюються місцевими університетами; надається інформація про наявність і обсяги сировини, енергетичних і водних ресурсів, стан транспортних сполучень тощо. Умови надання пільг передбачають розміщення підприємств у певній місцевості, що

пов'язано з потребою пропорційного розвитку галузей економіки в межах того чи іншого штату.

Великий інтерес становить англійська система залучення іноземних інвестицій. **Великобританія** є лідером у Європі з імпорту капіталу. Сьогодні у країні функціонують дочірні компанії майже всіх 100 найбільших американських корпорацій, філій провідних європейських транснаціональних корпорацій, а також японські заводи з виробництва електронних товарів.

Великобританія практично захопила значну частку інвестицій, що надходять у Європу як із Заходу, так і зі Сходу. Тут сконцентровано понад 40% усіх американських активів у країнах ЄС. Не менше половини японських вкладень в Європі так само припадає на Великобританію. Цьому найбільше сприяли такі фактори: ефективна структурна перебудова і поліпшення внутрішньо-економічної ситуації у країні; бажання іноземних фірм зайняти нові ринки збуту для своїх товарів; зменшення транспортних витрат; висока норма прибутку за рахунок порівняно низьких витрат на робочу силу (за рівнем заробітної плати Великобританія посідає 15-те місце серед розвинених країн світу).

У 70-ті роки Великобританія переживала труднощі в економіці у зв'язку з дефіцитом сировини, інфляцією, валютними потрясіннями. Тому іноземні інвестори не виявляли значної активності щодо вкладання своїх капіталів в економіку Великобританії. Економічний курс консервативного уряду змінив ситуацію на краще. Сутність цього курсу полягала в посиленні ринкових тенденцій в економіці, переході від кейнсіанської теорії управління економікою до монетаризму. У 1979р. було скасовано валютні та інші обмеження на діяльність приватних фірм, що значною мірою сприяло руху капіталу. Політика „відчинених дверей” надала іноземним банкам практично вільний доступ на внутрішній ринок капіталу, і тепер понад 500 іноземних банків мають у Лондоні свої відділення.

На інтенсивність процесу залучення іноземних інвестицій впливає також існуюча у Великобританії система оподаткування. Відчутним

інвестиційним стимулом є відсутність податків на капіталовкладення в обладнання та НДДКР, а також зниження їх на 79% на інвестиції в будівництво споруд.

У Великобританії існує система державної конкурсної допомоги для найважливіших інвестиційних проектів, вартість яких щонайменше 0,5 млн. фунтів стерлінгів. Максимальний розмір допомоги може становити половину вартості проекту. Можна також отримувати субсидії за „списком інноваційної допомоги”, сутність якої полягає в дотуванні НДДКР під час створення нових видів продукції та розробки технології виробництва у високотехнологічних галузях. Крім того, місцеві урядові органи можуть надати на сприятливих умовах кредити, які покривають до 90% вартості будівництва, а також знижку на вартість земельних ділянок. До того ж вони частково відшкодовують витрати, пов'язані з необхідністю переміщення кадрів.

Створення „нових зон підприємництва”, „зон вільних портів”, „нових міст” також сприяло залученню іноземного капіталу. Для подібних зон характерні пільгові режими оподаткування та можливість безмитного експорту виробленої продукції.

Починаючи з 50-х років привабливою для іноземних інвесторів стала **ФРН**, яка досягла високого рівня прибутковості вкладеного капіталу. Цьому сприяли такі основні фактори: зручне розміщення країни в центрі Європи; місткий внутрішній ринок; низький курс марки; експортна орієнтованість господарства країни. Але з кінця 70-х років ФРН почала втрачати пріоритети. Це сталося з різних причин, але основною з них була суперечність податкової системи. Збільшення ринкового простору внаслідок об'єднання Німеччини відкрило нові можливості експансії як для німецького, так і для іноземного капіталу. Іноземні компанії мали змогу брати участь у приватизації майна колишньої НДР. У перші місяці після об'єднання країни на східні землі припадало 95% власного капіталу ФРН. Цьому сприяли запроваджені пільги, спрямовані на стимулювання виробничих інвестицій, заохочення малих і

середніх фірм, розвиток пріоритетних напрямів в економіці. З'явилася можливість створення неоподаткованого резервного фонду, звільнення від податків ряду промислових підприємств, надання так званих інвестиційних надбавок, особливих ставок амортизації основного капіталу.

Важливу роль у залученні іноземного капіталу в Німеччину відіграє стабільність грошової одиниці, яка виявляється не тільки в низькому рівні інфляції (менш як 6 %), а й у перетворенні німецької марки на тверду міжнародну валюту. Економічна й політична стабільність, тверда грошова одиниця сприяли тому, що багато іноземних інвесторів почали вкладати свій капітал у довгострокові цінні папери.

Залученню іноземних інвестицій в економіку **Франції** сприяли роздержавлення власності, зростання валового прибутку господарюючих фірм, податкові та кредитні пільги, невисокий рівень процентної ставки за кредити тощо.

Одним із чинників припливу іноземного капіталу у Францію була монетаристська політика уряду в 90-х роках, у якій важливу роль відіграло вигідне для країни регулювання відсоткової ставки. Одним із пріоритетних завдань уряду стало підтримання стабільного курсу франка щодо американського долара та німецької марки шляхом жорсткого контролю над інфляцією. Уряд Франції здійснює жорстку політику регулювання іноземних інвестицій у країні стосовно держав, які не є членами ЄС. Франція має розвинений фінансовий ринок, що за потужністю й активністю поступається тільки подібній інституції США та Великобританії. У цій країні існує ефективна система заохочення як власних, так і іноземних інвестицій, спрямованих на розвиток пріоритетних і провідних галузей промисловості. Щоб стимулювати будівництво промислових об'єктів, Колегія економічного та регіонального розвитку Франції надає інвесторам субсидії, обсяг яких досягає 25% вартості всіх капіталовкладень у землю та обладнання, які скуповуються в перші три роки будівництва. Останніми роками широко використовуються довгострокові пільгові кредити під низькі відсотки. У

країні також існує преференційний податковий режим для підприємств, що працюють у так званих зонах підприємництва Франції. Компанії, де налічується щонайменше 10 працівників і які зареєстровані та здійснюють свою діяльність в одній із таких зон, звільняються від податку на прибуток у перші 10 років свого існування. Але компанія, яка одержала податкові пільги, втрачає право на інші державні субсидії.

Інвестування у слаборозвинених країнах характеризується успіхами **Китаю** у проведенні реформування економіки за останні роки пов'язані зі здійснюваною урядом цієї країни політикою залучення іноземних інвестицій. Унаслідок економічних реформ у країні створено порівняно ефективну систему оподаткування іноземних фізичних і юридичних осіб, що характеризується гнучкістю, наданням великих пільг і спрощенням процедури сплати податків. Ключовим елементом сучасної зовнішньоекономічної стратегії КНР є створення спеціальних економічних зон (СЕЗ) і відкритих приморських міст для іноземних інвесторів.

Згідно із встановленими державою правилами щодо зниження ставок податків на спільні та іноземні підприємства в СЕЗ крім пільг в оподаткуванні для підприємств з іноземним капіталом існують додаткові пільги: зменшення вдвічі податку на прибуток; зменшення ставок податку на дивіденди; звільнення від податку в разі трансферту прибутку за межі Китаю; безмитний імпорт основних та допоміжних матеріалів і навіть значної частки товарів широкого вжитку.

Успіхи КНР у залученні прямих іноземних підприємницьких капіталовкладень загалом пов'язані зі створенням на значній території країни сприятливого інвестиційного клімату, тобто комплексу матеріальних та інституціональних умов, які надають інвесторам можливість знижувати виробничі витрати до рівня нижчого за середній у світі. Складовими такого інвестиційного клімату є низька вартість робочої сили, надання права на порівняно дешеве користування землею, прийнятний рівень розвитку виробничої та соціально-побутової інфраструктури в районах пільгового

інвестування, економічно виважена система оподаткування, преференційний міграційно-митний режим; сприятливе митне та валютне законодавство. Щоб залучити максимально можливий обсяг ресурсів з-за кордону, належна увага приділяється великим інвестиційним проектам, які реалізуються на базі спільного підприємництва. Якщо спільне підприємство із загальним обсягом інвестицій до 3 млн. дол. має право на отримання кредиту в розмірі щонайбільше 43% суми власних вкладень, то для об'єкта вартістю 10-30 млн. дол. і більше кредити можуть у 1,5-2 рази перевищувати власні кошти. Досить привабливими сферами вкладення іноземного капіталу в економіку Китаю стали виробництво, реалізація та обслуговування сучасних комп'ютерних систем, а також автомобільна промисловість. За оцінками фахівців, один долар, вкладений в економіку Китаю, дає 6-8 дол. прибутку.

Отже, на основі вище проаналізованого та з огляду на досвід залучення іноземного капіталу в інших країнах (насамперед колишніх соціалістичних) можна визначити такі перешкоди у здійсненні цього процесу:

- відсутність відповідного інвестиційного клімату;
- недосконалість ринкового механізму; нестабільність політичної ситуації;
- низький рівень ділової та професійної кваліфікації підприємців;
- відсутність заінтересованих партнерів;
- брак привабливих інвестиційних проектів;
- руйнівна податкова система;
- відсутність дієвої системи страхування інвестицій;
- надмірний монополізм в економіці;
- надвисокий рівень інфляції;
- невирішеність питання щодо приватної власності на землю;
- не конвертованість національної валюти.

Чинники, які впливають на прийняття рішень щодо іноземного фінансування проектів, мають різну вагомість. На думку американських бізнесменів, за ступенем важливості та впливу їх можна розмістити так: політична стабільність; інвестиційний клімат; порядок трансферту прибутку;

податки; частка державних підприємств; привабливість проекту. Проте слід пам'ятати, що розглянуті чинники не є постійними і незмінними.

Одне з найважливіших завдань, що стоїть перед тими, хто розробляє політику заохочення розвитку, полягає у підвищенні конкурентоспроможності експорту. Хоча її стартовою позицією є підвищення часток на міжнародних ринках, експортна конкурентоспроможність не обмежується лише цим фактором. Вона передбачає диверсифікацію „експортного кошика”, забезпечення більш високих темпів збільшення експорту в майбутньому, модернізацію таких складових експортної діяльності, як технологія і кваліфікація кадрів та розширення бази вітчизняних фірм, здатних вести боротьбу на міжнародному рівні для того, щоб конкурентоспроможність стала стабільною та супроводжувалася зростанням доходів.

Конкурентоспроможний експорт дає можливість країнам отримувати більше іноземної валюти і, як наслідок, імпортувати товари, послуги і технології, в яких існує потреба, для підвищення продуктивності праці і рівня життя. Більш висока конкурентоспроможність дає також країнам змогу здійснювати диверсифікацію, долаючи залежність від невеликої групи експортних сировинних товарів, і рухатися вгору в ієрархії науко-та техноємності, що відіграє винятково важливе значення для нарощування місцевої доданої вартості та безболісного підвищення заробітної плати. Вона забезпечує можливість для повної реалізації „ефекту масштабу та охоплення” на основі доступу до більш великих та різних ринків.

У свою чергу експорт підживлює потенціал, що лежить в основі конкурентоспроможності: він примушує підприємства орієнтуватися на більш високі стандарти, забезпечує їм можливість для простішого доступу до інформації і спричинює більший конкурентний тиск, стимулюючи вітчизняні підприємства прикладати значно енергійніші зусилля для опанування нових навиків та можливостей.

В ідеалі для забезпечення максимальної віддачі з точки зору процесу розвитку збільшення ринкових часток повинно супроводжуватися реалізацією всіх цих додаткових переваг. З точки зору ринкових часток усього лише на 20 країн, разом узятих, припадає більше трьох четвертих від вартісного обсягу світової торгівлі (Див. табл. 2.2.1.).

Таблиця 2.2.1.

Частки окремих країн у світовому експорті в 2000 році, %

США	13,2
Німеччина	8,2
Японія	7,7
Китай	6,1
Франція	4,8
Канада	4,7
Великобританія	4,5
Італія	3,5
Нідерланди	3,1
Тайвань	2,7
Мексика	2,6
Корея	2,5
Бельгія/Люксембург	2,4
Іспанія	1,8
Малайзія	1,8
Швейцарія	1,6
Сингапур	1,5
Швеція	1,4
Ірландія	1,3
Таїланд	1,1

Джерело: UNCTAD, World Investment Report 2002: Transnational Corporations and Export Competitiveness, figure VI.1

Проте за умови відсутності адекватної національної політики, спрямованої на посилення національного потенціалу і Нарощування місцевої доданої вартості, розширення ринкових часток може і не дати очікуваного ефекту.

Транснаціональні компанії здатні допомогти країнам, що розвиваються, і країнам з перехідною економікою підвищити конкурентоспроможність, але задіяти їх потенціал надзвичайно складно. Стабільна і послідовна підтримка на

рівні політики Має колосальне значення для забезпечення того, щоб діяльність з метою залучення орієнтованих на експорт операцій ТНК знаходила чітке відображення в ширшій Національній стратегії розвитку. Конкурентоспроможність експорту має важливе значення і потребує значних зусиль, але її необхідно розглядати як засіб досягнення конкретної мети, а саме – сприяння економічному розвитку.

З метою залучення орієнтованих на експорт ПІІ і забезпечення того, щоб такі інвестиції дали конкретну користь з точки зору розвитку, країнам необхідно врахувати найбільш ефективні шляхи підвищення орієнтованості своїх районів розміщення інвестицій на ті види експортної діяльності, що її вони мають намір стимулювати. Навіть країни, які традиційно залучають значні обсяги орієнтованих на експорт ПІІ, повинні здійснювати модернізацію, щоб не втратити своєї конкурентоспроможності.

Зі свого боку, уряди країн-реципієнтів можуть розглянути сукупність заходів щодо підвищення довгострокової привабливості країн як бази для орієнтованого на експорт виробництва. Хоча основна увага приділяється тут заходам політики, безпосередньо пов'язаних з ПІІ, необхідно знову ж таки підкреслити, що їх варто розглядати в рамках більш широких зусиль щодо стимулювання економічного розвитку.

Для реалізації економічної стратегії країни за допомогою підвищення конкурентоспроможності експорту вирішальне значення мають три ключові елементи систем міжнародного виробництва: корпоративне управління, глобальні ланки створення вартості і географічна конфігурація. Управління в системах міжнародного виробництва здійснюється в різних формах. Вони коливаються від зв'язків на рівні власності (або капіталу), які забезпечують безпосередній управлінський нагляд, до різних зв'язків, які не спираються на спільний капітал, у межах яких формально незалежні посередники – постачальники, виробники та організації збуту – взаємодіють одні з одними на основі різних форм взаємовідносин, таких як франшизні угоди, ліцензування, субпідряди, контракти на маркетинг, загальні технічні стандарти або

стабільні ділові відносини, що спираються на взаємну довіру. Системи управління, що будуються на участі в капіталі, стягують до себе механізми контролю і дають можливість енергійніше захищати специфічні для цієї фірми переваги.

Другий елемент системи міжнародного виробництва – це організація та розподіл виробничих операцій та інших функцій у структурі, яку, як правило, називають глобальною ланкою створення вартості. Вона охоплює різноманітні елементи: від розробки технології, власне виробництва до розподілу і маркетингу. Ланки створення вартості розпадаються на окремі елементи в міру того, як бізнес-функції розпадаються на ще більш спеціалізовані види діяльності. В багатьох галузях ТНК останнім часом надавали перевагу заінтересованості в інтелектомістких, менш відчутних функціях ланки створення вартості, таких, як визначення продукції, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР), управлінські послуги, маркетинг та управління використанням фірмових знаків. Унаслідок цього швидко поширюється виробництво на підрядній основі.

Третім елементом системи міжнародного виробництва, який становить особливий інтерес для країн, що розвиваються, є їх географічна конфігурація. За останні 15 років відбулися значні зміни у факторах, що визначають оптимальне розміщення операцій і процесів ТНК, і, як наслідок, – у географічному розподілі технологічної, виробничої та маркетингової діяльності в системах міжнародного виробництва. Проте якщо для багатьох операцій відстані, можливо, і стали значити менше (завдяки більш сучасним інформаційним та комунікаційним технологіям), то для певних видів продукції наближеність до ринків залишається дуже вагомим фактором.

Якщо факт зростання систем міжнародного виробництва визнається досить широко, то значно менше відомо про посилення схильності фірм, навіть великих ТНК, до більш вузької спеціалізації і до передачі на підрядній основі дедалі більшої кількості функцій незалежним фірмам за умови їх міжнародної диверсифікації з метою використання відмінностей у витратах та

логістиці. Таким чином, глобальна виробнича система, що формується, з точки зору власності стає дедалі відкритішою, але все жорсткіше координується провідними гравцями в кожній окремо взятій системі міжнародного виробництва.

Підсумовуючи викладене, можна сказати, що сучасні тенденції на світовому ринку інвестицій ґрунтуються на таких положеннях:

- заохочення окремих, важливих для економіки країни видів діяльності, включаючи експорт конкурентоспроможної продукції та імпорт нових технологій;
- галузеві пріоритети: залучення ПІІ (1) у високотехнологічні галузі (інформаційні технології, аерокосмічна й атомна промисловість); (2) галузі, що мають характер „вузьких місць” в економіці; і (3) галузі, що обумовлюють розвиток експорту;
- пріоритети стосовно компаній: нині країни ще не відмовляються від стимулювання інвестицій великих компаній (хоча в більш віддаленій перспективі це буде зроблено), проте водночас звертають увагу на залучення інвестицій дрібних і середніх іноземних компаній, що значно більшою мірою потребують удосконалення загальної законодавчої бази стимулювання ПІІ і надання гарантій стабільності умов інвестиційної діяльності на державному рівні; пріоритети регіонального розвитку: замість практики штучного створення сприятливих умов інвестиційної діяльності шляхом надання їм статусу вільних економічних зон розвинені країни використовують нову стратегію, спрямовану на використання ресурсного потенціалу своїх регіонів з урахуванням розвитку інфраструктури та адміністративних інститутів, необхідних для цільового залучення перспективних інвесторів;
- державні пріоритети: активізація процесу залучення ПІІ в економіку країни поєднується з диверсифікацією країн-походження інвестицій як за рахунок економічно розвинених країн, так і країн з динамічно розвиненими ринками.

Отже, визначивши сучасні тенденції на світовому ринку інвестицій та узагальнюючи досвід країн з ринковою економікою, можна стверджувати, що державна інвестиційна політика України щодо залучення іноземного капіталу повинна проводитися за такими напрямками як:

- визначення умов для здійснення іноземних інвестицій;
- визначення пріоритетних сфер для іноземного інвестування;
- визначення системи інвестиційних пільг для іноземних інвесторів;
- визначення системи гарантій щодо захисту прав іноземних інвесторів;
- визначення вимог до інвесторів, які претендують на одержання додаткових пільг та інше.

Визначення умов для здійснення іноземних інвестицій. З метою створення належних умов для ефективного залучення іноземного капіталу в економіку та збільшення його обсягів значна увага приділяється питанням удосконалення законодавчої й нормативної бази щодо державного регулювання процесів іноземного інвестування.

Узагалі діяльність іноземних інвесторів в Україні регулюється близько 70 нормативними актами різного рівня, якими іноземному інвестору досить важко керуватися у зв'язку з неоднозначністю положень. Крім цього, до діючого Законодавства постійно вносяться зміни й доповнення, які часто значно погіршують існуючі положення та умови діяльності іноземних інвесторів. З метою усунення цих недолік доцільно було б, з одного боку, прийняття нових законодавчих актів або змін і доповнень до вже діючих, а, з другого боку – усунення протиріч та неоднозначних положень в уже діючих законодавчих та нормативних актах.

Визначення пріоритетних сфер для іноземного інвестування. Цей напрямок має принципове значення для становлення національної економіки України як збалансованої системи галузевих та територіальних взаємовідносин. Пріоритетними сферами для іноземного інвестора в Україні вважаються: металургійний комплекс, машинобудування, паливо-енергетичний комплекс, хімічна та нафтохімічна промисловість,

агропромисловий комплекс, транспорт, зв'язок, легка та медична промисловість.

З іншої сторони, виходячи з інтересів національної безпеки, враховуючи стан та перспективи розвитку сфер та галузей, важливих для життєзабезпечення країни, виділяються галузі, які будуть закриті для іноземного капіталу, та галузі, де участь іноземного капіталу так чи інакше обмежуватиметься: безпосередня експлуатація природних ресурсів, стратегічні об'єкти виробничої інфраструктури, телекомунікації, супутниковий зв'язок, банківська та страхова сфери. Типовими інструментами обмеження іноземної інвестиційної діяльності є обмеження на частку іноземного інвестора у СП; ліцензії та дозволи; високі ставки податків; обмеження на репатріацію прибутків тощо.

Крім визначення галузевих пріоритетів, велике значення має і *визначення регіональних пріоритетів*. Державна політика в цьому напрямку визначає регіони, які найбільше потребують участі іноземного капіталу. Така політика проводиться через створення спеціальних (вільних) економічних зон. Необхідність створення таких зон обумовлена:

- негативним впливом на мотивацію іноземних інвесторів практики багаторазових змін у загальному нормативно-правовому регулюванні;
- необхідністю ефективного використання реально залученого в українську економіку іноземного капіталу;
- наявністю першочергових національних пріоритетів реалізації іноземних інвестицій та інше.

Застосування ВЕЗ в Україні має сприяти створенню нових робочих місць і розв'язанню таким чином проблеми зайнятості, стимулювання припливу іноземних інвестицій, розширенню експортної бази, поліпшенню платіжного балансу країни за рахунок валютних надходжень, ефективного використання місцевих ресурсів, стимулювання ринкових перетворень.

Визначення системи інвестиційних пільг для іноземних інвесторів.
Система інвестиційних пільг включає в себе:

- застосування системи податкових та митних пільг;
- застосування норм прискореної амортизації;
- збільшення періоду звільнення від податку;
- повернення 50% експортного мита на товари виробничого призначення та 100% – на деталі, вузли, агрегати, імпортовані по кооперації;
- зниження ставок оподаткування в разі реінвестування отриманого прибутку чи інвестування в певні галузі чи регіони;
- надання кредитів на пільгових умовах та інше.

Наприклад, Закон України „Про режим іноземного інвестування” визначає для окремих суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють інвестиційні проекти із залученням іноземних інвестицій, що реалізуються відповідно до державних програм розвитку пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери й територій, може встановлюватися пільговий режим інвестиційної та іншої господарської діяльності. Крім того, передбачено, що внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємств з іноземними інвестиціями, а також за договорами (контрактами) про спільну інвестиційну діяльність, звільняється від обкладання митом. Пропуск майна, що ввозиться на територію України як іноземна інвестиція, здійснюється на підставі виданого підприємством простого векселя на суму ввізного мита з відстроченням платежу не більш як на 30 календарних днів із дня оформлення ввізної вантажної митної декларації. У разі фактичного зарахування вказаного майна на баланс підприємства у період, на який накладається відстрочення платежу, що підтверджено податковою інспекцією за місцем знаходження підприємства, вексель погашається і ввізне мито не справляється.

Визначення системи гарантій щодо захисту прав іноземних інвесторів. Система гарантій дотримання прав іноземного інвестора традиційно складається:

- з гарантій включення прав іноземного інвестора до національної системи права, тобто для іноземних інвесторів на території України

встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності, за винятками, передбаченими законодавством України та міжнародними договорами України;

■з гарантій дотримання інвестиційних пільг і усталеності законодавства протягом інвестиційного циклу. Якщо в подальшому спеціальним законодавством України про іноземні інвестиції будуть змінюватися гарантії захисту іноземних інвестицій, то протягом десяти років із дня набрання чинності таким законодавством на вимогу іноземного інвестора застосовуються державні гарантії захисту іноземних інвестицій;

■з гарантій від заходів конфіскаційного характеру. Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації. Державні органи не мають права реквізувати іноземні інвестиції, за винятком випадків здійснення рятівних заходів у разі стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Зазначена реквізиція може бути проведена на підставі рішень органів, уповноважених на це Кабінетом Міністрів України. Іноземні інвестори мають право на відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду і моральну шкоду, завданих їм внаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами України чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора або підприємства з іноземними інвестиціями, відповідно до законодавства України.

■з гарантії Уряду, що надаються для забезпечення зобов'язань юридичних осіб-резидентів щодо погашення іноземних кредитів, що залучаються у формі:

1. кредитів (кредитних ліній), наданих Україні іноземними державами, міжнародними фінансовими організаціями та іноземними банками відповідно до міжнародних договорів України, укладених згідно із законодавством;
2. міжбанківських кредитних ліній, оформлених за рішенням Кабінету Міністрів України Державним експортно-імпортним банком чи іншими банками-агентами Кабінету Міністрів України з іноземними банками та міжнародними фінансовими організаціями згідно із законодавством;

3. кредитів в іноземній валюті, що надаються юридичним особам-резидентам міжнародними фінансовими організаціями, іноземними банками, фінансово-кредитними та іншими установами, фірмами й організаціями відповідно до міжнародних договорів України, укладених згідно із законодавством, за умови обслуговування зазначених кредитів банками-агентами.

Із метою вдосконалення механізму надання державних гарантій та поліпшення ситуації з обслуговуванням заборгованості за іноземними кредитами, гарантованими урядом України, визначено, що: всі питання, пов'язані з наданням державних гарантій, передаватимуться до компетенції Мінфіну; встановлюється граничний розмір надання гарантій протягом бюджетного року; граничний розмір надання державних гарантій затверджується разом із затвердженням граничного рівня державного боргу; експертизу окупності проектів, під які надаються гарантії та оцінку кредитоспроможності позичальників проводять незалежні аудиторські та банківські установи.

■ *з інших гарантій*, зокрема, Указом Президента України „Про деякі питання іноземного інвестування” від 7.07.1998 № 748 врегульовані питання здійснення іноземних інвестицій у формі придбання державних боргових зобов'язань, що дає можливість забезпечення захисту іноземних інвестицій, вкладених у цінні папери, і підвищення інвестиційного рейтингу України.

Визначення вимог до інвесторів, які претендують на одержання додаткових пільг. Основними вимогами до іноземного інвестора мають бути:

■ *обсяг іноземних інвестицій* – у світовій практиці пересічною інвестицією є 50-100 тис. дол. США, а кваліфікаційною часткою власності в об'єктах інвестування – у 20%, в Україні ця частка становить – 10%. Держава також визначає мінімальний обсяг інвестицій, для іноземних інвесторів, які бажають вкласти свої кошти в інвестиційні проекти, які реалізуються в спеціальних (вільних) економічних зонах. В Україні ця сума становить не менше 500 тис. дол. США.

■ *напрямок вкладання коштів* – це мають бути пріоритетні галузі (сфери) економіки України;

■ *мета вкладання коштів* – т метою іноземних інвестицій має бути створення нових робочих місць, впровадження новітніх технологій, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, збільшення обсягу високоякісних конкурентоспроможних на зовнішніх ринках товарів, створення сучасної виробничої, транспортної та ринкової інфраструктури;

■ *вимоги до виробництва* – у процесі виробництва іноземний інвестор має: орієнтуватися на найбільш раціональне використання сировинної бази України; сприяти зниженню енергоспоживання на одиницю продукції; створювати екологічно-безпечні умови для життєдіяльності населення.

Таким чином, для активізації іноземного інвестування державі необхідно насамперед розв'язати проблеми макроекономічної стабільності та активізувати дію комплексу важелів регулювання інвестиційної діяльності, а саме: створити нормативно-правові та соціально-економічні основи збільшення необхідних обсягів іноземних інвестицій; суворо дотримуватися визначених пріоритетів у розвитку національної економіки; мати ефективний механізм публічного контролю за їх виконанням; контролювати та певним чином регулювати галузевий розподіл іноземних інвестицій; спростити процедуру участі іноземних інвесторів у процесі приватизації державного майна; мати зважену, обґрунтовану політику щодо встановлення податкових пільг; активізувати кредитну політику, розвивати практику надання гарантій під іноземні кредити не лише урядом чи НБУ, а й комерційними банками.

Більш детально запропоновані тенденції, нами буде розглянуто в останньому розділі нашої монографії.

2.3. Аналіз міжнародних рейтингів, їх місце й значення для України

Місце країни у міжнародних рейтингах є своєрідною візитною карткою для інвестора, який шукає нові можливості для вкладень капіталу. З цього огляду, шанси України на залучення іноземних інвестицій залишаються мізерними. Хоча, на думку багатьох експертів, не слід занадто драматизувати

ситуацію, позаяк існує проблема порівняння показників розвитку різних економічних систем. Не останню роль у формуванні негативного іміджу України також відіграє українська статистика. Адже багато макроекономічних показників (грошова маса, ВВП, середня заробітна плата тощо), які входять до міжнародних індексів, неадекватно відображають дійсність, що зумовлено неабияким розмахом тіньової економіки. Та чи є це виправданням? Це, радше, “ложка меду у бочці з дьогтем”. Адже сусідство України в рейтингах з країнами третього світу чи з тими, що перебувають у стані війни, європейській державі не личить. Крім того, лякає негативна тенденція: до останнього часу Україна з року в рік опускалась все нижче і нижче у більшості міжнародних рейтингових таблиць.

Серед найвпливовіших агенцій слід виділити таких грандів світового рейтингового бізнесу як Moody's, Standard&Poor's та Fitch IBCA. Базовими для складання рейтингів цих агентств є фінансові індикатори: ліквідність, кредитоспроможність, але і політичний фактор також не позбавлений уваги. Одним з важливих аспектів діяльності вищезгаданих організацій є оперативність.

Завдяки цьому увага інвесторів зосереджена на результатах діяльності цих установ. З іншого боку, такі показники як Індекс економічної свободи фонду Heritage, Індекс людського розвитку ООН, місце країни за підсумками Світового форуму у Давосі охоплюють значно ширший спектр показників і різнобічно характеризують положення країни. Однак, звіти і публікації цих авторитетних установ позбавлені оперативності і їм властивий часовий лаг (проміжок між часом виходу рейтингу і періодом, за який аналізуються дані). Такі рейтинги підсумовують досягнення країни у економічній і соціальній сферах і дають загальну картину тенденцій її розвитку, тим самим впливаючи на довгострокові цілі інвестора^{119,120}.

¹¹⁹ www.ir.org.ua.

¹²⁰ www.ipa.net.ua.

За даними UNCTAD, обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у світовому масштабі за останній рік вперше за п'ятиріччя зріс (з 651,2 млрд. дол. США у 2002 році до 653,1 млрд. дол. у 2003 - 2004 роках). Підвищення не дуже суттєве, однак на його фоні відбувається перерозподіл інвестиційних потоків: все більше інвестори надають перевагу не розвиненим країнам, а Східноєвропейським та Азіатським державам. Експерти прогнозують і подальше зростання обсягу інвестицій у світовому масштабі.

В умовах сповільнення інвестиційної активності у світі (за даними UNCTAD протягом останніх 5 років глобальні обсяги прямих іноземних інвестицій зменшились утричі), увага до Центрально- та Східноєвропейських країн залишається незмінною. Щорічні обсяги іноземних інвестицій у цей регіон залишаються стабільними на рівні 27-30 млрд. дол. США. Водночас Європейський союз послідовно поширюється на Схід. Західноєвропейські інвестори шукають місце для розміщення нового виробництва та базу для експансії на динамічні ринки Східної Європи, підприємці з країн СНД прагнуть виходу на Європейський та світовий ринки. Україна, що межує з обома економічними культурами, є не тільки привабливим самостійним середовищем для ведення бізнесу, а й ідеальним плацдармом для виробництва товарів та послуг, орієнтованих на обидва ринки.

Таким чином, на сьогодні вибір конкретної країни для здійснення інвестицій є непростим завданням топ-менеджерів транснаціональних корпорацій та інвестиційних фондів. Для оцінки потенційних ризиків, зазвичай, використовуються рейтингові оцінки авторитетних міжнародних інституцій, які часто є основою для обрання тої чи іншої країни об'єктом для капіталовкладень. Кредитні рейтинги служать для фінансових інвесторів орієнтиром щодо надійності вкладень в боргові зобов'язання компаній, муніципалітетів чи урядів. Це дозволяє інвесторам сформувати якісний інвестиційний портфель і оперативно маніпулювати активами в разі зміни рейтингових оцінок.

КРЕДИТНИЙ РЕЙТИНГ MOODY'S INVESTORS SERVICE

Поточний рейтинг України – B2 для державних облігацій, і B3 – для банківських депозитів, присвоєний 25 січня 2002 року. Серед країн, які мають такий самий рейтинг – Парагвай, Туркменістан, Румунія і Венесуела, На сходинку нижче знаходяться Пакистан, Молдова і Аргентина.

Серед причин підвищення довіри до України Moody's виділяють: зростання експорту, жорстку бюджетну політику, скорочення заборгованості і збільшення валютних резервів НБУ.

До цього, за підсумками вищезгаданого рейтингового агентства, кредитний рейтинг України не піднімався вище Саа3 “з негативною перспективою”. При цьому неодноразово у своїх звітах експерти Moody's піддавали критиці роботу банківської системи України, урядову політику, відносини з МВФ. Лише в жовтні 2001 року відбувся “прорив” у цьому напрямку, і показник кредитного рейтингу України зріс до Саа1, але це все одно один з найгірших показників серед тих країн, рейтинг яких оцінювався. Незважаючи на економічне зростання в Україні у 2000 – 2001 роках, яке уже знайшло своє відображення у рейтингах інших впливових організацій, Moody's продовжували тримати рейтинг України на тому ж рівні, мотивуючи це відсутністю позитивних зрушень у політичній сфері. Така ситуація зберігалася до січня 2002 року.

Рейтинги України за версією міжнародної агенції Moody's (<http://moody's.com/>) залишаються незмінними з 10 листопада 2003 р., коли показники України по облігаціях в іноземній і національній валютах поліпшились з B2 до B1. Тоді ж Moody's покращило рейтинг України по банківських депозитах з B3 до B2, а також підняло рейтинг державних внутрішніх позик з B2 до B1. Як тоді пояснили в агентстві, рейтинг України підвищено через значне просування пенсійної і податкової реформи, а також реформування сільськогосподарського сектора, що приведе до стимуляції економічного росту протягом найближчих років. На відміну від рейтингу, декілька разів протягом 2004 р. змінювався прогноз по облігаціях в іноземній

і національній валюті: у вересні він підвищився від стабільного до позитивного, а у грудні впав до такого, що розвивається (developing, середнє значення між стабільним та позитивним). На даний момент Україна – єдина держава у рейтингу Moody's з таким прогнозом.

Оцінка кредитоспроможності за рейтингом Moody's передбачає те, наскільки дана країна має можливість доступу до міжнародних кредитних ресурсів, тобто чи зможе вона повернути отримані кошти. За методологією формування рейтингу оцінюються показники, які можна сформувати у три головні групи: (1) кредитоспроможність, (2) ймовірність того, що у випадку дефолту не буде введено мораторію на фінансові операції, (3) умови доступу до міжнародного валютного ринку. Рейтинг присвоюється у вигляді букв та цифр, найвищим є Ааа, далі послідовно йдуть: Аа1, Аа2, Аа3, А2, А3, Ваа1, Ваа2, Ваа3, Ва1 і. т. д., найнижчим є Саа3.

Рейтинги урядових облігацій в іноземній валюті сусідніх країн виглядають так: Росія – Ваа3/позитивний, Польща – А2/стабільний та Угорщина – А1/стабільний, Чехія – А1/стабільний, Словаччина – А3/позитивний, Молдова – Саа1/Стабільний. Також незмінним залишається муніципальний кредитний рейтинг м. Київ на рівні В2/Стабільний. Найвищий рейтинг – Ааа мають США, країни ЄС та невеликі країни, що виконують роль фінансових посередників: Швейцарія, Люксембург тощо. (Див. додаток II.)

РЕЙТИНГ STANDARD&POOR'S

Згідно даних агентства S&P, Україні присвоєно кредитний рейтинг “В” у грудні 2001 року, попередній показник був на сходинку нижчий – “ССС”. В прес-релізі S&P зазначається, що підвищення рейтингу є наслідком досягнутого у 2000-2001 роках значного прогресу у макроекономічній і фінансовій сферах. Окремим пунктом у звіті стоїть проблема політичної стабільності, яка стримує прогрес України у рейтингах S&P. Серед причин називаються уже “хронічні” вади українського розвитку: централізований механізм прийняття рішень, недостатньо розвинена система державних

інституцій і правова система, у тому числі слабкий контроль за дотриманням законів, що сприяє утворенню впливових кримінальних груп і поширенню корупції.

Однак, на 11 травня 2005 року рейтингова агенція Standards&Poor's (<http://www.sandp.ru/>, <http://www.standardandpoors.com/>) змінила прогноз відносно довгострокових урядових облігацій України з "B+"/ стабільного на "BB-"/ стабільний. Таке підвищення очікувалось ще з грудня 2004 р., однак після декількох переглядів агентство лишало рейтинг на незмінному рівні. В той же час країни-сусіди України значно випереджають її за рейтингами. Станом на 20 травня 2003 року Польща закріпила за собою рейтинг "BBB+"/ стабільний, Росія – "BB+"/ стабільний, Угорщина "A-"/ стабільний, Словаччина – "A-"/ позитивний. Казахстан займає рейтинг "BBB-"/ позитивний. У грудні 2004 р. представники агенції заявили, що поки що причин для зміни рейтингу немає, оскільки високий політичний ризик вже врахований у поточному індексі. Рейтинг єдиного українського міста, що перебуває під моніторингом Standard & Poor's, не змінювався з 20 травня 2003 року, коли агенція оголосила про перегляд прогнозу зміни рейтингу міста Києва з "негативного" на "стабільний". У той же час був підтверджений довгостроковий кредитний рейтинг емітента на рівні "B". Процедура отримання корпоративного рейтингу також пройшла компанія Київстар GSM, якій 25 квітня 2003 року було присвоєно рейтинг "B-"/ позитивний.

Методологія визначення кредитного рейтингу практично збігається з методологією Moody's. Позначення, які використовуються для класифікації країн наступні: AAA – найвищий показник, далі AA+, AA, AA0, A+, A, A0, BBB+ і. т. д.. Кредитні рейтинги цих агентств мають дуже важливе значення для країн, з розвиненим фінансовим ринком. В Україні ресурси банківської системи настільки малі, що про залучення зовнішніх грошових ресурсів не доводиться говорити, тому і рейтинги для нас не мають такого суттєвого значення. Монголія, Сурінам, Острови Кука – ось країни, які мають такий самий рейтинг як і Україна. Нижчий кредитний рейтинг мають лише Еквадор

“ССС+” і Туреччина “В0”. Країни - сусіди України усі відзначаються вищими показниками: Польща “А+”, Росія “В+”, Угорщина “А+”, Естонія “А0”, Латвія “А0”, Литва “ВВВ+”. Найвищий рейтинг “ААА” мають ті ж країни, які мають найвищий рейтинг агентства Moody’s. (Див. додаток II)

РЕЙТИНГ FITCH IBCA

26 березня 2002 року міжнародне рейтингове агентство Fitch Ratings підвищило рейтинги України із довгострокових зобов’язань у місцевій і іноземній валюті з рівня “В0” до “В”. Прогноз цих рейтингів – “стабільний”. 21 січня 2005 року міжнародна рейтингова агенція Fitch (<http://www.fitchratings.com/>) присвоїла рейтинг "ВВ-" (прогноз стабільний) українським єврооблігаціям. Держави-сусіди України мають наступні рейтинги: Угорщина (А-), Чехія (А-), Польща (ВВВ+), Словаччина (А-), Росія (ВВВ-), Молдова (В-), Румунія (ВВВ-). (Див. додаток II)

24 січня 2005 року міжнародне рейтингове агентство Fitch поліпшило довгостроковий рейтинг Нафтогаз України, Укрексімбанку та ПроКредитБанку до "ВВ-", а Приватбанку – до "В". Відмічаючи макроекономічні успіхи України, агентство зосереджує увагу на ризиках: серйозні структурні проблеми, пов’язані з недостатньою захищеністю прав власності, податковими порушеннями, неплатежами, збитковими підприємствами, корупцією, низьким рівнем прямих іноземних інвестицій, невисокою капіталізацією банків, неефективним енергетичним сектором і залежністю від експорту металів. Експерти агентства наполягають на проведенні подальших реформ, що є запорукою поліпшення стану української економіки. Методологія визначення кредитного рейтингу практично збігається з методологією Moody’s та Standard&Poor’s. Позначення, які використовуються для класифікації країн наступні: ААА – найвищий показник, далі АА+, АА, АА0, А+, А, А0, ВВВ+ і. т. д.

Економічні індекси відрізняються від кредитних рейтингів об’єктами досліджень і споживачами. На відміну від рейтингів кредитоспроможності, економічні індекси складаються, як правило, лише для окремих країн. Вони

характеризують визначені сторони економіки, як от: рівень конкурентноздатності, економічної свободи, та корупції. Вони використовуються в більшій мірі стратегічними інвесторами при реалізації їх стратегії інвестування за кордоном. (Див. додаток Й)

ЗВІТ ПРО ГЛОБАЛЬНУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ – СВІТОВИЙ ФОРУМ У ДАВОСІ

13 жовтня 2004 року Світовий економічний форум (WEF) (<http://weforum.org/>) оприлюднив Звіт про глобальну конкурентоспроможність (Global Competitiveness Report 2004-2005). Для її оцінювання для кожної країни розраховується ряд індексів та субіндексів, на основі яких складаються глобальні індекси зростання конкурентоспроможності (ІЗК) (Growth Competitiveness Ranking – GCR) та індекс ділової конкурентоспроможності (ІДК) (Business Competitiveness Ranking – MCR). За першим індексом Україна знаходиться на 86-у місці з 104 країн між Венесуелою та Малаві. За другим (ІДК) наша країна посідає 65-е з 93 країн поряд з Шри-Ланкою, Філіппінами та Гамбією. Серед країн колишнього соцтабору найвище піднялися Естонія (20-е місце за ІЗК, 27-е місце за ІДК), Угорщина (39-е, 42-е), Литва (36-е, 36-е). Чехія займає 40-е місце за ІЗК та 35-е місце за ІДК, Словаччина – 43-е і 39-е, Польща – 60-е і 57-е, Росія – 70-е і 61-е, а Грузія – 94-е та 92-е відповідно. Лідерами за обома рейтингами є США та Фінляндія, Данія і Швеція. До першої десятки також увійшли Тайвань, Сингапур, Швейцарія, Ісландія, Норвегія та Австралія.

В цілому, Індекси конкурентоспроможності Світового Економічного форуму – одні з найвідоміших економічних індексів, що складаються для окремих країн, поряд з Індексом економічної свободи Heritage Foundation (<http://www.heritage.org>), Індексом сприйняття корупції Transparency International (<http://www.transparency.org>), Індексом залучення Інвестицій Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD) (<http://www.unctad.org>) та індексом глобалізації консалтингової компанії А.Т. Kearney. Вони використовуються стратегічними інвесторами, політиками, громадськими

організаціями та дослідниками для оцінки економічного середовища та перспектив економічного росту країни. Слід зважати на відносність результатів, оскільки рейтинг з кожним роком охоплює все більше країн. Крім того, для країн, щодо яких є сумніви щодо репрезентативності результатів, індекс не розраховується. Зокрема, з членів СНД в рейтингу містяться лише Україна, Росія та Грузія. Динаміка трійки лідерів рейтингу-2004 та країн колишнього соцтабору наведена в таблиці 2.3.1.

Як бачимо, Україна кожного року (крім 2002) потрапляє в останню чверть рейтингу. Цього року нашими найближчими сусідами за глобальним індексом конкурентоспроможності стали Венесуела та Малаві.

Таблиця 2.3.1.

Рейтинг глобальної конкурентоспроможності

Країна	2000	2001	2002	2003	2004
Фінляндія	5	1	1	1	1
США	1	2	2	2	2
Швеція	12	9	3	3	3
Литва	–	43	39	40	36
Угорщина	32	26	29	33	39
Чехія	34	35	36	40	39
Словаччина	36	39	46	43	43
Польща	34	41	50	45	60
Румунія	–	56	67	75	63
Росія	52	58	58	70	70
Україна	56	60	69	84	86
Грузія	–	–	–	–	94
Загальна кількість країн	58	75	95	101	

Основними позитивними факторами (по суті перевагами конкурентної позиції), що вплинули на підсумковий рейтинг України, на думку провідного дослідника CASE-Україна Володимира Дубровського, стали: низький реальний обмінний курс; високий рівень заощаджень; висока кількість

випускників ВУЗів; високий рівень витрат на науково-дослідну діяльність; гнучкий ринок праці; доступність компонентів та обладнання. В той же час серед негативних факторів (по суті недоліків конкурентної позиції) були названі: високий рівень податків; корупція; слабкі інститути фондового ринку; незахищеність прав власності; субсидування матеріалів. Джерелами даних стали макроекономічні показники та опитування, що проводилося серед керівників 140 підприємств, які обізнані з ситуацією в інших країнах. Паперова англomовна версія „The Global Competitiveness Report 2004-2005” була опублікована видавництвом Palgrave Macmillian (<http://www.palgrave.com/worldeconomicforum/>) на 654 сторінках. На даний момент її ціна становить £60. Детальну інформацію про рейтинг можна знайти на сайтах Міжнародного економічного форуму (<http://www.weforum.org/gcr>) та CASE-Україна (<http://www.case-ukraine.kiev.ua>).

ІНДЕКС ЕКОНОМІЧНОЇ СВОБОДИ — ФОНД HERITAGE

Для виявлення характеру державного регулювання в Україні використовується інтегральний показник, розроблений фондом Heritage (<http://www.heritage.org/>) – індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom).

Опублікований у 2002 році список із 155 країн, які досліджувались, зафіксував місце України під номером 137. Попереднє місце – 133-тє. Індекс економічної свободи — це показник, який розраховується як середнє арифметичне із 10-ти оцінок, які разом утворюють поняття “економічна свобода”. Ось перелік головних груп: торгова політика, фіскальна дисципліна, втручання уряду, монетарна політика, іноземні інвестиції, банки, зарплата/ціни, права власності, регулювання, тіньова економіка. В загальному для розрахунку кінцевого індексу використовується близько 50 показників, для кожної групи факторів на основі розрахованих показників присвоюється оцінка від 1 до 5 (1 – найбільша відповідність фактору чи групи економічній свободі, а 5 – навпаки). Середнє арифметичне цих оцінок і є індексом економічної свободи. Для України індекс-2002 становить 3,85.

Варто зазначити, що він залишився незмінним з минулого року. Це говорить про те, що позитивні зрушення, які відбулись у 2000-2001 роках залишились непоміченими. Для розрахунку цього річного показника використовувались дані другої половини 2000 і першої половини 2001 років. Головні вади економіки України незмінні – високий рівень протекціонізму (оцінка – 3), низький рівень надходжень до бюджету за умови високого податкового тиску, і, водночас, великі урядові видатки (оцінка 4,5) високий рівень втручання уряду в економіку (оцінка 4), неадекватна монетарна політика (4), бар'єри на шляху іноземних інвестицій (3), існування значних обмежень у банківській сфері (4), низький рівень середньої зарплати і втручання у процес ціноутворення (3), низький рівень захисту прав власності (4), високий рівень бюрократизму (4), активне функціонування тіньової економіки (4).

Найліберальнішою країною на 2002 рік у світі були Гонконг, далі йшли Сінгапур та Нова Зеландія. Естонія, Ірландія, Люксембург, Нідерланди та США мають однаковий показник індексу економічної свободи і посідають четверту сходинку. Серед країн Східної Європи після Естонії найвище місце займає Литва – 290е, Чехія – 320е, Угорщина – 320е, Латвія – 380е, Польща – 450е, цікаво, що Вірменія також 450а. 137-у сходинку разом з Україною займають Таджикистан та В'єтнам. Росія – 131-а.

Опублікований 4 січня 2005 року список із 161 досліджуваної країни зафіксував місце України під номером 88. При цьому інтегральний показник зазнав найбільшого зростання за 11 років (а саме склав 3,21 у 2005 році, а наприклад у 1995р. – 4,05, у 2000р. – 3,75) формування рейтингу, завдяки зниженню податкового тиску, обмеженню втручання органів влади та покращенню в сфері монетарної політики. Щоправда, хоча Україна вироста одразу на 43 позиції, випередивши Росію (124-е місце) та більшість країн СНД, наша держава все ще перебуває у категорії країн „переважно невірні”. Серед країн Східної Європи найвище піднялась Естонія (4-е місце). Набагато нижче знаходяться Литва (23-е) та Латвія (28-е). Таким чином ці колишні республіки СРСР обійшли не тільки решту країн Східної Європи, з яких

найвищі місця посідають Чехія (33-е), Угорщина (35-е), Словачія (36-е) та Польща (41-е), а й Норвегію (29-е), Японію (39-е) та Францію (44-е).

РЕЙТИНГ КРАЇН ВИРОБНИКІВ СТАЛІ ІІІІ

“Підсолодженою пігулкою” можна назвати сьоме місце України за рейтингом країн виробників сталі, станом на квітень 2002 року. Цей рейтинг проводиться Міжнародним інститутом чавуну і сталі (ІІІІ – International Iron and Steel Institute). Основою для порівняння є виробництво сталі в абсолютному вимірі, український показник квітня 2002 року становив 2,88 млн. т. У першу десятку також увійшли: Китай (14,1 млн. т), Японія (8,8 млн. т), США (7,5 млн. т), Росія (4,6 млн. т), Південна Корея (3,7 млн. т), Німеччина (3,7 млн. т), Італія (2,2 млн. т), Індія (2,2 млн. т) та Бразилія (2,2 млн. т). Щодо рейтингу підприємств, то, за даними ІІІІ, сюди увійшли чотири українські підприємства: “Криворіжсталь”, ВАТ “Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча”, ВАТ “Азовсталь”, ВАТ “Запоріжсталь”. Таке досягнення можна розцінювати по-різному. З одного боку, це говорить про досягнення і перспективу металургійної галузі, а з іншого, зважаючи на субсидіювання державою, а відтак і антидемпінгові розслідування, які ведуться проти цих підприємств, можна судити про однобокий характер розвитку економіки.

ІНДЕКС КОРУМПОВАНОСТІ 2001 – TRANSPARENCY INTERNATIONAL

Організація Transparency International (<http://www.transparency.org/>) з 1998 складає для України Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index). У 2001 році місце України за цим показником – 83-тє з 91 країни. Сумно, звичайно, констатувати такий факт, навіть беручи до уваги те, що справи “покращились”: минулого року ми були 88-и із 90 країн світу.

Індекс корумпованості – це показник, який знаходиться в межах 0 – 10 (0 – повністю корумпована країна, 10 – корупція відсутня). Присвоєння індексу відбувається на основі опитування бізнесменів, науковців, аналітиків, експертів та на основі досліджень, проведених іншими міжнародними організаціями. Зокрема Індекс корумпованості 2001 присвоювався згідно даних 14 незалежних досліджень. Країни, де корупція набула ширшого розмаху, ніж в Україні – це Азербайджан, Болівія, Камерун, Кенія, Індонезія,

Уганда, Нігерія і Бангладеш. Росія займала 79-е місце. Східноєвропейські країни знаходилися значно вище: Латвія – 59-а, Чехія – 47-а, Польща – 44-а, Литва – 38-а. Найвище досягнення серед країн цього регіону у Естонії – 28-е місце. Найменш корумпованими визнано було Фінляндію, Данію та Нову Зеландію.

Станом на 20 жовтня 2004 року наша країна займала 122-е місце (показник Індексу сприйняття корупції України – 2,2) зі 146 країн світу. Таке саме значення індексу отримали Казахстан, Киргистан, Болівія та Гватемала. Росія знаходиться на 90-му місці з показником Індексу – 2,8, Білорусь займає 74-е місце (3,3). Перше місце в рейтингу Transparency International займає Фінляндія (Індекс сприйняття корупції – 9,7), друге – Нова Зеландія (9,6), третє поділили між собою Данія та Ісландія (9,5). Наші сусіди та колишні колеги по соцтабору розмістились наступним чином: Естонія – 31-е місце разом зі Словенією, Угорщина – 42-е, Польща – 67-е, Чехія – 51-е. Замикають рейтинг Бангладеш та Гаїті.

ІНДЕКСИ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ – UNCTAD

Конференція ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD) (<http://www.unctad.org/>) у вересні 2004 року оприлюднила щорічну доповідь про світові інвестиції. У цій доповіді представлено фактичний та потенційний індекси залучення прямих іноземних інвестицій. Україна за індексом залучення прямих іноземних інвестицій (Inward FDI Performance Index) посідає 73-е місце зі 140 країн. Показово, що вже на 3-є місце піднявся Азербайджан, на 8-е - Казахстан, а 10-ту сходинку посідає Естонія. Наші найбільші сусіди розмістились наступним чином: Словаччина та Чехія - 12-е та 13-є місця відповідно, Молдова – 25-е, Угорщина – 33-е, Польща – 68-е. Цікавою є група з 98-е по 102-е місце: Італія, Білорусь, Гватемала, ОАЕ та Німеччина.

Поряд з вищеназваним індексом використовується індекс потенціалу залучення прямих іноземних інвестицій (Inward FDI Potential Index). За цим рейтингом Україна у 2004 р. (за даними 2000-2002 рр.) посіла 94-е місце – на дві позиції нижче минулорічного. Вищим є місця Росії – 33-е, Чехії – 42-е,

Польщі – 44-е, Угорщини – 41-е. Традиційно нижчий рейтинг має Молдова – 11-е місце. За останні 10 років Україна перемістилась з групи країн „з нижчим потенціалом” до групи „аутсайдерів”, 80% якої складають відсталі африканські країни, а також Туреччина, Пакистан, Парагвай, Індонезія та Албанія.

ІНДЕКС ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Для виявлення рівня залучення країн світу до процесів глобалізації журналом Foreign Policy, видавцем якого є Carnegie Endowment for International Peace, розраховується Індекс Глобалізації, який слугує індикатором відкритості економіки. У 2004 році Україна зберегла свої позиції у рейтингу, посівши 43-е місце одразу перед Росією (44-е місце). Найбільш глобалізованою країною світу четвертий рік поспіль визнається Ірландія. У першу п'ятірку увійшли також Сінгапур, Швейцарія, Голландія та Фінляндія.

Отже, як ми бачимо, з вище проаналізованих міжнародних рейтингів, Україна не є інвестиційно-привабливою країною. Проте, спостерігається стійка тенденція щодо покращення інвестиційного клімату в Україні.

2.4. Аналіз інвестиційних та динамічних рейтингів регіонів України при формуванні та оцінці параметрів національного інвестиційного клімату

Яким би чином не трактувалися різними дослідниками суть та наслідки Помаранчевої революції, з впевненістю можна стверджувати: ці події зрештою привернули увагу світової спільноти до України. Засоби масової інформації з усього світу, відстежуючи розвиток „помаранчевих” подій, водночас відкривали для себе самобутню країну в центрі Європи з багатою історією, миролюбними й гостинними мешканцями. Можливо, саме тому більшість тогочасних публікацій про Україну в іноземних виданнях мали позитивний характер. За оцінками журналу „Кореспондент”, якщо розглядати кожну з таких статей як іміджеву рекламу країни, сумарна

вартість подібної рекламної кампанії у світових ЗМІ досягнула б 10 млрд. дол.

Поступово у свідомості іноземців старі асоціації зі словом „Україна” (Чорнобиль, СРСР, Кольчуга) витіснялися новими позитивними образами. Це змусило топ-менеджмент компаній у цілому світі уважніше роздивитись країну, що розмістилася на межі ЄС та Росії. Судячи з хвилі конференцій, присвячених перспективам інвестування в Україну, що прокотилась Європою на початку 2005 року, інтерес до української економіки – як до потенційного об'єкту капіталовкладення – з того часу зріс, а у деяких випадках навіть почав реалізовуватися на практиці.

Водночас, на позитивній динаміці п'ятирічного економічного зростання в Україні бурхливо розвивається і вітчизняний бізнес. Мережі супермаркетів практично поділили ринки усіх міст-мільйонників, великі торговці автомобілями відкрили свої салони у всіх обласних центрах, страхові компанії охопили своїми філіями міста обласного значення, а банківські установи борються за клієнтів у райцентрах. Відзначимо, що перед кожним з них постає непросте питання: „Куди йти далі?”. Раніше чи пізніше кожна з компаній, що прагне динамічно розвиватися, повинна зробити свій вибір серед великої кількості міст, районів, регіонів, територій.

Але чи готові до цього міста, райони, регіони, території? Чи розуміє, скажімо, міський голова, що вибір інвестора серед 50-ти нібито подібних міст сьогодні – це, можливо, вибір більшості топ-менеджерів завтра, котрі підуть по протоптаній стежці? Президент General Electric Дж.Своуп мав рацію, коли казав: „Я не маю для Вас формули успіху, але готовий запропонувати формулу невдачі: спробуйте сподобатися всім”. На жаль, більшість представників місцевої влади в Україні застосовують у своїй інвестиційній політиці саме цю фатальну формулу. У результаті унікальні аргументи для інвестора „гинуть в тіні” банальних висловів, як-от: „дешева робоча сила” (низькою зарплатою місцевих працівників прагнуть „похвалитись” практично усі території). Влада кожного міста чи регіону

мусить адекватно оцінити власні можливості та відповідно представити свої – унікальні – конкурентні переваги на ринку боротьби за ресурси. Чим раніше це зробити, тим вищими будуть шанси на успіх.

Інструментом для вибору об'єкта для інвестицій з боку зовнішнього інвестора, території для розширення діяльності для вітчизняної компанії та позиціонування території місцевою владою є рейтинги регіонів, міст і районів України. Однак слід розуміти, що універсальні оцінки – лише точка відліку: інвестор, підприємець чи представник влади потребують індивідуального підходу. Першим двом знадобиться спеціалізована оцінка із звуженим переліком показників, а останньому – розробка персональної стратегії просування конкурентних переваг території.

Отже, твердження про несприятливість українського клімату для інвесторів не здається таким категоричним, якщо розглядати ситуацію на рівні деяких регіонів¹²¹. Водночас, виразним залишаються регіональні диспропорції в залученні іноземних інвестицій. На початок 2005 року майже 80% іноземного капіталу вкладено лише у вісім областей та місто Київ, при цьому практично кожен третій долар прямих іноземних інвестицій (ПІІ) був зареєстрований в столиці. (Див. рис. 2.4.1.)

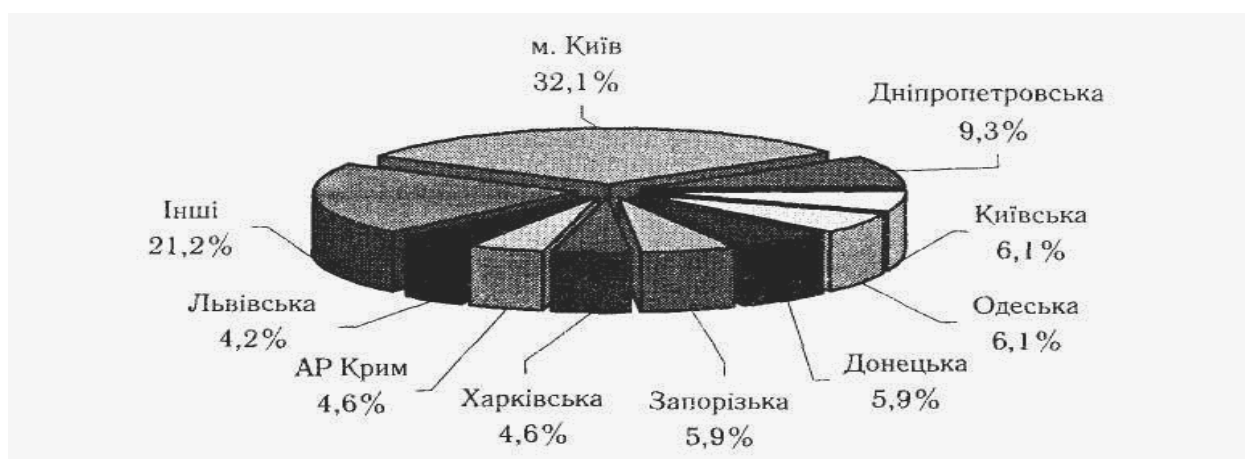

Рис.2.4.1. Розподіл ПІІ станом на 01.01.2005 р., %

За обсягом іноземних інвестицій в розрахунку на 1 мешканця беззаперечним лідером є Київ (1012 доларів) та Київська область (286 дол.). позитивна динаміка нарощування іноземного капіталу характерна для

¹²¹ www.ipa.net.ua

більшості регіонів України. У 2004 році приріст іноземних інвестицій в розмірі, що перевищує 50 млн. дол., зафіксували вісім регіонів. (Див. рис. 2.4.2.)¹²²

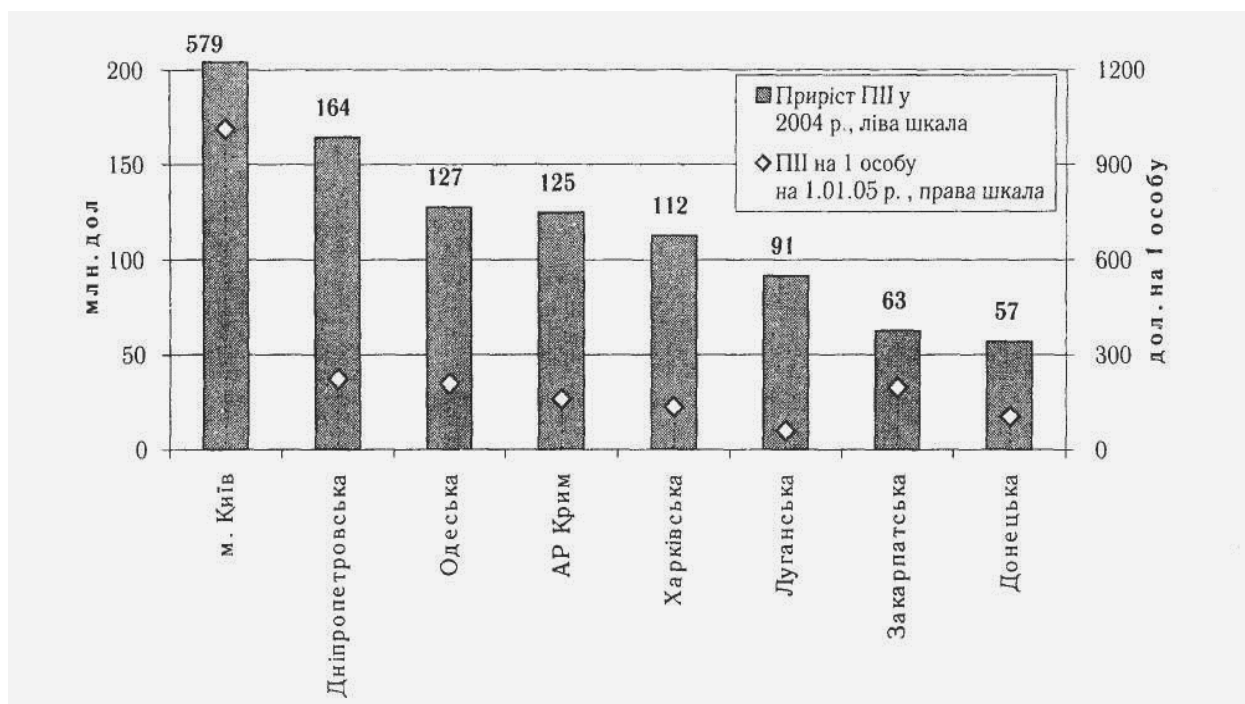

Рис. 2.4.2. Прямі іноземні інвестиції у регіони, що зафіксували їх приріст у 2004 р. понад 50 млн. дол.

Лева частка загального приросту капіталу нерезидентів в Україні припадає на Київ – 37% або майже 580 млн. дол. Великі обсяги інвестицій (понад 100 млн. дол.) залучили також Дніпропетровська, Одеська, Харківська області та АР Крим.

Скорочення капіталу нерезидентів статистикою зафіксовано лише в регіональній економіці Миколаївської (- 99 млн. дол.) та Сумської (- 8,8 млн. дол.) областей. Проте фактичного відпливу капіталу нерезидентів не відбулося. „Скорочення” ПІІ у 2004 році пояснюється організаційними перетвореннями на Миколаївському глиноземному заводі, а саме реорганізацією підприємства з ВАТ у ТОВ. А у Сумській області відбувся „перехід” 13,2 млн. дол. прямих іноземних інвестицій, вкладених у машинобудівне підприємство області, до категорії портфельних у зв'язку зі зміною частки інвестора у статутному фонді. Вкрай глибока нерівномірність

¹²² www.ir.org.ua.

спостерігається також в розподілі внутрішніх інвестицій між окремими регіонами України. З 75,7 млрд. грн. інвестицій в основний капітал за 2004 рік майже 14 млрд. інвестицій здійснили підприємства Києва (18,3% від загального обсягу по Україні). Загалом п'ятірка регіонів-лідерів рейтингу, на території яких проживає 43% міського населення України, освоїла майже половину загальноукраїнського обсягу інвестицій в основний капітал.

За походженням іноземних капіталів в економіку України переважають інвестиції з офшорних зон (Кіпру та Віргінських островів) – 19% усіх прямих інвестицій, США – 14% та Сполученого Королівства – 11%. На частку нерезидентів з Німеччини та Нідерландів припадає відповідно 8% та 7% усього іноземного капіталу.

У галузевому розрізі найбільш привабливими для іноземного капіталу традиційно залишаються оптова торгівля та посередництво у торгівлі (16,6%), харчова промисловість та переробка сільгосппродуктів (13,5%). У числі лідерів за обсягом залучення іноземних інвестицій перебувають також такі види діяльності як фінансова діяльність (8,2%), машинобудування (8,1%), транспорт та зв'язок (7,5%). Нідерланди 55% своїх прямих інвестицій в українську економіку спрямували у галузь харчової промисловості. 30% іноземних інвестицій, які „прописані” за Віргінськими островами, вкладено у підприємства оптової торгівлі та посередництва у торгівлі.

У 2004 році змінилися галузеві уподобання іноземних інвесторів, що мало свій прояв у структурі вилучення та вкладення інвестицій (**Див. додаток К**). Так, на фоні суттєвих надходжень прямих інвестицій з Кіпру в галузі оптової та роздрібною торгівлі (+85 млн. дол.), операцій з нерухомістю (+66), готельного і ресторанного господарства (+38) та фінансову сферу (+27), суттєво скоротилися обсяги інвестицій у добувну промисловість – на 26 млн. дол. та металургійну галузь – одразу на 105 млн. дол. Друге за величиною зниження обсягів ПІІ серед країн-інвесторів в Україну зафіксоване за Великобританією – капітал нерезидентів цієї країни в харчовій промисловості зменшився на 31 млн. дол., що, втім, супроводжувалось суттєвими вливаннями британських прямих інвестицій у сферу оптово-роздрібною торгівлі, фінансового посередництва та

операцій з нерухомістю. Для американського бізнесу в Україні підсумком 2004 року стало характерним інвестування хімічної промисловості на понад 60 млн. дол. та 28-мільйонне зменшення прямих інвестицій у аграрний сектор.

Визначення Інвестиційного рейтингу регіонів проводиться на основі показників які, за оцінками інвесторів, є найбільш важливими при прийнятті рішення про місце та обсяги інвестицій. У результаті проведеного аналізу було визначено 5 укрупнених груп даних, які стали базовими для розрахунку річного інтегрального рейтингу у 2000-2004 рр.:

1. Економічний розвиток регіону;
2. Ринкова інфраструктура;
3. Фінансовий сектор;
4. Людські ресурси;
5. Підприємництво та місцева влада.

Розрахунок рейтингу здійснюється на основі офіційних даних Державного комітету статистики, Кабінету Міністрів України, Міністерства економіки, Міністерства фінансів, Національного банку, Державної комісії з питань цінних паперів та фондового ринку, Держказначейства та ін.

Проводячи інвестиційний рейтинг регіонів України Інститут Реформ відзначає, що традиційним лідером Інвестиційного рейтингу є місто Київ, двократний відрив якого від найближчих переслідувачів виглядає більш ніж переконливо. Проте, перевага Києва з року в рік скорочується.

У групу „лідерів” рейтингу потрапили **Харківська, Дніпропетровська, Одеська та Донецька** області, що помітно випередили решту регіонів. Цікаво, що Харківська, Дніпропетровська та Одеська області, які посіли відповідно 2-е, 3-є та 4-е місця в рейтингу мають практично однаковий рейтинговий бал (Див. рис. 2.4.3.).¹²³ Це дає підстави стверджувати про гостроту конкуренції в колі лідерів рейтингу. Порівняно з 2003 р. на дві позиції підвищилася в рейтингу Донецька область, зробивши помітний стрибок у частковому рейтингу по групі показників „Підприємництво та місцева влада” (з 17-го на 6-е місце).

¹²³ www.ir.org.ua.

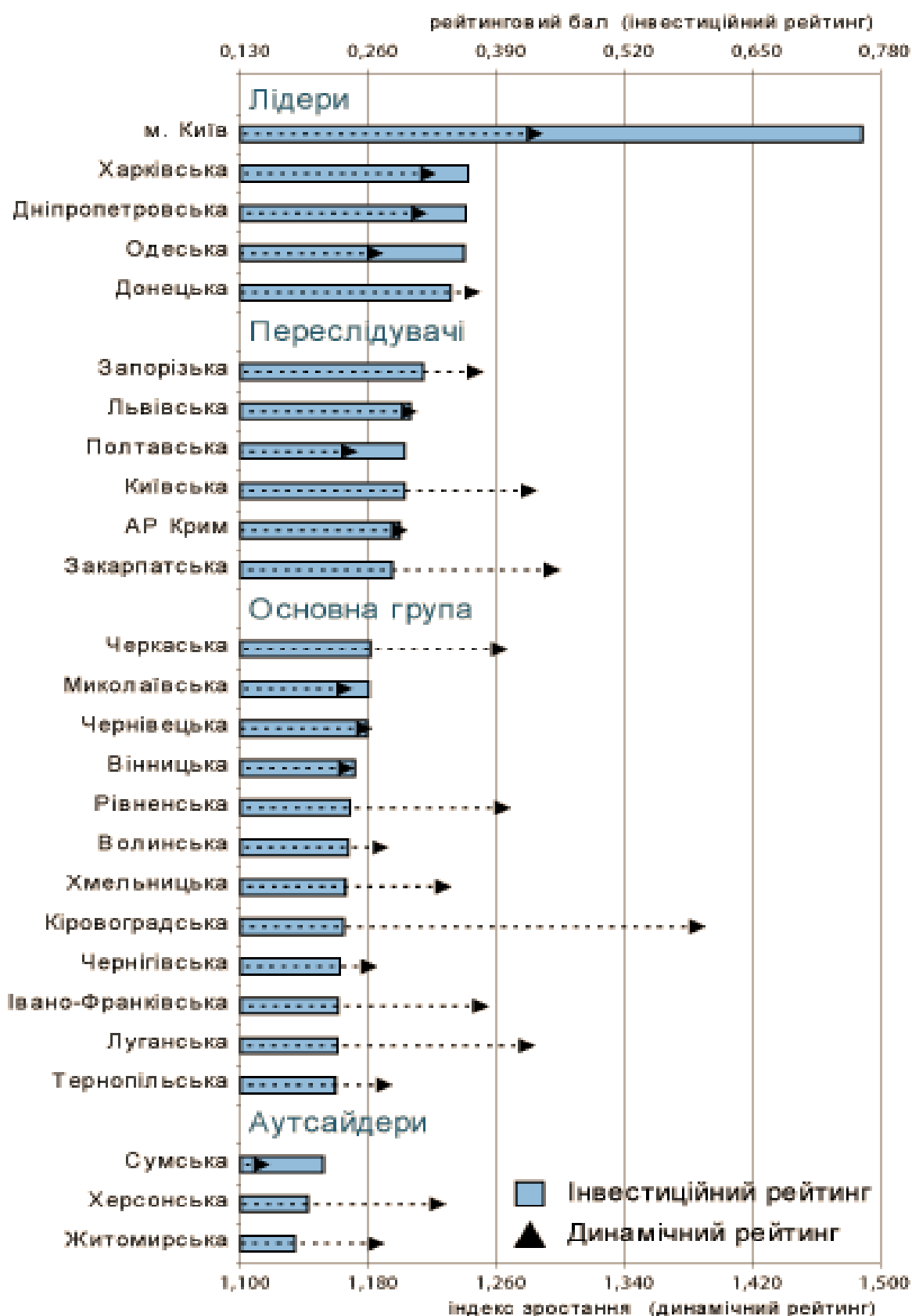

Рис. 2.4.3. Розподіл регіонів за рейтинговим і динамічним балом та індексом зростання у 2004 році

У групу „переслідувачів” потрапило шість регіонів, які за рейтинговим балом баланують між регіонами-лідерами та основним масивом. Групу переслідувачів очолила **Запорізька** область з її індустріалізованим економічним комплексом. Привертає увагу той факт, що чотири представники цієї умовної групи разом з Києвом увійшли в п'ятірку регіонів України за рівнем розвитку людських ресурсів: АР Крим – 2-е місце, Закарпатська область – 3-є, Київська – 4-е і Полтавська – 5-е. Принагідно зазначимо, що Закарпаття, утримуючи пальму першості серед аграрно-індустріальних регіонів, є єдиним представником свого класу, що міцно утримується серед „переслідувачів”.

Результати рейтингового дослідження засвідчують відносну стабільність складу основної групи регіонів. Ситуація з переміщеннями в основному масиві характерна, передусім, для аграрно-індустріальних та аграрних регіонів. На фоні просування на вищі щаблі рейтингової таблиці Рівненської (+8 позицій), Хмельницької (+5) та Черкаської (+4) областей прослідковується зворотній процес – переміщення донизу Івано-Франківської (на 4 пункти), Чернігівської, Тернопільської та Волинської (усі – на 2 пункти) областей.

Продовжуючи думку щодо оцінки людських ресурсів, не можна не назвати слабких представників цього напрямку з-поміж українських регіонів. Стабільно найгіршими залишаються позиції двох регіонів Донбасу – Донецчини та Луганщини. Як у 2003, так і в 2004 рр. ці області посідали два останні місця в частковому рейтингу. При цьому Донецька область у 2004 році потіснила свого сусіда з передостаннього місця, посівши таким чином 25-ту позицію.

Статус аутсайдерів міцно закріпився за Херсонською та Житомирською областями. Обидві області вже другий рік поспіль посідають відповідно 25-ту та 26-ту сходинки рейтингу. За рейтинговим балом у 2004р. ці регіони помітно відстають від ще одного аутайдера – Сумської області, утворивши при цьому своєрідний „хвіст”. Сумщина у підсумку є найслабшим регіоном з індустріально-аграрною структурою економіки, значно поступаючись Миколаївській області, що має таку саму економічну структури, однак посідає 13-ту позицію в рейтингу.

Узагальненою характеристикою рівня розвитку підприємницького сектору є рейтинговий бал по групі „Підприємництво та місцева влада”. Під таким кутом зору найбільш успішні регіони у сфері підприємництва зазвичай посідають високі позиції в підсумковому рейтингу інвестиційної привабливості. Серед них переважають регіони з індустріальною або індустріально-аграрною орієнтацією економіки, зокрема Харківська (2-а сходинка у частковому рейтингу), Одеська (3-я), Дніпропетровська (4-а), Київська (5-а), Донецька (6-а) та Полтавська (7-а) області.

Серед індустріально-аграрних регіонів України беззаперечним лідером є Одеська область. Очевидною є реалізація конкурентних переваг Одещини зважаючи на зорієнтованість у бік сфери послуг: розвиток портових потужностей, курортного потенціалу тощо. Впродовж останніх двох років у середині таблиці Рейтингу закріпилася Чернівецька область – локальний лідер серед типово аграрних регіонів. До активу області можна занести 6-е місце в рейтинговій оцінці людських ресурсів.

Рівненська область найвідчутніше покращила своє становище по двох групах Рейтингу: економічному розвитку (+8) та людським ресурсам (+10). У першому випадку це обумовлено відносно кращим фінансовим станом підприємств (низька частка збиткових підприємств), середньодушовим обсягом інвестицій в основний капітал, вищим питомим приростом прямих іноземних інвестицій у порівнянні з 2003 роком. У сфері людських ресурсів область має завдячувати помірно високим показникам забезпеченості населення легковими авто, економічної активності та низькій питомій вазі працівників, яким не виплачено зарплату.

Окремо варто розглянути специфіку аграрних та індустріальних регіонів України в контексті Інвестиційного рейтингу. Як показують результати дослідження, серед усіх типів регіональних економік саме аграрні регіони мають найнижчий середній бал по групі показників „Економічний розвиток”. **Див. додаток Л.** Частковий бал окремих аграрних регіонів у групі економічного розвитку різниться незначною мірою. Звідси – середній бал може бути

адекватною характеристикою в цілому слабких позицій аграрно-зорієнтованих областей України – Волинської, Кіровоградської, Херсонської, Тернопільської та Чернівецької.

Водночас, з точки зору людських ресурсів, позиції аграрних регіонів загалом кращі, ніж у групі індустріальних регіонів (без урахування міста Києва). Втім, деяке переважання аграрних областей за оцінкою людських ресурсів над індустріальними не здається таким очевидним з огляду на деяке на деяке розшарування балів окремих областей як у межах аграрно-, так й індустріально-зорієнтованих. Якщо в активі Чернівецької області – лідера інвестиційного рейтингу серед аграрних регіонів – 6-е місце у згаданій групі рейтингу виглядає більш переконливо, то низькі бали Донецької та Луганської областей суттєво контрастують з балами решти індустріальних регіонів.

Більшість аграрно-індустріальних регіонів за рейтинговим балом опинилися в основному масиві рейтингової таблиці, за винятком Закарпаття, що замикає коло „переслідувачів”, а також аутсайтери Житомирської області.

Найбільші відмінності серед регіонів з такою структурою регіональної економіки простежуються по групах показників „Підприємництво і місцева влада” та „Розвиток інфраструктури”. Якщо, скажімо, Черкаська область входить у першу десятку за частковим рейтингом у сфері підприємництва, то Івано-Франківська область перебуває на останньому місці. Позиції Закарпаття та Житомирщини виглядають діаметрально протилежно по групі інфраструктурного розвитку – відповідно 5-е та передостаннє місце. Своєрідний розрив між Закарпаттям і Житомирщиною утворився і по групі економічного розвитку.

Як вже зазначалося вище, українські регіони різняться за структурою своєї економіки та масштабами економічної діяльності. Обидві ці характеристики змушують обережно ставитись до порівнянь, скажімо, Донецької та Тернопільської областей. Саме задля забезпечення адекватніших висновків за результатами Інвестиційного рейтингу, експертами Інституту Реформ розраховується Динамічний рейтинг (Див. додаток М), що дає узагальнену

оцінку змін ключових показників соціально-економічного розвитку певного регіону за 12 місяців 2004 р. Тобто, крім кількісного виміру поточного стану регіональних економік, проводиться порівняльний аналіз показників динаміки розвитку регіонів протягом року. На основі розрахунку індивідуальних значень зростання окремих економічних характеристик та їх зведення за формулою середньої геометричної було визначено інтегральний індекс економічного зростання регіонів.

Індекс розраховується на основі 15-ти показників, що характеризують економічну складову діяльності регіону і подані або у фактичних цінах, або у формі індексів зміни явища по відношенню до минулого періоду. Тобто рейтинг має динамічний, а не статистичний характер. Отримані результати можна порівнювати з результатами Інвестиційного рейтингу регіонів, але шукати їх повну відповідність недоцільно, оскільки ми розраховуємо прирости найважливіших економічних показників рейтингу. Зрозуміло, що хоча економічний розвиток має значний внесок у інвестиційну привабливість регіонів, проте він не є вирішальним фактором вибору регіону для інвестування.

Дані результати показують, що відбувається поступове нарощення економічних процесів в усіх регіонах України. Зростання охопило навіть слабозвинені та депресивні регіони, причому темпи зростання у цих регіонах є вищими, ніж в інших регіонах.

Таким чином, у 2004 році відбулися помітні переміщення в розподілі регіонів за індексом зростання (Динамічний рейтинг). Найбільшою мірою прискорилися у динаміці зростання Кіровоградська, Запорізька, Херсонська і Луганська області. Кіровоградщина зробила відчайдушний „стрибок” одразу з 16-го місця на 1-е, Запорізький регіон завдяки поліпшенню динамічних характеристик піднявся на 14 сходинок вгору (з 23-ї на 9-ту позицію), Херсонська – з 25-го місця на 12-е, а Луганщина – з 17-го місця на 5-е. У Запорізькій області зафіксовано один з найвищих по Україні показників зростання введення в експлуатацію житла. Для Херсонської області характерне

зростання товарного експорту у півтора рази, що особливо контрастує з найбільшим його скороченням серед регіонів України за підсумками 2003 року.

Лідерство у Динамічному рейтингу закріпилося за Кіровоградською, Закарпатською областями та містом Київ. Лідерство Кіровоградської області у Динамічному рейтингу пояснюється передусім високою динамікою зростання інвестицій в основний капітал (у 1,7 рази), залучення іноземних інвестицій (+83%), двохкратним збільшенням обсягу товарного експорту, а також зростанням обсягу виконаних підрядних робіт (+66%).

Динамізм регіональної економіки Закарпаття обумовлений подвійним збільшенням довгострокових банківських кредитів та обсягу підрядних робіт на 54%. Зазначимо, що область вже другий рік поспіль перебуває на верхівці Динамічного рейтингу. Одними з найвищих за цей період (2003-2004 рр.) є темпи скорочення армії безробітних, зростання депозитів населення, а також приросту промислового виробництва.

Серед найвпливовіших факторів динаміки м. Києва особливо вирізняються темпи зростання реалізованих послуг населенню (+67%), довгострокових кредитів банків (+56%) та інвестицій в основний капітал (+51%).

Отже, динамічні показники регіонів певною мірою дозволяють пояснити позиції регіону в Інвестиційному рейтингу або ж його переміщення у рейтинговій таблиці за певний проміжок часу. Досвід попередніх років підтверджує припущення про те, що збереження високих динамічних показників впродовж кількох років з високою ймовірністю може забезпечити поліпшення позиції регіону в Інвестиційному рейтингу.

Отже, природним середовищем для ефективної іноземної інвестиційної діяльності є ринкова економіка з притаманними їй розвинутими нормативно-правовими та економічними регуляторами і відповідною інфраструктурою. Таке середовище в Україні лише починає формуватися, до того ж ринкова переорієнтація економіки відбувається в складному сплетенні політичних та соціально-економічних процесів.

Розглянемо найістотніші етапи розвитку та особливості ключових сегментів середовища іноземної інвестиційної діяльності в Україні, а саме:

1. політико-правове середовище;
2. економічне середовище;
3. соціально-культурне середовище;
4. інституціональне та інфраструктурне середовище.¹²⁴

Необхідними умовами **політико-правового середовища** для розвитку іноземної інвестиційної діяльності слід розглядати:

- політичну стабільність;
- позитивне ставлення до іноземних інвестицій;
- наявність нормативно-правових регуляторів, їх надійність і доступність, а також передбачуваність змін.

Рівень політичної стабільності в Україні залежить, з одного боку, від масштабів і темпів політичних та економічних перетворень у контексті створення демократичної правової держави з соціально орієнтованою ринковою економікою, а з іншого від комплексу зовнішніх чинників, які пов'язані насамперед з розпадом СРСР та зниженням загального політичного іміджу нашої держави. На сьогодні можна говорити про незворотність політичного (незалежність) та економічного (ринок) вибору українського народу, хоча повного політичного консенсусу в суспільстві ще не досягнуто.

Як показує практика, процеси здобуття державної незалежності колишніми союзними республіками були пов'язані з конфліктами територіального, національно-етнічного та соціального характеру. На тлі цих подій становлення державності України відбувалося в обстановці відносної політичної стабільності. Ставлення до іноземних інвестицій в Україні загалом позитивне. Тепер акцент переноситься на вирішення практичних питань обсягів, сфер застосування, строків та умов таких інвестицій. Досить

¹²⁴ Міжнародна інвестиційна діяльність: Підручник / Д.Г.Лук'яненко, Б.В.Губський, О.М.Мозговий та ін.; За ред. д-ра екон. наук., проф. Д.Г.Лук'яненка. – К. КНЕУ, 2003. – 387с., С.215-263.

гострі дискусії стосовно „експансії” іноземних корпорацій на інвестиційному ринку України, проблем взаємодії з Міжнародним валютним фондом мають або суто науковий, або вузький політизований характер і суттєво на стратегію інтернаціоналізації економіки не впливають. Інша справа, що ця стратегія повинна бути обґрунтованішою і послідовнішою, забезпечувати гарантії національної політичної та економічної безпеки.

На сьогодні актуальними для іноземних інвесторів є не стільки політичні ризики націоналізації чи експропріації, скільки ризики через нестабільність владних (виконавчих) структур або введення надзвичайної економічної ситуації (трансфертні ризики), а також від наявної корупції.

У формуванні правового забезпечення іноземної інвестиційної діяльності в Україні слід розрізняти чотири етапи¹²⁵:

1 етап: Прийняття та дія законодавчих актів, що регулювали створення та діяльність спільних підприємств (СП) на території СРСР протягом 1987 – 1989 рр. Ці законодавчі нормативні акти зарубіжними інвесторами та експертами оцінювались в цілому позитивно і створювали достатньо високий динамізм спільного підприємництва в ті роки. Проте нестикування окремих актів та норм аж до взаємовиключення, їх дублювання та коригування при проходженні з верхніх рівнів управління до нижніх, недоступність частини нормативних актів для західних бізнесменів через не розвинутість оперативно-інформаційних засобів, непослідовність у питаннях оподаткування свідчили про половинчастість прийнятих законодавчих рішень.

2 етап: Розробка та прийняття нових актів паралельно на союзному та республіканському рівнях протягом 1990 – 1991 рр. Закони та відповідні норми, які приймалися, мали тимчасовий характер і відображали не так об'єктивні закономірності, як особливості перехідного періоду.

¹²⁵ Міжнародна інвестиційна діяльність: Підручник / Д.Г.Лук'яненко, Б.В.Губський, О.М.Мозговий та ін.; За ред. д-ра екон. наук., проф. Д.Г.Лук'яненка. – К. КНЕУ, 2003. – 387с., С.217-223.

3 етап: Вироблення і законодавче закріплення парламентом України надійних нормативно-правових регуляторів зовнішньоекономічної діяльності та спільного підприємництва протягом 1991 – 1992 рр. Особливо слід згадати Закон України „Про іноземні інвестиції”, „Про зовнішньоекономічну діяльність”, „Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон”, „Про підприємство”, „Про господарські товариства”, можна було говорити про сформованість загальної концепції регулювання іноземної інвестиційної і підприємницької діяльності в Україні, основні принципи якої відповідають загальновизнаним у світовій господарській практиці.

4 етап: Коригування законодавчих основ режиму іноземного інвестування декретами Кабінету Міністрів України наприкінці 1992 р. та у 1993 – 1996 рр. Вжиті на цьому етапі заходи стосуються основних умов іноземного інвестування: статусу підприємств з іноземними інвестиціями; видів іноземних інвестицій, порядку та терміну їх реєстрації; оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями; можливостей та умов реінвестування; режиму використання валютних коштів; порядку та умов експортно-імпортової діяльності; митного оподаткування; державних гарантій іноземним інвесторам.

В цілому ж, на практиці, ситуація характеризується постійною зміною „правил гри”. У процесі непослідовної стосовно іноземних інвесторів законодавчої роботи набувають сили закони спеціальної компетенції, спрямовані на уточнення і деталізацію базових законів із взаємосуперечливими положеннями. Особливо це стосується податкового і валютного законодавства із тенденцією до введення більш жорстких норм. Показовим є положення спільних підприємств, котрі протягом останніх років багаторазово отримували і втрачали значні податкові пільги. Це не тільки дестимулювало нові інвестиції, але й негативно впливало на окремі сегменти національного ринку.

Для іноземних інвесторів законотворчий процес є нетранспарентним і не прогнозованим, вони не можуть адекватно реагувати на факти неналежного або навіть невірнього виконання законодавства офіційними особами.

Для усунення негативних тенденцій і стимулювання іноземного інвестування в економіку України доцільно вдатися до комплексу загальних і спеціальних заходів, орієнтуючись на такі принципи:

- незмінність (стабільність) основних законодавчих положень щодо умов іноземного інвестування; диференційований підхід до податкових та інших пільг іноземним інвесторам з огляду на обсяги іноземних інвестицій, види, форми і сфери інвестування та з урахуванням відповідних пріоритетів розвитку економіки України;
- надійне, доступне та оперативне організаційне та інформаційно-методичне забезпечення залучення і здійснення іноземних інвестицій.

Незавершеність і непослідовність проведення ринкових перетворень – основний стримуючий чинник у формуванні сприятливого щодо іноземної інвестиційної діяльності **економічного середовища**. Принципове значення мають проблеми власності, тісно пов'язані з порядком, масштабами і темпами приватизації.

Програма приватизації, яка була прийнята 1992 р., передбачала активну участь іноземних інвесторів у цьому процесі, їм надавалась можливість брати участь у придбанні власності державних підприємств (до 15% фонду державного майна). З метою заохочення іноземних інвесторів до участі у приватизаційних процесах Указом Президента України запроваджено національний режим участі іноземних інвесторів у приватизації.

Загалом за 1992 – 1998 рр. було приватизовано понад 60 тис. об'єктів і на сьогодні їх питома вага у загальній кількості становить більше ніж 80%. Вартість основних фондів і нематеріальних активів підприємств, що змінили форму власності, сягає понад 32% їх загальної вартості. На приватизованих підприємствах на сьогодні працює 3,5 млн. осіб, або близько 25% загальної

кількості працюючих у галузях економіки України. В промисловості питома вага продукції, виготовлена приватизованими підприємствами, становить 53 % загальних обсягів виробництва. У країні практично створений вагомий недержавний сектор економіки, а його питома вага у виробництві і сфері обігу унеможлиблює реставрацію адміністративно-командної економічної системи.

Однак, на думку фахівців та експертів, результатом завершеної *масової сертифікатної приватизації*, стало розпорошення власності, формування власника, заінтересованого скоріше у консервації неефективного виробництва, ніж в його перебудові і залученні інвестицій. Особливо це стосується приватизованих підприємств – монополістів. За умов відсутності конкуренції вони стають неефективними, оскільки, маючи високі рентні доходи, підприємці заінтересовані в контролі, а не в інвестиціях та інноваціях, в тому числі іноземних. У ході приватизації монополій дуже важко запобігати корупції, „тінізації” економіки тощо.

Відродженню інвестиційної діяльності сприятиме перехід до грошової форми приватизації і початок приватизації великих підприємств на конкурсній основі. Основою сучасної стратегії у цій сфері є пошук відповідального інвестора, для котрого створюються належні умови викупу цілісного майнового комплексу чи контрольного пакета акцій підприємств стратегічного значення або підприємств-монополістів.

Особливостями програми приватизації, запропонованої з 2000-го р., важливими як для вітчизняних, так і для іноземних інвесторів, є:

- орієнтація не просто на *стратегічного інвестора*, а на *інвестора промислового*, тобто такого, що виробляє продукцію, виконує роботи чи надає послуги, аналогічні відповідному підприємству, що приватизується. За оцінками фахівців, такими інвесторами реально можуть виступати переважно зарубіжні транснаціональні структури або об'єднання за участю вітчизняного та іноземного капіталу;

- продаж максимально об'єднаних пакетів акцій (75 – 98%) на

міжнародних тендерах через радників (вітчизняних та іноземних), тобто зрозумілими для іноземних інвесторів методами.

Вирішальне значення для залучення іноземних інвесторів має податкова політика приймаючої країни. Перебуваючи фактично у національному режимі господарської діяльності, іноземні підприємці відчують на собі крайню нестабільність і недосконалість податкової системи: численні зміни і поправки до існуючих законів; відсутність єдиної законодавчої та нормативної бази оподаткування; багаточисельні нормативні документи та невідповідність законів і підзаконних актів, які регулюють податкові відносини; наявності законів, які стосуються інших галузей права, але торкаються питань регулювання податкових відносин; існування правових прогалів; відсутність достатніх правових гарантій для учасників податкових відносин.

Головним принципом і напрямом діяльності відповідних державних структур протягом тривалого часу було здійснення значного податкового навантаження на суб'єктів підприємницької діяльності та посилення адміністративного контролю за сплатою податків і зборів. При цьому не враховувалося, що дохід, який отримує держава внаслідок збільшення податкового тиску та адміністративного контролю менший, ніж економічний збиток, який завдається такими діями господарюючим суб'єктам.

Намагаючись вирішити проблему податкового тиску та надмірного адміністративного контролю, господарюючі суб'єкти переносять відносини між споживачем та виробником, а також свої доходи у „тіньовий” сектор економіки, величина якого, за різними підрахунками, становить від 45-40% до 55-60% валового внутрішнього продукту. Результатом цього стає недотримання державою частини податкових надходжень та намагання компенсувати це знову за рахунок введення нових податків та зборів. Але збільшення податкового навантаження означає або банкрутство платників податків, або знову ж, причому значно більшою мірою, їх відхід до „тіньової” економіки.

Кардинально змінити ситуацію можна лише шляхом докорінного реформування системи оподаткування в напрямках:

- зменшення оподаткування до рівня, який би стимулював і захищав вітчизняне виробництво;
- звільнення від оподаткування частини прибутку, використаної для розвитку виробництва, освоєння виробництва і запровадження нової техніки, на проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок, поповнення обігових коштів підприємств;
- суттєвого спрощення податкової системи.

Специфічною для іноземних інвесторів є проблема подвійного оподаткування, котра вирішується шляхом укладення відповідних міжнародних угод. Особливе значення для розвитку іноземного інвестування в Україні має становлення національної валютно-фінансової системи. Гарантії здійснення платежів та репатріації прибутку залежать насамперед від інфляційної та валютної політики приймаючої країни. На сьогодні першочерговою є проблема стабільності гривні і створення умов для ефективного функціонування грошового, кредитного і валютного ринків.

У процесі формування **інституціонального середовища**, яке сприяє іноземному інвестуванню, Україна, з одного боку, поступово долає відірваність від міжнародних економічних структур, а з іншого – досить інтенсивно розвиває внутрішні адміністративні та ринкові саморегулювні інститути для забезпечення ефективної іноземної інвестиційної діяльності.

Безпосередньо функції регулювання іноземного інвестування виконують Адміністрація Президента України, Кабінет Міністрів, Міністерство економіки, Міністерство фінансів, відповідні підрозділи інших міністерств і відомств та обласних (міських) державних адміністрацій. Показовими є спроби створення спеціальних інститутів: певний час діяло Агентство з міжнародного співробітництва та іноземних інвестицій, яке було трансформовано у Національне агентство реконструкції і розвитку, а потім ліквідоване. З метою запобігання спорів між іноземними інвесторами та

органами виконавчої влади і місцевого самоврядування, сприяння оперативному поза-урядовому врегулюванню суперечок Указом Президента України у 1997 р. утворено Палату незалежних експертів з питань іноземних інвестицій як постійно діючий консультативно-дорадчий орган.

Значну роботу з акумуляції і ефективного використання великих іноземних інвестицій виконує Український державний експортно-імпорتنний банк. Розширюється діяльність Торгово-промислової палати, інтенсифікується робота науково-дослідних інститутів міжнародного профілю, формується мережа фірм та організацій, які надають методичну, консультаційну та практичну допомогу веденню міжнародного інвестиційного бізнесу на території України.

Вирішальний вплив на розвиток іноземного портфельного інвестування справляє інституціоналізація національного фондового ринку, котрий у процесі становлення пройшов два етапи. *Перший етап* – з 1991 р. по 1994 р. Незважаючи на те, що саме у 1991 р. було дано законодавчий „старт” розвитку фондового ринку України у зв'язку з прийняттям ключових законів стосовно діяльності акціонерних товариств та випуску і обігу цінних паперів (Закони України „Про господарські товариства”, „Про цінні папери і фондову біржу”), цей етап характеризується вкрай низькими темпами розвитку фондового ринку. Насамперед це пов'язано з повільними темпами приватизації, повною відсутністю необхідної інфраструктури, недостатньою правовою урегульованістю питань, пов'язаних з його функціонуванням. Практично був відсутній вторинний ринок цінних паперів. Суттєвим недоліком першого етапу стала відсутність системи обліку прав власності на цінні папери. Розпорошеність функцій між різними державними органами щодо регулювання фондового ринку не дозволяла повною мірою забезпечувати процес його гармонійного розвитку, досягнення цілісності та прозорості, поступового інтегрування у світові фондові ринки.

Другий етап – з 1995 р. по 1999 р. Він характеризується значним кількісним та якісним зростанням фондового ринку України, каталізатором

чого можна вважати два моменти: прискорення темпів приватизації та створення державної системи регулювання фондового ринку, насамперед Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦГІФР), визначення та розподіл повноважень щодо регулювання фондового ринку серед інших державних органів. Законодавчо було визначено принципи та шляхи розвитку ринку цінних паперів.

Основними результатами другого етапу розвитку фондового ринку України можна вважати створення дієвої системи нагляду за дотриманням законодавства на ринку цінних паперів, створення системи реєстрації прав власності на цінні папери та системи розкриття інформації про емітентів і професійних учасників ринку цінних паперів.

Незважаючи на певний прогрес у розвитку фондового ринку, залишається цілий ряд невирішених проблем, серед яких можна виокремити: недостатність законодавчого забезпечення, низький технологічний рівень функціонування ринкової інфраструктури, недостатня прозорість діяльності емітентів та професійних учасників фондового ринку, низький рівень корпоративної культури, недостатній рівень знань з питань фондового ринку більшої частини населення тощо.

Із зростанням обсягів інвестування в економіку України, необхідністю належного обслуговування інвестиційних процесів та забезпечення належного захисту прав інвесторів, а також у зв'язку із закінченням масової приватизації фондовий ринок повинен перейти у новий етап свого розвитку. Необхідність прискорення економічних реформ в Україні, активізації залучення та раціонального розміщення інвестиційних ресурсів на конкурентних засадах, вдосконалення обігу цінних паперів та забезпечення захисту прав інвесторів на фондовому ринку вимагає зосередження уваги на таких напрямках розвитку вітчизняного ринку цінних паперів:

- удосконалення системи захисту прав інвесторів;
- підвищення ролі державного регулювання ринку цінних паперів, розвиток нормативно-правової бази;

- розбудова інфраструктури фондового ринку;
- розвиток системи організованої торгівлі;
- удосконалення діяльності інститутів спільного інвестування;
- удосконалення механізмів корпоративного управління.

Сприяти інтенсифікації іноземної інвестиційної діяльності або створювати додаткові перешкоди її розвитку здатна **загальна інфраструктура**, котру потребують інвестори для реалізації своїх проєктів. Так, високі транспортні видатки завдають шкоди інвестиціям у промислових галузях, що орієнтуються на експорт. З огляду на багатоманітність пропозиції та якість обслуговування послуги в сфері телекомунікацій помітно відстають від очікуваних. Держава пропонує низку послуг щодо базисного забезпечення в сферах охорони здоров'я, освіти та транспорту, а також дотримання правопорядку та законності. Якщо їх розглянути у співвідношенні з видатками (податки, виплати, митні збори, корупція), то порівняно з іншими східноєвропейськими країнами Україна є вкрай непривабливою. Зокрема, податковий тягар майже на 50% більший, ніж у державах з подібним ВВП на душу населення. Трапляється, що подібна роль оферента послуг набуває спотвореного характеру. Так, від багатьох іноземних інвесторів місцеві органи влади вимагали „добровільної” участі у розбудові державної інфраструктури, зокрема будівництва доріг, мостів, пожежних станцій або диктують куди саме вкладати кошти інвестору, тощо.

Не викликає сумніву той факт, що формування сприятливого для міжнародного інвестиційного бізнесу **соціально-культурного середовища** та його складових тісно пов'язане і багато в чому визначається змінами в політико-правовому, інституціональному та економічному середовищах. Так, розвиток форм власності, роздержавлення і приватизація сприяють пожвавленню підприємництва, безпосередньо включають у сферу економічних відносин особистий інтерес. Розвиток прогресивних організаційних структур управління та розпад бюрократичної командно-адміністративної системи допомагають подолати інерційність

господарського мислення. Водночас потрібні спеціальні зусилля з боку держави та її інститутів, спрямовані на формування ринкової економіки в цілому та відповідного соціально-культурного середовища. По-перше, найважливіше для України завдання – розробити адаптований до умов української ментальності механізм реалізації прийнятих законодавчих актів. По-друге, одночасно з цим формувати позитивну громадську думку, посправжньому готувати людей до нових економічних умов життя, максимально використовуючи засоби масової інформації та, що особливо важливо, реформуючи всю систему народної освіти.

Отже, впроваджуючи політику на активізацію іноземного інвестування, Україна, як й інші країни з перехідними економіками, стає об'єктом аналізу щодо потенціалу й ризику іноземної інвестиційної діяльності. *Інвестиційний потенціал* (об'єктивні, переважно кількісні умови інвестування) та *інвестиційний ризик* (переважно якісні політичні, економічні та соціальні характеристики приймаючої країни, які свідчать про ймовірність втрати інвестицій чи доходу від них) визначають **інвестиційний клімат**.

Традиційно проведення експертно-аналітичного оцінювання інвестиційного клімату пов'язане з виведенням інтегрального показника ризику та відповідним ранжуванням країн шляхом визначення їх інвестиційного рейтингу через аналіз факторів політичного, економічного, соціально-культурного, інституціонального середовищ, ресурсів та інфраструктури. Деталізація факторів, їх компонування, методи їх кількісної та якісної оцінки залежать від цілей та конкретних завдань тієї чи іншої інформаційно-аналітичної системи.

Найвідомішими авторитетними системами оцінок інвестиційного клімату є рейтинги Institutional Investor, Euromoney та BERI.¹²⁶

Рейтинг *Institutional Investor* – це насамперед рейтинг (оцінка) кредитоспроможності країн. Він складається за участю експертів 100 провідних міжнародних банків. Такі оцінки робляться кожних півроку за

¹²⁶ www.ir.org.ua.

комплексним показником, що враховує різні аспекти і параметри платіжної спроможності та інвестиційної привабливості 135 країн.

Рейтинг *Euromoney* базується на дослідженні трьох груп індикаторів: 1) ринкових – 40%; 2) кредитних – 20%; 3) політико-економічних, які включають політичний ризик, економічне становище та прогноз економічного розвитку, – 40%.

При формуванні рейтингу в інформаційній системі *BERI (Business Environment Risk Index)* оцінюються політична стабільність, ставлення до зарубіжних інвестицій, націоналізація, девальвація, платіжний баланс, бюрократичні питання, темпи економічного зростання, можливість реалізації угод, витрати на заробітну плату, продуктивність праці, інфраструктура, умови коротко – та довгострокового кредитування (**Див. додаток Н**).

Національні рейтинги інвестиційного клімату періодично публікують провідні економічні журнали (Fortune, The Economist), авторитетні експертні агентства (Moody's, Standart and Poor, IBCA). У дослідницьких цілях використовуються інші (більш вузькі чи розширені) експертно-аналітичні та прогностичні системи.

Для більшості країн (особливо великих і тих, що мають федеративний устрій) актуальними і практично значущими для інвестора є оцінки інвестиційного клімату (інвестиційної привабливості) регіонів. Напрацьовано різні методичні підходи і відповідний інструментарій такої оцінки. Розроблена оригінальна методика з поєднанням статистичного і експертного підходів. Інтегральний рейтинг кожного регіону розраховується: а) у розрізі ресурсно-сировинних, виробничих, споживчих, інфраструктурних, інтелектуальних, інституціональних, інноваційних складових інвестиційного потенціалу; б) за рівнем інвестиційного ризику, що включає економічну (тенденції економічного розвитку), політичну (поляризація політичних симпатій населення), соціальну (рівень соціальної напруженості), екологічну (рівень забруднення природного середовища) та кримінальну (рівень злочинності) складові. Характерно, що в цілому збігаються рейтинги

інвестиційної привабливості, розраховані окремо для національних та іноземних інвесторів. Інакше кажучи, якщо регіон є привабливим для внутрішнього інвестора, то він, як правило, є привабливим і для іноземного інвестора, і навпаки.

Одна з перших комплексних методик оцінки інвестиційної привабливості регіонів України розроблена під керівництвом І. А. Бланка. Вона передбачає ранжування регіонів (областей) за п'ятьма синтетичними (узагальненими) показниками з урахуванням їх значущості:

1) рівень загальноекономічного розвитку регіону (7 аналітичних показників) – 35%;

2) рівень розвитку інвестиційної інфраструктури регіону (5 аналітичних показників) – 15%;

3) демографічна характеристика регіону (4 аналітичних показники) – 15%;

4) рівень розвитку ринкових відносин і комерційної інфраструктури регіону (6 аналітичних показників) – 25%;

5) рівень криміногенних, екологічних та інших ризиків (4 аналітичних показники) – 10%.

Показово, що за результатами оцінки найбільш інвестиційно-привабливими є провідні науково-промислові центри з розвинутою інфраструктурою – Київ і Київська область (1 місце), Дніпропетровська (2), Донецька (3), Харківська (4) та Запорізька (5 місце) області.¹²⁷

Реалізація прямих інвестицій передбачає також деталізований аналіз інвестиційної привабливості окремих галузей економіки, підприємств та конкретних об'єктів. Порівняльна оцінка інвестиційної привабливості галузей проводиться, як правило, з попереднім їх укрупненим групуванням згідно з прийнятою у сучасній статистиці методологією. Найважливішим узагальнюючим показником при цьому є рівень прибутковості (рентабельності) інвестицій у довгостроковому контексті. У більш широкому

¹²⁷ www.ipa.net.ua

плані аналізуються загальний рівень розвинутості галузі, інфраструктура, рівень монополізму і конкуренції, ступінь державного впливу та складність вирішувальних процедур, кваліфікація місцевих спеціалістів галузі тощо.

Зазначимо, що оцінки фінансового стану та інвестиційної привабливості підприємств країн з перехідними економіками актуалізуються в процесі їх приватизації з участю іноземних інвесторів. Поряд з традиційним аналізом ліквідності та оборотності активів, фінансової стійкості і прибутковості капіталу важливого значення набувають оцінки:

- балансової і ліквідаційної вартості, дисконтованої вартості грошових надходжень;
- строків і механізмів приватизації;
- структурної (організаційної, промислової, фінансової) перебудови підприємства;
- вибору моменту участі у приватизації (наприклад, до чи після структурної перебудови) тощо.

Розвиток портфельного інвестування передусім залежить від розвинутості фондового ринку. Серед індикаторів його кон'юнктури слід відзначити індекси: *Dow Jones*, що формується на основі трьох спеціалізованих індексів – промислового (розраховується на основі курсу акцій 30 найбільших промислових компаній США), транспортного (20 залізничних, авіа- і автотранспортних компаній) і комунального (15 комунальних компаній); *Standart and Poor* (відображає динаміку акцій 500 компаній, що становлять 85% загальної вартості акцій Нью-Йоркської фондової біржі); *NYSE*, *AMEX*, *NASDAQ*, *DAX*, *NIKKEI* і ряд інших європейських фондових індексів („Рейтер” – Великобританія, „Франкфурт Альгемайне Цайтунг” – Німеччина та ін.).¹²⁸

В Україні розпочато підготовчі роботи для розрахунку національного фондового індексу. На сьогодні провідні інвестиційні компанії, які активно працюють з іноземними інвесторами, розраховують власні фондові індекси.

¹²⁸ www.iie.com

Серед них: Проспект Інвест-ментс, Wood and Company, CS First Boston, Альфа-Капітал. В основу розрахунку індексу Pго-50 покладено показники 50 компаній: металургійних (16), енергетичних (4), нафтогазових (7), хімічних (10), машинобудування (5) та інших галузей (8). Індекс Wood-15 дозволяє слідкувати за ціною 15 компаній різних галузей, акції яких обертаються на Позабіржовій фондовій торговій системі (ПФТС). Свої розрахунки фондових індексів „CS First Boston” та „Альфа-Капітал” ведуть на основі статистичної вибірки у 20 підприємств. З жовтня 1997 р. вводиться офіційний ПФТС-індекс, який розраховується щоденно на основі офіційних результатів позабіржової торгівлі акціями підприємств, що пройшли 1-й та 2-й рівні лістингу.^{129,130}

Масштаби іноземної допомоги, як було показано вище, залежать від сукупності специфічних політичних, економічних і соціальних факторів і насамперед від глибини взаємодії тієї чи іншої країни з міжнародними фінансовими організаціями (наприклад, програми МВФ) та з країнами-донорами (двостороння допомога).

Аналіз інвестиційного клімату України в регіональному розрізі є принципово важливим, оскільки, по-перше, Україна має визнані науково-технологічні і промислові центри, і, по-друге – для неї характерні диспропорції в природничо-ресурсних потенціалах і рівнях економічного розвитку регіонів (областей). Масштабні іноземні інвестиції можуть або поглибити ці диспропорції, або нівелювати їх якщо проводитиметься відповідна цілеспрямована інвестиційна політика.

Відносно інвестиційної привабливості І.А.Бланк розподіляє регіони України на 4 групи:

1) пріоритетної інвестиційної привабливості (Київ і Київська область, Дніпропетровська, Донецька, Харківська, Запорізька Обл. і Автономна Республіка Крим);

¹²⁹ www.ipa.net.ua

¹³⁰ www.ir.org.ua

- 2) досить високої інвестиційної привабливості (Луганська, Львівська, Одеська, Полтавська області);
- 3) середньої інвестиційної привабливості (Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Сумська, Миколаївська, Черкаська, Чернігівська області);
- 4) низької інвестиційної привабливості (Волинська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька області).

Про галузеву специфіку інвестиційного клімату України певною мірою свідчать дані **Додатку О**.

За оцінками І.А. Бланка, найбільшу інвестиційну привабливість у довготерміновій перспективі для здійснення як реальних, так і фінансових інвестицій мають будівництво і промисловість, а серед підгалузей промисловості:

- кольорова і чорна металургія, виробництво натуральної шкіри, парфумерно-косметична, спиртова (пріоритетні);
- нафтодобувна і газова, машинобудування, цементна та інші (достатньо інвестиційно-привабливі);
- хімічна і нафтохімічна, виробництво збірного залізобетону, плодово-овочева, масло-сирова (середня інвестиційна привабливість);
- вугільна, електроенергетика, торф'яна промисловість, виробництво цукру (низька інвестиційна привабливість).¹³¹

Однак у цілому економічні національні умови для реалізації міжнародних інвестиційних програм є порівняно непривабливими. Згідно із західними оцінками, норма прибутку на вкладений капітал у будівництво заводу у Західній Європі становить 38,6%, окупність 6 років, а в Україні – відповідно 21% з 11 – річним строком.

На сьогодні, Україні досить важко конкурувати із країнами Східної Європи та СНД на міжнародних інвестиційних ринках, про що зокрема ми наголошували в попередньому питанні.

¹³¹ Бланк І.О., Гуляєва Н.М. Інвестиційний менеджмент: Підручник. –К.: КНТЕУ, 2003. – 398 с.

Загалом відмічається, що стагнація ринкових перетворень має в Україні усталений характер. Зокрема, ситуація в галузі інституціональної інфраструктури практично незмінна з 1994 р., в галузі лібералізації – з 1995р., у приватизації – з 1997 р.

За оцінками Німецької консультативної групи, складеними на матеріалах опитування менеджменту 21 зарубіжних компаній, основними перешкодами здійснення іноземних інвестицій в Україні порівняно з іншими перехідними економіками є: нестабільність законодавства, неспроможність уряду забезпечити належні умови інвестування та дотримання урядом взятих на себе зобов'язань, не розвинутість інфраструктури, незадовільний стан транспортної інфраструктури, державний контроль, залишки командної економіки, стан телекомунікаційної мережі, недостатній рівень підтримки від органів державної виконавчої влади, корупція, отримання необхідних дозволів відбирає багато часу, незадовільний сценарій економічного розвитку, труднощі з місцевими банками, відсутність розвинутої збутової мережі, ненадійність постачальників і не пунктуальність партнерів, труднощі у пошуку нерухомості, низька продуктивність праці, організована злочинність, екологічне законодавство, низький рівень якості роботи, безвідповідальність персоналу, низький рівень кваліфікації персоналу та низький рівень відданості справі.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Інвестиційний потенціал регіону: його ресурсні, інституційні та інфраструктурні компоненти

В умовах гострої економічної кризи важливого значення набуває пошук та залучення внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування для розвитку пріоритетних територій регіону. Для вирішення цієї проблеми, перш за все, необхідно створити належні умови на основі істотних змін у політиці заохочення, захисту та ефективного використання інвестиційних ресурсів (які ми розглянули вище), та проаналізувати стан територіального потенціалу Буковини, його ресурсних, інституційних й інфраструктурних компонентів.

Чернівецька область – представлена 11 адміністративними районами і 2 містами обласного значення (див. рис. 3.1.1.).

Адміністративний поділ Чернівецької області

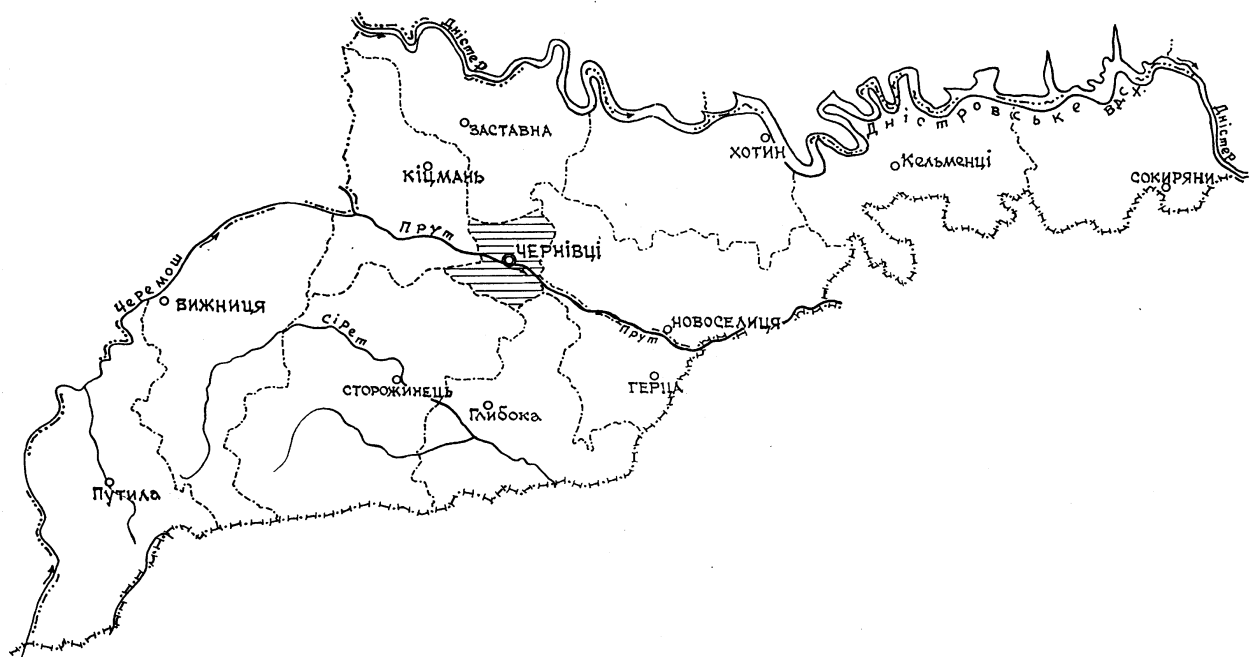

Рис. 3.1.1. Адміністративний поділ Чернівецької області

Цю територію ще називають – Буковина. Розташована на перехресті магістральних шляхів Центральної, Південної та Східної Європи, на південному заході України у передгір'ї Карпат по течії рік Дністер і Прут.

На півдні та сході проходить державний кордон протяжністю 404,4 км, в тому числі з Румунією – 226,4 км., з Республікою Молдова – 178 км. Область межує з Івано-Франківською, Тернопільською, Хмельницькою та Вінницькою областями України, займає вигідне транспортно-географічне положення, має досить щільну мережу залізниць, автомобільних шляхів, трубопроводів та ліній електропередач.

Чернівецька область – найменша область України, її площа сягає 8,1 тис.км², що складає лише 1,3% території держави. До її складу входять 11 районів, 11 міст, у тому числі 2 міста обласного підпорядкування, 8 селищ міського типу та 397 сільських населених пунктів. Область густонаселена. Пересічна густина населення тут становить 113,4 чол. на км². За кількістю населення область посідає останнє місце серед областей України, а за щільністю – третє, поступаючись лише перед такими великими індустріальними областями як Донецька, Київська¹³².

Обласний центр – місто Чернівці простягнулося уздовж обох берегів р. Прут більш як на 12 км і займає площу понад 150 кв. кілометрів.

Чернівецька область має значні трудові ресурси, багатонаціональна, тут проживають представники майже 80 національностей і народностей. У національному складі населення області переважна більшість українців, чисельність яких становить 75% від загальної кількості населення. Загальна кількість наявного населення області на 1 січня 2003 року 918,5 тис. (1,9% загальної чисельності жителів України). Чисельність сільського населення

¹³² Концепція соціально-економічного розвитку Чернівецької області на період до 2011 року, затверджена рішенням 11-ї сесії обласної ради XXIV скликання від 23 жовтня 2003 року. – 136 с., С.4.

складає 545,4 тис. чоловік (59,4% всього населення області), міського – 373,1 тис. чоловік (40,6%). Статевий склад населення характеризується переважною більшістю осіб жіночої статі: на 1000 чоловіків припадає 1136 жінок. У віковій структурі населення близько 56,9% складають особи працездатного віку, 21,2% – молодші працездатного і 21,9% – старші працездатного віку.

В області, як і в цілому у країні, останнім часом спостерігаються негативні тенденції у формуванні й використанні трудових ресурсів: смертність перевищує народжуваність, скорочується тривалість життя населення, збільшується кількість пенсіонерів у загальній чисельності населення, продовжує зростати рівень безробіття. На кінець 2001 року офіційний статус безробітних мали понад 23 тис. чол., що складало 4,3% працездатних (при середньому рівню по Україні в 4,2%). В 2002-2005 роках намітилася тенденція до зростання кількості безробітних відповідно з 4,5% до 5,9% (при середньому рівню по Україні 3,7% і 3,6%). Якщо ж порівнювати з іншими регіонами, то в гіршому стані, відносно Чернівецької області в 2001 році, були 11 областей України, де рівень офіційного безробіття складав від 4,5 до 8,1% (Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська та ін.). В 2005 році, як і в 2004 році за рівнем безробіття гірші показники за Чернівецьчину, має тільки Тернопільська область. Приховане ж безробіття в кілька разів перевищує офіційний рівень¹³³.

Аналізуючи, показники середньомісячної заробітної плати працівників по регіонах України, протягом 1999-2004 років, ми бачимо, що Чернівецька область перемістилася з 2 другого місця з кінця на 7 місце. Середньомісячна

¹³³ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2004 рік. – Чернівці, 2005. – 458с., С.431.

заробітна плата працівників Чернівецької області складає 441 грн. проти середньомісячної заробітної плати по Україні в 590 грн.¹³⁴

Область багата на природні ресурси. На території Буковини виявлено чотири нафтогазоносні родовища (Лопушнянське, Черногузьке, Красноільське, Шереметівське). Експлуатується Лопушнянське нафтове родовище. Упродовж останніх років відкрито більше десяти нафто-газо-перспективних площ у Вижницькому, Сторожинецькому і Путильському районах.

Переважаючим видом викопної сировини є будівельні матеріали (пісковики, вапняки, гіпси, глини й суглинки, піски, гравійно-галечникові матеріали). Особливості геологічної будови території області дають підстави сподіватися, що тут є значні поклади горючих копалин, руд металів, хімічної сировини. Північний схил Буковинських Карпат складений потужною товщею (місцями до 1500 м.) бітумінозних сланців. Запаси їх дуже великі. Ці сланці ще не використовуються, хоча й годяться для виробництва пального, продуктів хімічної промисловості, будівельних матеріалів.

Група металевих копалин у межах Чернівецької області представлена кількома невеликими родовищами руд чорних, кольорових і дорогоцінних металів, які не мають промислового значення. На крайньому південному заході Путильського району є невеликі родовища марганцевих руд і поліметалічних руд, до яких входять мідь, свинець, цинк та інші кольорові метали. У південно-західній частині Буковинських Карпат спостерігається золотоносне орудніння, а в алювіальних відкладах басейну р. Черемош зустрічаються виходи розсипного золота.

Регіон Чивчинських гір відзначається декількома невеликими родовищами графіту, бариту, сірки та інших нерудних копалин. Усі ці родовища, як і родовища металевих руд, розміщені у важкодоступних

¹³⁴ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2004 рік. – Чернівці, 2005. – 458с., С. 435.

віддалених місцях із складними гідрогеологічними умовами, малим вмістом корисної копалини і тому не розробляються.

З копалин хімічної сировини слід звернути увагу на фосфорити, які залягають невеликими родовищами на сході Кельменецького і на півночі Сокирянського районів, які можуть використовуватися для виробництва фосфорних добрив.

Найбільше господарське значення в Чернівецькій області належить групі будівельних корисних копалин. У верхній течії р. Білий Черемош є виходи мармуру. Він має білий або світло-сірий колір з рожевим відтінком. Запаси мармуру на території Чернівецької області ще не обчислені, але в окремих місцях його товща сягає 10-20 м. Для виробництва цементу в області можна використовувати вапняки і мергелі. Пошуків цементної сировини тут не велося, але є підстави вважати, що запаси карбонатних і глинистих порід на території Хотинського району перевищують 100 млн. тонн.

Поширеною копалиною в області є вапняки, родовища яких відомі в Кіцманському, Заставнівському, Хотинському, Кельменецькому, Сокирянському районах. Інтенсивно розробляються родовища вапняків молодого геологічного віку (юрські, крейдові, палеогенові, неогенові), які залягають порівняно неглибоко і часто виходять на денну поверхню по долинах річок і ярів. На території Чернівецької області розвідано понад 60 родовищ і відомо близько 20 маловивчених виходів вапняків на поверхню. Розвідані промислові запаси вапняків для пиляного і побутового каменю і щебеню перевищують 100 млн. м.³, а поклади вапняків, які придатні для випалювання вапна, перевищують 10 млн. тонн.

Як природний кам'яний будівельний матеріал в області широко використовуються пісковики, родовища яких відомі у багатьох місцях. В Буковинських Карпатах потужність пісковиків крейдового віку сягає 500-600 м., але розробляються лише верхні частини родовищ (10-15 м.). У

Придністров'ї (Кіцманський, Заставнівський, Хотинський райони) використовуються родовища неогенових пісковиків, які виходять на денну поверхню в долині р.Дністер та його притоків і видима потужність їх сягає – 8-10 м.. Оскільки вони перекриті потужними товщами вапняків та осадових порід, то повинні видобуватись разом. Промислові запаси пісковиків в області сягають майже 30 млн. м³.

По всій території Чернівецької області розкидані численні родовища суглинків і глин, які використовуються для виробництва цегли і черепиці. Серед відкладів неогенового віку залягають глини потужністю в кілька сотень метрів. Розробляються верхні шари товщиною 1,5-10 м., це родовища якісної сировини, яка використовується і для виробництв; керамічних виробів, а також може використовуватись і в цементній промисловості. В області зареєстровано 40 родовищ цегельно-черепичної сировини з геологічними запасами понад 60 млн. м³. Систематично розробляється 13 родовищ.

На північному заході області в Придністров'ї (Заставнівський, Кіцманський, Хотинський райони) і в Передкарпатті простягаються порівняно невеликі родовища пісків, потужність шарів до 3-5м., які можуть бути використані для виробництва скла. Найбільше поширені піски алювіального походження у заплавах р. Прут, р. Сірет, р. Черемош та їх притоків. Пісок з цих родовищ видобувається для виготовлення цементно-піщаної черепиці, як наповнювач будівельних розчинів, при виготовленні цегли. Відомо 17 таких родовищ з промисловими запасами понад 13 млн. м³.

Як наповнювач і в шляховому будівництві в Чернівецькій області використовуються гравійно-галечникові матеріали, їх родовища, розташовані в руслах річок Дністер, Прут, Черемош, Сірет та їх притоків. Запаси по 14 відомих родовищах перевищують 12 млн. м³.

Таблиця 3.1.1.

**Кількість об'єктів ЄДРПОУ по Чернівецькій області за формами
власності
(на початок року)**

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Всього	9476	10220	10679	11380	11754	12024	12445	12936
За формами власності:								
Державна	1657	1555	1442	1440	1316	1072	1043	1023
Комунальна	546	643	748	806	945	1206	1274	1354
Приватна	2444	2513	2633	2833	2916	3018	3125	10559
Колективна (господарські товариства кооперативи тощо)	5065	5468	5815	6260	6539	6693	6964	-----
Власність міжнародних організацій і юридичних осіб інших держав	33	41	41	41	38	35	39	-----

При чому, кількість створених об'єктів ЄДРПОУ в Чернівецькій області, за останні роки більше ніж ліквідованих, про що свідчить і середньорічний темп росту 1,05. Змінюється й структура об'єктів ЄДРПОУ за основними видами економічної діяльності, яка представлена на рис. 3.1.2.

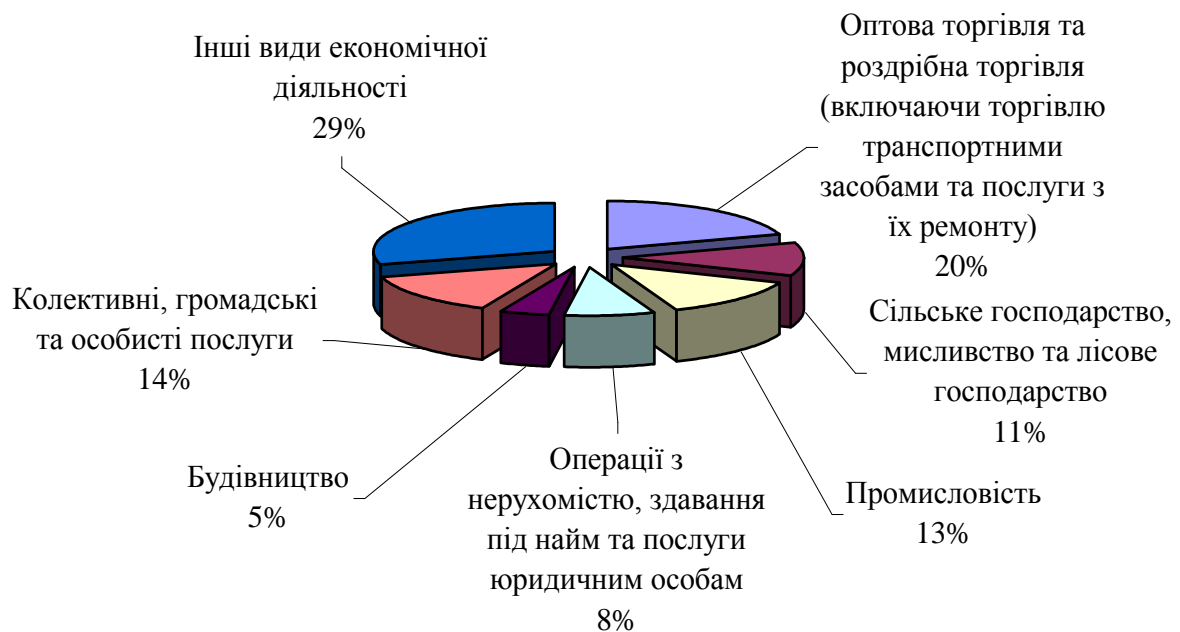

Рис.2.8 Структура об'єктів ЄДРПОУ за основними видами економічної діяльності у 2005 р.

Від продажу об'єктів, які змінили форму власності, за 2003р. одержано 3615,3 тис. грн. грошових коштів, на відміну від 2001 р., в якому отримано 2798,3 тис. грн. грошових коштів. Найзначніші обсяги надходжень отримано у 2001р. від продажу об'єктів оптової й роздрібною торгівлі, включаючи торгівлю транспортними засобами та послуги з їх ремонту – 1299,7 тис. грн., об'єктів незавершеного будівництва (622,3 тис. грн.), колективних, громадських та особистих послуг (596,1 тис. грн.), готелів і ресторанів (492,5 тис. грн.), у сфері операцій з нерухомістю, здавання під найм послуг користувачам (346,4 тис. грн.). Отримані кошти від приватизації, на нашу думку, необхідно інвестувати у виробництво товарів та надання послуг, а не витратити на покриття вузьких місць у бюджеті регіону. Однак нині існує чимало перешкод для розвитку середнього та малого бізнесу.

В умовах ринкових відносин економічний та соціальний розвиток регіону багато в чому залежить від фінансових ресурсів територіальних органів влади. Конституція України та інші законодавчі акти держави

визначили систему фінансового забезпечення регіонів, яку утворюють бюджети всіх рівнів (обласного, районного, міського, сільського, селищного) і фінансові плани підприємств та організацій всіх форм власності, розташованих на їх території. Бюджет кожного рівня – це органічна складова єдиної державної бюджетної системи, яка до цього часу функціонує за колишньою радянською схемою. Доходи регіональних бюджетів поділяються на власні й регулюючі. До власних доходів відносяться: платежі за ресурси, державне мито, доходи від приватизації, місцеві податки та збори, земельні податки та інші надходження. До регулюючих відносяться відрахування від податків: на прибуток, на додану вартість, на операції з іншими паперами, на прибутковий податок з громадян, а також бюджетні гранти – дотації та субсидії з Державного бюджету за взаємними розрахунками. У сучасних умовах має місце глибока диференціація наповнюваності бюджетів регіонів, внаслідок чого одні з них виступають донорами, інші – реципієнтами, які потребують від центральних державних органів цілеспрямованої й ефективної діяльності по вирівнюванню доходної частини їх бюджетів.

Розробка місцевих бюджетів по діючому законодавству починається з формування видаткової частини, виходячи з визначених Верховною Радою узагальнених нормативів бюджетної забезпеченості в розрахунку на душу населення. Такий порядок формування бюджетів дозволяє місцевим органам влади здійснити розрахунки отримання реальних власних доходів для покриття видатків, а при їх нестачі – обґрунтувати необхідність і обсяги трансфертів з Державного бюджету. Кількісні параметри місцевих бюджетів Чернівецької області у 1995-2004 рр. можна прослідкувати за даними додатку П ¹³⁵.

Як видно з даних додатку П, область була, протягом 1995-2000 років, регіоном депресивного стану економіки, її суб'єкти господарської діяльності

¹³⁵ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2004 рік. – Чернівці, 2005. – 458с.. С.47.

не забезпечували встановлені чинним законодавством нормативи бюджетної забезпеченості населення, і тільки в 2001 році ми бачимо зміну ситуації в кращий бік, а саме профіцит бюджету області в 4,6 млн. грн., а в 2002 році профіцит дещо знизився і складав 1,3 млн. грн. Про те, в 2003 році ми спостерігаємо різке зростання профіциту в 8,2 млн. грн. І це тільки тому, що зросли надходження від прибуткового податку з громадян та за рахунок офіційних трансфертів (відповідно 22,4% та 54,0% від загальних доходів місцевого бюджету). Протягом 2000-2003 років підприємства й організації області постійно зменшували обсяг відрахування своїх прибутків в бюджет у порівнянні з 1999 роком, а саме з 25% до 0,4%. Проте 2004 рік характеризується зменшенням профіциту до 2,9 млн. грн.

Таким чином, існуюча система фінансового забезпечення регіону не відповідає його ролі й місцю в народногосподарському комплексі країни, не створює умов для досягнення самодостатності, а отже, потребує кардинального реформування разом з усією фінансовою системою держави.

Окрім бюджетних коштів, за діючим законодавством України, в регіонах функціонують різні позабюджетні фонди, кошти яких (в тому числі й валютні) можуть використовуватися для фінансування цільових програм, збалансування бюджету збільшення розміру вкладень інвестицій і вирішення соціально-економічних, екологічних та інших проблем. У 2000 р. до таких фондів в області надійшло 247,9 тис. грн., видатки склали 231,8 тис. грн. і залишки на кінець року – +16,9 тис. грн. Фінансові ресурси позабюджетних фондів використовуються головним чином, на фінансування їх власної діяльності. Така ж майже сама картина простежується у 2001 році (надходження – 284,673 тис. грн., видатки – 276,129 тис. грн., при доходах бюджету області з трансфертами в 352,9 тис. грн., видатках – 348,3 тис. грн.), і навіть ще з більшими залишками коштів – 27141 тис. грн. У 2002-2003 роках рівень залишків продовжив намічену тенденцію до зростання, а саме склав

відповідно 28219 тис. грн. та 28394 тис. грн. Нема потреби доводити те, що існування таких фондів свідчить про недосконалість існуючої фінансової системи, створює додаткове податкове навантаження на суб'єктів підприємництва й громадян.

В економіці Чернівецької області існують (або можуть бути утворені) обмежені, але реальні фінансові джерела інвестицій, і шукати їх необхідно у комерційних банках, про це свідчать дані табл. 3.1.2.¹³⁶

Таблиця 3.1.2.

**Кошти на рахунках підприємств, організацій та населення в банках
Чернівецької області за 1995 – 2004 рр.**

Показники (млн. грн.)	1995	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Всього	36,0	44,3	44,7	53,0	87,2	156,2	242,2	58,8	523,6
У національній й валюті:									
до запитання	16,8	20,8	19,3	22,4	49,0	75,9	92,8	168,5	132,2
строкові	4,6	14,8	16,2	17,9	21,2	48,4	85,2	146,1	167,8
В іноземній валюті	14,6	8,7	9,2	12,7	17,0	31,9	64,2	144,2	223,6
до запитання	13,9	7,2	4,2	5,1	5,8	10,3	16,3	25,8	22,5
строкові	0,7	1,5	5,0	7,6	11,2	221,6	47,9	118,4	201,1

¹³⁶ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2004 рік. – Чернівці, 2005. – 458с., С.59.

Так, за даними Чернівецького обласного управління статистики, спостерігалось постійне зростання коштів підприємств, організацій та населення на депозитах комерційних банків протягом 1996-2004 років, як у національній так і в іноземній валюті. Але гроші не інвестувалися у виробництво, а використовувалися в основному з метою кредитування спекулятивних угод і у більшості випадків на валютній біржі. Причина подібного використання ресурсів у тому, що в умовах інфляції довгострокові й середньострокові інвестиції, які окуповуються за декілька років знецінюються й тому є безперспективним способом використання грошових коштів. Звідси і намагання банків перетворити ці кошти у “швидкі гроші”, які принесуть дохід “дуже швидко”.

Характеризуючи інвестиційний потенціал Чернівецької області, не можна не звернути увагу на відтворювальні процеси. Відтворення виступає, насамперед, як безперервне відновлення виробництва матеріальних благ в рамках певних виробничих відносин, а його матеріальною основою є виробничі фонди (основні й оборотні).

Спад інвестиційної діяльності в області, як і в країні в цілому, призвів до фізичного старіння і масового вибуття виробничих потужностей. За розрахунками фахівців, у результаті інвестиційної політики 80-х років більше чверті основних виробничих фондів країни були двічі та тричі з амортизовані. Масове вибуття основних фондів (в регіоні лише протягом 2000 року їх вибуло на суму – 7,9 млрд. грн.) дещо загальмувало зростання ступеня їх зносу, і все ж в області він лишився досить високим. За даними Чернівецького обласного управління статистики, у 2001р. ступінь зносу виробничих основних фондів становив 46,1%, з них у промисловості – 49,6%,

сільському господарстві – 46,3%, будівництві – 51,5%). Ступінь зносу основних засобів у 2003 році (у 2004 році) становив 46,9% (48,3%), з них у промисловості – 48,2% (50,4%), сільському господарстві – 38,3% (46%), будівництві 49,3% (44%). Як ми бачимо, ступінь зносу основних засобів дещо припинив зростати і намітилися незначні зворотні тенденції, які підтвердилися і в 2004 році^{137,138}.

Як ми можемо побачити з наведених даних у додатку Р, переважна частина виробничих засобів зосереджена у галузях матеріального виробництва та обслуговування області (близько 50%), а в невиробничій сфері – в закладах освіти та охорони здоров'я (біля 20%)¹³⁹.

При збереженні теперішнього рівня інвестицій в основний капітал (хоча, не можна не відмітити, зростання останніх за досліджуваний період: у 1999 р. – 116,6 млн. грн., у 2000 р. – 140,8 млн. грн., у 2001р. – 239,8 млн. грн., у 2002р. – 326,0 млн. грн., у 2003р. – 520,2 млн. грн., у 2004р. 655,5 млн. грн.), і темпів зносу в середньостроковій перспективі в регіоні можливе масштабне скорочення виробничих потужностей в усіх галузях економіки, що неминуче призведе до збільшення безробіття та соціальної напруженості. Динаміка зниження індексу інвестицій в основний капітал у Чернівецькій області, за останнє десятиріччя, чітко простежується на рис. 3.1.3.¹⁴⁰

¹³⁷ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2002 рік. – Чернівці, 2003. – 488с., С.81.

¹³⁸ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2004 рік. – Чернівці, 2005. – 458с., С.74.

¹³⁹ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2004 рік. – Чернівці, 2005. – 458с., С.74.

¹⁴⁰ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2004 рік. – Чернівці, 2005. – 458с., С.159.

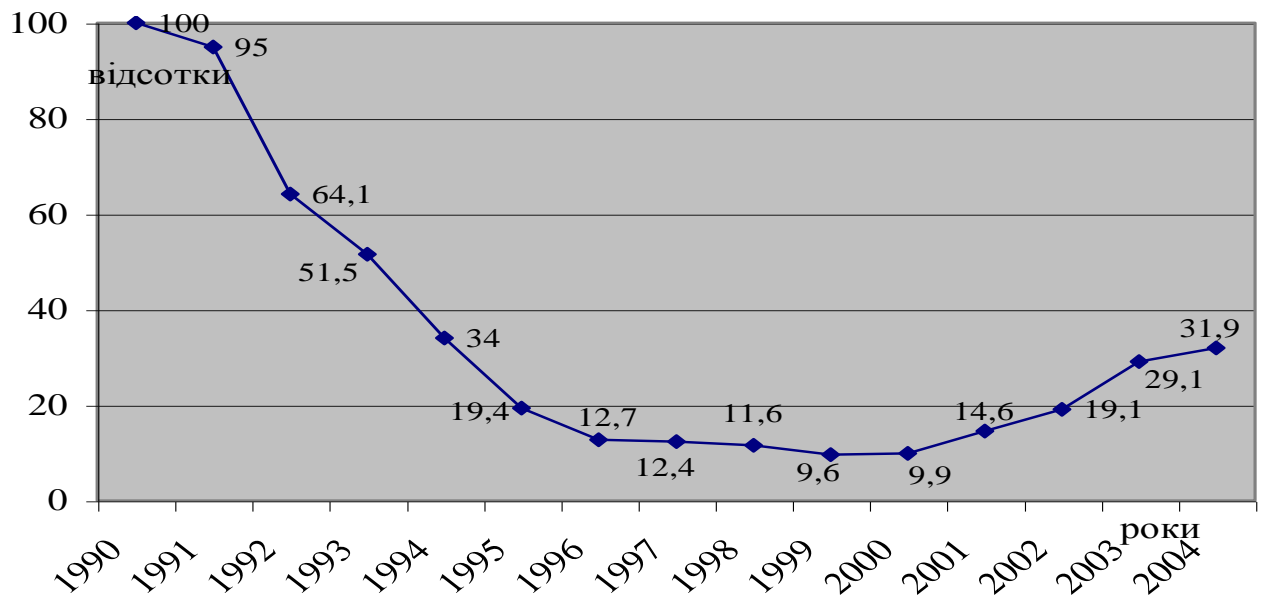

Рис. 3.1.3. Індеси інвестицій в основний капітал в Чернівецькій області за 1990-2004 роки

Виявлені нами тенденції дозволяють нам зробити висновок про те, що економічну політику в регіоні необхідно спрямовувати на перехід до інноваційної моделі розвитку економіки й досягнення інтенсивного оновлення виробничих потужностей, підвищення ефективності використання основного капіталу.

Окрім основних засобів, відтворювальні процеси у матеріальній сфері в значній мірі обумовлені забезпеченістю їх суб'єктів діяльності оборотними активами (державна статистика включає до них: товарно-матеріальні цінності, товари відвантажені й надані послуги, грошові кошти, дебітори та інші кошти). У 2000 та 2001 рр. оборотні кошти всіх галузей економіки (крім банків, малих підприємств та бюджетних установ) області становили 1211,6 млн. грн. і 1364,7 млн. грн., більш як 61% у їх структурі займали дебітори, 33% – запаси товарно-матеріальних цінностей¹⁴¹. Посилення платіжної кризи (у 2000 р. дебіторська заборгованість в регіоні досягла 746,6 млн. грн.,

¹⁴¹ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2001 рік. – Чернівці, 2002. – 438 с., С.58.

кредиторська – 918,3, а у 2001р. дані заборгованості склали відповідно 858,5 та 895,3 млн. грн.) зумовлює хронічну нестачу оборотних коштів підприємств і в останні роки залишається деструктивним фактором впливу, що перешкоджає створенню нормальних умов господарської діяльності суб'єктів підприємництва. Так, в 2002 році оборотні кошти всіх галузей економіки (крім банків і бюджетних установ) області становили 1629,7 млн. грн., і з них 543,7 млн. грн. запаси товарно-матеріальних цінностей. Якщо ж брати процентне співставлення, то 58,9% у їх структурі займали дебітори, 33,4% – запаси товарно-матеріальних цінностей.¹⁴² В 2003 році простежується майже аналогічна ситуація, а саме дебіторська заборгованість знизилася до 57,6% і запаси товарно-матеріальних цінностей до 32,4%.¹⁴³ 2004 рік характеризувався тим, що вартість оборотних активів за всіма видами економічної діяльності склали 2036,6 млн. грн., з них дебіторська заборгованість склала 53,3%, а запаси товарно-матеріальних цінностей – 35,9%.¹⁴⁴

Отже, для підвищення рівня забезпеченості підприємств обіговими коштами необхідне створення сприятливих умов для зростання прибутків у суб'єктів господарювання через скорочення податкового навантаження, зниження кредитних ставок та поступове збільшення рівня монетизації економіки.

Суспільний же поділ праці, зумовлює наявність у сфері матеріального виробництва основних та допоміжних галузей. На рівні регіону до основних відносяться ті галузі, на виробництві, продукції й послуг яких він спеціалізується, виходячи з наявності відповідних ресурсів території. Допоміжні галузі – транспорт і зв'язок, енергетичне господарство, складське

¹⁴² Статистичний щорічник Чернівецької області за 2002 рік. – Чернівці, 2003. – 488 с., С.63.

¹⁴³ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2003 рік. – Чернівці, 2004. – 460с., С.56.

¹⁴⁴ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2004 рік. – Чернівці, 2005. – 458с., С.56.

господарство, інвестиційно-будівельний комплекс, інформаційне забезпечення – обслуговують виробничу діяльність основних галузей і у своїй сукупності утворюють **виробничу інфраструктуру регіону**. Провідним же, серед галузей виробничої інфраструктури в регіоні є транспортний комплекс. До його складу входять: автомобільні, залізничні шляхи, авіалінії, нафто -, газо -, та продуктопроводи, транспортні підприємства, автозаправні станції, зручне залізничне сполучення та інші підприємства.

За даними статистики, в області протягом 2001-2004рр. експлуатаційна довжина залізничних колій коливалася в межах 413 км., довжина автомобільних доріг з твердим покриттям – 2869 км. (з них 195 км. дороги національного значення), довжина тролейбусних ліній – 81 км. Протягом 2001р. транспортні підприємства регіону (30 залізничних станцій, вокзал, кілька десятків автотранспортних підприємств – колективних і приватних, автовокзал, аеропорт та інше) забезпечили перевезення більше 110,4 млн. пасажирів, що на 9,2% більше ніж в минулому році, але відносно 1990 року це тільки 61,6%. Автотранспортними підприємствами області було перевезено 309,5 тис. т. різних вантажів, тобто 32,3% відносно 1997 року¹⁴⁵. В 2002 році дані показники погіршилися, а саме вантажооборот склав 285,6 тис. т., хоча транспорт є пріоритетним напрямком розвитку Чернівецької області. Що і підтвердилося в 2003 та 2004 роках.

Суттєвою особливістю транспортного ринку Чернівецької області є швидке зростання частки малого та середнього бізнесу як серед споживачів транспортних послуг, так і серед перевізників. Відбувається стрімке

¹⁴⁵ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2001 рік. – Чернівці, 2002. – 438 с., С.179-185.

розукрупнення транспортних підприємств, збільшення їх абсолютної чисельності, з'являються конкурентоспроможні на зовнішніх ринках транспортних послуг місцеві вантажоперевізники.

Разом з тим функціонування суб'єктів транспортної системи області свідчить, що задоволення потреб у перевезеннях, характер підготовки відправлень, розміщення клієнтури й автотранспортних підприємств характеризується розпорошеністю клієнтури й автовласників, дрібнопартійністю значної частини вантажопотоків, невідповідністю багатьох клієнтів до ефективного виконання навантажувально-розвантажувальних робіт, що в сукупності негативно впливає на організацію транспортного процесу.

Прийнявши до уваги сучасний стан і тенденції розвитку господарства області та її експортного потенціалу можна стверджувати, що найінтенсивнішого розвитку набудуть міжнародні та міжобласні перевезення, а також ті, які невідривно пов'язані з вантажоутворюючими ланками прикордонної транспортної системи. Це підтверджується стрімким зростанням кількості транспортних посередників області. В умовах інтеграції економіки України до загальноєвропейського економічного простору формування транспортних систем прикордонної Чернівецької області повинно слугувати засобом інтеграції вітчизняного транспортного комплексу до міжнародної системи транспортних комунікацій, а також бути більш ефективним інструментом вирішення соціально-економічних задач розвитку області, створення інфраструктурної бази ринкових перевезень, формування ринку транспортних послуг, який забезпечує просторову інтеграцію господарської діяльності, розвиток міжобласних та міжнародних зв'язків, комплексне раціональне використання усіх видів інвестиційних ресурсів.

Інтеграційні процеси передусім позначаються на розвитку західних прикордонних територій України, які межують і будуть межувати з ЄС. Це, у свою чергу, вимагає не просто адаптації транспортних комплексів прикордонних територій до вимог і стандартів ЄС, а розробки нових підходів до організації управління розвитком транспортних систем. Для підвищення рівня функціонування існуючих систем транспортних перевезень і пошуку шляхів їх оптимізації надзвичайно важливе значення має впровадження ефективних форм і методів організації управління ними.

Подолати негативні моменти та підняти транспорт на якісно новий рівень можна на основі інвестування коштів у створення в перспективі транспортно-логістичного центру та автотранспортного логістичного центру в його складі, який здійснюватиме ринковими важелями управління та координацію дій учасників транспортного: процесу, моніторинг транспортних послуг тощо, що в кінцевому підсумку) забезпечать просторову інтеграцію процесів транспортного обслуговування; вантажоперевезень.

Доцільно також впровадити термінальну систему доставки вантажів, яка, за світовим і вітчизняним досвідом, порівняно з існуючою забезпечить зростання виробітку рухомого складу в 1,5 рази, вдвічі скоротить час виконання заявок на перевезення, підвищить мінімум в 1,5 рази продуктивність праці в системі, зменшить собівартість одиниці транспортної роботи.

Звісно, ефективність організації та здійснення інтермодальних вантажоперевезень залежить від роботи з переобладнання перевантажувальних станцій, залізничних шляхів, терміналів, тобто відповідного світовим вимогам рівня розвитку транспортної інфраструктури

та обґрунтованої організації управління змішаними системами перевезень.

Енергетичне господарство області представлено мережею гідро- та теплових електростанцій. Серед ключових питань енергетики, якими опікується нині обласна виконавча влада, залишається питання завершення будівництва Дністровської ГЕС. За останні 5 років будівництво станції було згорнуто, тепер постановою уряду виділено необхідні кошти і з'явилися надії на те, що станція, так потрібна регіону й державі, в найближчі роки буде введена в дію.

Ефективне функціонування інвестиційно-будівельного комплексу регіону забезпечує оновлення, удосконалення відтворювальної структури основних фондів, реконструкцію, розширення та технічне переозброєння діючих промислових, сільськогосподарських, транспортних та інших підприємств виробничої, а також об'єктів невиробничої сфери. Інвестиційно-будівельний комплекс області представляють 152 будівельних підприємства, які мають статус юридичної особи. Головними показниками інвестиційної діяльності комплексу є величина вкладень в основний капітал і обсяги будівельних та монтажних робіт. У 2003р. інвестиції в основний капітал (у фактичних цінах) склали в регіоні 655,5 млн. грн. (у 2000 р. – 140,8 млн. грн., у 2001 р. – 239,8 млн. грн., у 2002 р. – 326 млн. грн., у 2003р. – 520,2 млн. грн.), обсяг будівельно-монтажних робіт – 460,0 млн. грн. (у 2000 р. – 58,6 млн. грн., у 2001 – 81,9 млн. грн., у 2002 – 122,3 млн. грн., у 2003 р. – 333,9 млн. грн.).¹⁴⁶

Отже, такими виявилися кількісні параметри інвестиційного потенціалу регіону, його ресурсні, інституційні та інфраструктурні компоненти на порозі третього тисячоліття. Є, звичайно, й узагальнюючі його оцінки, але вони відносяться ще до радянських часів. На початку 90-х

¹⁴⁶ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2004 рік. – Чернівці, 2005. – 458с., С.158.

років науковці Чернівецького університету розраховали величину, за їхнім трактуванням, "природно-ресурсного" і "сукупного ресурсного" потенціалів (останній за складовими близький до відтворювального потенціалу) регіонів України, включаючи й Чернівецьку область. За їх розрахунками, сукупний ресурсний потенціал області у 1991 р. становив 2,4 млрд. крб. (в цінах 1990 р.), в т.ч. природно-ресурсний – 0,7 млрд. крб. Це приблизно 1,3–1,5 відсотка загальнореспубліканських показників, причому по забезпеченості населення сукупним потенціалом область знаходилася на 24-му місці в країні (позаду лише Волинська область), по забезпеченості природно-ресурсним потенціалом – на 23-му місці (позаду Київська й Харківська області). У наш час таких розрахунків, на жаль, не існує. Але, аналізуючи наявні дані кількісних параметрів регіональних природних, матеріальних, інтелектуальних, інституційних та інфраструктурних ресурсів станом на кінець 2002 року, з певним рівнем достовірності можна стверджувати, що за останнє десятиріччя інвестиційний потенціал області не зріс, а зменшився (скоротився) принаймні вдвічі. Обґрунтованість такого висновку більш виразно засвідчують показники результатів функціонування відтворювального комплексу регіону, що і було розглянуто вище. Але варто зазначити, що починаючи з середини 1999-го року дані негативні тенденції по зниженню інвестиційного потенціалу регіону припинилися й почалося зростання останнього, про що свідчать зростання інвестиційної й зовнішньоекономічної діяльності, збільшення випуску продукції та надання послуг, які ми розглянемо в наступному питанні даного розділу. Зазвичай, на розвиток інвестиційного потенціалу регіону впливають науково-технічний прогрес, наявні природничо-рекреаційні, трудові та виробничі ресурси, інституційні та інфраструктурні напрями розвитку регіонального

господарства, структура спеціалізованого виробництва та інші фактори, які пов'язані безпосередньо з проведенням ефективної регіональної інвестиційної політики. Проводячи останню, регіональні органи управління повинні забезпечити:

- Створення загальних передумов розвитку виробництва товарів та послуг на інноваційній основі;
- Комплексний підхід до використання наявних ресурсів регіону у відповідності з перспективами його розвитку;
- Випереджаючі темпи нарощування мережі інфраструктурних об'єктів щодо галузей основного виробництва та оптимізацію міжгалузевих регіональних пропорцій;
- Концентрацію й спеціалізацію виробництва інфраструктурних послуг та здешевлення їх вартості;
- Проведення ефективної політики інституційних перетворень;
- Раціональне розміщення інфраструктурних об'єктів та поліпшення внутрішньо регіональних зв'язків;
- Ефективне функціонування об'єктів виробничої інфраструктури та ін.

Визначення інвестиційного потенціалу регіону необхідно при складанні цільових програм соціально-економічного розвитку тієї чи іншої території, галузі, виробництва, схем розміщення продуктивних сил, потенційних напрямків вкладання інвестицій, визначення пропорцій між розвитком основних та інфраструктурних галузей регіону на інноваційній основі та визначення параметрів розвитку останніх відповідно до завдань регіональної інвестиційної політики.

3.2. Інвестиційна активність як індикатор рівня використання ресурсних можливостей регіону

Характеризуючи та аналізуючи зміни в інвестиційному потенціалі Чернівецької області, а саме в її складових компонентах (ресурсних, інституційних та інфраструктурних) в той чи інший період ми користувалися кількісною величиною відтворювальних ресурсів, при цьому критерієм якісних характеристик ресурсних можливостей або активності регіону є величина (кількість) створюваних матеріальних і духовних благ, вкладених інвестицій, які в результаті визначають на цій основі рівень задоволення матеріальних і духовних потреб суспільства, в тому числі і потреб регіону, як структурної ланки країни, його населення. Існують різні методи обчислення виробленої суспільством за певний період часу (як правило – за рік) продукції та послуг. Зокрема, в Україні, до недавнього часу, як ми вказували вище, користувалися показниками, що обчислювалися на основі балансів народного господарства (БНГ). З проголошенням самостійності у практику економічних розрахунків почали вводитися показники, що широко застосовуються в зарубіжних країнах та міжнародній статистиці (показники системи національних рахунків, розробленої в США відомими економістами російського походження С.Кузнецем та В.Леонтьєвим). Сам по собі перехід на нову систему розрахунків є, безперечно, явищем позитивним, але їй в цілому і окремим її показникам випала доля свідчити про глибоку соціально-економічну кризу, яка охопила країну, її регіони протягом останнього десятиріччя.

Проте, наприкінці 1999 – на початку 2000 років вперше за роки реформування з'явилися ознаки макроекономічної стабілізації. У січні-вересні 2000р. ВВП зріс на 5%, а в цілому за рік – на 6%, промислове виробництво зросло на 12,9%, реальні доходи населення збільшилися на 6,2%. Що ж стосується регіонів, то на початку 90-х років в них

обраховувались величини валового суспільного продукту, виробленого національного доходу, фондів нагромадження і споживання в цілому по регіону і по галузях регіонального господарства. Так, за даними Чернівецького обласного управління статистики в 1990р. ВСП (у фактично діючих цінах) становив 4268,1 млн.крб., вироблений національний дохід – 1896,4 млн.крб., національний дохід, використаний на споживання і нагромадження – 2180,6 млн.крб. На основі аналізу цих показників науковці Ревенко А. та Романюк О. прийшли до висновку, що область відноситься до найбільш відсталих регіонів України, її природно-ресурсний і виробничий потенціали не забезпечують належного рівня соціально-економічного розвитку краю^{147,148}. А вже за виробництвом суспільного продукту на душу населення у 1990 році область посідала лише 23 місце в республіці (4548 крб., або 81,1% від середньо республіканського рівня), за виробництвом національного доходу – 22-ге місце (1896 крб., або 88,9% від середнього рівня по республіці), а за рівнем особистого споживання (величиною заробітної плати, інших форм оплати праці та доходів) – останнє, 25-е місце (217 крб. на місяць, або 81,4% від середнього по Україні рівня).

У наступні роки ринкові перетворення та проведені реформи, замінивши колишні народногосподарські плани розвитку на короткотермінові програми, орієнтовані головним чином, на вирішення поточних проблем, зумовили істотні зміни і в системі показників, якими характеризується результативність функціонування регіонального господарства. Нині, відповідно до Методичних рекомендацій Міністерства економіки, для складання проектів регіональних програм соціально-економічного розвитку введена система показників, яка включає 12 груп і серед них лише один показник результатів відтворювальної діяльності

¹⁴⁷ Ревенко А., Романюк О. Вироблений і використаний національний дохід по адміністративних регіонах України. – 1992. №8. – С. 21-32.

¹⁴⁸ Методичні рекомендації з розробки програм соціально-економічного розвитку регіону. – К., 1997. – С. 3-16.

макрорівня – ВВП, який на рівні регіону визначається виробничим методом як сума валових доданих вартостей усіх галузей виробництва та невиробничої сфери по формулі $ВДВ = ВВ - ПС$; де ВДВ - валова додана вартість, ВВ - ринкова вартість валового випуску, ПС - проміжне споживання матеріальних послуг¹⁴⁹. Аналіз даних показників на рис. 3.2.1., вказує, що в Чернівецькій області, як в цілому по Україні, продовжують розвиватися позитивні ознаки макроекономічної стабілізації в регіоні¹⁵⁰.

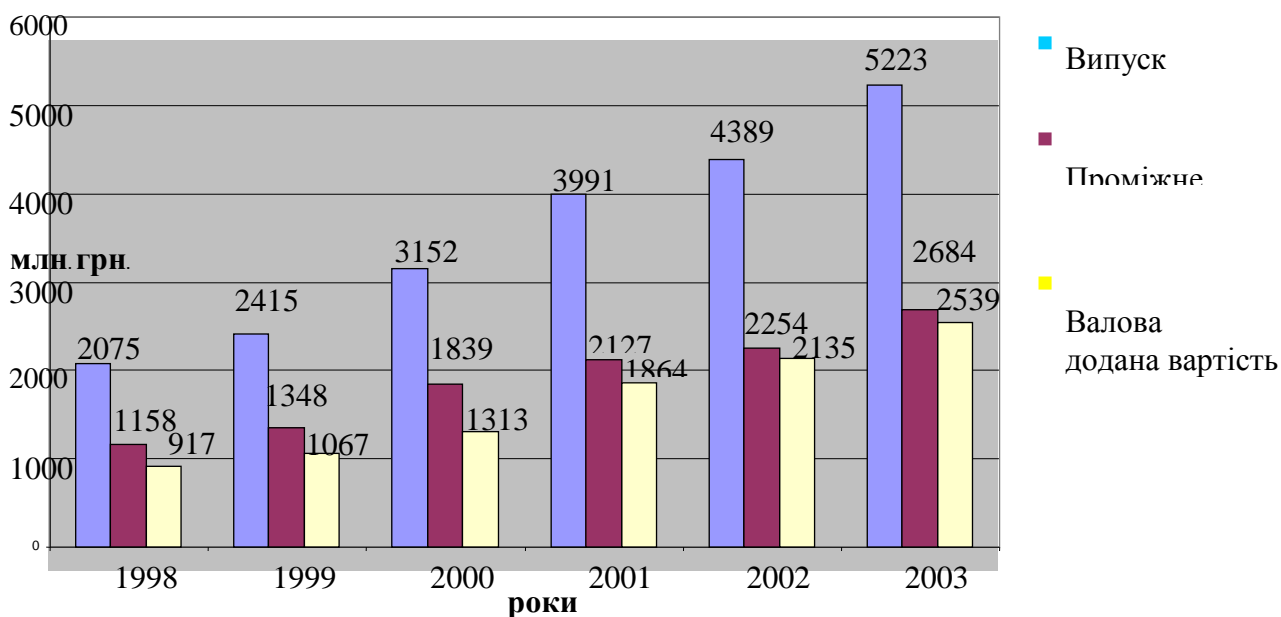

Рис. 3.2.1. Випуск, проміжне споживання та валова додана вартість Чернівецької області за 1998 – 2003 рр.

Крім ВДВ, органи статистики регіонів обчислюють у якості загальноєкономічних велику кількість різноманітних показників, але серед них лише деякі частково характеризують результативність відтворювальних процесів, це: обсяги виробництва товарів і послуг, обсяги капіталовкладень, що створюються на території регіону, грошові доходи та обсяги роздрібного товарообороту та ряд інших.

¹⁴⁹ Мельник С.А. Управління регіональною економікою: Навч. Посіб. – К. – КНЕУ – 2000 – 124с., С.30.

¹⁵⁰ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2004 рік. – Чернівці, 2005. – 458с., С.39.

Кількісні параметри цих показників у Чернівецькій області виглядають так, як показано у додатку С¹⁵¹. Наведені дані теж засвідчують в цілому позитивну динаміку показників функціонування регіональної економіки. Але по них важко судити про реальний рівень, масштаби й темпи відтворення, основні народногосподарські пропорції, а отже, не можна робити й обґрунтовані висновки щодо ефективності функціонування інвестиційного потенціалу, будувати прогнози на майбутнє, що до інвестиційної активності, продовження розвитку відтворювальних процесів в області, через ряд обставин.

Наприклад, значний вплив на поживлення промислового виробництва в регіоні справило збільшення кількості експортованої продукції та результативність економічного експерименту, що проводився у легкій і деревообробній промисловості, починаючи з другої половини 1999 року. За оцінкою начальника управління економіки облдержадміністрації Ю.Білоконя, експеримент забезпечив за 1,5 року приріст виробництва у цих галузях на 113,2 млн. грн. або на 42,7% більше, ніж за попередній період (Див. "Голос України", 22 травня 2001р.), але нещодавно Президент наклав вето на закон щодо його продовження, посилаючись на висновки Міністерства фінансів, Державної податкової адміністрації та Міністерства економіки.

Так, промисловими підприємствами області за 2000 рік було вироблено товарної продукції на суму 702,0 млн. грн., що на 11,4% більше, ніж за 1999 рік, у 2001 році даний показник – 706,9 млн. грн. і в 2002-2004 роках продовжилися позитивні тенденції – 780 млн. грн., 953,7 млн. грн. і 1272,7 млн. грн.

Зростання обсягів промислового виробництва забезпечено, насамперед, завдяки збільшенню виробництва на підприємствах обробної промисловості,

¹⁵¹ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2004 рік. – Чернівці, 2005. – 458с., С.32-33.

які є основною складовою промислового комплексу області і забезпечують понад 80% загально обласного випуску продукції. Обсяг виробництва цих підприємств, порівняно з 2003 роком, зріс на 4,8%. Вагомий приріст досягнуто підприємствами металургії та оброблення металу – 12,4% машинобудування, ремонту та монтажу машин і устаткування – 5,2%, харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів – 5,1% .

Володіючи значною сировинною базою, особливого розвитку набула харчова промисловість, де зайнято більше чверті всіх штатних працівників промисловості, виробляється більше третини загально обласного обсягу виробництва. До неї відносяться цукрова, спиртова, безалкогольна, олійно-жирова, м'ясо переробна, маслосироробна, молочна, дріжджова, лікеро-горілчана, хлібобулочна підсекції.

У розвиток харчової промисловості за рахунок всіх джерел фінансування спрямовується понад 45% всіх інвестицій в основний капітал, вкладених в промисловість області. Більше третини обсягу виробництва харчової промисловості займають підприємства м'ясної промисловості. Близько 22% виробленої продукції галузі належить підприємствам цукрової та кондитерської промисловостей. Чернівецький олійно-жировий комбінат займає в загальному обсязі виробництва харчової промисловості становить понад 17%.

До підприємств харчової промисловості, які вносять вагомий внесок в нарощування обсягу виробництва продукції в області відносяться: ВАТ "Чернівці м'ясопром сервіс", ПП "Колос", ВАТ "Роси Буковини", ЗАТ ВКТФ "Буковинка", ДП "М'ясо Буковини" ВАТ "Новоселицький птахокомбінат".

Особливе місце в промисловості області належить підприємствам з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, на долю яких припадає 19,2% загально обласного обсягу виробництва. Найпотужніші

підприємства: ВАТ "Чернівціобленерго" і ДАЕК "Дністрогідроенерго". Введення потужностей Дністровської гідроакumuлюючої станції забезпечить потребу енергетичної системи України в пікових періодах в обсязі 2,3 мВт екологічно чистої енергії із значною економією органічного і ядерного палива.

Важливе місце в промисловості належить машинобудуванню. Найпотужніше машинобудівне підприємство області – ТОВ "Чернівецькій машинобудівній завод" (питома вага товариства в загальному обсязі виробництва по галузі – 84%). Підприємство виробляє унікальне обладнання для переробки, транспортування, зберігання та синтезу нафти, газу і конденсату, а також обладнання для об'єктів енергетики та великої хімії. Виробничі потужності товариства дозволяють виготовляти в рік до 58 тис. тонн продукції.

Один з найбільших приростів виробництва в 2003 році досягнуто на підприємствах металургії та оброблення металу, які виробляють 6,5% загального обсягу промислового виробництва області. Постійно розширюючи асортимент, освоюючи нові види продукції, з року в рік нарощує обсяги промислового виробництва ТОВ "АРГО", питома вага якого в секції складає понад 56%.

Значне місце в промисловості області займає легка промисловість. Вона представлена такими підсекціями, як швейна, текстильна, трикотажна, шкіряна, хутрова та взуттєва. На 23 підприємствах легкої промисловості (10,1% загальної кількості промислових підприємств основного кола статистики), зосереджено 18,6% середньої чисельності працівників промисловості області.

Якщо у 1990 році провідне місце серед підгалузей легкої промисловості займала текстильна промисловість і її частка сягала понад 50% загального обсягу виробництва галузі, то у 2003 році та 2004 році

пріоритет став належати виробництву готового одягу (45,8%) і виробництву взуття (38,0%).

Значне місце в економіці області займає виробництво деревини та виробів з деревини. На 36 деревообробних підприємствах основного кола статистики зосереджено 8,9% загальної чисельності промислово-виробничого персоналу області.

Визначальну роль в економіці області відіграє і надалі відіграватиме агропромислове виробництво. Тут зосереджена третина основних виробничих фондів, формується основна частина продовольчих ресурсів. Питома вага області в загальному обсязі валової продукції сільського господарства України – 2%, рослинництва – 1,9%, тваринництва – 2,2%.

Першість серед галузей сільського господарства займає рослинництво, яке дає 56% обсягу сільськогосподарського виробництва. Основними напрямками розвитку рослинництва є виробництво зерна, картоплі, буряків.

У 2004 році всіма категоріями господарств області зібрано 442,2 тис. тонн зерна, у тому числі сільськогосподарськими підприємствами – 182 тис. тонн (41% загального виробництва), в господарствах населення – 260 тис. тонн (59%). Середня урожайність по області склала 30,0 ц/га, що на 2,7 ц/га більше, ніж по Україні.

Питома вага тваринництва в загальному обсязі сільськогосподарського виробництва – 44%. Тваринництво базується на виробництві м'яса, молока та яєць. За 2004 рік вироблено 360,5 тис. тонн молока, 53,3 тис. тонн м'яса, 205,3 млн. штук яєць, що становить до 2002 року, відповідно, 101,4%, 101,3% та 107,8%.

У більшості районів області впродовж останніх років провідним типом виробників сільськогосподарської продукції стали особисті підсобні господарства населення, які виробляють 85% обсягу валової продукції. Нині це є найбільш масова, гнучка і динамічна форма в аграрному секторі. Вони

швидко реагують і пристосовуються до ринкової кон'юнктури та запитів споживачів. Збільшення майже удвічі земельних наділів у цій категорії господарств сприяло значному зростанню виробництва основних продовольчих культур і продукції тваринництва.

Стратегія регіональної аграрної політики спрямована на якнайшвидше завершення процесів реформування сільськогосподарського виробництва, забезпечення необхідної адаптації підприємств агропромислового комплексу до умов ринкової кон'юнктури, розширення внутрішнього ринку і посилення експортної спроможності підприємств агропромислового комплексу.

Внаслідок реформування колишніх сільськогосподарських підприємств створено 372 нових агроформування, заснованих на приватній власності на землю і майно.

Завершується проведення земельної реформи. Близько 190 тисяч громадян стали власниками права на земельну частку (пай), з яких 136 тисяч віддали свої земельні паї в оренду новим агроформуванням. Оформлено біля 60 тисяч актів на право приватної власності на землю і близько 30 тисяч знаходяться в стадії виготовлення.

Ринок продовольства області по всіх основних видах продуктів харчування, крім зерна, практично перенасичений, тому важливим для усіх категорій господарств є створення мережі інфраструктури з глибокої переробки сільськогосподарської сировини та мережі обслуговуючих підприємств. Здійснюються заходи щодо створення на селі ринкової інфраструктури. На базі Чернівецької товарної біржі створено аграрний сектор.

Свідченням того, що економічне зростання в області набуло більш потужного інвестиційного підґрунтя є те, що темпи зростання інвестицій в основний капітал значно випереджають динаміку промислового виробництва. Приріст інвестицій в основний капітал за 2003 рік, порівняно з

2002 роком, склав 30,7%, питома вага яких в загальному обсязі інвестицій в основний капітал України 0,9%. А в 2004 році даний приріст склав всього 26%.

Найбільше інвестицій в основний капітал в 2002 році внесено за рахунок власних коштів підприємств – 43% та інших джерел фінансування – 35,1%. В 2003-2004 роках ситуація дещо змінилася, а саме інвестиції внесено за рахунок власних коштів підприємств – 40,3% (32,5%), інших джерел фінансування – 12,8% (10,1%), за рахунок коштів Державного бюджету 19,1% (26,1%) та за рахунок банків та інших позик 13,7% (8,8%)¹⁵².

Що ж стосується зовнішньоекономічної діяльності Чернівецької області то протягом досліджуваного періоду він характеризувався позитивними зрушеннями на користь регіону Буковини. Сфера зовнішньоекономічної діяльності області за період 1999-2004 років характеризується такими показниками:

1. Спостерігається позитивна тенденція росту основних показників у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

У 1999-2004 роках зовнішньоторговельний оборот (ЗТО) склав 431,6 млн. дол. США. Показники обсягу ЗТО, експорту та імпорту вищі рівня 1999 року. Зберігається позитивне сальдо торгового балансу.

2. Не дивлячись на те, що останнім часом простежується зміна географічної структури зовнішньої торгівлі товарами у напрямку зменшення обсягів торгівлі з нашими традиційними партнерами з країн СНД і Балтії і збільшення з країнами далекого зарубіжжя (на їх долю припадає близько 80% зовнішнього товарообороту), у 1999-2004 рр. все-таки спостерігається зростання обсягів зовнішньої торгівлі з цими країнами. Так, у 2000 - 2004 роках обсяги торгівлі з вищеназваною групою країн у порівнянні з 1999 роком, збільшилися у 2000-2003 році відповідно в 1,7, 1,7, 1,3 та 2,2 рази.

3. Зовнішньоторговельні операції з товарами у досліджуваній період область здійснювала з партнерами із в середньому з 63 країн світу.

¹⁵² Статистичний щорічник Чернівецької області за 2004 рік. – Чернівці, 2005. – 458с., С.160.

Експортували продукцію в середньому 215 підприємств, а отримували її по імпорту близько 180. Переважна частина зовнішньоторговельних операцій здійснювалась суб'єктами підприємницької діяльності м. Чернівців (83,5% від загального зовнішньоторговельного обороту). Основне місце у зовнішніх зв'язках залишається за країнами далекого зарубіжжя. На їх долю припадає більше 80% зовнішньоторговельного обороту області. Основними торговими партнерами з цієї групи країн є Німеччина, Італія, Польща, Угорщина, Туреччина (Див. Додаток К).

Так, загальний зовнішньоторговельний оборот товарами та послугами області за 2000 р. становив 94,5 млн. дол. США і зріс у порівнянні з 1999 р. майже на 20%, а у 2001 р. становив 103,7 млн. дол. США і зріс у порівнянні з 2000 р. тільки на 9,7%, що менше минулого року на 10,3%. Про те зовнішньоторговельний оборот Чернівецької області товарами та послугами в 2002 році зріс відносно 2001 року на 21%. Інша ж ситуація простежувалася в 2003 році і в 2004 році – відповідно зовнішньоторговельний оборот відносно попереднього року зростав тільки на 13% і на 5%.¹⁵³

Чернівецька область у 2001 р. почала втрачати досягнення в обсязі експорту товарів та послуг відносно імпорту останніх. Так, якщо експорт послуг та товарів у 2000 р. відносно імпорту зріс на 33%, а імпорту на 7,1%, що складає відповідно 59,5 млн. та 35,0 млн. дол. і позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу області становило 24,5 млн. дол. США, що майже у 2 рази більше, ніж у 1999 році, то, у 2001 році позитивне сальдо області між експортом (зросло на 5,3% і становило 62,6 млн. дол. США) та імпортом (зросло на 17,4% – 41,1 млн. дол. США) вже становило 21,5 млн. дол. США і зменшилось на 12,1 відсотка. Дана тенденція закріпилася і в 2002 році, так обсяг експорту зріс 10,4 млн. дол. США (14,25%), при зростанні імпорту на 15,6 млн. дол. США (27,5%), з позитивним сальдом в 13%. В 2003

¹⁵³ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2004 рік. – Чернівці, 2005. – 458с., С.196-197.

році експорт з імпортом був майже однаковим. А 2004 рік охарактеризувався негативною ситуацією, коли імпорт перевищив експорт на 5%.^{154,155}

4. Протягом 1999-2004 рр. основними групами товарів, що експортуються залишаються текстиль та текстильні вироби, деревина та вироби з неї, машини та устаткування, продукція харчової промисловості, продукти рослинного походження.

5. У структурі експорту зовнішньоекономічних послуг переважають транспортні послуги, проте не відомі послуги у сфері освіти, послуги готелів і ресторанів. З 2001 року відсутні дані про офіційний експорт туристичних послуг.

6. Аналіз динаміки прямих іноземних інвестицій протягом 1999-2005 років виявив такі тенденції. Обсяг іноземних інвестицій станом на 01.01.2000р. склав 8,2 млн. дол., станом на 01.01.2001 р. – 8,9 млн. дол., станом на 01.01.2002р. – 12,9 млн. дол., станом на 01.01.2003р. – 16,6 млн. дол., станом на 01.01.2004р. – 20,7 млн. дол., станом на 01.01.2005р. – 25 млн. дол., станом на 01.01.2006р. – 30 млн. дол.¹⁵⁶. На рис. 3.2.2. зображена динаміка ПІІ в економіку Чернівецької області за 1996 – 2006р.

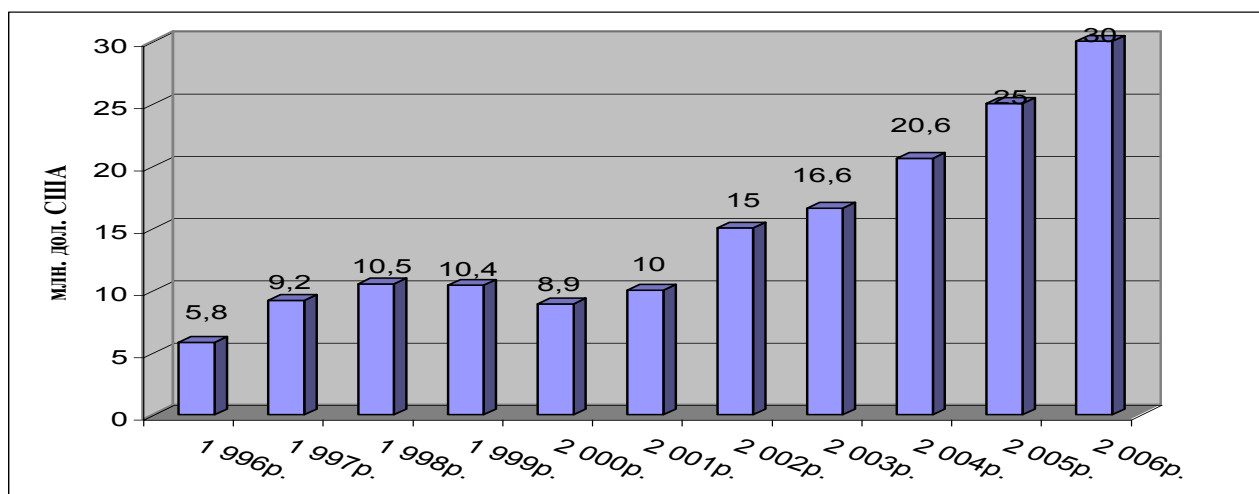

Рис. 3.2.2. Динаміка прямих іноземних інвестицій в економіку Чернівецької області за 1996 – 2006 рр.

¹⁵⁴ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2002 рік. – Чернівці, 2003. – 488 с., С.210.

¹⁵⁵ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2004 рік. – Чернівці, 2005. – 458с., С.196-197.

¹⁵⁶ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2004 рік. – Чернівці, 2005. – 458с., С.203.

У 2005 р. в економіку області іноземними інвесторами вкладено 7568 тис. дол. США прямих інвестицій, що у 1,7 раза більше ніж у 2004 році. Інвестиції з країн СНД становлять лише 7,7 тис. дол. (0,1 загального обсягу), з інших країн світу – 7560,3 тис. дол. (99,9%). Основними формами залучення інвестицій за зазначений період, були грошові внески, які склали 3994,1 тис. дол. США (52,8%) та внески у вигляді рухомого і нерухомого майна – 3457,8 тис. дол. США (45,7% вкладеного обсягу).

За той же час, обсяги наявних іноземних інвестицій зменшилися на 706,6 тис. дол. США. Це відбулося в 92,6% за рахунок вилучення капіталу (в тому числі, грошових внесків – 283,6 тис. дол. та цінних паперів – 288 тис. дол. США). Крім того, у 2005р. втрати капіталу склали 465 тис. дол. США.

Сукупний капітал нерезидентів в економіці області станом на 01.01.2006р. становив 30 млн. дол. США, що складає 0,3% від загального обсягу інвестицій в Україну.

Обсяг інвестицій на одного мешканця області станом на 01.01.2006р. становив 33,1 долара. Його рівень залишається низьким порівняно з показниками як загальноукраїнським, так і по областях, з якими межує Буковина.

Приріст іноземного капіталу у 2005р. склав 5,5 млн. дол. США (22,6% від обсягів на початок року.) У 2005 р. значно зросли обсяги вкладених інвестицій з таких країн: Німеччини – на 2101,2 тис. дол. США, Віргінських островів – на 1885,4 тис. дол., Нідерландів – на 585,7 тис. дол., США – на 533, 6 тис. дол., Естонії – на 314,8 тис. дол. та Італії – на 267,4 тис. дол. США.

У 2005 р. найбільші обсяги приросту капіталу спостерігалися на промислових підприємствах, а саме: машинобудування – 2316,1 тис. дол., хімічної та нафтохімічної промисловості – 518,2 тис. дол., харчової промисловості та перероблення сільськогосподарської продукції – 239,9 тис. дол., легкої промисловості – 158 тис. дол., по виробництву та розподіленню електроенергії – 145,8 тис. дол. США.

Крім того, значно зросли обсяги вкладених іноземних інвестицій у

організації сфери операцій з нерухомістю, здаванням під найм та послуги юридичним особам – на 1928, 4 тис. дол., розвиток готелів та ресторанів – на 348,6 тис. дол., організації фінансової діяльності – на 210, 5 тис. дол. США.

Географія надходжень іноземного капіталу майже не змінилася. Станом на 01.01.2006 р. прямі іноземні інвестиції вкладені партнерами з 43 країн світу, (на 01.01.2005р. – з 40 країн), до того ж значна частка їх – 29,2 млн. дол. (97,2%) припадала на країни “далекого зарубіжжя” і лише 0,8 млн. дол. (2,8%) – на країни СНД (в основному Російська Федерація та Молдова).

Найбільші обсяги капіталу в економіку Буковини інвестували нерезиденти з: Віргінських островів (Брит.) – 4,6 млн. дол., Німеччини – 4,4 млн. дол., Італії – 3,8 млн. дол., Ізраїлю – 3,4 млн. дол., США – 3,1 млн. дол., Сполученого Королівства – 2,3 млн. дол., Нідерландів, Франції та Кіпру – по 0,9 млн. дол., Туреччини – 0,8 млн. дол., Катару – 0,7 млн. дол., Російською Федерацією – 0,5 млн. дол. США.

Слід зазначити, що 44,6% обсягів прямих інвестицій (13,4 млн. дол.) отримали промислові підприємства краю. Інвестиційна перевага надавалась підприємствам по виробництву деревини та виробів з неї – 2,5 млн. дол., машинобудування – 2,4 млн. дол., харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів – 2,3 млн. дол., легкої промисловості (текстильної, пошиття одягу та виробництва шкіри та шкіряного взуття) – 1,1 млн. дол. США.

Певне зацікавлення у іноземних інвесторів викликали підприємства, що здійснювали операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам – 6,9 млн. дол.; оптової та роздрібною торгівлі, торгівлі транспортними засобами та послуг з ремонту – 3, 8 млн. дол.; готелі та ресторани – 3,1 млн. дол.; організації сфери колективних, громадських та особистих послуг – 1 млн. дол.; організації, які займалися фінансовою діяльністю – 0,9 млн. дол. США. Див. рис. 3.2.3. – структура іноземних інвестицій за видами економічної діяльності станом на 2006 р.

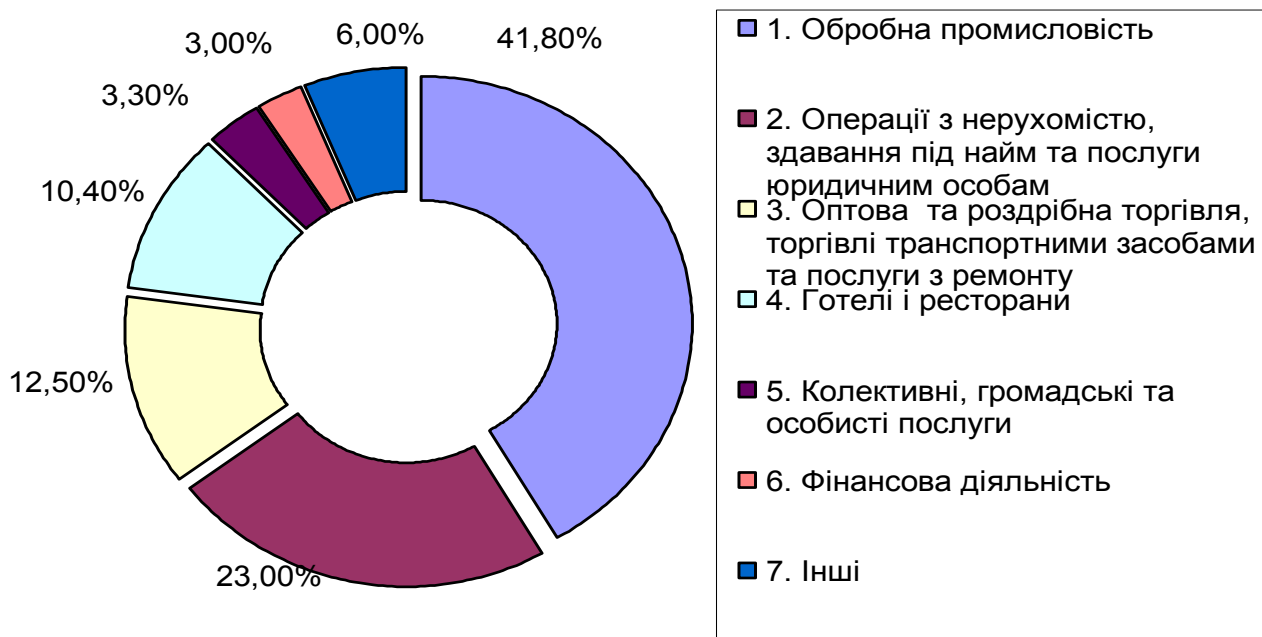

Рис. 3.2.3. Структура іноземних інвестицій за видами економічної діяльності станом на 2006 р.

Такі види діяльності, як будівництво, транспорт і зв'язок, сільське господарство залишаються менш привабливими.

Станом на 01.01.2006р. про наявність у своєму статутному фонді іноземного капіталу звітували 178 підприємств області (01.01.2005р. – 168 підприємств).

Провідне місце за обсягами прямих інвестицій продовжували утримувати підприємства м. Чернівців – 22,1 млн. дол. (73,6% від загального обсягу інвестицій, вкладених у підприємства області). Серед районів області найбільші обсяги їх отримали підприємства Вижницького – 3,6 млн. дол. (11,9%), Новоселицького – 2,1 млн. дол. (7,1%), Глибоцького – 0,8 млн. дол. (2,6%) та Кіцманського – 0,7 млн. дол. США (2,2%).

Більше половини загального обсягу прямих іноземних інвестицій (55%) сконцентровано на 9 підприємствах області: ТЗОВ “Нафта-Буковина”, ТЗОВ “Буковинська лісова компанія”, ТЗОВ “Фогт Електронік Україна”, ВАТ туркомплекс “Черемош”, “Чернівці-нафтопродукт”, СП “Мітаче”, ДП “Екосир”, ДП компанії “Стрімко”, підприємство з іноземними інвестиціями “Радекс”.

Частка іноземного капіталу в статутному фонді 79 підприємств складала від 50% до 99%, 39 підприємств – 100%.

Сума кредитів та позик, отриманих від прямих інвесторів на 01.01.2006р. склала 213,8 тис. дол. Їх обсяги надійшли з Італії, Німеччини та США. Сукупний капітал нерезидентів, включаючи позичковий капітал, на 1 січня 2006 р. становив 30,2 млн. дол. США.

Обсяг експорту товарів та послуг підприємств з прямими іноземними інвестиціями у 2005 р. становив 22,3 млн. дол. (на 23,9% більше, ніж у 2004 р.), імпорту – 12,3 млн. дол. (на 3,4 більше). Слід зазначити, що 35% всього експорту припало на Італію, 9,7% – Сполучене Королівство, 7,6% – Грецію, 5,9% – Латвію, 5,7% – Таджикистан, 5,2% – Російську Федерацію. Найбільшими партнерами по імпорту були Італія (49,6%), Німеччина (10%), Російська Федерація (6%), Франція (5,6%), Польща (5,2%), Бельгія (4,5% обсягу). Слід зауважити, що 74,8% загального обсягу експорту та 94,2% імпорту товарів та послуг припала на підприємства м. Чернівців.

Обсяг інвестицій, вкладених суб'єктами підприємницької діяльності, в економіку інших держав на 01.01.2006 р. склав 1916,3 тис. дол. США.

Загальний обсяг портфельних інвестицій в область на 01.01.2006р. склав 74,8 тис. дол. США, що становило 0,2% до загального обсягу інвестицій. Найбільші надходження належали нерезидентам з Російської Федерації та Чеської Республіки.

На основі вище проаналізованого, ми можемо вказати на те, що головними проблемами у сфері зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності Чернівецької області є:

- недосконале нормативно-правове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності;
- відсутність ефективних механізмів підтримки та стимулювання інвестиційної діяльності.

Цілі, які повинні ставити перед собою територіальні органи влади – це:

- підвищення конкурентоспроможності продукції традиційних експортних

галузей;

- удосконалення структури експортної продукції, скорочення частки сировинних товарів на користь високотехнологічних;
- стимулювання підприємницької ініціативи, спрямованої на зростання обсягів виробництва та інвестиційну діяльність;
- відновлення традиційних і освоєння нових ринків збуту.

Головні дії:

- сприяти покращенню структури експорту товарів та послуг;
- залучати підприємства, організації та установи області до участі у міжнародних виставках, ярмарках та інвестиційних форумах;
- вжити організаційних заходів, спрямованих на залучення іноземних інвестицій для фінансування інвестиційних проектів підприємств області в галузі легкої, деревообробної, харчової, електронної промисловостей, а також в галузі туризму.

Чернівецька область належить до регіонів з високим рівнем попиту на іноземні інвестиції. Загальний обсяг необхідних іноземних інвестицій, за підрахунками спеціалістів, становить понад 1,0 млрд. дол. США. Практично необхідні значні обсяги інвестицій для розвитку усіх галузей господарського комплексу.

Проте, незважаючи на вигідне геополітичне розташування, значні природні ресурси, наявність кваліфікованих робітничих кадрів, досягнення у наукових дослідженнях, обсяги іноземних інвестицій, котрі надходять в економіку щорічно, порівняно з іншими областями України та нашими потребами є значно нижчими. Головною причиною є неадекватне інвестиційне регулювання. Всім інвесторам без винятку надано рівні права, незалежно від того, який сектор економіки вони інвестують, який розмір цих інвестицій, яке їх походження, чи є вони внутрішніми, чи закордонними. Такий підхід, можливо, і є нормальним у разі, якщо країна вже досягла достатньо високого рівня економічної стабільності. Але він з нашої точки зору не виправдовує себе у випадку з нашою державою. Економічне

законодавство України не надає будь-яких стимулів для інвестування у ключові сектори економіки.

Іноземні інвестори проявляють більший інтерес до індустріальних регіонів України, і значно нижчий до аграрних (Хмельницька, Тернопільська, Чернівецька області). Тому вважаємо за необхідне прийняття Державної програми пріоритетного розвитку аграрного сектору економіки, яка б передбачала пільгове іноземне інвестування цієї галузі.

Інвестиції поступають в основному до статутних фондів деревообробних підприємств та підприємств, які займаються торгово-посередницькою діяльністю, проте область зацікавлена у вкладенні іноземного капіталу у вигляді прогресивних технологій, "ноу-хау", обладнання у підприємства, які випускають або планують випускати продукцію. Нам потрібні інвестиції для розвитку всіх галузей економіки області, а особливо тих, які б сприяли розвитку експортної бази, підвищенню технічного та технологічного рівня виробів, організації імпортозамінних виробництв. Першочергового вкладення інвестицій потребують підприємства енергетики, колишнього військово-промислового комплексу для перепрофілювання їх на виробництво нових конкурентоздатних видів продукції, агропромислового комплексу, туристичної та лікувально-оздоровчої сфери. Тому, для поліпшення умов підприємницької діяльності та покращання інвестиційного клімату потрібна державна інвестиційна політика спрямована на підтримку тих інвестицій, які передовсім спрямовані на виробництво товарів, що заміщують імпорт, а також орієнтовані на експорт.

Промисловість області впродовж останніх трьох років забезпечує стабільний приріст промислового виробництва, проте подальший її розвиток не можливий без інтенсифікації виробництва, якої можна досягти шляхом, технічного переозброєння, впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій. Для цього необхідні відповідні кошти. Пріоритетними напрямками розвитку промисловості області є розвиток підприємств легкої, деревообробної, харчової промисловості, відродження виробництва на

підприємствах електронної галузі. Підприємства зазначених галузей в першу чергу потребують інвестицій.

Область потребує інвестувань у розвиток інфраструктури транскордонного туризму, у тому числі фольклорного, культурно-етнічного, релігійного, сільського, екологічного, екстремального та спортивного, багато-профільного літнього і зимового гірничо-спортивного туризму, масового пізнавально-оздоровчого відпочинку, бальнеологічного лікування, а також у розбудову системи оздоровчих закладів, як одного з найбільш ефективних шляхів використання унікального ландшафтно-рекреаційного потенціалу регіону.

Отже, на нашу думку, наявний відтворювальний потенціал області, її інвестиційна активність, як індикатор рівня використання ресурсних можливостей регіону, ще не здатні сьогодні забезпечити суспільно-нормальний рівень задоволення матеріальних, соціальних і духовних потреб населення, створити належні умови для динамічної життєдіяльності регіону. Це вимагає від місцевих органів влади, господарських структур вироблення і практичної реалізації ефективної регіональної політики, спрямованої на примноження і якісне оновлення відтворювального потенціалу, більш інтенсивне використання наявних ресурсів, розвитку зовнішньоекономічної діяльності, залучення прямих іноземних інвестицій та повніше задоволення як власних потреб регіону, так і його вкладу в національний достаток країни. Необхідно, постійно, місцевим органами влади проводити організаційні заходи, що направлені на залучення інвестицій в розвиток економіки області, які пропонуються нами в додатку У.

3.3. Аналіз основних напрямків формування інвестиційних потоків в Чернівецькій області

Провівши аналіз інвестиційного потенціалу Чернівецької області (його ресурсних, інституційних та інфраструктурних компонентів), визначивши інвестиційну активність рівня використання ресурсних можливостей регіону – це дало нам можливість сказати про те, що перехідний період направлений

на створення ринкового середовища, цивілізованих ринкових відносин, основ економічної системи, що нормально функціонує, як для області так і для регіонів України виявився надто зтяжним. Чітко проявились негативні тенденції в розвитку всіх галузей національної економіки та її регіонів. Ростуть борги по зовнішніх і внутрішніх зобов'язаннях. Застарілі технології, слабка матеріальна зацікавленість безпосередніх виробників у поліпшенні, здешевленні продукції призвели до вичерпання екстенсивних можливостей.

Усі ці негативні процеси пов'язані в основному із зтяжною структурною і технологічною перебудовою промисловості області (як і всієї України) на нових засадах власності і виробничих зв'язків. Вони супроводжуються такими явищами, як згорання ряду нерациональних виробництв (особливо у ВПК), вимушене обмеження ряду традиційних виробництв через високу собівартість продукції, втрату колишніх ринків збуту, сировини і комплектуючих виробів, дорожнечу енергоносіїв, кризу неплатежів та ін. Негативно впливали також повільність, непослідовність дій вищих і нижчих гілок влади та управління, брак оптимальних законів у проведенні економічних реформ.

Але ці проблеми піддаються розв'язанню і будуть вирішуватися в процесі загальної перебудови виробничих відносин, розвитку внутрішнього і зовнішнього співробітництва. Обставини, що склалися, змушують наполегливіше аналізувати причини згаданих проблем, вести пошук реальних шляхів їх вирішення, основних напрямків формування інвестиційних потоків в Чернівецькій області.

Оскільки відновлення виробництва на інноваційній основі є одним з основних чинників стабілізації і подальшого розвитку економіки, завданням наукового дослідження, яке було проведено автором та Чернівецькою обласною державною адміністрацією і міською радою виявило основні тенденції громадської думки щодо найбільш ефективних заходів відтворення виробництва, залучення інвестиційних ресурсів, вивчення настроїв та інтересів людей щодо можливих форм господарювання.

За результатами опитування в нових умовах господарювання найбільш ефективно працюють підприємства приватної власності, що також

підтверджують статистичні дані, які наведені нами в попередніх двох питаннях. Більше половини опитаних (52,8%) надали перевагу саме приватній власності, державній –13,4%, колективній – 10,0% (рис. 3.3.1.).

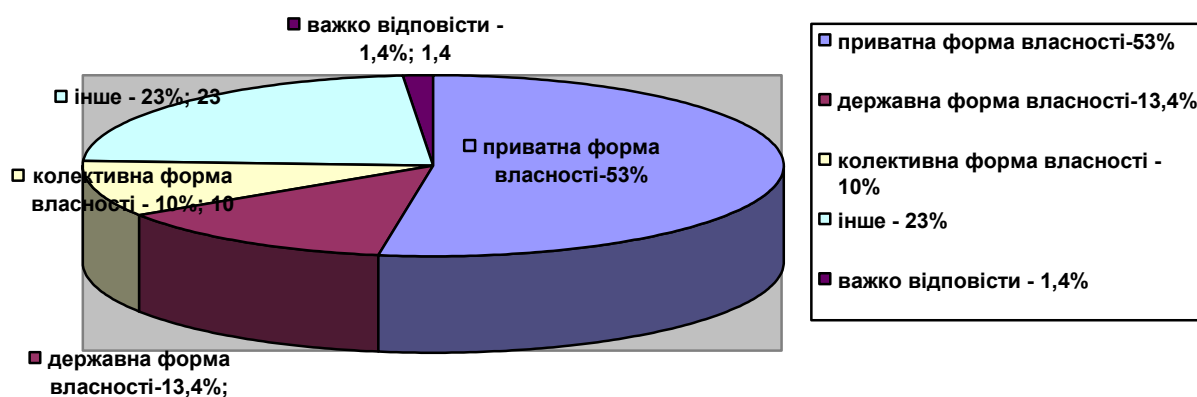

Рис. 3.3.1. Ефективність діяльності підприємств Чернівецької області за різними формами власності

В умовах ринкової економіки серед широких верств населення зростає відчуття господаря та усвідомлення необхідності розпочати власну справу, особисто займатися трудовою діяльністю: 48% опитаних бажають бути господарями власних фірм, підприємства, магазину, майстерні, сільського господарського виробництва; 25,2% – пов'язують своє майбутнє з роботою на державному підприємстві, в установі, організації; 26,8% – бачать себе працівниками приватного сектора. Спостерігається стійка тенденція психологічної готовності і входження людей в ринкові відносини. За цих умов в Чернівецькій області доцільно проводити політику підтримки і розвитку державного сектора, але більшою мірою приділити увагу розвитку середнього і малого підприємництва.

На території Чернівецької області сформувалося значне промислове виробництво, у складі якого провідними стали машинобудування та металообробка, легка та харчова галузі, на які припадало 73% виробництва від усієї продукції промисловості. Завданням наступного періоду є переорієнтація промислового виробництва, у першу чергу за рахунок структурних змін у машинобудуванні і металообробці та перепрофілюванні виробництва цієї галузі на випуск товарів народного споживання (побутової техніки та побутових приладів, товарів культурного призначення

довгострокового користування, орієнтованих на експорт); перехід до переважно інтенсивного розвитку виробництва, зростання ефективності за рахунок використання нової техніки і технологій виробництва, запровадження технологій, які дозволяють здійснювати екологічно чисті виробничі процеси; розвиток усіх форм власності.

Отже, за галузевою структурою виробництва область відноситься до категорії індустріально-аграрної. Провідними галузями промисловості залишаються харчова, легка, машинобудування та металообробки, електроенергетика та деревообробна промисловість. В машинобудуванні провідним виробництвом є виробництво нафто-газопереробного устаткування. У лісовій і деревообробній промисловості – виробництво пиломатеріалів, фанери, меблів; у промисловості будівельних матеріалів – виробництво цегли, толю, кераміки, залізобетонних конструкцій; у легкій промисловості – виробництво швейних і трикотажних виробів, бавовняних тканин; у харчовій промисловості – виробництво цукру, хлібобулочних виробів, спирту, олії, м'яса, молока, плодоовочевих консервів.

Машинобудування і металообробка належать до числа порівняно молодих і тих, галузей промислового комплексу області, що швидко розвиваються. Розвиток машинобудування в минулі роки здійснювався випереджаючими темпами, що визначило висунення його на одне із пріоритетних місць в структурі промислового виробництва. Незважаючи на те, що машинобудування представлене невеликою групою підприємств, найбільші з яких – об'єднання “Чернівцілегмаш”, “Кварц”, “Вимірювач”, “Електронмаш”, “Машинобудівний завод” та ін., – на них було сконцентровано більше 34% всіх основних промислово-виробничих фондів, близько третини чисельності промислово-виробничого персоналу. Саме ці підприємства можуть стати основою для виробництва експортної продукції та створення спільних підприємств.

Особливістю машинобудівного виробництва, незважаючи на обмежене коло підприємств, є високий рівень їх спеціалізації на виробництво окремих видів машинобудівної продукції. Наприклад, на них вироблялося 25% загальнодержавного випуску технологічного устаткування для легкої

промисловості і запасних частин до нього, 75% виробництва нафтопереробного устаткування. Розвиток машинобудування і металообробки передбачається здійснювати з широким застосуванням інтенсивних факторів на основі комплексного технічного переозброєння і реконструкції підприємств, що працюють, у напрямку поліпшення якості і надійності машин і обладнання, орієнтації на освоєння принципово нових видів техніки, поглиблення спеціалізації. При оцінці перспективності нових машин і обладнання основним критерієм повинна стати їх відповідність техніко-економічним і експлуатаційним характеристикам світового рівня і на цій основі - підвищення конкурентоспроможності машинобудівної продукції. Пріоритетними для зарубіжних інвестицій і створення спільних підприємств можуть бути галузі точного і хімічного машинобудування, машинобудування для легкої, харчової промисловості і виробництво побутових приладів.

Виходячи з необхідності проведення чіткої соціально-орієнтованої регіональної політики і реалізації Програми "Україна-2011", Чернівецька обласна Рада затвердила розроблену спеціалістами обласної державної адміністрації "Концепцію соціально-економічного розвитку Чернівецької області до 2011 року"¹⁵⁷.

У цілому "Концепція" відображає тенденції і перспективи розвитку державного сектора економіки і передбачає підвищення питомої ваги машинобудування та металообробки за рахунок електронного та електротехнічного виробництва з використанням сучасних технологій. Згідно з "Концепцією" будуть здійснені реконструкція і технічне переозброєння підприємств машинобудування та металообробки, хімічної та нафтохімічної промисловості, подальший розвиток та інтенсифікація лісового господарства, деревообробної, легкої і харчової промисловості.

На жаль, у "Концепції" не знайшлося місця для розвитку малого та середнього підприємництва, на користь якого висловилося близько 27% респондентів. За статистичними даними в США – 90%, в Італії – 60%, в Україні – 9 % робочих місць забезпечується малими підприємствами.

¹⁵⁷ Концепція соціально-економічного розвитку Чернівецької області на період до 2011 року, затверджена рішенням 11-ї сесії обласної ради XXIV скликання від 23 жовтня 2003 року. – 136 с.

Малі та середні підприємства (МСП) складають основу господарської системи країн з розвинутою ринковою економікою, займаючи вагоме місце як за ресурсами (не менше половини зайнятих в країні), так і за результатами (від 50 до 70% внеску у створення валового національного продукту).

Необхідно визнати, що в багатьох випадках дрібне виробництво ефективніше від великого, що курс на поєднання підприємств різних розмірів є найбільш правильним для поліпшення пристосованості до сучасних умов господарювання, а також прискорення науково-технічного прогресу по цілому ряду напрямків. Не менш важливим є питання розподілу господарських функцій між великими, середніми та малими підприємствами та створення комплексу умов, за яких невеликі підприємства будуть працювати ефективніше та з максимальною віддачею для національної економіки. У цій частині найбільш важливим є розв'язання двох проблем:

- створення умов (за рахунок вдосконалення правового та організаційного механізму по введенню МСП у систему суспільного виробництва) для більш ефективного їх функціонування;
- розвиток коопераційних зв'язків між великими та середніми і малими підприємствами.

Розвиток малого та середнього підприємництва сприяє:

- ✓ забезпеченню швидких темпів запровадження нововведень і технологічних змін;
- ✓ забезпеченню швидкого розвитку інвестиційного потенціалу області;
- ✓ інтенсивному насиченню ринку товарами та послугами;
- ✓ появі та швидкому впровадженню великої кількості винаходів і раціональних пропозицій;
- ✓ подоланню галузевого та регіонального монополізму в економіці;
- ✓ розширенню конкуренції за споживачем, що приводить до надання йому продукції та послуг достатньо високої якості при помірних цінах;
- ✓ підвищенню зайнятості населення;
- ✓ підвищенню експортного потенціалу;
- ✓ збільшенню можливості отримання великих сум податкових надходжень до бюджету;

- ✓ зміцненню суспільно-політичної та соціально-економічної стійкості в державі.

Сприяння МСП мусить стати самостійною частиною державної політики, основу якої повинно скласти економічне стимулювання бізнесу. Функція держави та регіональних органів влади зводяться до того, щоб забезпечити стимули, мотивації, пільги по залученню інвестиційних ресурсів, що спонукатимуть громадян займатися підприємницькою діяльністю і на цій базі розвивати виробництво, проводити дослідження та впроваджувати розробки.

Однією з форм підтримки МСП є створення "інкубаторів", основним завданням яких є сприяння становленню малих підприємств через підготовку кадрів, надання фінансової допомоги на пільгових умовах, ділові консультації, розміщення інвестиційних проектів, допомога при розробці бізнес-планів тощо.

За даними статистики 4/5 початківців-підприємців банкрутують протягом перших п'яти років. Впровадження "інкубаторів" знижує ризик банкрутства на 2/3. Інкубаційні центри, як правило (США, Іспанія, Данія, Німеччина, Франція), розташовуються ближче до наукових та навчальних центрів, лабораторій з високою питомою вагою висококваліфікованих кадрів, які доречі представлені в Чернівецькій області наступними закладами: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, Буковинська медична академія, Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, Буковинський фінансово-економічний інститут, Чернівецький факультет Харківського державного політехнічного університету, інститут термоелектрики НАН України, Чернівецькі відділи інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України, Чернівецькі філії інституту землеустрою та Київського інституту автоматики, в яких навчаються близько 20 тис. студентів.

Для стимулювання розвитку МСП повинна застосовуватися податкова політика, за допомогою якої будуть успішно розв'язуватись регіональні проблеми. Пільги в системі оподаткування необхідно надавати для створення

нових підприємств, переміщення підприємств у відсталі в економічному плані райони з метою посилення коопераційних зв'язків МСП, запровадження енергозберігаючих технологій на МСП, звільнення від оподаткування реінвестованого у підприємство прибутку, одержаного від операцій з нерухомим майном, скасування податку на залучений капітал і лібералізацію оподаткування одержаного в результаті цього прибутку тощо.

Важливим фактором відновлення виробництва є залучення інвестицій. На думку респондентів (59,3%), саме держава (у тому числі й місцеве фінансування) повинна забезпечити інвестування у виробництво. Меншою мірою підтримуються такі форми інвестування, як вкладання коштів населенням – 19,9%, збільшення податків для приватних підприємців – 15,4%, використання внутрішнього резерву підприємства – 14,6%, інвестиції з боку інших областей України – 11,8%. У цьому питанні незалежно від сфер діяльності респондентів, починаючи від керівників підприємств, установ та організацій, підприємців і до студентів, пенсіонерів, непрацюючих, виявилась однастайність. Визначальним є той факт, що переважна більшість респондентів області (80,4%) пропонує вкладати інвестиції в першу чергу в сільське господарство, потім в легку промисловість – 32,0%, у переробну і важку промисловість – відповідно, 26,8% та 25,7%, а потім ідуть сфера послуг – 10,1%, туристичний бізнес – 7,6% та готельне господарство – 1,0%.

Респондентам було запропоновано також за п'ятибальною шкалою оцінити деякі заходи, які сприятимуть підвищенню рівня виробництва в області. За результатами опитування рейтинг місць щодо проведення певних заходів, розподілився таким чином (за середнім балом, максимальний бал – 5,0):

- 1) впровадження сучасних технологій – 4,3;
- 2) професійна підготовка кадрів для роботи в нових умовах – 4,1;
- 3) податкові пільги та співпраця з підприємствами сусідніх регіонів та інших країн – по 4,0;
- 4) реструктуризація підприємств – 3,9;
- 5) залучення місцевих фінансів та інформаційне забезпечення – по 3,7;
- 6) пільгове кредитування – 3,6;

7) залучення іноземних інвестицій – 3,2.

В умовах фінансово-економічної інфляції стабілізація народного господарства багато в чому залежить від стратегії і тактики формування, розвитку і регулювання інвестиційної діяльності в регіоні. Така політика має забезпечити, з одного боку, практичну реалізацію інтересів держави на регіональному рівні, з іншого – внутрішні інтереси самих регіонів в межах єдиного економічного простору.

Важливим питанням інвестиційної політики є визначення найбільш придатних інвестиційних джерел (видів). Їх можна розділити на зовнішні (іноземні інвестиції) і внутрішні (в межах держави і регіону). Більшість мешканців області надають перевагу саме внутрішнім інвестиціям. Тому питання сьогодні стоїть у розробці механізму внутрішньої інвестиційної діяльності на регіональному рівні.

Активізувати внутрішню інвестиційну діяльність, ми пропонуємо, шляхом:

1) формування мережі невеликих місцевих кредитних, інвестиційних банків, які би акумулювали всі інвестиційні кошти і цілеспрямовано фінансували найбільш перспективні й пріоритетні проекти, вирішували би питання довгострокового кредитування за низькими кредитними ставками;

2) розробки системи стимулювання вкладання коштів в інвестиційні проекти населенням, підприємцями;

3) розробки заходів із відновлення довіри громадян до фінансової системи;

4) розробки системи додаткових, позабюджетних надходжень для певних інвестиційних проектів.

Активізувати зовнішню інвестиційну діяльність можна шляхом:

1) надання місцевою владою гарантій іноземним інвесторам щодо впровадження їх проектів;

2) забезпечення сприятливих умов для створення спільних підприємств і ділового партнерства між регіональними та іноземними виробниками.

Виходячи з результатів дослідження, можна констатувати, що нині, як ніколи, область (та й Україна в цілому) поставлена перед необхідністю

активізації інвестиційної діяльності. Фізична і моральна застарілість виробничих фондів, як зазначалась вище, загрожує погіршенням ситуації, включаючи, виникнення аварій та продовження стримування господарської активності.

У цьому контексті активізація зовнішньоекономічної діяльності в області особливого значення набувають проблеми подальшого удосконалення законодавчої бази, нагального прийняття Податкового кодексу, використання найважливіших важелів, спрямованих на розвиток експортного потенціалу області і держави в цілому.

Можна говорити про те, що відсутність чітких критеріїв і ефективних механізмів забезпечення державної політики розвитку регіонів, митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, правового забезпечення самостійного вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіонів. Це стримує подальше зростання економічного потенціалу, використання потенційних можливостей регіонів. Тому, усе це потребує відповідних джерел інвестування, створення привабливого інвестиційного клімату в області.

Так, Чернівецька область має сприятливі, з точки зору зовнішніх і внутрішніх можливостей, умови для створення та розвитку вільних економічних зон, міжнародних транспортних коридорів, зон безмитної торгівлі, консигнаційних складів.

Проведене соціологічне опитування населення Буковини свідчить, що вони покладають певні надії щодо відновлення виробництва за рахунок створення вільних економічних зон у регіоні. На їх думку, ВЕЗ сприятимуть:

створенню додаткових робочих місць – 64,6%;

підвищенню рівня життя населення – 57,7%;

зростанню рівня виробництва – 57,3%;

залученню іноземних інвестицій – 43,3%;

пільговому кредитуванню – 33%;

пільговому оподаткуванню підприємств – 32,6%.

Використовуючи вигідне транспортно-географічне розташування області, щільну мережу залізниць, автомобільних шляхів, трубопроводів,

ліній електропередач, природно-кліматичні умови, рекреаційно-туристичний потенціал та ресурсну забезпеченість, виробничий потенціал та наявні потужності, досить привабливе і реальне створення на Буковині локальних (вільних) економічних зон. Основні положення концепції створення транспортного потенціалу (пропускні автомобільні та залізничні пункти Порубне, Вадул-Сірет та Мамалига) полягають у наступному:

1. Чернівецька область знаходиться у надзвичайно важливому стратегічному місці, закриваючи виходи наземному транспорту між країнами Південної Європи, Близького Сходу, Азіатського Континенту і СНД, Центральної і Північної Європи, Скандинавії, Балтії. Нині цей транспортний шлях використовується неефективно. Основні вантажопотоки забезпечуються морським транспортом навколо Європи з різницею часу надходження вантажу в 7 – 15 діб.

Транспортний коридор Балтія – Чорне море має декілька основних шляхів, що зв'язують порти Чорного моря з портами різних країн Балтики. У зв'язку з викладеним Чернівецьку область можна розглядати як кінцевий пункт одного з головних відгалужень від основного маршруту Балтійсько-Чорноморського транспортного коридору (БЧТК) і як ключовий пункт одного з можливих його маршрутів – Констанца (Румунія) – Гданськ (Польща). Розвиток транспортного комплексу (з орієнтацією на обслуговування транзитних вантажопотоків) може стати пріоритетним напрямом економічного розвитку регіону.

2. Швидкий і ефективний розвиток транспортного терміналу неможливий без значних інвестицій, умови для яких у чинному правовому полі недостатньо надійні. Створення комплексу з приватним режимом оподаткування є вирішальним чинником, що забезпечить відповідні умови його розвитку.

3. Наявні перепускні пункти Порубне (автомобільні), Вадул-Сірет і Мамалига (залізничні) мають досить розвинуту інфраструктуру, пропускну здатність, але використовуються нераціонально. Система інформаційної мережі і (навіть на рівні регіонів і великих промислових центрів) на транспорті практично відсутня.

На залізничному транспорті дрібні відправлення майже перестали існувати. На автомобільному транспорті ринок в основному освоєний приватними компаніями, не пов'язаними між собою, робота яких організована значною мірою хаотично, але їх кількість досить велика, і вони охоплюють всі перевезення дрібнооптового товару.

Водночас пропускна здатність цих пунктів висока і при відповідній організації роботи може бути збільшена в 2 – 3 рази.

4. Вищевикладене дає підстави для створення в Чернівецькій області "транспортного комплексу (терміналу) з режимом найбільшого сприяння інвестиційній діяльності, наближеним до умов точкової вільної економічної зони (ТВЕЗ).

Транспортний потенціал буде комплексом, розміщеним на визначеній території області, який складатиметься з взаємопов'язаних підрозділів, що забезпечуватимуть:

- транспортування і комплекс експедитування вантажів;
- перевалку вантажів, у тому числі між різними видами транспорту;
- митну обробку вантажів;
- складування вантажів, у тому: числі в режимі митного ліцензійного складу;
- нагромадження, розподіл, сортування, комплектування партій вантажів;
- діяльність товарної біржі або торгового дому (оптова та дрібнооптова торгівля, включаючи передпродажну підготовку – пакування, маркування, фасування тощо);
- виставки-продаж товарів та послуг;
- страхування вантажів;
- інформаційно-комунікаційні послуги;
- юридично-консультаційне обслуговування;
- сервісне обслуговування (авто заправки, автостоянки, станції технічного обслуговування, готелі, кафе, ресторани, медичне обслуговування, служби побуту тощо).

5. Створення в Чернівецькій області транспортного терміналу з режимом функціонування, наближеним до вільної економічної зони,

сприятиме розвитку інфраструктури транспортних мереж, збереженню наявних і створенню нових робочих місць, отриманню значних надходжень до державного і місцевого бюджетів, залученню інвесторів, розширенню різноманітних сфер бізнесу.

Один з варіантів створення буковинського рекреаційно-туристичного комплексу (райони Путильський, Вижницький, Сторожинецький з базою готелю “Черемош”), адекватного спеціальній економічній зоні, зводиться до наступного:

1. Рекреаційно-туристичний потенціал зазначених територій визначається наявністю потужних природно-кліматичних ресурсів. За видами їх можна поділити на кліматичні, ландшафтні, фауністичні, мінералогічні та культурно-історичні. Функціонально вони забезпечують лікування, відпочинок, пізнання природи і культурно-історичних явищ. Таким чином, даний регіон можна характеризувати як напівпрофільний пізнавально-оздоровчого відпочинку і бальнеологічного лікування. Це значною мірою визначає соціально-економічний профіль як на сучасному етапі, так і в перспективі.

2. На території області налічується 57 закладів туризму і рекреації (70% – рекреаційні і 30% – туристичні установи), місткість яких досягає близько 8,2 тис. місць. Усі установи лікування, масового відпочинку та туризму здійснюють курортно-рекреаційне обслуговування як місцевих жителів, так і приїжджих з інших областей та з-за кордону. Однак наявна матеріально-технічна база установ туризму і рекреації не задовольняє вимог часу, внаслідок чого основні економічні показники їх функціонування суттєво погіршились.

3. Важливе місце у формуванні рекреаційних потоків і перевезенні рекреантів всередині туристично-рекреаційного комплексу (ТРК) займає транспорт. Розвинута транспортна інфраструктура області створює реальні передумови для формування та функціонування рекреаційного комплексу. При збільшенні обсягів вантажопасажирських перевезень усі види транспорту мають достатній резерв для підвищення пропускної здатності.

4. Соціальна інфраструктура регіону та рівень її розвитку відіграють важливу роль у функціонуванні індустрії відпочинку і лікування. Це насамперед стосується таких галузей, як торгівля, громадське харчування, побутове обслуговування, охорона здоров'я, а також житлово-комунальне та готельне господарство. Однак за рівнем їх розвитку область значно відстає від промислово розвинутих регіонів країни, і зведений узагальнюючий показник стану соціальної інфраструктури області відносно нормативних параметрів становить тільки 39,9%.

5. До факторів, що стримують розвиток ТРК, включаючи мотивацію до інвестування, оновлення та розширення мережі ТРК, слід віднести: нестабільність податкового законодавства, нераціональну систему оподаткування, необґрунтовано велику кількість податків та інших обов'язкових платежів, багаторазове (у ряді випадків) обкладення однієї бази оподаткуванням та подвійне оподаткування, відсутність пільг, які повинні стимулювати створення нових суб'єктів господарювання та розвиток пріоритетних галузей.

6. Створення на територіях зазначених районів ТРК сприятиме розширенню місцевого ринку сільськогосподарських продуктів, поглибленню спеціалізації агропромислових підприємств, дасть певного імпульсу розвитку легкої промисловості (включаючи народні промисли), промисловості будівельних матеріалів, засобів комунікацій, середнього та малого бізнесу, створенню нових робочих місць.

Виходячи з намірів України стати членом Європейського Союзу та для відпрацювання системних завдань державної регіональної політики і субрегіональної європейської інтеграції, на основі Чернівецької області розроблено пілотний проект Програми Єврорегіон "Верхній Прут", учасниками якої визначені Україна, Молдова і Румунія. Другий етап Концепції державної регіональної політики відносно розвитку міжнародного міжрегіонального економічного співробітництва та удосконалення відповідної нормативно-правової бази передбачає створення економічних і нормативно-правових умов для реалізації основних принципів стабільного та збалансованого розвитку регіонів, формування економічних умов

приєднання України до положень регіональної політики в межах ЄС. Тому Проект ґрунтується на існуючих напрацюваннях, перспективах і пріоритетах, які вже сформульовані або розробляються у процесі формування і функціонування Єврорегіону “Верхній Прут”, а також на досвіді субрегіонального партнерства Чернівецької області і Єврорегіону з адміністративно-територіальними одиницями ЄС.

Ці її основні структурні підрозділи Проекту відповідають головним завданням Програми інтеграції України в Європейський Союз і перспективним напрямам субрегіонального співробітництва, які найбільшою мірою стосуються:

- пріоритетів, що представляють загальний інтерес членів Єврорегіону “Верхній Прут” для забезпечення стабільного, (самовідтворювального) соціального розвитку в транскордонному регіоні і техногенно-екологічної безпеки та ресурсо-енергокористування;
- можливостей відпрацювання на основі Чернівецької області тих елементів державної регіональної політики в Україні, які реалізують принципи субсидіарності державних, регіональних і місцевих органів управління.

Водночас розвиток Проекту по “вертикалі” передбачає і “горизонтальну” ув'язку цих паралельних напрямів між собою:

- шляхом наближення нормативно-правових умов прикордонного співробітництва, виходячи з чинних законодавств України, Молдови та Румунії; таке співробітництво може поєднуватись загальною експериментальною гармонізацією елементів нормативно-правової бази трьох країн з директивами і стандартами ЄС;
- через залучення субрегіональних структур з боку ЄС і до процесу “постановки завдань” як офіційних партнерів Єврорегіону, і до безпосереднього співробітництва з конкретних проектів;
- за допомогою проектів, які підтримуються впливовими макрорегіональними і міжнародними структурами ISPA, НАТО, ООН, МБРР, СБРР, ЄФРР.

Виходячи, з існуючої практики Європейського фонду регіонального розвитку і програми ISPA європейська допомога (в розмірі до 85% загальних витрат) надається як додаток до власних асигнувань, а не замість них.

Програму передбачається здійснювати таким чином. ґрунтуючись на окремих проектах і завданнях, які вже фінансуються за рахунок бюджетних, місцевих, міжнародних та інших джерел, всі наступні етапи реалізації Програми передбачають послідовне “включення” державної і місцевої нормативно-правової і фінансової підтримки з одночасним залученням механізмів здійснення технічної допомоги та інших джерел засобів, виходячи з особливостей окремих проектів та їх відповідності вимогам міжнародних програм і фондів.

Структура Програми Єврорегіону “Верхній Прут” передбачає розвиток транспортно-комунікаційної інфраструктури на рівні трансєвропейських коридорів, розвиток енергетичної інфраструктури на рівнях взаємодії державних мереж і локалізованих джерел енергії, удосконалення водокористування і водоканалізаційних систем, лісокористування і розвиток лісової та деревообробної промисловості, агропромислового комплексу й легкої промисловості, розвиток транскордонної торгівлі на місцевому рівні та збільшення транзитної торговельної діяльності, розвиток сучасних видів і форм транскордонного туризму, сприяння малому і середньому підприємництву, розвиток соціальної сфери, послідовне забезпечення стабільного регіонального розвитку шляхом раціоналізації ресурсокористування та застосування сучасних інструментів техногенно-екологічної безпеки, фінансове забезпечення програми й створення інфраструктури фінансування регіональних і транскордонних проектів.

Передбачається, що в узагальненому вигляді всі нормативно-правові питання у даній сфері повинні бути вирішені шляхом прийняття Закону України “Про транскордонне співробітництво”.

Таким чином, аналіз факторів, які визначають поділ держави (історико-ментальний, соціально-економічний, географічний, політичний) і реалізації потенційних можливостей регіону дозволяє стверджувати, що Чернівецька область має всі підстави для того, щоб вийти з економічного стану

депресивного регіону України з відповідними, більш повноважними правами (обов'язками) регіональної влади.

Отже, як ми вже вказували, наявні погляди щодо можливості виходу України з економічної кризи вже не можуть ототожнюватись з розробкою соціально-економічної моделі розвитку. Це вже вчорашній день. Ми не змогли використати можливості соціально-економічного моделювання минулих років і спокійно будувати суспільство нового типу. Ці можливості втрачено назавжди. Ця теза базується на аналізі процесів глобалізації і трансформації економік країн світу. Без урахування цих процесів неможливо навіть мріяти про подальше поліпшення нашого життя. Передові країни світу сьогодні працюють над проблемою розвитку постіндустріального інформаційного суспільства, а ми поки що, м'яко кажучи, знаходимося на рівні доіндустріального.

Фундатори постіндустріального інформаційного суспільства виходять з того, що у передових, високорозвинутих країнах світу сектор "індустрії інформації" за темпами і масштабами зростання почав випереджати традиційні галузі промисловості. Проведені прогнози показали чітко виявлену тенденцію посилення цієї ходи в майбутньому. Більше того, цей процес поступово охоплює інші країни світу, включаючи країни, що розвиваються. Він набуває глобального характеру, масштабів і якості. Сьогодні вже слід говорити про формування глобальної індустрії інформації і глобальні впливи цього фактора на розвиток загальних і національних трансформаційних процесів.

Аналізуючи процеси глобальної трансформації, ми маємо підстави відзначити поступове вирівнювання їх розвитку від країни до країни, від регіону до регіону. Галузева структура економіки передових країн світу і світової економіки в цілому фіксує все значніші зрушення в бік інформаційного сектора.

У грудні 1998 р. була прийнята Програма "Україна-2010", яка за структурою передбачала прорив в економічних перетвореннях на початку третього тисячоліття на базі інноваційно-інвестиційної діяльності. У п. 4 "Програми" – "складові ефективної інноваційної політики" визначаються і

система програмно-цільового управління щодо реалізації визначених державних пріоритетів інноваційної політики, і формування механізму фінансової підтримки суб'єктів інноваційної діяльності тощо. Але, на жаль, у ній не підкреслюється, що без зміщення акцентів в регіони ніяка інноваційна політика не принесе успіху.

Поки не буде змінено механізм накопичення і використання коштів інноваційного фонду, ні про яку ефективність не можна і думати. Існуючий порядок, коли інноваційні кошти регіональних відділень централізовано перераховуються в центр, а потім із регіонів, в Києві з'являються "ходоки" і випрошують зібрані ними кошти під реалізацію регіональних інноваційних програм, не дає для цього ніяких можливостей.

Для аналізу стану інноваційної діяльності в Україні назвемо основні типи інновацій:

- 1) виробництво нового продукту чи продукту з якісно новими властивостями;
- 2) впровадження нових засобів виробництва;
- 3) освоєння нового ринку збуту;
- 4) залучення нових джерел сировини, комплектуючих та напівфабрикати;
- 5) уведення нових організаційних та інституційних форм (приватизація, нова система управління тощо);
- 6) зміна інфраструктури.

Результати аналізу сучасного стану інноваційної діяльності в Україні, на жаль, не дають підстав для оптимізму.

На промислових підприємствах України показники майже всіх визначених напрямків інноваційної діяльності невпинно погіршуються, що можна розцінювати не інакше, як інноваційну кризу.

Серед найболючіших факторів, що стримують інноваційну діяльність та оновлення продукції підприємств, можна назвати незадовільне фінансування, нестачу коштів у замовника, високі кредитні ставки банків, значні витрати, пов'язані із нововведеннями, недосконалість законодавчої бази в податковій сфері. Але, на наш погляд, головною причиною кризової

ситуації в цій сфері є політика невтручання урядових структур в інноваційну діяльність і в оновлення промислової продукції зокрема.

Тому з метою переходу до принципово нових технологічних процесів та комплексних технологічних систем, що змінюють технологічний уклад в економіці, необхідно посилити державне регулювання у сфері інноваційної та науково-технологічної політики в умовах ринку. Для досягнення цього необхідно налагодити систему наукового прогнозування технологічного розвитку галузей вітчизняного виробництва, провести експертну інвентаризацію державних науково-технічних програм, зосередити інвестиційні ресурси переважно на проектах, віддача від яких може бути досягнута в коротко- і середньостроковому періоді.

Якщо цього не зробити, то можна вважати, що Україна проводить реформи за ідеологією, яка майже повністю виключає інноваційний процес, і отже за таких умов приречена на економічну деградацію.

Все це дає підстави стверджувати, що єдино можливим виходом із ситуації, що склалася, є побудова економіко-технологічної моделі розвитку нашої держави, яка структурно містить в собі всі елементи інноваційно-інвестиційної політики, і основними складовими якої мають бути:

- цілеспрямоване втручання держави в економіку для формування промислової політики підтримки інноваційного процесу, оскільки створені в останні роки ринкові інститути (біржі, банки, інвестиційні та інноваційні фонди тощо) поки що не в змозі відігравати роль економічних регуляторів;
- інтеграція в межах держави освіти, науки, науково-технічного прогресу з власним виробництвом і банківською системою;
- основа стратегії економіки – промислова політика (тобто структурна зміна економіки на базі інноваційно-інвестиційної політики) з підпорядкуванням їй грошово-фінансової системи і розвитком форм, або так звана “трифазна паралельна стратегія економічного розвитку”;
- зростання темпів підвищення продуктивності праці, яке залежить, у першу чергу, від темпів базових технологічних змін;

- сукупність стратегій виробництва, а саме: наступальна, захисна, імітаційна, залежна, традиційна – на чужому ринку; виробництво управляє споживанням за умов інноваційних змін.

З викладеного видно, що інноваційний процес вимагає цілеспрямованого фінансування саме нових технологій, інвестицій у виробництво нових конкурентоспроможних наукомістких товарів. Це той напрямок, у який розвинуті країни не зацікавлені вкладати кошти, а тому він повинен забезпечуватись у першу чергу власними джерелами фінансування. Але вони в останні роки значно зменшились. У цій ситуації користування послугами іноземних інвесторів має бути цілеспрямованим саме в інноваційний процес, для чого необхідно проводити державну політику саме в цьому напрямку, а не використовувати інвестування іноземних товаровиробників для поглиблення боргової ями. Це можливо лише за умови заміни політики лібералізації політикою протекціонізму, тобто захисту свого ринку та своїх товаровиробників. І останнє. Загально відомо, що сьогодні в світі не існує жодної країни з чисто ринковими відносинами. Економіка країн є змішаною, і відрізняються країни рівнем своїх досягнень тільки мірою втручання держави в їх розвиток.

Виходячи з цього, в Україні необхідно скоригувати реформи і перейти від ідеології лібералізації до ідеології змішаної економіки. Усім гілкам влади в своїй діяльності потрібно виходити з того, що суспільство зі змішаною економікою базується на прийнятних для України засадах і розумному балансі та взаємодії ринкового механізму саморегуляції та державного регулювання праці і власності з акцентом на регіони, а визначальним фактором розвитку суспільства повинна стати промислова політика на основі інвестиційної та інноваційної діяльності за умови виваженої збалансованості лібералізації зовнішньоекономічної діяльності з протекціонізмом. Тільки при таких підходах ми не втрачаємо надії і можливості розв'язання проблем наших людей.

Все викладене відносно інноваційної діяльності повністю стосується Чернівецької області. У прийнятій "Концепції соціально-економічного

розвитку Чернівецької області до 2011 року" передбачено основні напрямки інноваційної діяльності на Буковині.

Найбільш поширеним напрямком інноваційної діяльності залишається освоєння виробництва нової та удосконаленої продукції. Інноваційною діяльністю займалося більше 22% підприємств, 92% підприємств запроваджували інновації, з них 30% підприємств випускали принципово нову продукцію. Усього за 2003 рік освоєно виробництво 252 найменувань нових видів продукції, з них 225 – товарів народного споживання. Активно оновлювалась продукція на ВАТ "Чернівецький хлібокомбінат". Чернівецькому ВТФ "Мальва", ВАТ "Арніка", АТ "Розма", де за минулий рік освоєно виробництво 15 видів хлібобулочних і кондитерських виробів, 23 – панчішно-шкарпеткових, 20 – трикотажних та 24 види полімерного взуття, на Лужанському експериментальному заводі, АТ "Чернівецький хлібозавод" та СП "Пивзавод "Роси Буковини". Але на більшості підприємств (58,7%) з числа тих, що оновлювали продукцію, цей показник не перевищував 10%.

Продукцію, освоєну вперше в Україні в 1998 році, останні 5 років, випускали 5 підприємств області. Частка такої продукції в загальному обсязі виробництва на одному з них становила близько 14%, на 3 – від 25% до 50% і на одному перевищувала 50%. Близько 4% підприємств, або 16% від числа тих, що впроваджували інновації, поставляли виготовлену продукцію на експорт.

Метою технологічних інновацій для понад 60% підприємств області є розширення внутрішнього ринку та приріст продукції, для понад 40% підприємств – підвищення конкурентоспроможності продукції та зниження її енергомісткості, для 30-36% підприємств – заміна застарілої продукції, зниження матеріаломісткості та охорона навколишнього середовища.

Разом з тим є ряд факторів, що стримують інноваційну діяльність. Для більше 90% підприємств одним із таких факторів є відсутність фінансування, більше половини підприємств вказали на великі інноваційні витрати та високі кредитні ставки, кожне друге підприємство – на відсутність коштів у замовників, кожне третє – на високий економічний ризик, труднощі з сировиною та недосконалість законодавчої бази.

З метою вирішення актуальних проблем соціально-економічного розвитку області розроблена Регіональна інноваційна Програма розвитку Чернівецької області на 1998-2005 роки, у якій визначені пріоритети та напрямки науково-технічного та інноваційного розвитку:

- залучити науково-технічний потенціал до реконструкції та модернізації основних виробничих засобів промислового і сільськогосподарського комплексу;
- надавати перевагу інноваційній діяльності в сільському господарстві, машинобудуванні, легкій, харчовій та переробній промисловості, впровадженню досягнень світової та вітчизняної науки і техніки;
- відновити рівень науково-технічного потенціалу області, що існував до 1990 року;
- створити інтегральні, комплексні науково-дослідні, пошукові та проектно-конструкторські організації, технопарки, науково-пошукові бізнес-центри, маркетингові центри, спільні (з іноземними фірмами) структури по виконанню науково-технічних розробок;
- надавати перевагу науково-дослідній та винахідницькій діяльності, розробці нової техніки та технологій, які не мають аналогів у світовій практиці або мають більш високу ефективність порівняно з аналогами;
- надати перевагу вирішенню регіональних, міжрегіональних, міждержавних та міжгалузевих комплексних фінансово-економічних задач і проектів; міжгалузевій та міжтериторіальній кооперації та спеціалізації; демографічним та соціальним проектам; фундаментально-прикладним дослідженням.

З метою активізації інвестиційної діяльності в регіоні здійснено ряд заходів. В листопаді 2000 р. було проведено виїзне засідання Міжнародного Трейд-клубу, в якому прийняли участь більше 30 представників іноземних держав та міжнародних організацій, акредитованих в Україні, і біля 80 суб'єктів підприємницької діяльності області. Відбулися ділові переговори, а міжнародним представникам роздані інвестиційні пропозиції підприємств та пропозиції щодо економічного співробітництва. В поточному році започатковано випуск збірника "Ділова Буковина", в якому зосереджені ділові та інвестиційні пропозиції підприємств та організацій області. Ця

інформація розміщена в Інтернет-сайті Мінекономіки України, постійно поновлюється і направляється торговельно-економічним місіям іноземних держав. Кращі інвестиційні проекти підприємств області представлені на Координаційній Раді з питань іноземних інвестицій та Міжнародному інвестиційному форуму, який проходив у Києві в червні поточного року. Готується стенд кращих інвестиційних проектів області для представлення на виставці "Україна. 10 років незалежності", а після неї – на постійно діючій виставці інвестиційних проектів України. В області створена Координаційна рада з питань інвестиційної діяльності (яка проводить Організаційні заходи по залученню інвестицій в розвиток економіки області), розроблена та затверджена Програма залучення іноземних інвестицій в розвиток економіки області на 2001-2006 рр.. (Див. Додаток У1).

Отже, основними передумовами для розвитку територіальних пріоритетів Буковини на інвестиційній основі є наступні:

- вигідне географічне положення в поєднанні з багатою природно-ресурсною базою;
- потенційна інвестиційна привабливість багатьох підприємств області;
- значна кількість підприємств, оснащених сучасним обладнанням і технологіями, на яких можливе швидке впровадження виробництва імпортозамінної і конкурентоспроможної продукції без докорінної перебудови виробництва;
- наявність кваліфікованих кадрів виробничого потенціалу ;
- зростаючий попит підприємств області на новітні технології і обладнання;
- необхідність ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, альтернативних джерел енергопостачання та розвитку малої енергетики;
- завдання зменшення некритичного імпорту товарів в область і т.п.

Розвиток територіальних пріоритетів регіону з залученням інвестицій дозволить справити значний позитивний вплив на загальну економічну ситуацію. Серед основних макроефектів, що будуть досягнуті, необхідно відзначити: пільгове інвестування перспективних виробничих проектів, загальне пожвавлення діяльності виробничих, комерційних структур та бюджетних організацій, збільшення рівня споживання населення.

Виходячи з інвестиційних потреб і територіальних пріоритетних напрямків розвитку Чернівецької області у господарському комплексі регіону за кошти інноваційного фонду і підприємств із залученням бюджетних коштів, іноземних інвестицій і кредитів банків передбачається:

- ✓ впровадження нових технологій вирощування та переробки продуктів промислового садівництва в концентровані соки;
- ✓ створення та впровадження нових енерго- та ресурсозберігаючих технологій, розвиток екологічно чистої енергетики;
- ✓ розвиток інформаційних комунікацій та необхідного обладнання;
- ✓ виробництво вітчизняних інформаційних технологій (не менш як 20% потреб внутрішнього ринку);
- ✓ створення та використання перспективних інформаційних технологій, створення приладів комплексної автоматизації та систем зв'язку;
- ✓ розроблення нових технологій, включаючи біотехнології для сільського господарства та переробних галузей, легкої та харчової промисловості;
- ✓ створення та впровадження нових матеріалів і речовин з високими конкурентоспроможними властивостями, у тому числі й імпортозамінних;
- ✓ технологічне та технічне оновлення базових та переробних галузей економіки країни;
- ✓ виробництво харчових клеїв на Кельменецькому цукровому заводі;
- ✓ впровадження нових технологій вирощування тварин та переробки м'яса на дитячі м'ясні консерви та продукти;
- ✓ впровадження безвідходних технологій при переробці продуктів лісового господарства у лісгоспах області;
- ✓ виробництво на підприємствах області багатоканального квартирної лічильника комунальних послуг;
- ✓ розширення використання у виробничих цілях нетрадиційної та малої енергетики на підприємствах Путильського району,
- ✓ впровадження сучасної технології ремонту асфальтних доріг;
- ✓ виробництво на підприємствах електротехнічної промисловості потужних оптронів різного призначення для телефонних станцій;

- ✓ виробництво нових високоякісних джерел струму і суперконденсаторів різних типорозмірів на ВАТ "Кварц";
- ✓ виробництво високоякісних активованих адсорбентів з метою підвищення якості продукції харчування;
- ✓ освоєння виробництва енергозберігаючих приладів та пристроїв на основі потужних транзисторів;
- ✓ виробництво приймальних кольорових електронно-променевих трубок з високоякісними властивостями;
- ✓ використання місцевої сировини для виготовлення високоякісної, екологічно чистої кераміки;
- ✓ виробництво сучасної упаковки для продуктів переробної промисловості з метою підвищення їх конкурентоспроможності;
- ✓ виробництво, на НВФ "Тензор", приладів для забезпечення контролю виробничого середовища, гігієни та безпеки праці, що дасть можливість провести атестацію робочих місць;
- ✓ впровадження системи комплексного автоматизованого інформаційного обслуговування населення з використанням унікальних фондів матеріалів Чернівецького ЦНТЕІ.

Разом з тим, слід звернути увагу на деякі особливості (тенденції) громадської думки щодо шляхів оновлення виробництва.

Сьогодні є вже усвідомлення того, що для роботи в ринкових умовах необхідна певна професійна підготовка та інформаційне забезпечення виробника щодо налагодження ділових зв'язків

Враховуючи інтерес значної частини громадян до самостійного господарювання та необхідність реструктуризації народного господарства у регіоні за певних умов буде розширюватися тенденція до створення невеликих приватних підприємств, розвитку малого та середнього бізнесу.

У цілому питання відновлення виробництва в регіоні потребує комплексної розробки заходів з урахуванням як організаційних, фінансових і економічних можливостей, так і інтересів населення щодо їх участі в процесі відновлення виробництва і економічного розвитку регіону.

РОЗДІЛ 4

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

4.1. Шляхи, тенденції й проблеми активізації залучення інвестиційних ресурсів в економіку регіонів України

Одним із показників, який характеризує ступінь інтеграції країни та її регіонів у світове співтовариство, є обсяг іноземних інвестицій. Залежить цей показник від привабливості об'єкту інвестування або рівня інвестиційного ризику.

Отримання як іноземних, так і внутрішніх інвестицій, а саме, умови їх залучення – це фактори, котрі характеризують інвестиційну діяльність, як у цілому в країні, так і між її регіонами та сприяють подальшому розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Інвестиційна привабливість визначається суб'єктами інвестування за загальним інвестиційним кліматом в країні, умовами проведення зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі податковими, правовими, митними.

Кожна держава та її регіони мають “відносно” свою систему цін на ресурси, податкову політику та законодавчу базу, різний рівень розвитку галузей, а отже, і відмінності у прибутковості суб'єктів та об'єктів інвестування. Експортні та імпорتنі операції по переміщенню капіталу також пов'язані з політичною стабільністю та рівнем торгівлі на міжнародному ринку.

Іноземні інвестиції – це довгострокові вкладення капіталу іноземними власниками у різні галузі економіки нашої країни. У Законі України “Про режим іноземного інвестування” іноземні інвестиції визначаються як цінності, які вкладають іноземні інвестори в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до чинного законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту¹⁵⁸.

На сучасному етапі, з нашої точки зору, залучення іноземного капіталу сприятиме одержання прибутку як кінцевої мети процесу інвестування. Інвестори вивчають національну економіку країни, її законодавчу систему,

¹⁵⁸ Омельченко А.В. Іноземні інвестиції в Україні. Довідник з правових питань. – К.: Юрінком, 1997. – 416 с., С59.

ресурси для визначення об'єкта капіталовкладення з вищою віддачею та мінімізацією інвестиційного ризику. Проведені нами дослідження особливостей іноземного інвестування показали, що іноземні інвестиції мають позитивні та негативні характеристики для країн-реципієнтів і країн-резидентів (Див. табл. 4.1.1.).

Таблиця 4.1.1.

Вплив іноземних інвестицій на економіку країн-резидентів та країн-реципієнтів

Країна-резидент-експортер		Країна-реципієнт-імпортер	
Переваги	Недоліки	Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> • Зростання прибутку інвестицій за рахунок перерозподілу капіталу всередині країни в більш прибуткові за кордон. • Збільшення експорту товарів, устаткування, технологій, що стимулює виробничий процес. • Стимулювання інноваційного процесу. 	<ul style="list-style-type: none"> • Високий ступінь ризику. • Зниження темпів вітчизняного виробництва. • Міграція робочої сили. • Уповільнення темпів економічного зростання й розвитку країни через переміщення капіталу за кордон. 	<ul style="list-style-type: none"> • Стимулювання темпів зростання національної економіки. • Надходження сучасних технологій, техніки, устаткування. • Створення додаткових робочих місць. • Посилення конкуренції всередині країни. 	<ul style="list-style-type: none"> • Зниження темпів економічного зростання країни-реципієнта, оскільки прибуток інвестора як частина ВВП надходить у країну-резидент. • Надходження не нових технологій, технічних засобів. • Небезпека демпінгу. • Висока ціна. • Стримування інноваційного процесу. • Оплата праці нижча від світового рівня. • Банкрутство національних товаровиробників внаслідок недостатньої конкурентоспроможності. • Зниження ролі й значення країни на світовому ринку.

Інвестиції, які надходять, спочатку є поштовхом для економічного розвитку країни-імпортера, сприяючи піднесенню виробничих можливостей країни та поліпшуючи її демографічну ситуацію. Але, на жаль, сучасні техніка та технологія, що надходять, мають завищену ціну, хоча вони не найновіші й досить тривалий період діють в країні-експортері. Використовуючи, тільки іноземний капітал, забувши про власні потенційні джерела інвестування, важко стати лідером на світовому ринку. Як ми бачимо, іноземні інвестиції, що перебувають під гарантією уряду, використовуються неефективно. Країна-реципієнт повинна мати чітку державну регіональну політику відносно інвестицій, що надходять.

Основні форми залучення інвестицій – це внески у формі рухомого й нерухомого майна (70%) і грошові внески (близько 27%). Аналізуючи інвестиційну діяльність підприємств в різних регіонах України, ми бачимо, що інвестиції, які отримують підприємства, часто використовуються не на технічне переоснащення виробництва, а на реконструкцію й поновлення основного капіталу. У більшості випадків підприємства одержують інвестиції для підтримання існуючого виробництва без урахування конкурентоспроможності продукції, що у свою чергу приводить до зниження інтенсифікації інвестиційного процесу¹⁵⁹.

Поки що, на превеликий жаль, іноземні інвестиції у країнах з перехідною економікою, у тому числі й в Україні, не стали головною підйомною силою економічного зростання на початкових стадіях системної ринкової трансформації. Але, якщо Україна хоче досягнути успіхів у конкурентній боротьбі з іншими країнами Центральної та Східної Європи щодо залучення іноземних інвестицій, то для неї вирішальну роль повинні відігравати мотиви іноземних інвесторів відносно об'єктів інвестування в Україні та ті перешкоди, які існують в країні та її регіонах для прямих іноземних інвестицій. Необхідно чітко усвідомлювати, що позитивний ефект

¹⁵⁹ Зозуля Т.О. Міжнародне кредитування і формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні, // Фінанси України. – 2000. – №7. – С.102-111.

прямих іноземних інвестицій полягає не тільки в імпорті капіталу. Разом з інвестиціями в країну імпортуються технології, передовий менеджмент, організаторський та ринковий досвід, знання західних ринків, виробничі потужності, а також нові інноваційні форми організації праці, тобто все те, що форсує процес поступального розвитку економіки країни, а з рештою направлена на інтеграцію постсоціалістичних країн у світову господарську систему.

Прийняття рішення про вкладання інвестицій та вибір регіону інвестування залежить від багатьох факторів. Найпоширенішою теорією з цього приводу, яка найчастіше згадується у фаховій літературі, є теорія Й.Г. Дуннінга^{160,161}. Згідно з цією теорією, для того щоб було прийняте рішення про інвестування у конкретний регіон, повинні бути виконані наступні передумови:

- інвестор повинен мати специфічні конкурентні переваги, які б перевищували витрати на експансію за кордон;
- потенційна країна-отримувач повинна надати інвестору специфічні регіональні переваги;
- інвестору повинна бути вигідною самостійна реалізація цих переваг, а не через місцеві підприємства.

Збільшення обсягів та оптимізація структури іноземного інвестування можливі лише за умови зниження інвестиційних ризиків, створення сприятливого інвестиційного клімату та механізму взаємодії іноземного інвестора й органів державної влади.

Усі державні структури мають певний вплив на процес залучення інвестицій у національну економіку країни. На регіональному ж рівні в процесі управління та залучення інвестицій беруть участь органи місцевої

¹⁶⁰ Бирман Г., Шмидт С. Экономический анализ инвестиционных проектов: Пер. с англ. - М.: Банки и биржи: ЮНИТИ, 1997.

¹⁶¹ Баласинович Б.О., Ріхард Меркер. Проблеми залучення іноземних інвестицій в економіку України. Науковий вісник. Дослідження соціально-економічних проблем перехідного періоду. ЧТЕІ КНТЕУ – Чернівці – 2001. – Випуск III – С. 34-41.

адміністрації. Їм делеговані функції соціально-економічного розвитку регіонів.

Країни СНД (у тому числі Україна), і Східної Європи вважали прямі іноземні інвестиції основним джерелом розвитку у перехідний період. Хоча частково вони і відіграють певну роль у розвитку економіки, але, беручи до уваги економічний стан України, підтримка їх, на даний момент незначна. Саме у зв'язку зі значно менш сприятливим кліматом, обсяги капіталовкладень економічно розвинутих країн – основних реципієнтів у країни, що розвиваються, і колишні соціалістичні країни – безпідставно малі.

Про це свідчить аналіз німецьких спостерігачів про обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у кількісному виразі, який і у процесі економічного зростання, і у фінансуванні внутрішніх інвестицій в країнах-реципієнтах тут був невеликим. Із загальної суми прямих іноземних інвестицій у всіх 26 країнах, де проводяться реформи, близько 40% направлені в Угорщину і 60% – у країни Східної та Центральної Європи¹⁶².

Глибину інвестиційної кризи в динаміці можна проілюструвати на основі показників таблиці 4.1.2., яка складена, фахівцями Інституту Реформ, та за сприянням Міжнародного фонду “Відродження”¹⁶³.

За даними Міністерства фінансів України, станом на 01.01.1999р., на душу населення припадало близько 15 дол. США іноземних інвестицій. Це – останнє місце серед східноєвропейських країн, у яких проводяться реформи¹⁶⁴. І лише наприкінці 1999-го й у 1 кварталі 2000-го року відчутно активізувалися зусилля у залученні іноземного капіталу, запровадженні фінансових стимулів міжнародної виробничої кооперації. На початок 2000 року в Україну залучено 3,2 млрд. доларів США прямих іноземних інвестицій. Це в середньому 65 доларів на душу населення. Так, для

¹⁶² Гуткевич С.О. Умови залучення іноземних інвестицій в економіку України. //Економіка АПК. – 2001. – №6. – С. 79-84.

¹⁶³ www.ir.org.ua.

¹⁶⁴ Зрушення до ринкової економіки / за ред. Лутца Гофмана і Аксея Зідінберга. – К., 1997. – С. 225.

порівняння в 1996 році: Угорщина – 1000 дол. США на душу населення, Чехія – 400, Естонія – 320, Польща – 140, Росія – 27.¹⁶⁵

Таблиця 4.1.2.

Основні макроекономічні показники України
у % до попереднього року

Основні макроекономічні показники	Роки							
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
ВВП	97	98,1	99,6	106,0	109,1	104,8	105,8	112,1
Продукція промисловості	99,7	99,0	104,3	112,9	114,2	107,0	116	112,5
Продукція сільського господарства	98	90	93	109,2	110,2	101,9	89,0	119,9
Капітальні вкладення	91	106	100,4	111,2	117,2	108,9	131,3	128,0
Прямі іноземні інвестиції (млрд. дол. США)	2,063	2,81	3,25	3,87	4,41	5,33	6,66	22,9
Роздрібний товарооборот	100,2	93,4	92,9	106,9	112,6	115,0	120,5	121,9
Індекс споживчих цін (від грудня до грудня)	116	111	119,2	125,8	106,1	99,4	108,2	109,5
Експорт товарів та послуг (млрд. дол. США)	19,0	16,5	15,2	18,1	19,8	22,0	27,3	139,0
Імпорт (млрд. дол. США)	18,5	16,1	13,0	15,3	16,8	18,2	24,4	126,9
Обмінний курс в середньому за період грн. до дол. США	1,861	2,464	4,130	5,440	5,372	5,327	5,380	5,15

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в економіку України в I кварталі 2002 р. становили 237,9 млн. дол., що на 41,4% більше, ніж за відповідний період 2001р., в т.ч. з країн СНД і Балтії надійшло 10,5 млн. дол. (4,4%), з інших країн світу – 227,4 млн. дол. (95,6%).

За даними Державного комітету статистики України 2004 рік можна вважати інвестиційно-найуспішнішим для України. За підсумками року

¹⁶⁵ Зозуля Т.О. Міжнародне кредитування і формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні, // Фінанси України. – 2000. – №7. – С.102-111.

офіційна статистика зафіксувала рекордний чистий приріст прямих іноземних інвестицій (ПІ), що зупинився на позначці 1,5 млрд. дол. США. Див. рис. 4.1.1. У результаті чого кумулятивний обсяг прямих іноземних інвестицій, що надійшов в українську економіку на початок 2005 р. становив 8,4 млрд. дол., або 177 дол. в розрахунку на 1 мешканця України. Так, рівень залучення іноземних інвестицій на одного мешканця Чехії (\$3603), Словенії (\$2754) чи Естонії (\$2647) найближчим часом залишиться для України недосяжним¹⁶⁶.

Однак поряд з процесами активного капіталовкладення в українську економіку відбувалося й вилучення капіталу нерезидентами: кожні 4,1 долари залучених у 2004 році іноземних інвестицій супроводжувалися 1 доларом їх офіційного вилучення.

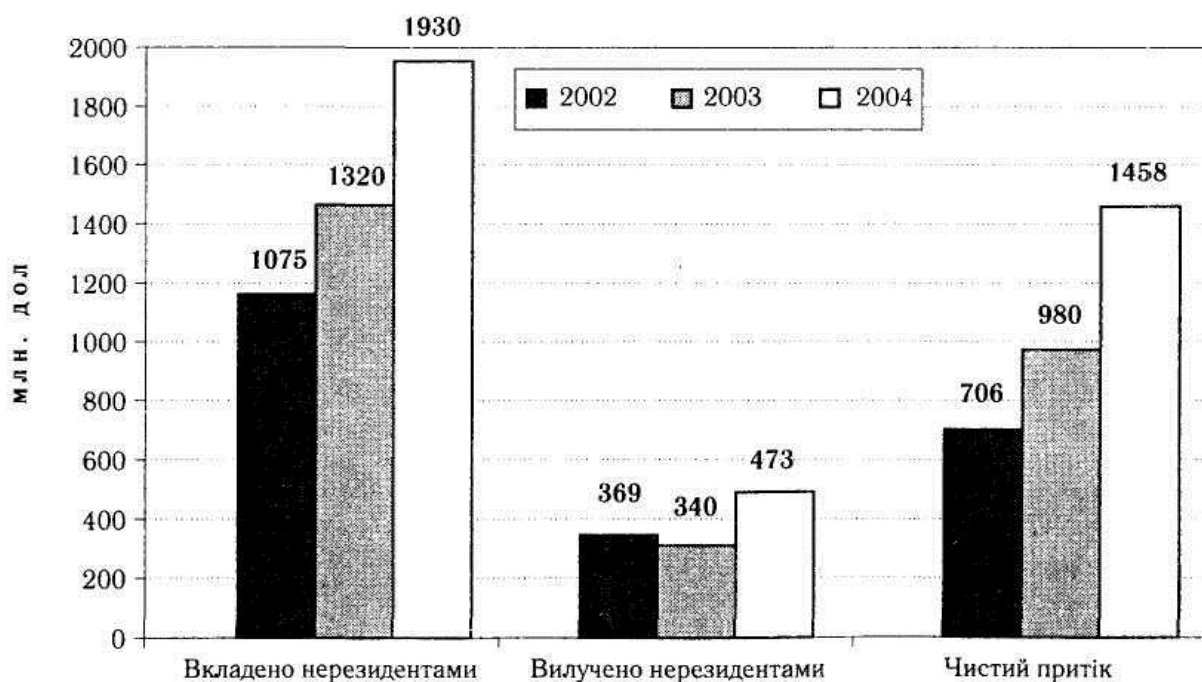

Рис. 4.1.1. Потіки прямих іноземних інвестицій в економіку України у 2002-2004 рр.

¹⁶⁶ . www.ir.org.ua.

Ринкові реформи, структурні перетворення в українській економіці вимагають значних інвестицій. За різними експертними оцінками, їх розмір коливається від 30-40 до 60-70 млрд. дол. США, у тому числі для металургії – 7, машинобудування – 5,1, транспорту – 3,7, хімії та нафтохімії – 3,3¹⁶⁷.

Світовий досвід свідчить, що країни з перехідними економіками не в змозі вийти з економічної кризи без залучення та ефективного використання іноземних інвестицій. Акумуляуючи підприємницький, державний та змішаний капітал, забезпечуючи доступ до сучасних технологій та менеджменту, іноземні інвестиції не тільки сприяють формуванню національних інвестиційних ринків, але й динамізують інші факторні ринки та ринки товарів і послуг. Крім того, іноземні інвестиції, як правило, сприяють заходам макроекономічної стабілізації, дозволяють вирішувати окремі соціальні проблеми трансформаційного періоду. Зрозуміло, що іноземне інвестування посідає особливе місце і в структурі зовнішньоекономічних пріоритетів розвитку економіки України.

На сьогодні Україна використовує всі доступні канали зовнішнього фінансування економіки: прямі і портфельні інвестиції, офіційну допомогу розвитку, кредити (МВФ, Світового банку, ЄБРР, державні під гарантію Кабінету Міністрів, приватні). За даними сайту Мінстату України, за станом на 01.10.2005 в українській економіці працює понад 9532,2 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій. Як ми вже зазначали вище, на душу населення України, припадає ПІІ менше, ніж у будь-якій іншій східноєвропейській країні, що переживає процес трансформації (за винятком Білорусі). Разом з тим динаміка іноземного інвестування в економіку України є досить високою (Див. табл. 4.1.3.).¹⁶⁸

¹⁶⁷ www.ukrstat.gov.ua.

¹⁶⁸ www.ukrstat.gov.ua.

Таблиця 4.1.3.

Чистий приріст прямих іноземних інвестицій в економіку України

Роки	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2002	2003	2004	2005
Чистий приріст ПІ, млн. дол.	219,4	264,1	413,4	541,3	625,4	718,2	437,2	583,7	680,3	916,5	1322,6	1559,5	

У галузевому розрізі найбільш привабливими для іноземних інвесторів залишається харчова промисловість, торгівля та машинобудування. Галузевий розподіл прямих іноземних інвестицій поданий на рис. 4.1.2.

Як ми бачимо, західні компанії вкладають гроші в українську харчову промисловість, підприємства торгівлі, фінансовий сектор, машинобудування і металообробку, фармацевтику, бо це дає швидкий оборот капіталу та мінімізує ризики. Привабливим є також інвестування в інфраструктуру бізнес-послуг для обслуговування, в першу чергу, підприємств з іноземними інвестиціями. (Див. Додаток Ф)¹⁶⁹

¹⁶⁹ Статистичний щорічник України за 2004 рік.: Статистичний щорічник.—К.: Техніка, 2005., С.284.

За 2005 р. сукупний капітал нерезидентів в Україні збільшився до 8846,4 млн. дол. США (Див. Додаток Ф1).¹⁷⁰

Основними видами залучення інвестицій є грошові внески, рухоме і нерухоме майно. Склад іноземних інвесторів в Україні формується за рахунок:

- транснаціональних корпорацій;
- аутсайдерів, що не витримали конкуренції в своїх країнах;
- фірм з обмеженими фінансовими можливостями, які розраховують на швидку віддачу;
 - офшорних компаній з українським капіталом.

Але, на жаль, поки що обсяг інвестицій не відповідає потенціалу держави, завданням і цілям у цьому напрямку, в той час як економіка України може опрацювати від 2-3 до 5 млрд. дол., а по деяким підрахункам до 9 млрд. дол. в рік. При цьому слід ураховувати, що залучення іноземних інвестиційних ресурсів також потребують певних витрат, які пов'язані з оформленням останніх. За розрахунками В.Г. Федоренка та А.Ф. Гойко, за залучення 1 млн. дол. США необхідно сплачувати близько 30 тис. дол. США¹⁷¹.

Географічна структура іноземного інвестування в Україні формується під впливом двох взаємопов'язаних груп факторів. З одного боку, її розвиток визначається глибиною зовнішньоекономічних зв'язків з традиційними партнерами (країни СНД з домінуванням Росії, окремі східноєвропейські та західні країни), а з іншого – потребою диверсифікації міжнародної інвестиційної діяльності. За роки незалежності в Україну вкладені прямі іноземні інвестиції з 106 країн світу. Понад 60% займають інвестиції з 7

¹⁷⁰ Статистичний щорічник України за 2004 рік.: Статистичний щорічник.—К.: Техніка, 2005., С.284.

¹⁷¹ Федоренко В.Г., Гойко А.Ф. Інвестознавство: Підручник / За наук. ред. В.Г. Федоренка. – К.: МАУП, 2000. – 408с.

держав: США, Нідерландів, Німеччини, Великобританії, Кореї, Росії та Кіпру. (Див. табл. 4.1.4.).¹⁷²

Стосовно Кіпру як одного з крупних інвесторів України, то весь обсяг інвестицій забезпечувався через схеми підприємств з іноземними інвестиціями – офшорних компаній, яких у цій країні зареєстровано 273.

По регіонах України іноземні інвестиції розподіляються теж нерівномірно. Найбільш пріоритетними, з точки зору аналізу політики реформ, є Дніпропетровська, Донецька, Одеська, Харківська, а також м. Київ. Аутсайдерами ж у залученні прямих іноземних інвестицій виступають Чернівецька, Тернопільська, Хмельницька та Вінницька області (Див. Додаток Ф2). Про це свідчить динаміка рейтингу інвестиційної привабливості регіонів України.

Таблиця 4.1.4.

Прямі інвестиції в Україну по країнах протягом 1996 – 2005 р.
(на початок року; млн. дол. США)

Країни	1996	1997	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Всього	896,9	1438,2	2063,6	3281,8	3865,5	4555,3	5471,8	6794,4	8353,9
США	183,3	263,0	385,0	589,5	635,8	777,5	890,6	1060,2	1153,7
Кіпр	51,5	86,1	126,3	211,2	372,6	493,0	672,1	901,9	1035,6
Велика	53,9	100,3	151,4	246,1	299,4	414,2	534,0	701,2	895,9
Німеччина	156,9	166,5	179,2	228,5	237,9	250,5	317,7	451,6	631,6
Нідерланди	46,5	119,6	213,1	302,9	361,8	374,1	396,3	459,9	548,3
Віргінські острови	5,0	21,3	37,6	156,6	176,8	275,2	346,1	367,5	543,8
Російська Федерація	50,0	106,2	152,6	287,9	314,3	315,5	323,2	388,6	457,5
Швейцарія	38,4	49,7	80,5	133,0	169,3	224,0	272,2	321,6	411,3
Австрія	16,4	21,5	44,8	87,9	126,3	144,4	214,3	252,4	345,6
Польща	20,5	25,4	37,1	54,5	62,1	69,3	98,1	152,7	192,3
Угорщина	20,0	26,4	35,7	45,0	52,1	58,3	79,8	128,7	179,1
Республіка Корея	0,1	7,8	16,8	171,2	170,4	170,4	172,1	172,4	172,4
Швеція	19,1	22,1	40,8	64,8	74,0	89,2	90,4	103,1	120,3
Канада	19,4	23,5	35,6	57,8	59,3	52,5	62,5	79,8	117,8
Італія	19,2	31,4	51,5	69,9	72,3	81,1	86,5	94,9	106,1
Інші країни	152,2	239,3	321,7	434,7	514,8	703,2	808,1	996,8	1209,7

¹⁷² Статистичний щорічник України за 2004 рік.: Статистичний щорічник.—К.: Техніка, 2005., С.283.

Така регіональна структура розподілу пояснюється значним відсотком приватизованих підприємств, добре розвинутою транспортною інфраструктурою, наявністю в цих регіонах промислово розвинутих підприємств металургійного, машинобудівного комплексів, хімічної промисловості.

На підставі проведеного аналізу інвестиційного процесу нами визначені умови (фактори, чинники) які впливають на інвестиційну привабливість, тобто від яких залежить надходження прямих іноземних інвестицій в Україну. Умови, які впливають на іноземні інвестиції, можна поділити на дві групи, виділивши позитивні та негативні або переваги й недоліки інвестицій для іноземних інвесторів (Див. Додаток Ф3).

Загальновідомо, що є дві важливі умови для інтенсивного надходження інвестицій: прибуток і захищеність вкладень. В економіці України не виконується жодна з цих умов.

Як ми бачимо з додатку Ф3, “недоліки” переважають “переваги”, що пояснюється нестабільністю інвестиційного процесу в країні, який залежить в свою чергу від багатьох суб’єктивних факторів. Серед багатьох причин (особливостей умов проведення інвестиційної діяльності, які визначені аналітичним методом), які перешкоджають надходженню іноземних та залученню внутрішніх інвестицій як в регіони України, так і у регіони країн СНД, необхідним є більш детальніше розглядання причин.

Динамізм розвитку іноземної інвестиційної діяльності в Україні зумовлює те, що статистичні оцінки цього процесу швидко „старіють”, а тому повноцінний економічний аналіз інвестиційної діяльності ускладнений. Можна говорити, однак, про формування певних тенденцій (позитивних, негативних), які тією чи іншою мірою якісно характеризують розвиток прямого іноземного інвестування в Україну:

- переважання партнерів з країн, що розвиваються (за кількістю іноземних інвестицій), і партнерів із промислово розвинутих країн (з огляду на розмір

інвестицій); поступове збільшення частки інвестицій з країн СНД (Росія) та активізація використання капіталу із країн-офшорних зон;

- реалізація спільних інвестиційних проектів, як правило, на двосторонній основі;
- орієнтація підприємств з іноземними інвестиціями (ПІІ) на виробництво товарів, якими світові ринки практично насичені (наприклад, комп'ютерна техніка певних класів), та на сферу послуг;
- обережність західних партнерів щодо великих інвестицій, що зумовлено відсутністю надійних гарантій їх захисту, наявністю прямого та непрямого контролю за такими інвестиціями, не розробленість стратегії і тактики виходу на практично незнайомий, і раніше закритий ринок;
- активність малих зарубіжних фірм, орієнтованих на швидку віддачу невеликих інвестицій або вигоду від разових операцій, нерідко суто посередницьких або відверто спекулятивних;
- нерівномірність розподілу інвестицій за галузями при постійному зменшенні іноземного інвестування виробничої сфери;
- зосередження іноземних інвестицій у кількох промислово-розвинутих областях і в м. Києві в той час, коли потребу в них однаковою мірою гостро відчують усі регіони;
- велика частка грошових і майнових внесків іноземних інвесторів у загальних обсягах інвестицій, слабке використання механізмів фінансового ринку для інвестування.

За умов обмеженості ресурсів прямих іноземних інвестицій в економіці України важливого значення набуває оцінка результативності та потенційної можливості їх впливу на вирішення завдань, які офіційно були визначені пріоритетними для іноземного інвестування:

- 1) виробництво товарів широкого вжитку з орієнтацією на підвищення якості життя, культури споживання;
- 2) структурна перебудова економіки, створення сучасної галузевої структури на основі технологічного оновлення виробництва;

3) подолання залежності України від імпорту.

Аналіз свідчить про не реалістичність сподівань стосовно активної участі іноземних фірм в інвестуванні виробництва більшості видів споживчих товарів. Найбільш конкурентоспроможні у міжнародному масштабі корпорації переважно орієнтовані на використання глобальних експортних стратегій. Така орієнтація за відсутності збалансованої національної протекціоністської політики залишиться домінуючою на довгу перспективу. Крім того, увагу іноземних партнерів привертають такі особливості українського ринку, як невибагливість споживачів, можливість у цьому зв'язку продовжити життя товарам, які для західних ринків застаріли і перестали бути достатньо рентабельними. Водночас, розглядаючи варіанти використання інвестиційних форм участі іноземних фірм в насиченні внутрішнього ринку, необхідно враховувати специфіку збутових проблем українських підприємств. Це дозволить зменшити ймовірність „зворотного ефекту” прямих іноземних інвестицій, який призводить до стагнації національних виробників. У цілому ефективність реального використання іноземних інвестицій залишається низькою.

Щодо участі іноземних інвесторів у структурній перебудові слід зазначити, що їх в Україні цікавлять насамперед сировина, метал, прокат, вугілля, кокс, продукти хімічної промисловості, невикористані відходи та вторинні ресурси. Потенціал масштабної участі іноземних фірм у технологічному оновленні виробництва об'єктивно стримується яскраво визначеною інтернальною орієнтацією їх інвестиційної поведінки.

Як показує аналіз діяльності україно-зарубіжних підприємств з іноземними інвестиціями, переважає їх орієнтація на такі цілі:

- постачання виробів іноземних фірм з наступним їх складанням і налагодженням, а не на створення високотехнологічних виробництв;
- створення виробництв і виготовлення виробів, компонентів і запасних частин для підтримки в робочому стані підприємств, які створюються за участю іноземного капіталу;

- використання виробництв, що володіють певними технологічними перевагами і перспективними напрацюваннями (як правило, підприємств ВПК, що підлягають конверсії);
- створення підприємств, що забезпечують іноземним фірмам доступ до використання науково-технічного потенціалу українських підприємств та проектно-дослідницьких організацій.

Слід також мати на увазі, що через ці підприємства можливий відтік українських винаходів через їх недостатню патентну захищеність, відсутність досвіду українських партнерів у цій сфері.

Наприклад, географічне положення та природні умови України, сприятливі для інвесторів, як і велика чисельність населення та високий рівень його освіти. Серед позитивних ознак інвестиційного клімату регіонів України часто називають наявність порівняно дешевої робочої сили (через те, що частина населення не має постійної роботи та сталих прибутків). З таким твердженням, на нашу думку, не можна зовсім погодитися, оскільки низький рівень заробітної плати може мати і негативне значення, тому що спонукає до одержання хабарів при проведенні економічних заходів. Кваліфікована робоча сила, соціально незахищена і не затребувана державою, використовується зарубіжними підприємцями. Оплата праці значно нижча, ніж в інших економічно стабільних країнах. При цьому, практика інвестування свідчить, що дешева робоча сила, навпаки, негативно впливає на рішення про вкладення коштів у виробництво і може виступати позитивним фактором тільки в експортно-орієнтованих галузях. Низький рівень доходів населення знижує його платоспроможну здатність, яка звужує ринок збуту готової продукції і негативно впливає на інвестиційний клімат цієї країни.

Результативність підприємств з іноземними інвестиціями у справі підготовки та підвищення кваліфікації національних кадрів неочевидна через їх природне прагнення використовувати місцевих працівників, які мають певну (як правило, високу) кваліфікацію; слабе використання передових

техніки та технологій; орієнтацію на швидку віддачу вкладеного капіталу, коли затрати на солідну підготовку кадрів є невиправданими. Більше того, україно-зарубіжні підприємства з іноземними інвестиціями можуть стати, на нашу думку, каталізаторами процесу „відтоку умів” з України.

За умов, коли структура експортно-імпоротної діяльності україно-зарубіжних ПП фактично дублює усталену традиційну структуру зовнішньої торгівлі України, без значного цілеспрямованого збільшення масштабів іноземного інвестування важко сподіватись на вирішення третього з вищезгаданих завдань – подолання залежності від імпорту.

Таким чином, прямі іноземні інвестиції, по-перше, суттєво не впливають на стан національної економіки України через відносно незначні масштаби, а по-друге – не сприяють оперативному та ефективному вирішенню завдань, які визначені для іноземного інвестування як пріоритетні.

Стан розвитку інфраструктури інвестиційного ринку регіонів України не відповідає вимогам сьогодення. Так, фондовий ринок практично не розвинутий. Розвиток інвестиційних фондів і трастів початку 90-х років практично дискредитував ідею інвестування економіки України відповідними внесками населення. Відсутність ефективною транспортної інфраструктури (автошляхи, аеропорти, залізниця), яка б сприяла вкладанню інвестицій і якої нагально потребують учасники ринку для розвитку свого виробництва, спричиняє до зростання транспортних видатків, що завдає значної шкоди інвесторам та галузям, орієнтованим на експорт. Не сформовано динамічне інформаційне середовище. Нерозвинута інфраструктура як транспортна, виробнича, так і соціальна, з одного боку, є перешкодою для західних бізнесменів, а з другого – добрий об’єкт вкладання капіталу. У рейтингу світового співтовариства Україна належить до країн із підвищеним рівнем політичних та економічних ризиків та залишається мало привабливою країною для іноземного капіталу, що було проаналізовано нами вище.

Отже, на створення такого іміджу держави особливо вплинула політична нестабільність, часті зміни в керівництві усіх гілок влади, недостатній рівень законодавчої бази, а також її недосконалість і нестабільність. До останнього часу не запропоновано жодного законодавчого акта щодо іноземного інвестування, який би був універсальним. Значно ускладнювали ситуацію часті зміни законодавства, а також практика коригування нормативних актів під час проходження їх від верхніх рівнів управління до нижніх. Це пов'язано з тим, що закони і постанови, які приймаються, мають часто декларативний характер.

Ненадійність правового базису посилюється адміністративною нерегульованістю. Стримуючим фактором є нескоординованість позицій різних організацій. Зміна законодавства щодо іноземних інвестицій неминуче породжує плутанину з розподілом повноважень між різними рівнями державного та регіонального управління.

Інвестор, готовий приймати наявні правила гри, навіть недосконалі, але постійно підлаштовуватися під законодавчі зміни, що інколи суперечать чинним законам, як іноземним так і вітчизняним інвесторам не до снаги.

Слід зазначити, що за умов невідпрацьованої системи нормативно-правових актів, відсутності ефективної гнучкої системи контролю за діяльністю україно-зарубіжних ПІІ деякі з них використовуються засновниками у суто корисливих цілях. Типовими випадками такого „бізнесу” є:

1. завищення реальної вартості вкладу іноземного партнера у статутний фонд ПІІ, використання обладнання, зафіксованого у статутному фонді, для отримання неоподаткованого прибутку (його незаконна реалізація, передача в оренду тощо);
2. використання ПІІ як підставної фірми для пільгового експорту продукції, виробленої на українських підприємствах; використання чужих експортних ліцензій, фіктивних сертифікатів походження продукції;

3. вивіз та приховування на рахунках зарубіжних банків валютної виручки (за підрахунками спеціалістів – приблизно 60-70% її загальної суми).

Лише вибірковий аналіз збитків, завданих національній економіці від приведених порушень, показує, що вони оцінюються у десятки і сотні мільйонів доларів США. Крім того, заподіяно моральних збитків, що формує відповідне ставлення до україно-зарубіжних ПП в цілому.

Отже, законодавча неврегульованість діяльності підприємств з іноземними інвестиціями може призводити і до значніших економічних втрат. Так, пільги, якими користувались до останнього часу кілька спільних підприємств за законодавством 1992 р. (ст. 9 Закону України „Про іноземні інвестиції”), призвели до втрат тільки від недоотриманих податків і зборів у розмірі більше 3 млрд. грн. (див. табл. 4.1.5).¹⁷³

Таблиця 4.1.5.

Сума недоотриманих у СП податків і зборів

Підприємства	Материнська	Недоотримані
ДП «Актив»	ТОВ «АРІ»	1401
ТОВ «Лютня»	АТ «Буртекст»	856
ТОВ «Бізон»	АТ «Буржент»	147
ТОВ «Фінанси»	—	186
ДП «Віктор»	ТОВ «Фіаніт»	146
ТОВ «Олімпік»	—	162
Інші СП	—	147
Всього	—	3044

Загальні втрати бюджетних надходжень оцінюються фахівцями у розмірі 10 млрд. грн.

Пільги, котрі, з одного боку, формально мали законні підстави, з іншого боку:

¹⁷³ Міжнародна інвестиційна діяльність: Підручник / Д.Г.Лук'яненко, Б.В.Губський, О.М.Мозговий та ін.; За ред. д-ра екон. наук., проф. Д.Г.Лук'яненка. – К. КНЕУ, 2003. – 387с., С.274.

- захищали не іноземні інвестиції, а поточну діяльність спільних підприємств;
- не були пов'язані ні з напрямками, ні з обсягами реально здійснених інвестицій;
- були значно розширені за рахунок дочірніх підприємств СП.

За аналітичними висновками Антимонопольного комітету України, функціонування СП у пільговому режимі на найпривабливіших ринках призвела до:

- монополізації ринків м'яса птиці, окремих видів нафтопродуктів, суттєвого і невиправданого обмеження конкуренції на деяких інших ринках;
- занепаду відповідних вітчизняних галузей економіки, зокрема птахівництва, переробки нафти, де існуючі потужності використовуються на 10-20%;
- пільги у всіх гілках влади потужного лобі, яке забезпечувало збереження цих пільг протягом значного часу, незважаючи на суттєві негативні економічні наслідки.

Кампанія по ліквідації пільг СП теж негативно вплинула на формування іміджу України як передбачуваного ділового партнера. Так, наприклад, кожному спільному підприємству з іноземним капіталом, яке було зареєстровано до 1 січня 1995 року, було обіцяно звільнення від податків на п'ять років, але 1 липня 1997 року це положення було скасовано.

Крім того, суттєво загальмувався процес іноземного інвестування через те, що новостворені спільні підприємства не можуть користуватись аналогічними пільгами і тому апріорі є неконкурентоспроможними у багатьох сферах бізнесу на українському ринку. Іноземні інвестиції, зокрема у формі спільних підприємств, досі не мають значного впливу і на процеси приватизації.

Перші спроби виходу на євrorинок зробили й окремі підприємства України. Так, у 1998 р. акції АТ «Азот», АТ «Центренерго», АТ «Укрнафта», АТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча», АТ «Сумське НВО

ім. Фрунзе», АТ «Запоріжтранс-форматор» через GDR котирувались на Берлінській фондовій біржі, а акції АСК «Укррічфлот» – на Віденській фондовій біржі.

Слід зазначити, що депозитарні розписки, зайнявши своє місце у світовій індустрії цінних паперів, привертають до себе увагу практично всіх груп інвесторів. Україна, з її економічним потенціалом, з одного боку, викликає заінтересованість зарубіжних інвесторів, з іншого – реалізація програм випуску депозитарних розписок є надійним та зручним механізмом отримання справедливої ціни за акції українських елементів, засобом підвищення їх ліквідності та залучення відносно дешевих інвестиційних ресурсів на міжнародних ринках капіталів. Про це, зокрема, свідчить досвід сусідніх країн: Росії, Польщі, Чехії, Словаччини.

Уже у 1995 р. в Україні почали з'являтися представники іноземних банків, що найактивніше працюють на ринку АДР (The Bank of New York, Bankers Trust Company, Chase Manhattan). Однак, реально на міжнародні ринки через АДР українські емітенти вийшли у 1998 р. Сьогодні на міжнародних ринках обертаються депозитарні розписки таких українських підприємств: Азовсталь; Дніпроенерго; Укрнафта; Стиролу; Нижньодніпровський трубний завод; Центренерго; Жидачівський целюлозно-паперовий комбінат; Полтавський ГЗК; Запоріжтрансформатор; ММК ім. Ілліча; Азот (Черкаси); Сумське НВО ім. Фрунзе; Запоріжсталь; Укррічфлот.

Проблеми випуску АДР українськими підприємствами виникають, на наш погляд, через таке:

- американські інвестори розглядають їх переважно як спекулятивний інструмент, що сприяє диверсифікації капіталу у загальному інвестиційному портфелі, а українські емітенти насамперед розраховують на залучення додаткового капіталу. Цікаво, що одним із суттєвих мотивів використання американськими менеджерами цих паперів виступає незбіг періодів спаду та підйому на світовому та українському фондових ринках;

- переваги виходу на американський фондовий ринок на практиці не завжди перебивають витрати на виконання завищених вимог американської Комісії з цінних паперів та фондових бірж з приводу звітності для випуску АДР. Крім того, за сучасних умов АДР українських підприємств не потрапляють до світових комерційно-торговельних систем і тому інвестори купують, як правило, незначні їх пакети. Навіть участь солідного андеррайтера не гарантує успіху, оскільки інформація про українські підприємства не є загальнодоступною, а їх популярність серед зарубіжних брокерів тривалий час буде невеликою;

- крім АДР, існують інші (простіші та дешевші) способи залучення інвестицій на світових фінансових ринках. Хоча американський ринок є найбагатшим, значні ресурси є і в інших країнах, наприклад, у Великобританії. У межах Лондонської фондової біржі існує свій альтернативний інвестиційний ринок (AIM), де процедурні вимоги значно нижчі. Важливо, що працюючі там інвестори готові вкладати кошти у корпоративні цінні папери, котрі не котируються на організованих фондових ринках;

- реальною альтернативною АДР є пряме кредитування та робота із стратегічними інвесторами. У ряді випадків доцільніше орієнтуватись на капітали венчурних та інших спеціальних фондів;

- альтернативою випуску АДР є випуск українських депозитарних сертифікатів (УДС або UDC), здійснення яких відбувається через банк ING Barings. УДС дозволяють нівелювати іноземним інвесторам певні властиві українському ринку недоліки за умови, що розрахунки здійснюються у триденний строк у міжнародно-визначених системах Euroclear та Depository Trust Company. Перевагою УДС є те, що безпосередньо враховуються місцеві умови, хоча відповідні програми можуть бути реалізованими лише крупними інституціональними інвесторами.

Слід зазначити, що підприємствам, котрі вирішили випускати АДР, потрібно зважати не тільки на критерії інвестиційної привабливості, але й на

поточний стан регіонального фінансового ринку та макроекономічні індикатори країни в цілому. Необхідно врахувати і тенденції розвитку сучасного світового фінансового ринку. Зокрема, спостерігається переважання сукупної пропозиції портфельних інвестицій над їх попитом. Характерним при цьому є регіональна специфіка та особливості окремих країн. Так, з пенсійних фондів 11-ти європейських країн найменш консервативними у 90-ті роки були фонди Бельгії, Великобританії, Швейцарії (в структурі їх активів частка іноземних акцій та облігацій коливалась у межах від 17,0 до 41,0% загальної суми вкладень), а найменш ризиковану політику міжнародної диверсифікації інвестиційних портфелів впровадили Італія (2,0 %) та Швеція (9,0%). Характерною є тенденція галузевої концентрації ресурсів портфельних інвесторів, наприклад у телекомунікації.

Варто пам'ятати, що виступаючи перспективним методом залучення інвестицій, депозитарні розписки всеодно є лише невеликим фрагментом у довгостроковій програмі фінансового оздоровлення та розвитку підприємства, яка може тривати в середньому від 3 до 10 років. У цьому плані актуальними стають проблеми використання депозитарних розписок у процесі приватизації. В принципі вищому менеджменту українських компаній це дає змогу знизити ризики конкурентного поглинання акціонерних товариств (скупка контрольного пакета акцій або блокуючого пакета), оскільки депозитарні розписки, як правило, розраховані на портфельних, а не стратегічних інвесторів. Одночасно, це породжує передумови для навмисного затягування строків приватизації, що актуалізує питання суттєвого вдосконалення національної нормативно-правової бази.

Насторожує й дивує недосконалість та затягування комплексного реформування податкового законодавства. Так, прийняття лише частини податкових законів з урядового пакета, відсутність механізмів їх упровадження, а також спроби введення закону в дію всередині фінансового року не можуть не дивувати потенційних інвесторів.

Якщо розглянути всю палітру видатків, які очікують на інвесторів при виході на український ринок (митні збори, податки, виплати, корупція, від багатьох інвесторів місцеві органи влади вимагають “добровільної” участі у розбудові державної інфраструктури), то невиробничі видатки є набагато вищими, ніж в інших країнах Центральної та Східної Європи.

Розчаровує невизначеність пріоритетів ринкової трансформації економіки, повільність процесів приватизації. Процеси приватизації та іноземного інвестування у регіонах країн з перехідною економікою розвиваються взаємопов’язано. Наприклад, у Чехії, Румунії, Польщі та Угорщині, де приватизація досягла значних успіхів, в останні роки відзначається й інтенсифікація іноземної інвестиційної діяльності.

Ще більше насторожує недосконалість, а то й просто відсутність механізму реєстрації та захисту прав власності, зокрема, прав власності на землю, а також:

- складність механізму ліцензування видів діяльності й сертифікації продукції, постійні зміни, часто кілька разів на рік, ставок ввізного мита й відсутність економічних обґрунтувань при цих змінах, що є додатковим негативним фактором, який не сприяє залученню інвестицій;
- несумлінне ставлення партнерів з української сторони до умов, які закладені у контрактах, і відсутність механізму правової відповідальності, що забезпечували б послідовне виконання контрактних умов;
- недосконалість механізму виконання рішень вищого господарського суду щодо конфліктних ситуацій з виконання інвестиційних проектів.

Значним потенційним внутрішнім джерелом інвестиційних ресурсів є заощадження населення. Світовий досвід показує, що для стабільного економічного зростання, інвестиції повинні бути на рівні 19-25% ВВП. В

Україні внутрішні інвестиції становлять лише 12,4% ВВП, що не забезпечує навіть простого відтворення суспільного капіталу¹⁷⁴.

Для порівняння можна відзначити, що у промислово розвинутих країнах світу частка інвестицій у національному доході становить близько 40 та більше відсотків. Терміни служби основних засобів на більшості підприємств України у 2–3 рази перевищили встановлені нормативи, а їх фізичне зношування у 40% становить більшу частину. Реальна картина економіки України свідчить: 40% основних виробничих засобів функціонують понад 20 років, ще 40% – від 10 до 20 років. Ступінь зношеності основних засобів дорівнює 43%, для промисловості – 48%. Вже нині зношення основних виробничих засобів наблизилося до тієї критичної межі, за якою починається фізичне знищення виробничого потенціалу підприємства.

У той же час особливістю економіки України є те, що приріст заощаджень населення у всіх формах залишається високим при відносно низьких офіційних доходах. Причина ж криється у значному тіньовому секторі країни, який охоплює 60% економіки, а близько 40% населення одержують офіційно не зареєстровані доходи. Залучити ці кошти, принаймні частково, надзвичайно важливо, як ми вже вказували вище, бо за різними розрахунками, про які ми наголошували вище, становлять досить велику суму від 10-15 до 15-25 млрд. дол. США.

Отже, кошти населення – не повною мірою реалізоване в Україні джерело інвестиційних ресурсів. За прогнозами, зробленими Німецькою консультативною групою при Міністерстві економіки України Міжнародним валютним фондом, заощадження населення України у найближчі 4 – 5 років зростуть у середньому до 20,5% у ВВП, тому зможуть реально впливати на темпи економічного зростання. У зв'язку з цим необхідно вже зараз вирішувати питання створення економічного механізму

¹⁷⁴ Марголин А.М., Быстряков А.Я. Экономическая оценка инвестиций: Учебник. – М.: Ассоциация авторов и издателей ТАНДЕМ, ЭКМОС, 2001. – 240 с.

високопродуктивного функціонування інститутів інвестиційної інфраструктури (інвестиційних банків, страхових компаній, інвестиційних фондів тощо), як в цілому в державі, так і в кожному регіоні України. Значним потенційним джерелом реального інвестування є кошти, які вивозяться за межі країни. Звичайно, навіть при найсприятливіших умовах для вкладання інвестицій в державу далеко не всі ці кошти були б використані на інвестування усередині країни. Проте потенційні можливості цього джерела надзвичайно великі, враховуючи, що, за оцінками спеціалістів, обсяг капіталів, вивезених за кордон із України за роки реформ становить близько 20 млрд. дол.¹⁷⁵.

За світовими стандартами умови вкладання інвестицій будь-якої країни держави є своєрідним індикатором зрілості ринкових реформ, довіри світового співтовариства до стійкості прав власника, до загального становища у країні. Низький рівень інвестиційної привабливості України свідчить про негативний стан ринкових перетворень: поки що не відбулося належного реформування власності, утворення необхідного ринкового середовища, не визначені повністю питання власності на землю тощо.

Оскільки іноземне інвестування є складовою міжнародних економічних відносин, то на ефективність механізму зовнішнього інвестиційного партнерства впливають не тільки внутрішні, але й зовнішні умови, а саме:

- стан світової економіки (темпи зростання обсягів виробництва, торгівлі, рівень заощаджень і зовнішньої заборгованості) та політики;
- обсяги, напрями та тенденції розвитку світового ринку інвестиційних ресурсів;
- економічна політика інших приймаючих країн щодо залучення та функціонування іноземних інвестицій;
- членство країни-одержувача, в контексті даного дослідження – України, в інтеграційних угрупованнях, міжнародних валютно-фінансових,

¹⁷⁵ Портфельне інвестування: Навчальний посібник /Пересада А.А., Шевченко О.Г., Коваленко Ю.М., Урванцева С.В. – К.: КНЕУ, 2004. – 408с., С.75-76.

торговельних та інших економічних організаціях; наявність угод про сприяння та взаємний захист інвестицій, а також про усунення подвійного оподаткування з іншими країнами;

- умови підприємницької діяльності в приймаючих країнах та їх регіонах, що визначаються наявністю ресурсів, розміром внутрішнього ринку, темпами економічного зростання, рівнем інфляції, якістю трудових ресурсів тощо.

Для розвитку іноземного інвестування важливе значення має взаємодія України з міжнародними фінансово-кредитними організаціями – насамперед з Міжнародним валютним фондом, Світовим та Європейським банками реконструкції та розвитку, Європейським Союзом. Ефективне співробітництво з ними допомагає запроваджувати програми фінансової стабілізації та залучати пільгові кредити в економіку країни. Стратегія міжнародних фінансових організацій спрямована на підтримку таких напрямів реформ, як розвиток приватного сектора, структурна перебудова державного та фінансового секторів, програми соціального захисту, охорону природного навколишнього середовища.

Кредитування з боку *МВФ* має не тільки безпосереднє значення, але й слугує сигналом для приватних інвесторів, котрий дає зрозуміти, що ризик вкладення коштів в економіку країни не дуже високий. *МВФ* висуває ряд умов надання позик та кредиті Україні: стабілізація економіки, зниження бюджетного дефіциту, втримування інфляційних процесів, зменшення дотацій збитковим підприємствам та галузям, заходи з нормалізації платіжної дисципліни та виконання зобов'язань перед зовнішніми кредиторами, офіційне використання реального обмінного курсу національної валюти, реалізація програми перебудови та приватизації. Головною умовою є реальне здійснення ринкових реформ протягом 2-3 років, що гарантує повернення кредиту та послідовність реалізації реформ.

МВФ використовує кілька різновидів механізмів надання фінансової допомоги Україні. Звичайне кредитування – це програми *stand-by* і

розширеного кредитування (*EFF*); пільгове кредитування – механізм фінансування системних перетворень (*STF*), компенсаційне і надзвичайне кредитування (*CCFF*), додаткове резервне кредитування (*SRF*).¹⁷⁶

Слід зазначити, що у вересні 1999 р. фінансування України Міжнародним валютним фондом було припинено через невиконання українською стороною параметрів розширеного фінансування *EFF*. У лютому-березні 2000 р. виникли певні проблеми у взаємовідносинах з МВФ через підозри у нецільовому використанні кредитних ресурсів, досить неоднозначно висловлені у зарубіжній пресі, перш за все у *Financial Times*. Продовження кредитування було поставлено в залежність від результатів міжнародної аудиторської перевірки діяльності НБУ України у 1997 – 1999 рр. У 2001 р. кредитування України з боку МВФ було відновлено.

Однак проблема співпраці України з Міжнародним валютним фондом має більш широкий контекст. З одного боку, слід враховувати, що МВФ практично став інститутом довготермінового кредитування країн в обмін на погоджені зміни в макроекономічній політиці країн-реципієнтів. Так, 11 країн використовують кредити МВФ уже протягом 30-ти років, 32 країни – 20-29, 41 країна – 16-19 років. Країнам переважно пропонується знизити темпи інфляції, зменшити частку державного регулювання, дозволити західним банкам і брокерським конторам відкривати філії в країні, підвищити кількість іноземних утримувачів акцій, спростити процедуру прямого інвестування, тобто відкрити економіку і зняти будь-які протекціоністські обмеження, тоді як, наприклад, післявоєнна Японія і Великобританія та інші розвинуті країни для виходу з кризи проводили політику захисту вітчизняного виробника. Однак проблема доцільності співпраці країн-боржників з МВФ і дотримання вимог іноземних кредиторів щодо державної економічної політики дискутується лише у теоретичному плані, оскільки відмова від співпраці з МВФ на сьогодні веде до виключення України зі світових фінансових кіл і неможливість отримання нових кредитів

¹⁷⁶ www.imf.org.

не лише від міжнародних фінансових організацій та держав, але і від приватних кредиторів. З іншого боку, МВФ виявився глобально неспроможним, зокрема у запобіганні та нейтралізації наслідків сучасної фінансової кризи. Більше того, можна говорити і про власний „внесок” у розвиток цієї кризи, тому слід очікувати кардинальних змін у політиці МВФ, яка критикується як країнами-донорами, так і країнами-реципієнтами.

Слід також акцентувати увагу на тому, що у структурі зовнішнього державного боргу складова міжнародних фінансових організацій становить більше 40% (4,8 млрд. дол. США із 11,5 млрд. дол. США, в тому числі МВФ – 2,8 млрд. дол. США).

Очікуються суттєві зміни не тільки в керівництві, а і в кредитній політиці МВФ з її переорієнтацією на короткотермінові стабілізаційні позики. Довгострокові інвестиційно-кредитні проекти можуть перейти до компетенції Світового банку.

Портфель спільних зі *Світовим банком* проектів розвитку економіки України покривав цілий спектр економічних реформ і передбачав реалізацію протягом 1996-1999 рр. більше ніж 30 програм загальним обсягом близько 4 млрд. дол. США. В рамках цієї роботи здійснюється 7 кредитних угод, в тому числі: проект розвитку підприємств (300 млн. дол.); проект реструктуризації вугільної галузі (300 млн. дол.); експериментальний проект у вугільній галузі (15,8 млн. дол.); проект реструктуризації галузі сільського господарства (300 млн. дол.); проект розвитку ринку електроенергії (317 млн. дол.); проект реабілітації гідроелектростанцій (114 млн. дол.); проект розвитку насінництва (32 млн. дол.). Розпочинається реалізація інших важливих проектів: реформи державного управління, реформи пенсійної системи, реформи бюджетних витрат, структурної перебудови фінансового сектора, другого етапу проекту розвитку підприємств, реформи газового сектора.¹⁷⁷

В цілому кредити Світового банку є досить привабливим джерелом зовнішнього фінансування, спрямованим як на покриття дефіциту

¹⁷⁷ www.worldbank.org

державного бюджету, так і на потреби економіки України. За класифікацією Світового банку Україна належить до третьої категорії країн (середній рівень прибутків), для яких термін погашення кредитів становить 17 років з пільговим періодом 5 років, під час яких сплачуються лише відсотки. Ставка відсотків при цьому може бути як фіксованою, так і плаваючою, прив'язаною до ставки LIBOR. Відсотки по позиках Світового банку, які були залучені Україною, зараз виплачують за плаваючою ставкою. З урахуванням загальної маржі Світового банку відсоткова ставка для України становить близько 6,5% річних.

Іншим джерелом пільгового фінансування інвестиційних проектів є позики *Європейського банку реконструкції і розвитку*, які надаються на 3-5 років за ставкою LIBOR + 1%. ЄБРР було створено 25 травня 1990 р. на підставі угоди про сприяння реформам у країнах центральної Європи в умовах переходу до ринкових відносин. ЄБРР є комерційним банком, тому умови надання цим банком кредитів суттєво відрізняються від умов кредитування МБРР та МВФ. Основними об'єктами є самоокупні проекти.¹⁷⁸

Напрямами підтримки, яка здійснюється ЄБРР, є:

1. Надання прямих кредитів та участь у спільному (з іншими кредиторами) фінансуванні.
2. Інвестування акціонерного капіталу підприємств приватного та державного секторів.
3. Гарантоване розміщення цінних паперів, випущених приватними та державними підприємствами.
4. Полегшення доступу підприємствам до внутрішніх і міжнародних ринків капіталу шляхом надання гарантій, фінансових консультацій та сприяння в інших формах.
5. Надання або участь у позиках і технічне сприяння для реконструкції й розвитку інфраструктури.

У своїй діяльності ЄБРР керується такими основними принципами:

¹⁷⁸ www.me.gov.ua

1. Банк не повинен конкурувати з іншими організаціями.
2. Банк спеціалізується на сприянні у проведенні реформ країнами з плановою економікою.

3. ЄБРР вкладає кошти, головним чином у приватний сектор.

ЄБРР висуває до позичальників такі вимоги:

1. Позичальник або представник банку повинен подати бізнес-план використання та повернення кредиту.

2. Кредит надається під заставу, що перевищує суму кредиту у 1,5-2 рази.

3. Позичальник або банк як гарант повинні увійти у проект з власним капіталом у відношенні 70:30.

4. Кількість робочих на підприємстві повинна бути до 500 осіб.

5. Розмір власних активів підприємства не повинен перевищувати 2,5 млн. дол. США.

Мінімальна сума кредиту по лінії ЄБРР – 50 тис. дол. США, максимальна – 2,5 млн. дол. США.

ЄБРР визначив стратегію співробітництва з Україною та розробив загальний план сприяння реформам в Україні, згідно з яким 2/3 коштів, що виділяються, припадають на кредити, 1/3 – на здійснення технічної допомоги.

Останнім часом ЄБРР розширив технічну допомогу з розробки проектів та їх реалізації. Серед проектів, опрацьованих з ЄБРР, можна виділити:

1. Спорудження міжнародного аеропорту Бориспіль.

2. Проект з реконструкції волоконно-оптичної лінії зв'язку (ITUR).

3. Кредит на розвиток малого та середнього бізнесу в Україні.

4. Проект створення енергоринку в Україні.

Значним джерелом зовнішнього фінансування стало залучення і використання іноземних кредитів під гарантії Кабінету Міністрів України. Успіх на цьому кредитному ринку можна було досягти, забезпечивши

жорсткий і прозорий порядок державного гарантування іноземних кредитів з їх орієнтацією передусім на довгострокові інвестиційні проекти, чого не вдалося зробити останнім часом.

Технічна допомога Україні надається переважно Європейським Союзом за програмою TACIS (технічна допомога країнам колишнього СРСР), а також так званими двосторонніми донорами, передусім США (через Американське агентство міжнародного розвитку).

Обсяг прямих інвестицій в економіку України з країн ЄС на 01.07.2004 становив 4215,4 млн. дол. США, що складає 57,5% загального обсягу інвестицій в Україну.¹⁷⁹

Найбільш інвестиційно-привабливими в Україні для країн ЄС є такі види економічної діяльності¹⁸⁰:

для Кіпру: оптова торгівля і посередництво в торгівлі – 248,1 млн. дол. (23% загального обсягу інвестицій з країни), металургія та оброблення металу – 224,1 млн. дол. (20,8%), фінансова діяльність – 132,0 млн. дол. США (12,3%);

для Сполученого Королівства: оптова торгівля і посередництво в торгівлі – 137,4 млн. дол. (18,5%), машинобудування – 84,7 млн. дол. (11,4%), транспорт та зв'язок – 76,2 млн. дол. (10,3%), фінансова діяльність – 75,2 млн. дол. (10,1%), харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів – 74,5 млн. дол. (10,1%);

для Німеччини: харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів – 107,0 млн. дол. (20,0%), оптова торгівля і посередництво в торгівлі – 66,0 млн. дол. (12,3%), виробництво інших неметалевих мінеральних виробів – 62,8 млн. дол. (11,7%), машинобудування – 61,9 млн. дол. (11,6%);

¹⁷⁹ www.me.gov.ua

¹⁸⁰ www.ir.org.ua.

для Нідерландів: харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів – 291,1 млн. дол. (57,2%), оптова торгівля і посередництво в торгівлі – 77,6 млн. дол. (15,3%);

для Австрії: фінансова діяльність – 78,9 млн. дол. (26,0%), оптова торгівля і посередництво в торгівлі – 60,6 млн. дол. (20,0%), харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів – 22,3 млн. дол. (7,4%).

Обсяг інвестицій з України в економіку країн ЄС на 01.07.2004 склав 21,2 млн. дол., що становить 12,8% загального обсягу інвестицій з України. Найбільші обсяги інвестицій здійснені в Іспанію – 13,8 млн. дол. (65,2% загального обсягу інвестицій в країни ЄС), Кіпр – 1,9 млн. дол. (8,9%) та Грецію – 1,6 млн. дол. США (7,4%).

Діяльність іноземних інвесторів регулюється національним законодавством країни-реципієнта, а також міжнародними актами (багатонаціональними, регіональними, двосторонніми), серед яких можна назвати принципи та правила з обмеження ділової практики (ЮНКТАД), Міжнародний кодекс поведінки при передачі технології (ЮНКТАД), Кодекс поведінки ТНК (ООН), Антський пакт, Принципи дій ОЕСР та ін. Розв'язує спірні питання, зокрема, наднаціональна структура – Міжнародний центр врегулювання інвестиційних спорів, створений у 1965 році (нині об'єднує понад 100 країн).

В більшості розвинутих країн діяльність іноземних інвесторів регламентується, як правило, національними законами, постановами, адміністративними процедурами. Положення цих законів стосуються всіх економічних суб'єктів без винятку. Окремих законів для іноземних інвесторів не існує, діють лише спеціальні адміністративні постанови (циркуляри), що визначають правила їхньої поведінки в конкретних ситуаціях. Національні та іноземні підприємці можуть господарювати в однакових умовах. Завдяки цьому на ринку залишається тільки той, хто краще використовує умови виробництва. У більшості країн світу склалося

добре ставлення до іноземних інвесторів. Їм надають наступні види гарантій: від змін у законодавстві; від націоналізації; при зупиненні інвестиційної діяльності; щодо переказу платежів в іноземній валюті; щодо забезпечення сум, отриманих внаслідок виконання договірних зобов'язань, у зв'язку з ліквідацією або продажем підприємства.

На Заході пільги, якими можуть скористатися іноземні інвестори, мають загальноекономічний характер. Вони поширюються на всі компанії, які інвестують свої кошти. У країнах, що розвиваються, та у країнах з перехідною економікою існують спеціальні пільги для іноземних інвесторів. Особливо значними вони є у податкових та офшорних центрах. Пільги надаються з метою стимулювання **регіонального розвитку**, залучення фірм до участі в загальнонаціональних програмах та проектах, розгортання науково-дослідних робіт, подолання безробіття, підвищення фінансового забезпечення держави. Для внутрішнього та зовнішнього інвестора в регіонах України для середнього та малого бізнесу варто встановлювати наступні пільги:

- прямі субсидії (для інвестування в основний капітал, для маркетингових чи науково-технічних досліджень);
- позики на пільгових умовах;
- прискорена амортизація, що дозволяє переводити значний обсяг прибутку у неоподаткований амортизаційний фонд (тобто запровадження нової амортизаційної політики, підвищення норми амортизації передусім для стимулювання капіталовкладень у пріоритетні галузі та у виробництво інноваційного продукту);
- підвищені нормативи відрахування частини прибутку в неоподатковувані інвестиційні та інші резерви;
- запровадження дієвої системи страхування ризиків іноземних інвесторів;
- знижки на знецінені товарні запаси, що дозволяє зменшувати виплати за рахунок податків на оборотний капітал;

- податкові кредити;
- пільгові тарифи на послуги державних установ;
- покриття витрат на підвищення кваліфікації персоналу країни-реципієнта;
- надання підприємствам з іноземними інвестиціями, які мають статус юридичної особи України, права власності на земельну ділянку під об'єкт інвестування, а також сприяння в купівлі нерухомості та землі іноземним інвесторам, за умови дотримання екологічної безпеки;
- спрощення порядку створення або купівлі компанії, фірми;
- правове забезпечення надійного юридичного захисту прав іноземних інвесторів;
- розвиток інформаційного обслуговування іноземних інвесторів і рекламування українських інвестиційних проектів за кордоном;
- надання експортерам продукції високого ступеня обробки знижок у ставках оподаткування;
- істотне скорочення тіньового зовнішньоекономічного обороту;
- відстрочка сплати податків та (чи) повне звільнення від сплати податків;
- податкові пільги на прибуток;
- звільнення від податків і мита матеріалів, комплектуючих виробів, устаткування, що завозяться з метою розвитку виробництва, і навпаки, підвищення платежів або скасування митно-податкових пільг неорганізованим імпортерам за імпортовану продукцію торговельного призначення;
- урахування при оподаткуванні курсових змін;
- створення інфраструктури для прийому й сприяння іноземним інвесторам і рекламування українських інвестиційних проектів за кордоном;
- введення п'ятирічної відстрочки застосування положень нових законів, що погіршують умови діяльності іноземних інвесторів;

- звільнення від сплати митних зборів, податку на додану вартість (ПДВ) при ввезенні товарів, які є внеском іноземного інвестора у статутний капітал протягом строку його формування, звільнення від вивізного мита товарів власного виробництва;
- створення вільних економічних зон (ВЕЗ) та визначення основ їхньої господарської діяльності й надання пільг у зонах експортного виробництва;
- амністію нелегально вивезеного за кордон українського капіталу за умови його інвестування в Україні.

Усі пільги, що поліпшують умови господарювання для іноземного капіталу й лібералізують інвестиційний режим, можна поділити на дві групи: звичайні й спеціальні. Звичайні пільги, спрямовані на поліпшення макро- та мікроекономічної ситуації, а спеціальні – на стимулювання саме інвестиційної та суміжних з нею видів діяльності, перш за все на стратегічно важливих напрямках. Спеціальні пільги, у свою чергу, можуть бути факторними (прискорена амортизація, пільгова оренда), товарними (захист товаровиробників від імпорту, вдосконалення й спрощення митних процедур) або податковими (звільнення від оподаткування, зменшення ставок податків, податкові кредити й канікули тощо).

Надання пільг і переваг іноземному капіталу є об'єктом дискусій. Одні вчені вважають, що резидент і нерезидент мають перебувати у рівних умовах і тому для іноземного інвестора не слід встановлювати якісь виняткові пільги. Інші ж, навпаки, вважають, що інвестиційним кліматом іноземний капітал слід заохочувати, створюючи йому сильні мотивації. Повністю скасувати пільги, передбачені тільки для іноземного інвестора, можна тоді, коли країна досягла достатнього рівня розвитку і не відчуває гострого дефіциту інвестиційних ресурсів.

Переважна більшість перерахованих проблем потребують вирішення як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні. Державна інвестиційна програма, яка стає важливим інструментом державної політики у сфері

капітальних вкладень, повинна будуватись на регіональних інвестиційних програмах. Адже інвестиції, які включаються в державну програму, будуть реалізовуватись, а об'єкти – будуватися в конкретних регіонах, і не можна не враховувати їхні економічні інтереси, можливості та права. Способами врахування цих інтересів можуть стати: сумісне фінансування інвестицій з державних і регіональних джерел, надання пільгових централізованих інвестиційних кредитів під гарантії регіональних і місцевих адміністрацій, банків, надання пільг при залученні ПІІ. З врахуванням об'єктивних світових тенденцій регіоналізації економіки, ефективність такого механізму залежить, значною мірою, від вибору концепції його формування на регіональному рівні.

У Концепції регулювання інвестиційної діяльності в умовах ринкової трансформації економіки, прийнятій Кабінетом Міністрів України, зазначено, що через обмеженість ресурсів немає змоги забезпечити структурні зміни в системі господарства країни. Тому, децентралізуючи управління економікою та дерегулюючи інвестиційні процеси на основі посилення механізмів ринкового саморегулювання, розширюючи права й повноваження регіонів і, скорочуючи функції центральних органів (щодо управління економічними процесами), держава значною мірою передає функції забезпечення інвестиціями суб'єктам господарювання. Передбачається, зокрема, залучати кошти шляхом використання іноземних інвестицій, кредитних ліній, кредитів міжнародних фінансових організацій та внутрішніх заощаджень громадян. Проте названа Концепція є, по суті, лише декларативним документом і не створює якихось правових наслідків.

Потреба ж у спеціальному законодавстві виникає найчастіше в країнах, що розвиваються, та у країнах з перехідними економіками. Вони прагнуть створити пільговий інвестиційний режим та привабливий інвестиційний клімат з метою активізації відтворювальних процесів, які б забезпечили зростання економіки. Це спостерігалось в Африці, де свого часу приймалися кодекси іноземних інвестицій та інші нормативно-правові акти для

внутрішнього інвестування, а в Латинській Америці приймалися навіть галузеві закони. Велику увагу цьому питанню приділяє законодавство Ірану, Індії, Філіппін. У країнах з розвинутою економікою (США, Німеччина, Англія, Франція) спеціальних законів про іноземне інвестування не існує. До резидентів та нерезидентів застосовуються здебільшого однакові правові приписи, бо потреба у спеціальному регламентуванні діяльності іноземного інвестора не виникає. Цікаво, що Японія в перший повоєнний рік ухвалила окремі законодавчі акти про іноземне інвестування, а згодом, у міру економічного поступу, скасувала їх, що може з часом зробити також і Україна або її депресивні регіони, які стануть економічно розвинутими. Хоча законодавство розвинутих країн може передбачати особливі умови провадження інвестиційної та іншої господарської діяльності для нерезидента, але вони викладені, як правило, не в спеціальних, а в загальних актах.

Більшість колишніх соціалістичних країн прийняли спеціальні законодавчі акти у сфері іноземного інвестування, які передбачали створення протягом перехідного періоду особливого правового режиму для нерезидента. Найбільш детально такі документи розроблено в Китаї.

В Україні рівень законодавчого забезпечення інвестиційної діяльності взагалі й іноземних інвесторів, зокрема, ще не можна визнати оптимальним. Так, іноземні інвестори керуються у своїй діяльності близько 100 законодавчими й підзаконними нормативними актами різного рівня, які регулюють залучення та реалізацію іноземних інвестицій. Причому зміни і доповнення, як правило, що вносяться у чинне законодавство, не поліпшують умов інвестиційної діяльності, а навпаки ускладнюють її. Інколи ці зміни суперечать здоровому глузду й економічним законам. Україною укладено 40 міжнародних договорів (угод) про заохочення та взаємний захист інвестицій, а також 38 угод з окремими країнами, які мають на меті уникнути подвійного оподаткування доходів та майна і запобігти ухиленню сплати податків. Проаналізувавши зміст багатьох таких документів, можна дійти висновку, що

вони містять ряд особливих положень, відмінних від положень законодавства кожної з країн: для іноземних інвесторів, звичайно, встановлюється більш сприятливий режим господарської діяльності, ніж для національних інвесторів, але як для одних, так і для інших інвесторів відсутні хоча б мінімальні гарантії стабільності.

Світова практика свідчить, що привабливим інвестиційний клімат буде лише тоді, коли, по-перше, забезпечено стабільність правового регулювання інвестиційної та іншої господарської діяльності регіонів України, а по-друге, відповідність господарювання правових умов загальноприйнятим принципам. Держава має насамперед визначити стратегічні засади політики щодо іноземного інвестора. Треба остаточно визнати, що інвестиційне забезпечення вітчизняної економіки за гострого дефіциту внутрішніх джерел не може здійснюватися без участі нерезидентів. Причому, обсяги залучених ззовні коштів повинні щороку збільшуватися (прийнятні розміри – 1000 дол. на душу населення і вище). Іноземному інвесторові можуть бути надані пільги, якщо він вкладає кошти у визначені галузі та регіони, у певні підприємства. Поряд з тим слід домогтися, щоб умови господарювання не були дискримінаційними щодо резидентів чи нерезидентів.

Серед заходів загального характеру щодо покращення інвестиційних умов в Україні та її регіонах першочерговими слід вважати:

- стабільність політичної ситуації й довіра уряду;
- підвищення прогнозованості дій уряду;
- припинення практики постійного внесення змін у закони про інвестиції та інвестиційну діяльність;
- подолання економічної кризи й забезпечення стабільного економічного зростання;
- продовження політики формування національної економіки України відкритого для світового ринку;
- надійність інформаційного забезпечення, тобто ясної, відвертої інформаційної політики з боку міністерств та відомств;

- формування ринкового середовища та вдосконалення правових засад підприємницької діяльності (тобто простір для дій приватного підприємництва);
- розширення місткості внутрішнього ринку;
- розвиток фінансово-кредитної системи, фондового ринку, адекватне й прогнозоване оподаткування;
- правові гарантії й гарантії виконання договорів;
- зниження високих інвестиційних ризиків та формування перспективної інвестиційної стратегії;
- скорочення ролі бюрократичного апарату управління, спрощення процедури видачі дозволів;
- ліберальний зовнішньоторговельний режим;
- можливість користування недорогими послугами інфраструктури: електроенергія, вода, телекомунікації, транспортні шляхи, послуги тощо;
- відсутність контактів з кримінальними структурами.

У свою чергу уряд України намагається усунути перешкоди у надходженні іноземних інвестицій шляхом покращення умов для інвесторів. Згідно з Державною інвестиційною програмою України, іноземні інвестиційні проекти за умови їхньої відповідності визначеним критеріям мають наступні пільги:

- застосування норм прискореної амортизації основних фондів;
- зниження ставки оподаткування прибутку на 15%;
- скасування ПДВ на імпорт техніки, комплектуючих, хімічних добрив, засобів захисту рослин та інших товарів, пов'язаних з іноземним інвестуванням в АПК.

Пільги іноземному інвесторові надаються після експертизи незалежними вітчизняними фахівцями на відповідність інвестицій вимогам програми. В регіонах України практично не існує обмежень на розмір

іноземних вкладень, тоді як у багатьох країнах для інвестування в деякі галузі та регіони необхідно отримати дозвіл. Там існує також обмеження розміру іноземних інвестицій. Наприклад, у Фінляндії участь іноземного капіталу в інвестуванні сільського господарства взагалі була заборонена.

У регіонах України створено значно кращі умови для репатріації капіталів та переказу прибутків – інвестор має право не пізніше як через шість місяців від дня припинення інвестиційної діяльності повернути свої інвестиції в натуральній формі або у валюті без сплати мита. Гарантується також безперешкодний і негайний переказ за кордон прибутків без сплати податку у розмірі 15%. На відміну від України, багато країн-реципієнтів різними способами обмежують вивезення капіталу. Наприклад, в Аргентині, Чилі, Коста-Ріці забороняється репатріація капіталу протягом трьох років від дня внесення початкових прямих інвестицій. У Перу гарантується вільна репатріація прибутку після сплати податків, але не більше, ніж 20% від загального обсягу вкладеного капіталу.

У 1993 році в Україні було дозволено підприємствам з іноземними інвестиціями застосовувати метод прискореної амортизації із збільшенням чинних норм не більше, ніж у два рази. На сьогодні не існує пільг для іноземних інвесторів зі сплати податків, як це було на початку 90-х років. Практика показала, що запровадження пільг зі сплати податку на прибуток призвело до вивезення українських капіталів за кордон із подальшим їх ввезенням у вигляді іноземних (із так званих офшорних зон світу, зокрема, з Кіпру). Крім того, звільнення від оподаткування тільки іноземного капіталу дискримінує внутрішніх інвесторів.

Хоч політику звільнення від оподаткування частини прибутку або зниження податкових ставок для іноземних інвесторів проводить чимало країн (Китай, Франція, Канада, Бангладеш, Індонезія та ін.), проте вирішальною є не ставка податку, а норма прибутку. Якщо в одній країні прибуток оподатковується, а в іншій ні, але в першій норма прибутку навіть після сплати податку залишається вищою, то при інших рівних умовах

капітал піде саме в цю країну. Тому не можна не погодитися з думкою Мар'єнка А.В., Принца Г.В., Патики Н.І., про те, що оподаткування підприємств з іноземним капіталом має здійснюватися в національному режимі¹⁸¹.

У нас не існує системи субсидій та пільг у кредитуванні, як це є у Франції, Німеччині, Італії. Важливою умовою залучення іноземних інвестицій є запровадження системи страхування ризиків, що в Україні лише започатковується.

Передбачається, що іноземці матимуть можливість набувати права власності на землю. В Україні потрібна політика сприяння іноземним інвестиціям, обов'язкова для усіх державних, регіональних установ, яка сприятиме зростанню довіри інвесторів та поліпшенню умов для процесу інвестування. У сфері сприяння надходженню іноземних інвестицій в Україну пріоритетними на даному етапі економічного розвитку є такі питання: право власності на землю; організація роботи Агентства по сприянню іноземним інвестиціям, визначення його функцій; правове забезпечення; податкова система зниження зборів.

Як свідчить досвід західних країн, надходження іноземних інвестицій повинні сприяти розвитку економіки країни, оздоровленню платіжного балансу за рахунок поточних операцій, технологічному оздоровленню економіки, запровадженню досягнень науково-технічного прогресу.

Для створення сприятливих умов регіонального інвестиційного розвитку (інвестиційної привабливості) та їх стабілізації потрібний тривалий період часу, що сприятиме розвитку міжнародної інвестиційної співпраці, збільшенню надходження інвестицій із-за кордону та їх ефективному використанню. А для цього, з нашої точки зору, в першу чергу, в регіонах України необхідно визначити всі позитивні та негативні сторони того чи іншого краю, пріоритетні напрями розвитку регіону в яких він буде мати найменший рівень інвестиційного ризику.

¹⁸¹ Міжнародна інвестиційна діяльність: Підручник / Д.Г.Лук'яненко, Б.В.Губський, О.М. Мозговий та ін.; За ред. д-ра екон. наук., проф. Д.Г.Лук'яненка. – К. КНЕУ, 2003. – 387с., С.42.

4.2. Визначення основних завдань та принципів покращання інвестиційного клімату регіонів і України

Продовжуючи розгляд особливостей формування в Україні регіональної інвестиційної політики слід звернути особливу увагу на основні завдання, які слід вирішувати та на принципи, на яких вище зазначена повинна ґрунтуватися.

Оскільки, регіоналізація інвестиційної політики держави показує її об'єктивну суперечливість. З одного боку, прагнення до ефективного використання інвестиційних ресурсів, які мобілізуються усім арсеналом доступних державі інструментів, змушує капітал іти в регіони, де він може дати найбільшу очікувану віддачу. Очевидно, що саме в цих випадках уряд може розраховувати на найбільше зростання державних доходів і можливостей поповнення державного бюджету. Зростаючі при цьому регіональні розходження в рівнях економічного розвитку обумовлюють необхідність додаткової державної підтримки регіонів, які обділені споконвічно увагою потенційних інвесторів. Так що чисті ефекти від такої інвестиційної політики держави нижче віддачі сумарних інвестицій у регіонах, пріоритетних по міркуваннях економічної ефективності.

З іншого боку, якщо при формуванні інвестиційної політики перемагають настрої соціальної справедливості, тобто інвестиційної підтримки, щодо слабких в економічних відносинах регіонів, то недоодержання можливого економічного ефекту може частково, чи цілком, компенсуватися зниженням у майбутньому таким регіонам державної допомоги на поточні витрати. Таким чином, орієнтація на економічну ефективність інвестиційної політики держави породжує необхідність посилення її соціальної функції (у вищевказаному змісті). І навпаки, інвестиційна політика, націлена на забезпечення соціальної справедливості, тобто на подолання різких розходжень у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів, здатна приносити економічні результати державі у вигляді

економії коштів державного бюджету, що направлялися колись на підтримку слаборозвинених регіонів.

Отже, ми вважаємо, що існує теоретична можливість побудови регіональної інвестиційної політики, яка врівноважує економічні й соціальні аспекти регіонального розвитку.

Зважена ж інвестиційна політика припускає подолання негативних наслідків „розбігання” регіонів при орієнтації на економічну ефективність регіональних інвестицій, а також оцінку економічних ефектів, що виникають у результаті проведення політики вирівнювання, зближення, підтягування регіональних економік до рівня “сильних” територій при умові розвитку регіонально-інвестиційної політики на визначених та незмінних протягом певного періоду принципах. Односторонні варіанти інвестиційної політики посилюють неоднорідність економічного розвитку регіонів у першому випадку і знижують загальні економічні результати – у другому.

Тому ми вважаємо, що формування, в Україні і її регіонах ефективної регіональної інвестиційної політики, яка дасть змогу сформувати інвестиційно-привабливе середовище, повинно бути націлене на вирішення наступних нами виділених завдань:

1. Створення попиту на іноземні інвестиційні ресурси.
2. Забезпечення припливу іноземного капіталу в масштабах, які задовольняють внутрішній попит.
3. Запровадити більш поглиблене вивчення та оцінку внутрішнього природного, економічного, наукового, трудового, інвестиційного потенціалу кожного регіону, розробити комплекс правових, організаційних, економічних та інших механізмів його ефективного використання.
4. Уточнити пріоритетні напрямки залучення інвестицій.
5. Здійснити перехід до державного стратегічного програмування регіонального розвитку та запровадити взаємозв’язану розробку стратегій розвитку регіонів спільно органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади.

6. Запровадити прозору й стабільну систему міжбюджетних відносин відповідно до положень Бюджетного Кодексу.

7. При подальшому роздержавленні інвестицій збільшувати ефективність розміщення та використання державних та муніципальних капіталовкладень (інвестиційних ресурсів).

8. Використовуючи схильність населення до заощадження, зацікавити його у придбанні надійних цінних паперів тих фінансових інститутів, які здійснюють інвестування підприємств, регіонів, сфер та галузей економіки, спрямовувати інвестиції у русло розвитку виробництва.

9. Запровадження механізмів стимулювання довгострокового кредитування виробництва комерційними банками.

10. Формування системи та механізмів координації діяльності органів державного управління, суб'єктів підприємництва та їх асоціативних органів фінансово-банківських установ, консультаційних фірм, громадських організацій, із засобів масової інформації усунення нераціональних та незаконних перешкод у здійсненні іноземних інвестицій.

11. Здійснити на інноваційній основі структурну перебудову економіки регіонів з урахуванням особливостей їх потенціалу.

12. Забезпечення регіонально-галузевої орієнтації інвестиційної активності і, головне, – стабільних умов господарювання, в залежності від потенціалу конкурентноздатності виробництва товарів, надання послуг, виконання робіт, окремих територій на зарубіжних ринках. Певною мірою даний напрям в останні роки реалізується в проектах спеціальних економічних зон чи режимів інвестиційної діяльності. Завдання полягає в переведенні дещо стихійного, кон'юнктурного процесу в рамки системної й планомірної загальнодержавної політики.

13. Розробити обласні цільові програми розвитку міжгалузевих виробництв, докласти зусиль до їх фінансового забезпечення за рахунок бюджету, кредитних джерел, приватних іноземних та вітчизняних інвесторів.

14. Формування загальнодержавної інвестиційної політики “знизу-догори” через узагальнення (синтез) регіонально-галузевих напрямів і економічних інструментів (наголосимо, що останні повинні реалізовуватись при безумовному дотриманні обмежувальних критеріїв економічної та екологічної безпеки держави).

15. Оптимальний розподіл залучених як зовнішніх так і внутрішніх інвестицій за галузевою та територіальною ознаками відповідно до потреб структурних зрушень та розвитку регіонів.

16. Поступове й послідовне зменшення впливу дії факторів (розглядалися в умовах), які дестимулюють інвестиційну активність.

17. Здійснення заходів з доопрацювання уніфікованих форм типових контрактів з іноземними інвесторами та їх запровадження у практику інвестиційної діяльності.

18. Широкий розвиток підприємництва як головного фактора соціально-економічного розвитку держави та її регіонів, підвищення зайнятості населення, наповнення місцевих бюджетів.

19. Зміцнення інвестиційної інтеграції регіонів з використанням переваг територіального поділу й кооперації праці, що є одним з головних факторів підвищення конкурентоспроможності держави на міжнародних ринках.

20. Ефективне функціонування одержаних інвестиційних ресурсів на засадах ринкових відносин (що передбачає одночасно з економічною ефективністю також певний соціальний ефект – створення нових робочих місць, стимулювання місцевого підприємництва тощо).

21. Поетапно зменшити рівень територіальної диференціації економічного розвитку регіонів та соціального забезпечення громадян.

22. Відродити нагромадження статистичної інформації, яка стосується регіональної та міжрегіональної інвестиційної політики і систематично проводити аналіз стану виробництва продукції міжгалузевого використання в цілому по області, тобто взяти на облік усі дільниці, цехи,

підприємства, що випускають подібну продукцію (послуги), і слідкувати за обсягом і номенклатурою їх виробництва, рівнем продуктивності праці, собівартістю продукції і т.п., і як на все це впливає, чи може вплинути певний обсяг інвестицій.

23. Удосконалювати законодавчу основу інвестування та реінвестування, а також зміцнювати державні гарантії захисту прав вітчизняних інвесторів.

24. Провести кількісну оцінку потенційної інвестиційної місткості національної економіки та обґрунтування бажаних темпів зростання іноземних капіталів у регіонах України на найближчу перспективу.

25. Ретельно проаналізувати діючий в країні економічний механізм іноземного інвестування, виділивши його головні структурні елементи. У цьому контексті доцільним є вивчення досвіду країн, які досягли певних успіхів у співпраці з іноземними інвесторами.

26. Налагодити міжнародне співробітництво у сфері регіональної політики, наблизити національне законодавство з цього питання до норм і стандартів Європейського Союзу, а також розвитку транскордонного співробітництва як дійового засобу зміцнення міждержавних відносин та вирішення регіональних інвестиційних проблем.

27. Забезпечити здатність територіальних громад та органів місцевого самоврядування в межах, визначених законодавством, самостійно та відповідально вирішувати питання соціально-економічного розвитку, створити ефективний механізм забезпечення їх активної участі у формуванні та проведенні державної регіональної інвестиційної політики.

28. Виявлення напряму і, по можливості, ступеня впливу окремих складових економічного механізму на кінцевий результат іноземного інвестування в регіонах України.

29. Провести в одноразовому порядку інвентаризацію вільних і необхідних потужностей з метою сприяння їх узгодженості, “стикуванню”. Утворити під патронажем облдержадміністрацій фірми по сприянню

постачально-збутової діяльності підприємств на комерційній основі по здійсненню бартерних операцій, проведенню розрахунків по взаємозаборгованості та інвестуванню.

30. Обґрунтувати шляхи та засоби оптимізації економічного механізму залучення та використання іноземного капіталу в інноваційні підприємства та регіони України. Їх розробка повинна проводитись з урахуванням того, що поступове вдосконалення механізму співпраці з іноземними інвесторами нашаровується на процес внутрішніх ринкових перетворень в Україні та дозволить підвищити рівень привабливості інвестиційного середовища нашої країни в цілому, її регіонів та підприємств, зокрема.

31. Забезпечити надійний контроль за співвідношенням потоків реального й фіктивного капіталів. Існуюче становище в економіці обумовлює пріоритет швидкого технічного переозброєння виробництва. Іншими словами, більш – ефективного залучення виробничого капіталу.

32. Наступним завданням до організаційно-економічного механізму залучення інвестицій у регіони є їх спрямування на розгортання новітніх наукоємних, високотехнологічних виробництв, які мають стимулювати весь ланцюг виробничо-технологічних та відтворювальних зв'язків. Перш за все, це сприятиме зміні економічної стратегії виробників, створенню конкурентоздатного професійного середовища підприємців.

33. Істотним завданням по покращенню механізму залучення інвестицій в регіони має бути створення недержавних та змішаних інституціональних органів сприяння іноземним інвестиціям, включаючи формування фінансово-економічних та правових механізмів їх взаємодії з суб'єктами інвестиційного процесу й органами державного управління, а саме консорціуму навчально-консультаційних та експертно-інформаційних фірм, що спеціалізуються на наданні послуг інвесторам, палати незалежних експертів при Консультаційній раді з питань іноземних інвестицій; постійно

діючої інвестиційної ярмарки; регіонального міжнародного арбітражного суду; асоціації іноземних інвесторів чи інших громадських організацій.

34. Важливою вимогою до системи, як іноземного так і внутрішнього інвестування в регіони України є необхідність диверсифікації джерел фінансування. Це означає створення комплексу заходів, що будуть стимулювати діяльність як малого й середнього бізнесу, так і крупного транснаціонального капіталу (ТНК). Хоча використання інституту ТНК має певні остороги, світовий досвід свідчить, що без нього, а також без розгалуженої інфраструктури транснаціональних корпорацій, їх розподільчо-збутової мережі, системи вrostання в світові ринки, українським товаровиробникам ще довгий час не вдасться перебороти стан аутсайдера та економічної дискримінації, здійснити реальний приток в Україну найновіших технологій, ноу-хау, передових методів менеджменту та маркетингу. Нарешті, опора на крупний фінансово стабільний транснаціональний капітал у певній мірі може стати бар'єром до проникнення кримінального капіталу.

35. Значним кроком уперед у відродженні комплексності розвитку економіки області, на думку професора М.І. Долішнього, могло б стати утворення в рамках області територіально-галузевих фінансово-промислових груп. Це стосується великих галузевих підприємств, які мають значну кількість підрозділів “розкиданих” по області, взаємодіють з багатьма підприємствами і посідають значне місце в економіці області. Такого роду структура могла би бути державною або державно-господарською і мати форму регіональної асоціації, кооперації інвестиційно-координаційної фінансово-промислової ради (комітету, центру) або мати будь-яку іншу форму. Відповідно до сучасних тенденцій, це міг би бути, наприклад, холдинг – утримувач держаної власності, державної частини акцій. Таку структуру можна створити замість регіональних органів Фонду державного майна. На відміну від апарату Фонду, який виконує адміністративні функції, не займається господарською діяльністю і не несе ніякої господарської

відповідальності, холдинг міг би бути структурою саме господарською, одним із міжгалузевих суб'єктів господарської діяльності.¹⁸²

36. В умовах фінансового дефіциту можна буде забезпечити оптимальний міжрегіональний розподіл державних асигнувань, виділяючи їх на реалізацію програм, а не надаючи субсидії окремим об'єктам. Це дасть можливість значно пом'якшити бюджетний тиск регіонів на центр.

37. Необхідно режим економічного сприяння встановлювати для програм в цілому, а не для кожного суб'єкта господарювання. Значить, звужується поле контролю за встановленням “правил гри”, а тому має зростати його надійність і ефективність.

38. Виділити в державному бюджеті окрему статтю “Фінансування державних регіональних інвестиційних програм”. Аналогічні статті виділити на рівні місцевих бюджетів.

39. Удосконалення фінансових міжбюджетних відносин, вироблення чітких критеріїв і ефективних механізмів надання державної підтримки розвитку регіонів, тобто запровадити практику надання державних дотацій, субвенцій, преференцій тільки учасникам програм (крім непередбачуваних випадків).

40. Надавати право учасникам програм за клопотанням регіональних органів управління нею отримувати пільгові кредити під гарантією уряду або місцевих органів влади.

41. При залученні іноземних інвестицій запровадити практику державного протекціонізму по відношенню до областей, де реалізується програма. Посилення протекціонізму щодо товарного імпорту, насамперед у частині жорсткого дотримання чинних тарифних бар'єрів і широкого застосування нетарифних обмежень.

¹⁸² Долішній М., Писаренко С. Управління регіонами в умовах переходу до ринку // Економіка України. – 1993. – №5. – С. 96.

42. Стимулювати спонсорську й благодійницьку діяльність підприємств і організацій, кошти яких залучаються до фінансування програмних заходів.

43. Для учасників програми, які фінансують заходи за рахунок власних коштів, зменшити (до 50%) ставку податку на дохід до суми асигнувань на термін реалізації цих заходів.

44. За рішенням місцевих органів влади окремі учасники програми на період виконання заходів можуть звільнитись від оподаткування в розмірі відрахувань у місцеві бюджети.

45. Необхідно зменшити частку відрахувань областей у державний бюджет з умовою цільового використання коштів, що залишаються на реалізацію програмних заходів.¹⁸³

Отже, на основі вище запропонованих нами завдань, можна представити певну модель, суть якої полягає в удосконаленні в цілому організаційно-економічного механізму регіональної економічної політики та розвитку регіональної інвестиційної діяльності, яка представлена у **додатку Х**.

Удосконалюючи організаційно-економічний механізм регіональної економічної політики, складовою якої є регіональна інвестиційна політика ми досягаємо основної мети, а саме розвитку регіону. При цьому, дана система повинна включати: моніторинг соціально економічного розвитку регіону; напрямки реструктуризації й розвитку промислового виробництва регіону; підходи до поліпшення регіональної інвестиційної діяльності; заходи з формування ефективної бюджетно-фінансової системи регіону і збалансованого регіонального ринку праці.

Але, не слід забувати, що дана система знаходиться в постійному зв'язку, взаємодії з процесами, які відбуваються у всій державі. Тому, незважаючи на територіальні особливості й різницю у рівнях соціально-

¹⁸³ Долішній М., Писаренко С. Управління регіонами в умовах переходу до ринку // Економіка України. – 1993. – №5..

економічного розвитку регіонів, саме держава повинна, по-перше, забезпечити міжрегіональну єдність відтворення макроекономічних процесів; по-друге, стимулювати активну соціально-економічну діяльність регіонів. Перед нею стоїть завдання: розробити й реалізувати модель міжрегіонального розвитку, завдяки якій, з одного боку, посиляться інтеграційні процеси між регіонами, тобто так звані “горизонтальні зв'язки”, за рахунок поглиблення їх спеціалізації й кооперування, а, з іншого боку, будуть упорядковані, систематизовані й поглиблені “вертикальні зв'язки”, тобто зв'язки самої держави з регіонами, на основі вдосконалення інвестиційної, науково-технічної, бюджетної, податкової політики та поглиблення зовнішньоекономічних зв'язків.

Отже, комплексний соціально-економічний розвиток нашої країни та її регіонів значною мірою гальмується через незадовільний рівень інвестиційної діяльності, на який впливає цілий ряд факторів, які досліджуватимуться нами у даному дисертаційному дослідженні. Тому, ми ще раз наголошуємо на тому, що важливим для її активізації є здійснення ефективної регіональної інвестиційної політики, суть якої полягає у розробці стратегії, тактики формування інвестиційних ресурсів та механізмів реалізації в регіонах інвестиційної діяльності з метою забезпечення стійкого суспільно-природного та ефективного економічного розвитку. Для цього необхідно сформулювати основні принципи регіональної інвестиційної політики, до яких можна віднести:

1. Конституційність та законність – реалізація інвестиційної політики у повній відповідності з Конституцією та діючим законодавством України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, а також Концепцією сталого розвитку України на засадах чіткого розподілу завдань, повноважень та відповідальності між органами виконавчої влади та місцевого самоврядування.

2. Забезпечення унітарності України та цілісності її території, включаючи єдність економічного простору на всій території держави, її грошово-кредитної, податкової, митної, бюджетної систем.

3. Диференційованість надання державної підтримки регіонам відповідно до умов, критеріїв та строків, визначених законодавством.

4. Принцип оптимального поєднання ринкової саморегуляції і державно-регіонального управління економічними процесами.

5. Підтримка державою окремих регіонів (територій) у межах “вирівнюючої” регіональної інвестиційної політики повинна бути направлена на вирішення соціальних і політичних проблем. Але для їх вирішення діяти вона повинна через економіку. В кінцевому рахунку без підйому останньої у вибраних ареалах неможливо забезпечити їх стійкий розвиток і, відповідно, вирівнювати просторові диспропорції в якості життя населення України.

6. Принцип адресності. Інвестування чи допомога в рамках регіональної політики повинна надаватися конкретним проектам, а не населенню, територіям чи органам влади.

7. Орієнтування на вирішення тільки соціальних і політичних проблем апріорі веде до зниження прямої економічної ефективності від запропонованих урядом заходів і проектів, які реалізуються.

8. Інвестування в рамках регіональної інвестиційної політики, не повинно вести до росту утриманської психології (населення, регіональних та районних влад).

9. Регіональна інвестиційна політика, неможлива без перерозподілу коштів від “багатих” регіонів і ареалів до “бідних”. Перерозподіл, можливий в даному випадку лише через центр (уряд) і повинен базуватися на соціальному консенсусі, що передбачає сукупний внесок регіонів-донорів, який здійснюється в інтересах країни. При чому, збитки регіонам-донорам повинні бути мінімізовані і не повинні блокувати їх економічний розвиток.

10. Регіональна інвестиційна політика повинна бути максимально відкритою та прозорою, особливо в питаннях розподілу коштів.

11.Залучення регіонів до реалізації великих інвестиційних проектів з узгодженою їх реалізацією на локальному рівні. Звідси у свою чергу викристалізуються декілька інших принципів регіональної інвестиційної політики, які ми розглядаємо нижче.

12.Залучення інвестиційних ресурсів підприємств у загальнодержавний та регіональний інвестиційний процес означає, що сумарні інвестиційні ресурси підприємств, які накопичуються державою, повинні вирівнювати загальний потік надходжень і витрат інвестиційних ресурсів, створюючи стійкий залишок, що дозволяє інвестувати у великі проекти з розвитку промисловості у регіони України. Ці ресурси повинні направлятися тільки на інвестиційні проекти, що дають віддачу в реальні терміни, тобто такі, що пов'язані зі збільшенням об'ємів виробництва певної продукції, яка має достатні конкурентні позиції на ринку. У транснаціональних корпораціях (ТНК) цей процес відбувається за рахунок створення єдиних інвестиційних фондів на основі об'єднання інвестиційних фондів їхніх структурних одиниць. За рахунок цього фінансуються найбільш прибуткові проекти, пов'язані з діяльністю ТНК. У галузевих міністерствах СРСР таку функцію виконував єдиний Фонд розвитку науки й техніки. При всіх його недоліках він дозволяв фінансувати досить великі інвестиційні програми.

13.Перехід до централізованого фінансування виробництва у регіонах та забезпечення збереженості і прибуткового використання тимчасово вільних інвестиційних ресурсів або при умові повернення кредитів – це у свою чергу означає, що держава та регіональні органи влади повинні відповідати за ефективність використання об'єднаних інвестиційних ресурсів.

14.Забезпечення цілісності інвестиційних циклів та збалансованості їх коротко – та довгострокових етапів. Наприклад, можливість мобілізації засобів до заздалегідь намічених термінів, тобто даний принцип дозволяє реалізувати важливі умови здійснення інвестиційного проекту підприємства – можливість своєчасної оплати різних етапів проекту відповідно до графіка

робіт. У зв'язку з цим механізм державних, регіональних гарантій повинен дозволяти одержувати підприємству свої ресурси до наміченого терміну.

15. Усі заходи щодо реалізації регіональної інвестиційної політики повинні бути об'єднані в єдину систему і погоджені між собою. Програмний метод вирішення проблем повинен домінувати. Регіон може розраховувати на допомогу з центру тільки при умові наявності програми розвитку.

16. Принцип пріоритету цілей подолання кризи, згідно якого, підтримка з центру повинна бути орієнтована на створення умов для подолання кризи і самостійного стійкого розвитку регіону.

17. Принцип попередження, згідно якого інвестування або допомога направляєється, як на розвиток депресивних регіонів, так і на попередження кризових явищ, збоїв у їх розвитку.

18. Принцип контрольованості: будь-які програми, в рамках урядової підтримки повинні передбачати терміни, критерії й процедури контролю ефективності й результативності використання коштів, форми відповідальності й санкції за порушення встановлених норм.

19. Перехід від інвестування великих проектів у сфері важкої промисловості (концепції “важкого росту”) до високоефективних проектів у сфері високих технологій, виробництва товарів широкого вжитку (концепції “розумного росту”).

20. Забезпечення недоторканості інвестиційних ресурсів підприємств регіонів України для конфіскаційних процедур. Даний принцип означає, що інвестиційні накопичення підприємства, які одержали в тій або іншій формі гарантії держави, регіональних органів управління щодо їх збереженості, не можуть конфісковуватися навіть у випадку наявності бюджетної заборгованості підприємства перед банками й іншими фінансовими організаціями.

21. Забезпечення балансу інтересів підприємства, держави, регіону у використанні інвестиційних ресурсів на основі поліпшення обґрунтованості, інформаційної та правової забезпеченості інвестиційних проектів.

Особливість даного принципу полягає в тому, що використання інвестиційних накопичень підприємства в загальнодержавних регіональних інвестиційних програмах повинно бути взаємовигідним як власнику інвестиційних ресурсів підприємства, регіону, так і державі.

22. Загальний принцип державного впливу на регіональний інвестиційний розвиток повинен виходити з того, що регіону надаються права для самостійного вирішення проблем, які не торкаються загальнодержавних інтересів і не потребують фінансування з державного бюджету. Тобто, мається на увазі, визнання відносин самостійності регіонів у вирішенні економічних, соціальних, екологічних завдань при одночасній значній допомозі з боку держави. У зв'язку з цим виникає потреба у створенні нової системи оцінки фінансових можливостей і потреб регіонів.

Саме тому, досліджуючи процеси економічного стимулювання розвитку регіонів, не можна не зупинитись на питаннях бюджету та бюджетно-податкової політики. Ступінь їх впливу на розвиток економіки прийнято вимірювати показниками питомої ваги державних прибутків і витрат у внутрішньому валовому продукті (ВВП) (тобто, параметричними характеристиками впливу на розвиток інвестиційних процесів в регіонах України). Чим вони більші, тим сильнішим (за всіх інших рівних умов) є вплив державних органів на господарські процеси.

Згідно з офіційною статистикою країн-членів Організації з економічного співробітництва й розвитку в 1970 році податки там склали приблизно 30%, в 1980 – 35%, а зараз – майже 40% ВВП. В окремих країнах цей показник ще вищий (в Данії – 51,6; Швеції – 51; Фінляндії – 47,3; Нідерландах – 45,9). Щодо України, то за останні роки через бюджетно-податкову систему перерозподілялося приблизно 40% ВВП нашої держави (із врахуванням коштів цільових фондів).

Слід враховувати, що всі податки, в кінцевому підрахунку, платять громадяни, тому такий перерозподіл через бюджетно-податкову систему

ВВП – це важкий тягар, який ослаблює стимули до праці, примушує шукати шляхи приховування прибутків і спричиняє інші негативні явища.

Одна справа, коли вилучають 40% вартості виробленої продукції у розвинених країнах, де річний розмір ВВП у розрахунку на душу населення перевищує 20000 \$ (у Європейському Союзі він складає більше 23000 \$), зовсім інша справа, коли держава перерозподіляє через бюджет 40% ВВП України, який відповідно до офіційної статистики не перевищує і 1000 \$ у розрахунку на душу населення.

23.В результаті такого становища, яке було описано в попередньому принципі, склалась суперечлива ситуація. Державі, уряду необхідно більше коштів для того, щоб вивести країну з кризи, а взяти їх, по суті, ніде, оскільки податковий тягар на платників уже й так великий. Платникам податків необхідно створити всі умови для того, щоб їм було легше нести цей тягар. З цією метою слід забезпечити стабільність і простоту податкової системи, витримуючи класичний, сформульований ще Адамом Смітом принцип визначеності податкових зобов'язань, відповідно до якого термін виплати, спосіб і сума платежу повинні бути ясними й визначеними для платника та для іншої особи. Для цього, перш за все, важливо спростити бухгалтерські правила розрахунку податкових зобов'язань та повністю перейти на нову систему національного рахівництва (СНР).

24.Що стосується доходів регіональних бюджетів, то на сьогодні вони складають більшу частину фінансових ресурсів, які виділяються вищою владою в порядку перерозподілу частини загальнодержавних податків і зборів. При цьому, органи місцевого самоврядування, як правило, до регулювання цього процесу не допускаються і не можуть знати заздалегідь, які кошти і з яких джерел вони будуть отримувати в наступному фінансовому році. Щодо власних доходів, то вони сьогодні складають незначну частину загальної суми фінансових ресурсів, які надходять у їх розпорядження. Така “перекинута піраміда” прибутків створює базу для перманентних міжбюджетних конфліктів і перешкоджає раціональному

використанню податкових надходжень та породжує елементи корупції і те, що спостерігаємо в теперішній час. А тому у вирішенні питань соціального розвитку регіонів особливо актуальним стає визначення принципу формування місцевих бюджетів або принципу фінансової децентралізації цих територій (джерела надходження коштів і пріоритетів витрат на вирішення соціальних та екологічних проблем, або іншими словами, мова фактично йде про передачу фінансової влади від центральних органів управління до регіональних).

Нині формування місцевих бюджетів регулюється Законом України “Про бюджетну систему України”, “Про місцеві Ради народних депутатів, місцеве й регіональне самоврядування”, законами та декретами про оподаткування. Згідно з ними всі доходи місцевих бюджетів, поділяються на дві групи: власні та закріплені доходи – відрахування від так званих загальнодержавних доходів.

Відрахування в місцеві бюджети здійснюються від податку на добавлену вартість, від податку на доходи, від акцизного збору. Склад і розміри загальнодержавних податків, зборів і платежів, що зараховуються до місцевих бюджетів визначаються у відповідності до соціально-економічних нормативів бюджетної забезпеченості населення території і стану місцевих джерел доходів.

На жаль, законодавство України передбачає затратний підхід до формування місцевих бюджетів: витрати місцевого бюджету визначаються сукупними бюджетними доходами на даній території, а доходи місцевих бюджетів визначаються вищестоящими органами управління залежно від передбачуваної суми витрат. Крім того, соціально-економічні нормативи не є стабільними, а Верховна Рада України кожен рік затверджує величину місцевих бюджетів.

На нашу думку, можна запропонувати наступні шляхи розв’язання проблеми фінансової децентралізації, а саме:

- Зацікавити органи влади збирати податки. Досвід, набутий у 1998 році в Україні, показує, що, як тільки право збирати податок з прибутку передали областям, наповненість бюджету з цього податку зросла порівняно з тим, коли збирався податок у Києві. Таким чином, в областях з'явився стимул контролювати прибутковість підприємств і збирати цей податок. І, навпаки, коли податок на додану вартість повністю концентрується в центрі, план його збору не виконується. Очевидно, одним із таких напрямів стає концентрація частини податку на додану вартість на рівні областей, що підвищує дієвість контролю за збором даного виду податку.

- Стабільність нормативів на декілька років. Якщо домовитися, що податок з прибутку концентрується в обласному бюджеті, то нормативи не повинні мінятися 3-5 років. Тільки в такому випадку можуть бути якісь стабільні взаємовідносини між центром і регіонами. Якщо нормативи будуть щороку, мінятися, регіони опиняться в становищі васалів, прохачів, залежних від центру.

- Наступний напрям бюджетних взаємовідносин, який опосередковано впливає на інвестиційний стан у регіоні – це прозорість формування й розподілу бюджетних вирівнювань. Це – принциповий момент. Бюджетне вирівнювання – це частина засобів, що збираються й концентруються на тому, чи іншому рівні правління з метою перерозподілу їх між територіальними й районними громадами, чи то містами, чи то областями. Чи є механізм перерозподілу цих засобів? Невідомо. Правила гри не встановлені і не контролюються на нижньому рівні управління.

25. Окрім фінансових питань, які ми розглянули вище, принциповим є участь регіональних органів влади в управлінні державною власністю. Якщо регіони чи регіональна влада усунені чи недостатньо наділені повноваженнями в управлінні власністю, то це призводить до розкрадання, неправильної приватизації, неефективного управління власністю, та не цільовим використанням інвестиційних ресурсів.

Ми вважаємо, що участь регіонів в управлінні об'єктами власності має базуватися на наступних напрямках. В першу чергу, вони повинні мати право призначати керівників холдингових підприємств і підприємств, контрольні пакети яких належать державі.

По-друге, після приватизації підприємств, за державою залишається значна частка їх майна. Однак на сьогоднішній день більшість таких видів підприємств взагалі не контролюються з боку держави. Значить, диктується необхідність делегування повноважень, які належали державі, місцевим органам влади, тим більш, що на сьогоднішній день велика частка державної власності не дає надходжень у бюджет.

На нашу думку, підвищення ефективності фінансово-економічної діяльності ряду державних підприємств та підприємств з державною часткою майна може бути забезпечене передачею функцій по управлінню державним майном з центрального рівня на регіональний. Крім того, у промисловості слід активізувати роботу, яка спрямована на реприватизацію тих акціонерних товариств, у яких інвестори не виконали своїх інвестиційних зобов'язань, або неефективно управляють придбаним майном, що призвело до неефективної роботи підприємств.

І, навпаки, для стимулювання інвесторів, що сприяли ефективній роботі підприємств, Національним агентством України з управління державними корпоративними правами доцільно передати, на певний період, функції, що до управління державною часткою, а в подальшому передбачити викуп державної частки майна цими інвесторами.

26.Необхідність координації для економічно незалежних підприємницьких структур, врахування їх впливу на навколишнє середовище.

27.Раціонально допустиме усунення перешкод організаційно-технічного характеру на місцевому рівні для початкового етапу діяльності.

28.Певне випередження темпів реформування у сфері інвестиційної діяльності порівняно з іншими сферами.

29. Довгострокова орієнтація планових завдань і заходів у поєднанні з конкретним планом дій щодо зменшення інвестиційних ризиків та відновлення довіри інвесторів до потенційних партнерів та органів влади, а саме створення сприятливого клімату для іноземних інвесторів у країні та її регіонах.

30. Принцип придбання різноманітних прав. На сьогодні в Україні дуже обмежена кількість способів і шляхів залучення іноземних інвестицій. Домінуючим є створення нових підприємств з іноземними інвестиціями. Практично не використовується такий канал залучення іноземних інвестицій, як придбання різноманітних прав. Іноземні інвестори не можуть рівноправно з українськими брати участі у приватизації.

Досвід найбільших реципієнтів свідчить, що активізація іноземного інвестування – це наслідок пожвавлення економіки та появи позитивних тенденцій у відродженні виробництва, але ніяк не його причина. Іншими словами, досягнення в країні певної макроекономічної стабільності та зростання виробництва стануть передумовою зовнішніх надходжень, а не приплив іноземних капіталів – передумовою виходу економіки регіонів України з кризи.

31. Принцип ініціативності місцевої (регіональної) влади. Саме на регіональному рівні, в першу чергу, слід створити режим сприяння вирішенню ключових питань на основі детального аналізу й визначення пріоритетності економічних проблем регіону, зокрема, у сфері структурної перебудови; сформувати ринкове середовище та активніше реалізовувати організаційні та мобілізаційні функції, що пов'язані з використанням регіональних ресурсів та активізацією трудової активності населення на основі оптимізації як економічних міжгалузевих, так і галузевих зв'язків з метою запобігання таким негативним явищам, як зростання безробіття, диференціація в доходах різних верств населення та в рівнях розвитку окремих галузей, нестабільність виробництва.

Допомога регіональної та місцевої влади зустрічним процесам пошуку інвесторів та об'єктів інвестування, створення системи регіональних інвестиційних центрів у складі Регіональних центрів розвитку. Підтримка регіональними владними структурами середнього та малого бізнесу, зокрема, для створення так званого “середнього” класу суспільства (як гаранта його соціально-політичної стабільності, гнучкого впровадження НТП).

32. Створення “інвестиційного” (відокремленого від поточного) бюджету країни та її регіонів. Як стверджують його прихильники, що, на нашу думку цілком прийнятно, консолідація в “другому” бюджеті державних ресурсів винятково інвестиційного призначення дасть змогу не тільки подолати негативну практику постійного недофінансування інвестиційної частини бюджету, але й забезпечити (на основі значного мультиплікативного ефекту) багатократне збільшення масштабів щодо залучення в господарський оборот капіталів приватних інвесторів для реалізації ефективних проектів.

Усі ці вище запропоновані завдання та принципи розвитку регіональної інвестиційної політики держави при комплексному (системному) їх використанню дадуть змогу регіонам покращити свій та інвестиційний клімат у цілому в державі, вийти з економічної кризи та зайняти гідне місце серед інших розвинутих країн світу в умовах сучасної глобалізації.

4.3. Стратегія залучення та використання іноземних інвестицій

Сучасна стратегія розвитку іноземного інвестування в Україні формується у контексті завдань із забезпечення умов для тривалого економічного зростання. Криза внутрішнього інвестування актуалізує проблему залучення іноземних інвестицій.

Падіння обсягів капітальних вкладень, які являють собою інвестиції у відтворення основних фондів, певною мірою характеризують загальний стан інвестиційного процесу в Україні. Крім значного зниження обсягів

амортизаційних відрахувань, великий вплив на інвестиційну ситуацію має те, що в структурі ціни української продукції собівартість скорочується поволі і незначно, а прибуток – швидко і значно. Додатковою причиною є те, що в українському ВВП зростає частка продукції паливно-енергетичного, металургійного та хімічного комплексів – з одного боку, і знижується частка продукції машинобудування та галузей, які виробляють продукцію споживчого призначення, – з іншого. Враховуючи те, що попит на продукцію машинобудування та товари споживчого призначення падає, а фінансові ресурси нагромаджуються, як правило, саме в цих галузях з високим рівнем переробки продукції, то, як результат, Україна має неприйнятно низький обсяг капітальних вкладень.

Сучасна інвестиційна політика України повинна орієнтувань на нарощування інвестиційних ресурсів, послідовне збільшення частки капітальних вкладень у ВВП, поліпшення структури інвестиційних джерел та оптимізацію напрямів їх вкладень, цією метою уряд має розробити та забезпечити ефективну реалізацію довготермінової стратегії розвитку інвестиційного потенціалу, його ефективне використання передусім у реальному секторі економіки.

Для нормалізації процесу відтворення норма чистих заощаджень повинна зрости не менше як до 20% ВВП. Інструментами реалізації цього завдання можуть стати:

- послаблення податкового навантаження на товаровиробників;
- інтенсивне оновлення основних фондів засобами амортизації;
- всебічний розвиток системи лізингу машин і обладнання;
- зменшення витратного навантаження на економіку з боку незадіяних виробництв, виведення з експлуатації фізично зношених основних фондів;
- запровадження ефективної системи страхування інвестицій;

- узгодження грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики із завданням інвестиційної стратегії.

Значний потенціал інвестиційних ресурсів мають домашні господарства. У країнах з розвинутою ринковою економікою чверть національних заощаджень формується за рахунок цього джерела. Уряд має забезпечити впровадження системи заходів для посилення довіри населення до вітчизняних кредитно-фінансових установ шляхом гарантування повного збереження коштів та одержання сталого відсоткового доходу.

Подальшого розвитку мають набути фінансова інфраструктура, медичне і соціальне страхування, страхування приватного житла, транспортних засобів, емісія цінних паперів для продажу населенню, підтримка приватних інвестицій у житлове будівництво.

Потрібно відновити інвестиційну діяльність держави. Виділення централізованих капіталовкладень повинно становити не менше 0,5% ВВП.

Необхідно забезпечити оптимізацію державних інвестицій. Перевага у визначенні напрямів державного інвестування повинна надаватися галузям, які мають важливе значення для забезпечення життєздатності економіки і є мало-привабливими для приватних інвесторів, а також галузям, що забезпечують створення інфраструктури.

Державні інвестиції слід використовувати як засіб створення первинних умов для залучення приватних та іноземних інвестицій у розвиток пріоритетних галузей. Особливої уваги вимагають інвестиційні проекти зі змішаним фінансування – з використанням державної частки інвестицій як гарантії цільового спрямування інвестиційних ресурсів та можливістю подальшої приватизації.

Світовий досвід показує, що у трансформаційному періоді іноземні інвестиції на певний час стають важливим фактором економічної стабілізації,

а при продуктивному їх використанні – і одним з факторів економічного зростання (Див. рис. 4.3.1.).

За умов, коли у ближчій перспективі практично неможливо створити загальні сприятливі умови для суттєвої активізації іноземної інвестиційної діяльності в Україні, зусилля повинні акцентуватись на формуванні ефективних механізмів її селективного регулювання.

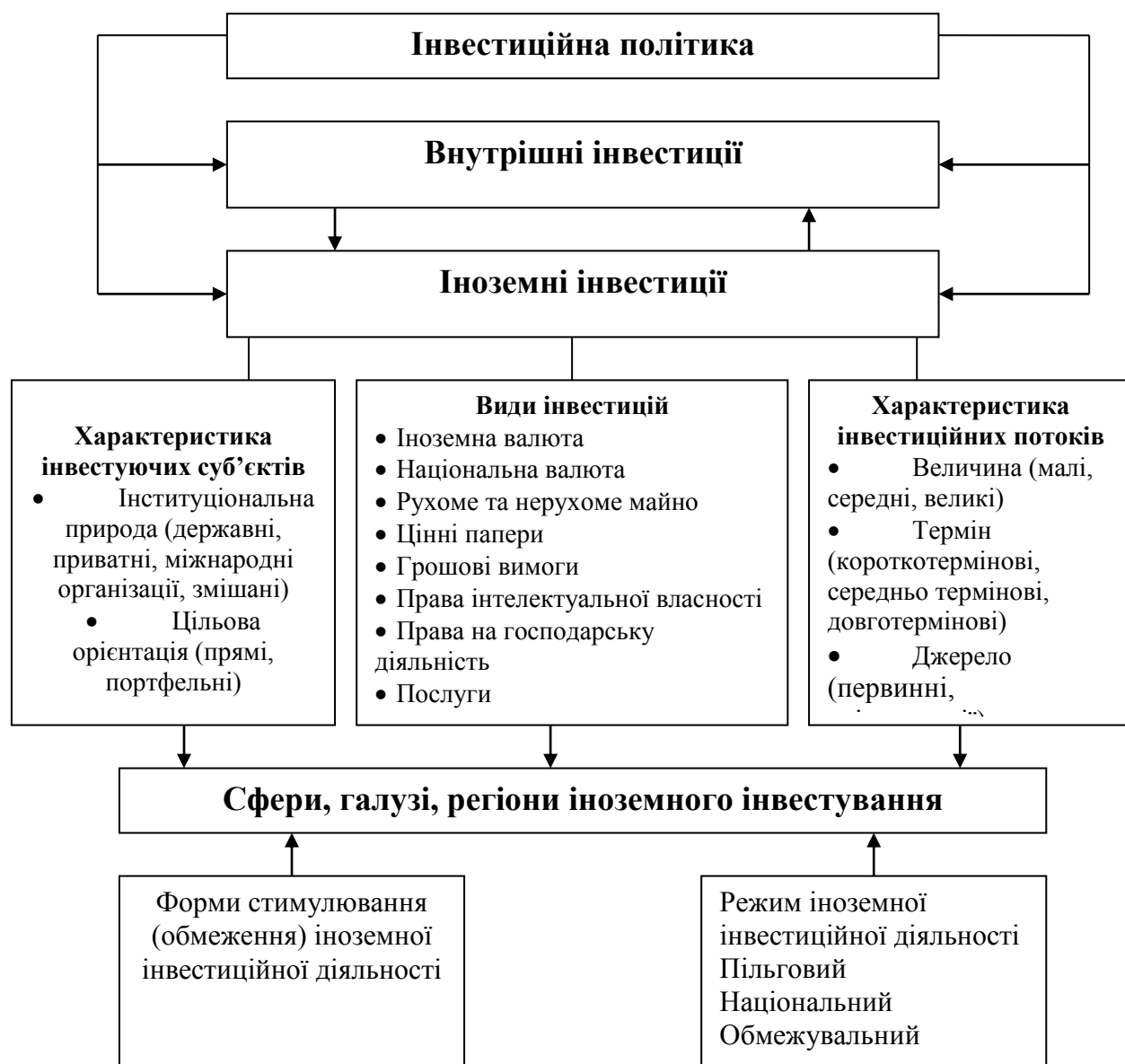

Рис. 4.3.1. Селективне регулювання іноземних інвестицій

Серед факторів, що зумовлюють доцільність такого підходу, слід також відзначити:

- вичерпність потенціалу преференційного режиму для україно-зарубіжних ПП та іноземних інвесторів в цілому, відсутність прямої кореляції між посиленням стимулюючих заходів та масштабами і, особливо, результативністю іноземної інвестиційної діяльності;
- негативний вплив на мотивацію іноземних інвесторів практики багаторазових змін у загальному нормативно-правовому регулюванні;
- необхідність ефективнішого використання реально залученого в економіку України іноземного підприємницького капіталу;
- наявність обґрунтованих національних пріоритетів реалізації іноземних інвестицій, елементів диференційованого підходу до їх залучення та регулювання у теорії та практиці господарювання.

Методологічну основу формування системи селективного регулювання іноземної інвестиційної діяльності становлять кількісні та якісні критерії щодо:

- *загальних обсягів залучення іноземних інвестицій* – з урахуванням співвідношення внутрішніх та зовнішніх джерел фінансування національної економіки, зовнішньої заборгованості і забезпечення критичного імпорту;
- *розміру та термінів конкретних іноземних інвестицій* – з визначенням його мінімальної межі для входження в поле пільгового режиму;
- *суб'єктів іноземного інвестування* – задля оптимізації структури капіталу з погляду його інституціональної природи (державний, приватний, міжнародних організацій, змішаний) та цільової орієнтації (прямі і портфельні інвестиції), а також оцінки позитивних і негативних аспектів інвестиційної діяльності в країні транснаціональних корпорацій;
- *джерел іноземних інвестицій* (первинних та реінвестицій) та їх *видів* (фінансові, товарні, інтелектуальні).

Оцінка загальних обсягів залучення іноземних інвестицій має важливе значення практично для кожної приймаючої країни з огляду на специфіку

інвестиційної політики. З методологічного погляду ця проблема є надто актуальною і для України. Тільки через точне визначення таких критеріїв можливо досягти не лише короткотермінового економічного успіху, але й закласти основу для формування позитивних довготермінових тенденцій розвитку національної економіки та глобалізації.

Як ми вже вище зазначали, світовий досвід засвідчує, що для стабільного економічного росту інвестиції повинні бути на рівні 19 - 25% ВВП. Інвестиційна ситуація в Україні тривалий час розвивалася в умовах скорочення обсягів нагромадження, суттєвого падіння його частки у ВВП, різкого скорочення бюджетних капіталовкладень, слабкої інвестиційної мотивації приватних підприємницьких структур. Порівняно з 1991 р. внутрішні капіталовкладення в Україні скоротилися більше ніж у 10 разів і становлять 13,4% до ВВП.

За таких умов наростає моральне і фізичне старіння національних основних фондів, що зумовлює постійне падіння прибутковості. В свою чергу, падіння прибутковості промислової діяльності через технологічне відставання веде до формування попиту лише на дешевий капітал, а високий ризик іноземного інвестування зумовлює збільшення вартості пропонованого капіталу.

Об'єктивне обмеження прибутковості зберігає в Україні тенденцію попиту на дешевий капітал і при наявності пропозиції капіталу з високою вартістю призводить до появи дефіциту капіталу в наростаючих обсягах.

При всій різноманітності методів антикризового регулювання головною складовою, що забезпечила у свій час подолання наслідків періодичних криз і привела до зростання економіки, була активізація інвестування.

У країнах з перехідною економікою використання капіталу як такого дає значно нижчий (порівняно з країнами з розвинутою економікою) ефект. Це певною мірою пояснюється тими обставинами, що ціни в цих країнах незначно реагують на попит і пропозицію, фактори виробництва – не

реагують на економічні стимули, наявні структурна недосконалість ринку та економіки, високий рівень монополізації тощо. Проблеми та труднощі економічного розвитку у трансформаційний період пов'язані з тим, що внутрішнє споживання є занадто великим, а заощадження – від'ємними, що, в свою чергу, не дозволяє збільшити обсяги ВВП.

За таких умов без масштабного залучення іноземного капіталу у формі кредитів, прямих та портфельних інвестицій стають неможливими не тільки економічне зростання, а й економічна стабілізація. Разом з тим важливо забезпечити певний баланс між обсягами внутрішнього та зовнішнього фінансування національної економіки. Світовий досвід, зокрема, показує, що зовнішні (іноземні) інвестиції формують незначну частину сукупних капіталовкладень у національній економіці (Див. табл. 4.3.1.).¹⁸⁴

В Україні останніми роками сформувався дещо однобічний підхід до цієї проблеми, орієнтований на пріоритет зовнішнього фінансування та інвестування національної економіки. Розуміючи, що за умов внутрішньої кризи іноземний капітал може на певний час стати відчутним фактором стабілізації економіки, важливо передбачити і можливі негативні наслідки превалювання іноземного інвестування з погляду перспектив національної конкурентоспроможності.

Одночасно важливо враховувати реальний міжнародний інвестиційний потенціал. За деякими оцінками, базові галузі національної економіки потребують протягом найближчих 10-15 років обсяги інвестицій, у розмірі 50-70 млрд. дол. США, тобто орієнтовно 4-5 млрд. дол. на рік. Разом з тим вільні світові інвестиційні ресурси є досить обмеженими.

Так, за інформацією Світового банку, потреба в інвестиціях більше ніж у 200 разів перевищує їх пропозицію. Враховуючи, що більшість розвинутих країн протягом останніх 4-5 років переживали стадію економічного підйому (у США, наприклад, індекс Доу-Джонса -30 у період з 1995 по 1999 рр. зріс з

¹⁸⁴ Міжнародна інвестиційна діяльність: Підручник / Д.Г.Лук'яненко, Б.В.Губський, О.М.Мозговий та ін.; За ред. д-ра екон. наук., проф. Д.Г.Лук'яненка. – К. КНЕУ, 2003. – 387с., С.295.

3850 до 9600 пунктів), а Україна знаходилась у стадії кризи, наш ринок навряд чи виглядає достатньо привабливим для іноземних інвесторів.¹⁸⁵

Таблиця 4.3.1.

Деякі індикатори країн, що розвиваються

Країна	Зро стання	Віднош ення ПІ до	Відно шення ПІ	Відношення обслуговування
Китай	10,7	5,1	12,7	2,2
Малайзі	9,4	6,8	16,8	8,1
Таїланд	8,7	1,2	2,9	4,6
Чилі	8,5	2,5	10,4	7,8
Індонезі	8,1	2,2	5,8	8,7
Перу	7,2	3,3	19,6	2,1
Румунія	7,1	1,2	4,6	2,7
Турція	7,0	0,5	2,2	6,9
Польща	6,6	3,1	17,0	3,5
Ангола	6,3	10,7	39,4	11,0
Колумбі	5,3	3,3	16,4	5,1
Чехія	5,0	5,7	23,2	5,7
Філіппін	4,8	2,0	8,9	7,0
Пакиста	4,4	0,7	3,5	5,1
Бразилія	3,0	0,7	3,2	3,3
Литва	2,7	1,0	4,8	0,6
Естонія	2,5	5,0	17,9	0,5
Єгипет	2,4	1,3	7,5	5,1
Нігерія	2,3	2,4	9,7	6,3
Венесуел	2,2	1,2	7,6	6,7
Греція	2,0	1,2	6,2	немає даних
Угорщи	1,5	10,3	44,0	16,7
Латвія	-1,5	3,0	14,3	0,6
Росія	-4,0	0,6	2,3	2,0
Марокк	-6,9	0,9	4,3	11,3
Мексика	-7,2	2,8	18,2	9,9
Україна	-	0,3	3,7	1,2

Серйозними конкурентами на міжнародних інвестиційних ринках на сьогодні є й окремі динамічні економіки країн, що розвиваються, і перехідні економіки, що вийшли з трансформаційної кризи (Угорщина, Польща, Чехія).

¹⁸⁵ Міжнародна інвестиційна діяльність: Підручник / Д.Г.Лук'яненко, Б.В.Губський, О.М.Мозговий та ін.; За ред. д-ра екон. наук., проф. Д.Г.Лук'яненка. – К. КНЕУ, 2003. – 387с., С.294 – 296..

Загалом за період 1991 – 1996 рр. 24 країни Центральної, Східної та Південно-Східної Європи отримали 46 млрд. дол. США прямих інвестицій. Питома вага східноєвропейських країн з перехідною економікою у щорічних обсягах прямого інвестування становить 3-5%. Та навіть якщо абстрагуватися від усіляких пересторог, то слід визначити, що можливості освоєння іноземних інвестицій в таких обсягах є малоімовірними. Конкретні інвестиційні пропозиції українських підприємств є непривабливими вже на передінвестиційній стадії. Так, з 758 проектів, поданих для участі у Міжнародному форумі „Інвестиційні проекти для України”, за оцінками експертів UNIDO, лише 77 мали високий інвестиційний потенціал. Тобто йдеться не тільки про залучення великих іноземних інвестицій, а й про можливості їх ефективного освоєння.

Сьогодні проблема регулювання обсягів залучення іноземного капіталу в економіку України є актуальною на практичному рівні лише стосовно крупних кредитів, в тому числі від міжнародних фінансових організацій. Щодо прямого іноземного інвестування, то без рішучих заходів така проблема матиме певний час лише науково-методичний інтерес. По-перше, обсяги ПІІ в Україну залишаються незначними, як у абсолютному й порівняльному кількісному вимірах, так і з погляду їх впливу на ключові макроекономічні показники і пропорції. По-друге, важко очікувати різкого поліпшення інвестиційного клімату в Україні з огляду на сучасну спрямованість законодавчих та інституціональних макроекономічних заходів.

Масштабне і водночас ефективне портфельне іноземне інвестування видається проблематичним навіть у середньотерміновій (3-5 років) перспективі, що зумовлено незрілістю інфраструктури фондового ринку України. Його прискорена лібералізація може привести до залучення спекулятивного капіталу з руйнівними наслідками для мікро - і макроструктур економіки України. Не випадково, що і в більш успішних

перехідних економіках не спостерігається суттєвого зростання обсягів портфельних інвестицій.

Принципово важливою для перспектив розвитку іноземного інвестування є *проблема зовнішньої заборгованості*. Справа не тільки в обсягах зовнішнього боргу, хоча він сягає небезпечних рівнів з позиції економічної безпеки держави. На сьогодні не менш загрозливими є такі обставини: по-перше, обмежені наявні можливості та низький потенціал обслуговування зовнішнього боргу призводить до необхідності його постійної реструктуризації, що дуже нагадує славнозвісні „боргові піраміди”. У 2000 р. Україні вдалося уникнути дефолту і реструктуризувати зовнішню комерційну заборгованість, однак ця проблема вирішується лише частково.

По-друге, загальна тенденція нарощування обсягів обслуговування зовнішнього боргу супроводжується виникненням „піків”, коли у короткий термін необхідно мобілізувати на такі цілі значні ресурси, оскільки ми маємо нераціональну структуру зовнішнього боргу з превалюванням короткотермінових приватних кредитів.

Зважаючи на можливість не лише позитивного, а й негативного впливу іноземного кредитування та інвестування на національну економіку в умовах їх глобальної залежності, важливо посилити *регулятивну функцію держави* щодо пропорцій внутрішнього і зовнішнього інвестування. Необхідно, щоб, по-перше, заходи відповідної політики повинні бути синхронізованими із масштабами і напрямками ринкової трансформації. З одного боку, вирішення сучасних проблем інвестування є передумовою здійснення успішних ринкових реформ, а з іншого – приплив інвестицій та їх ефективне використання неможливі без успіху ринкових трансформацій. Інвестиції, таким чином, є і передумова, і одночасно наслідок проведення ефективних економічних реформ. І якщо за вихідне беруться реформи, то зв'язок визначається етапністю ринкових перетворень (лібералізація, приватизація, макроекономічна стабілізація, пожвавлення економіки з переходом до економічного зростання). Відсутність явного та усталеного пожвавлення

економіки багато в чому зумовлена саме відсутністю пріоритету формування інвестиційного потенціалу при реалізації економічних перетворень. Вихід, що забезпечить у таких умовах внутрішню і зовнішню інвестиційну активність, а значить, подолання кризи, бачиться в пошуку варіантів динамічної і оживляючої стабілізації.

Важливе значення має оцінка потенціалу іноземного інвестування в ракурсі *розмірів конкретних інвестицій* – малих, середніх, великих. Очевидною є доцільність сприяння розвитку в Україні малого, середнього та крупного міжнародного бізнесу. Механізми ж стимулювання, зокрема, україно-зарубіжних підприємств, слід застосовувати у випадках „кваліфікованих іноземних інвестицій” з урахуванням ступеня їх відповідності якісним критеріям селекції.

З точки зору суб'єктів інвестування принципове значення для країни мають інвестиційні взаємовідносини з транснаціональними корпораціями. На сьогодні в Україні реалізуються інвестиційні проекти ТНК, що оцінюються в десятки і навіть сотні мільйонів доларів США. **(Див. додаток Ц).**

Є підстави очікувати у подальшому нових серйозних інвестиційних рішень з боку закордонних компаній. Зокрема, компанія „Шелл”, готова інвестувати у розвиток газового комплексу України. Провідні європейські телекомунікаційні компанії, яким належить 49% статутного фонду спільного підприємства „Український мобільний зв'язок”, планують інвестувати протягом десяти років близько 1 млрд. дол. США.

Світовий досвід свідчить про певну трансформацію поглядів на „плюси” і „мінуси” інвестування ТНК у національні економіки. Акценти зміщуються у бік позитивного впливу ПІІ транснаціональних корпорацій, що пов'язано з можливостями прямого доступу до передових технологій, бо це не тільки розвиває експортний потенціал, а й створює нові робочі місця. Негативний вплив ТНК можна нейтралізувати заходами з транснаціоналізації національної економіки України, зокрема шляхом формування фінансово-

промислових груп, здатних забезпечити баланс національних інтересів з мотивацією зарубіжних ТНК.

А тому, селекція іноземних інвестицій *за термінами їх вкладення* має враховувати два аспекти. Стимулювати потрібно насамперед середньо - та довготермінові іноземні інвестиції. Одночасно важливим резервом залучення іноземного підприємницького капіталу залишається стимулювання невеликих короткотермінових капіталовкладень, коли зменшуються ризики іноземних інвесторів, оперативно використовуються їх вільні ресурси.

Стимулювання середньо – та довготермінових первинних іноземних інвестицій і, особливо, реінвестицій може забезпечити розширення прав іноземних інвесторів на власність та їх активну участь у приватизації. Тим більше що це створить умови для обмеження „втечі” капіталів з України.

Впливаючи на видову структуру іноземного інвестування, необхідно орієнтуватись на перехід від товарних та фінансових інвестицій до інтелектуальних („ноу-хау”) або матеріалізованих у сучасних технологічних процесах.

Напрями, галузева та регіональна структура використання іноземних інвестицій у їх вільній частині формуються відповідно до певних пріоритетів.

Галузевій (секторіальній) селекції іноземних інвестицій передуює аналіз конкурентоспроможності і потенційних джерел внутрішнього та зовнішнього фінансування галузей (секторів) національної економіки з виокремленням: а) галузей та виробництв, пріоритетних для іноземного інвестування; б) секторів та галузей, де діяльність іноземних інвесторів обмежується; в) галузей, закритих для іноземного капіталу. Подальша деталізація галузевих пріоритетів орієнтує іноземних інвесторів на конкретні інвестиційні проекти. Це, з одного боку, забезпечить їх адресність та ефективність, а з іншого – відповідатиме західній технології реалізації крупних зарубіжних інвестицій.

Спеціального обґрунтування потребують проекти із залученням іноземних інвестицій у сфері послуг. З одного боку, в галузевій структурі міжнародних інвестицій спостерігається тривала тенденція до зменшення

питомої ваги видобувних та обробних галузей і збільшення сфери послуг, що зумовлено загальним підвищенням ролі послуг у економічному житті, специфікою послуг, коли здебільшого виключається можливість експорту послуг окремо від капіталу, та розвитком матеріальної бази послуг, особливо у сфері комунікацій тощо. З іншого боку, саме у сфері послуг (банківська справа, телекомунікації, внутрішній транспорт тощо) традиційно діють обмеження для іноземного інвестування з метою захисту цих життєво важливих сфер від зовнішнього впливу.

У контексті перспектив глобалізації небезпечною для України, на наш погляд, може стати переважно інфраструктура, а не технологічно-інноваційна орієнтація. Переваги економіко-географічного положення України разом з гострою для неї проблемою енергозабезпечення створюють умови для пріоритетного іноземного інвестування в міжнародні, регіональні і навіть глобальні транспортно-інфраструктурні проекти переважно у галузі енергопостачання. І якщо до останнього часу спостерігалась більш-менш диверсифікована галузева структура міжнародного інвестування, то найближчими роками слід очікувати її інфраструктурної „монополізації” у процесі практичної реалізації крупних проектів альтернативного енергозабезпечення. В той час, коли економічний розвиток переводиться на нову технологічно-інноваційну основу, зосередження вкрай обмежених інвестиційних ресурсів в одній сфері видається принаймні необґрунтованим.

Визначення *регіональних пріоритетів* розвитку іноземної інвестиційної діяльності має принципове значення для становлення національної економіки України як збалансованої системи галузевих і територіальних взаємовідносин. Нерівномірність територіального розміщення економічного потенціалу (на Донецьку, Дніпропетровську, Київську, Харківську і Луганську області припадає близько 50% національного доходу, а на інші області – в середньому лише по 2-3%) не тільки спричиняє суттєві соціально-економічні диспропорції, а й зумовлює відповідну деформованість структури

експорту та зовнішньоекономічних зв'язків у цілому. І це тоді, коли багато областей мають нереалізований експортний потенціал у сферах, які є для України пріоритетними – міжнародна транспортно-комунікаційна інфраструктура, міжнародний туризм тощо. Тим цікавіше, що саме ці, не залучені достатньою мірою у міжнародні економічні зв'язки, галузі мають порівняно кращі умови для розвитку регіональних форм інтернаціоналізації, зокрема для прикордонної торгівлі, створення вільних економічних зон, участі у субрегіональних інтеграційних угрупованнях. Тому в цілому і повинен забезпечуватися баланс галузевих та регіональних пріоритетів залучення та використання іноземних інвестицій у контексті структурної перебудови національної економіки.

Багатокритеріальні селективні підходи створюють середовище, в якому іноземні інвестиції реалізуються в умовах пільгового, обмежувального або національного режимів. Сучасними формами заохочення іноземної інвестиційної діяльності шляхом забезпечення пільгового режиму є: фінансово-кредитне та податкове стимулювання, стимулювання інфраструктурного забезпечення, стимулювання конкретних проєктів, протекціоністські заходи (див. табл. 4.3.2.).

Слід зазначити, що протекціоністські заходи щодо захисту окремих галузей від зарубіжних експортерів є важливим стимулом для іноземних інвесторів, котрі переважно освоюють за допомогою прямих інвестицій ринки, закриті для зарубіжних товарів і послуг. Це, в свою чергу, робить доцільним узгодження та синхронізацію напрямів і конкретних форм регулювання іноземної інвестиційної та експортно-імпоротної діяльності.

Виходячи з інтересів національної безпеки і, враховуючи стан і перспективи розвитку сфер і галузей, важливих для життєзабезпечення країни, виокремлюються галузі, які будуть закриті для іноземного капіталу, та галузі, де участь іноземного капіталу так чи інакше обмежуватиметься:

безпосередня експлуатація природних ресурсів; стратегічні об'єкти виробничої інфраструктури; телекомунікації; супутниковий зв'язок; банківська і страхова сфери. Типовими інструментами обмеження іноземної інвестиційної діяльності є обмеження на частку іноземного інвестора у СП; ліцензії та дозволи, високі ставки податків, обмеження на репатріацію прибутку, прямі галузеві (об'єктні) обмеження.

Таблиця 4.3.2.

Форми стимулювання іноземної інвестиційної діяльності

Форми	Інструменти
1.Фінансово-кредитне стимулювання	1.1. Безвідсоткові кредити 1.2. Пільгові кредити 1.3. Інвестиційні гарантії
2. Податкове стимулювання	2.1. Зниження ставки податку 2.2. Податкові угоди з іншими країнами 2.3. Зняття податків на реінвестиції 2.4. Безмитний імпорт обладнання та/або сировини 2.5. Прискорена амортизація 2.6. Податкові кредити
3.Стимулювання інфраструктурного забезпечення	3.1. Надання землі у безкоштовне користування або за пільговими цінами 3.2. Надання будівель і споруд у безкоштовне користування або за пільговими цінами 3.3. Субсидії на користування енергією 3.4. Транспортні гранти 3.5. Пільги щодо фрахту
4.Стимулювання конкретних інвестиційних проектів	4.1. Гранти (цільове фінансування) ресурсо- і природо-зберігаючого обладнання 4.2. Гранти (цільове фінансування) проектів, орієнтованих на підвищення кваліфікації і перепідготовку кадрів, поліпшення умов праці 4.3. Сприяння в проведенні техніко-економічних обґрунтувань проектів 4.4. Гранти (цільове фінансування) на проведення науково-дослідних та проектно-конструкторських робіт
5. Протекціоністські заходи	5.1. Тарифи та нетарифні інструменти

Обґрунтована обмежувальна політика забезпечує баланс між внутрішніми та зовнішніми джерелами інвестування у стратегічно важливих

сферах і галузях, дає змогу цілеспрямовано проводити структурну перебудову національної економіки, захищає культурне середовище України від негативного зовнішнього впливу.

Для іноземних інвестицій, які не підпадають під пільгові або обмежувальні режими, застосовується національний режим. У процесі відбудови економіки України, фінансової стабілізації та подолання інвестиційної кризи, коли сформується усталені прогресивні тенденції соціально-економічного розвитку, можливим і доцільним буде створення рівних умов функціонування і стимулювання для національних підприємств і підприємств з іноземними частковими або 100-відсотковими інвестиціями.

Важливо наголосити, що макроекономічний інтеграційний ефект за рахунок використання іноземних інвестицій досягається країнами, уряди котрих провадять системну політику, що відображає не лише макроекономічні пріоритети, а й враховує стратегічні аспекти інвестиційної поведінки іноземних фірм. Це принципово важливо для розвитку *прямого іноземного інвестування*.

Для дослідження проблем використання іноземних інвестицій розвитку виробничо-експортного потенціалу підприємств країни нами пропонується *концепція „інвестиційних полів”*. Ця концепція передбачає макроекономічний підхід до вибору напрямків іноземного інвестування в національну економіку і враховує стратегічні особливості інвестиційної поведінки зарубіжних фірм.

Макроекономічну систему інвестування полів України (загального, виробничо-експортного, детермінуючого впливу іноземних інвестицій) формують внутрішні фактори конкурентоспроможності та відповідні інвестиційні пріоритети. Особливо важливою є оцінка тих секторів виробничо-експортного потенціалу, де мобілізуючий ефект іноземних

інвестицій може бути найбільшим (поле детермінуючого впливу іноземних інвестицій). (Див. рис.4.3.2.).

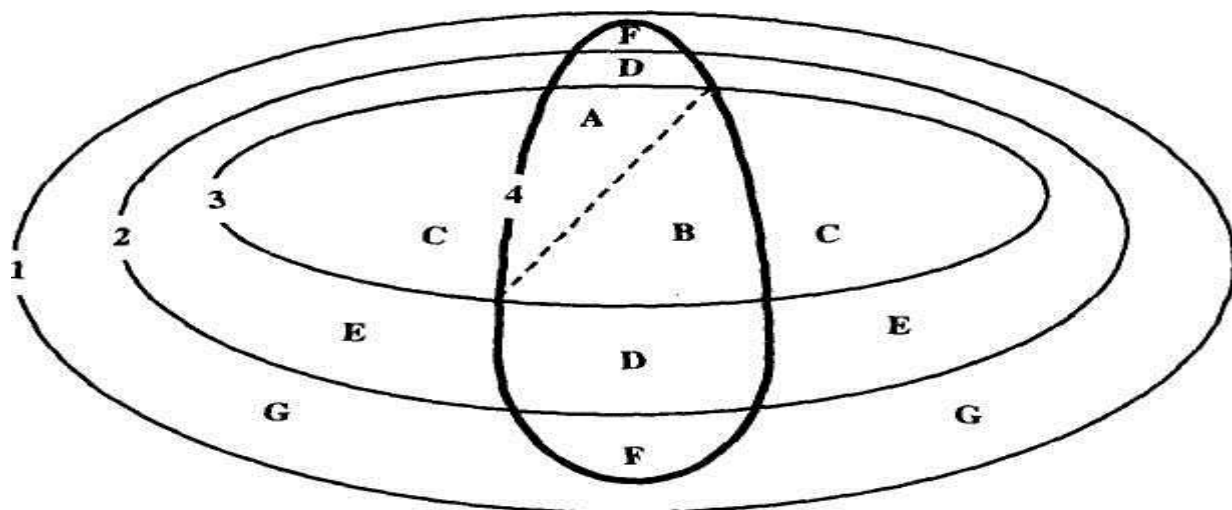
Об'єднання специфічних параметрів інвестиційної привабливості України із загальними мотиваційними групами моделі OLI визначає основні рішення щодо масштабів інтерналізації та ризику і формує поле інвестиційних інтересів іноземних суб'єктів міжнародного бізнесу (Див. рис.4.3.3.).

Найбільшої уваги заслуговує, безперечно, зона А, в якій досягається баланс між мотивацією іноземних інвесторів і стратегічними інтересами підвищення міжнародної конкурентоспроможності українських підприємств. Ця зона є найважливішою з погляду розробки комплексу стимулюючих заходів щодо залучення іноземних інвестицій, який би включав як макроекономічні рішення, так і рішення, що стосуються внутрішньо-національного фінансування, насамперед розвитку інфраструктури.

Рис. 4.3.2. Стратегічна модель формування поля інвестиційних інтересів іноземних суб'єктів міжнародного бізнесу

Зауважимо також, що зміст подальших досліджень щодо результативності цих заходів має базуватися на розумінні динамічності конфігурації та розміру кожної із зон, що розглядаються, з урахуванням пріоритетності збільшення якісних та кількісних параметрів зони A. Саме на це мають орієнтуватися аналіз та пошук рішень відносно іноземних інвестицій, які дислокуються в зонах B, E і F, та тих, які в зв'язку з можливими змінами в полі 4 можуть виникнути у зонах C, E та G.

Поля:

- 1 - загальне інвестиційне поле України;
- 2 - поле виробничо-експортного потенціалу підприємств;
- 3 - поле детермінуючого впливу іноземних інвестицій;
- 4 - поле інвестиційних інтересів іноземних суб'єктів міжнародного бізнесу в Україні.

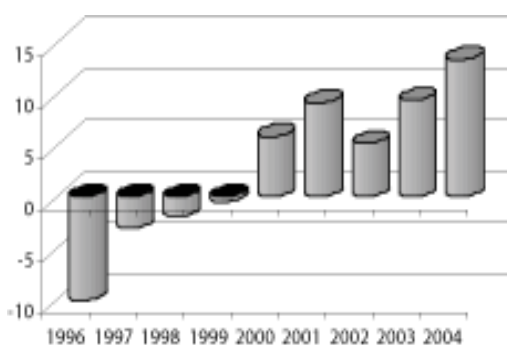
Рис. 4.3.3. Зони A - G у системі інвестиційних полів

В цілому концепція „інвестиційних полів” дає змогу визначити ті галузі та підгалузі, де може бути досягнута найбільша результативність участі іноземного капіталу в мобілізації виробничо-експортного потенціалу підприємств України на основі збалансованості мотивації останніх з інвестиційними пріоритетами зарубіжних суб'єктів міжнародного бізнесу.

Отже, в умовах сповільнення інвестиційної активності у світі (за даними UNCTAD протягом останніх 5 років глобальні обсяги прямих іноземних інвестицій зменшились утричі), увага до Центрально- та Східноєвропейських країн залишається незмінною. Щорічні обсяги

іноземних інвестицій у цей регіон залишаються стабільними на рівні 27-30 млрд. дол. США. Водночас Європейський союз послідовно поширюється на Схід. Західноєвропейські інвестори шукають місце для розміщення нового виробництва та базу для експансії на динамічні ринки Східної Європи, підприємці з країн СНД прагнуть виходу на Європейський та світовий ринки. Україна, що межує з обома економічними культурами, є не тільки привабливим самостійним середовищем для ведення бізнесу, а й ідеальним плацдармом для виробництва товарів та послуг, орієнтованих на обидва ринки. Для цього є, як мінімум, ми можемо на основі вище дослідженого виділити 5 основних причин¹⁸⁶:

1. Найдинамічніша у Східній Європі економіка

Динаміка приросту ВВП України, %

Зростання ВВП у 2004 р. досягнуло 12% при інфляції 12,3%, таким чином Україна досягла найбільших темпів економічного зростання серед країн Східної Європи та колишнього СРСР. Крім того, українська економіка продемонструвала найвищий темп росту інвестицій у

основний капітал – 35%. Індекс фондового ринку S&P/IFCF-Україна, якій розраховується міжнародною агенцією Standard & Poor's, зріс протягом 2004 року на 170,33% до 114,35 – це максимальний розмір зростання серед ринків, що розвиваються. Динаміка зростання індексів країн СНД та Центральної Східної Європи в 2004 році була набагато нижчою: Словаччина (129,3%), Румунія (100,13%), Угорщина (93,7%), Болгарія (82,71%), Чехія (76,3%), Польща (59,3%), Словенія (41,01%), Туреччина (32,9%), Росія (12,8%). Експорт збільшився на 40%, імпорт – на 30%. На 2005 р. ЄБРР прогнозує

¹⁸⁶ www.ir.org.ua.

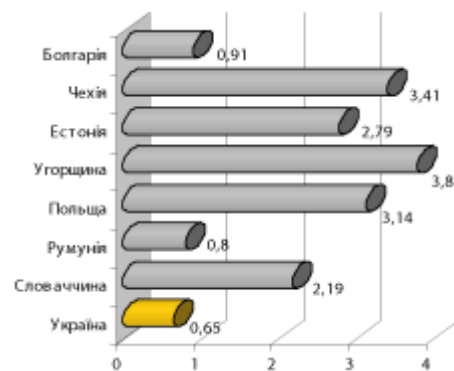
6,5% зростання ВВП України, а Міжнародний валютний фонд – 5-6%, що на превеликий жаль не виправдалося. Крім того, на позитивні зрушення вказує нещодавнє підвищення індексу економічної свободи на 43 позиції фондом Heritage та кредитного рейтингу України міжнародною агенцією Fitch, а також заяви інших агентств про наміри перегляду рейтингу найближчим часом.

2. Значні ринки збуту. Динамічний розвиток Української економіки призвів до зростання доходів населення та розширення середнього класу. Разом із підвищенням попиту, спостерігається розширення старих та поява нових нерозподілених ринків збуту. Таким чином, можливості вибору сфери діяльності практично безмежні. До того ж, як зазначає директор Російсько-євразійської програми фонду Карнегі за міжнародний мир Андерс Аслунд, "За розміром Україна більша за Німеччину та Великобританію разом узяті, в ній мешкає понад 47 млн. людей, вона має найдовший кордон з Європейським Союзом". Якщо навіть вичерпаються внутрішні ринки збуту, стратегічне розміщення країни завжди залишає можливості для легкого входження як на ринки країн СНД, так і членів ЄС.

3. Дешева та якісна робоча сила.

Законодавчо встановлена мінімальна заробітна плата в Україні становить біля 50 дол. США, середня – близько 130 дол. США. Це один з найнижчих показників у

Центральній та Східній Європі. У галузі сільського господарства середня зарплата – менше 70 дол., у будівництві та промисловості – 150-160 дол., у сфері транспорту – близько 170 дол. При невисокій ціні на людські ресурси,

Оплата за годину праці у Східній та Центральній Європі,

робоча сила є традиційно освіченою: понад 65% населення віком старше 10 років має загальну середню освіту, а понад 31% – вищу.

4. Стратегічне розміщення. Україна межує, з одного боку, з чинними та майбутніми членами Європейського Союзу: Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією, а з іншого – з колишніми республіками СРСР: Росією та Білоруссю. Таке розміщення відкриває для компаній, що працюють в Україні, доступ на ринки із загальним населенням близько 200 млн. осіб.

Міжнародні автотранспортні річкових магістралей та розгалужену систему аеропортів. Завдяки такому географічному розташуванню та системі двосторонніх економічних домовленостей, вона є ідеальною базою як для підприємств, що орієнтуються на Західно- та Центральноєвропейські ринки збуту, так і для компаній, що планують реалізовувати продукцію в країнах колишнього СНД. Крім того, значна кількість інвесторів використовують таку позицію країни для залучення ресурсів Східної Європи у виробництві продукції для Західної Європи.

Через Україну проходить більшість наземних транспортних шляхів з Центральної до Східної Європи та Азії, країна має вихід до Чорного та Азовського морів, автотранспортні річкових магістралей та розгалужену систему аеропортів. Завдяки такому географічному розташуванню та системі двосторонніх економічних

домовленостей, вона є ідеальною базою як для підприємств, що орієнтуються на Західно- та Центральноєвропейські ринки збуту, так і для компаній, що планують реалізовувати продукцію в країнах колишнього СНД. Крім того, значна кількість інвесторів використовують таку позицію країни для залучення ресурсів Східної Європи у виробництві продукції для Західної Європи.

5. Різноманіття ресурсів. Україна є традиційно багатогою на ресурси як для агропромислового комплексу, так і для промисловості. Країна має одні з найкращих в Європі чорноземів, що дозволяло Україні бути основним постачальником сільськогосподарської продукції ще за часів СРСР, запаси деревини. Водночас в Україні розвинений видобуток корисних копалин: вугілля, залізних руд, нафти і газу, каміння, солі тощо. Країна посідає

провідне місце в Європі і світі за покладами нерудних корисних копалин. Родовища озокериту та самородної сірки – найбільші у світі. Поклади графіту – найбільші на європейському континенті. В останні роки зростає активність використання рекреаційних ресурсів – півострова Крим та Одеси на узбережжі Чорного моря влітку та Карпатських гір взимку, існує потужна база для зеленого туризму.

Отже, система інвестиційних полів повинна узгоджуватися зі стратегією залучення та використання іноземних інвестицій, що дасть змогу Україні вдало боротися за обмежені світові інвестиційні ресурси.

4.4. Систематизація та формування інноваційно-інвестиційних заходів соціально-економічного розвитку регіону

Обґрунтування стратегії інвестиційного забезпечення та соціально-економічного розвитку Чернівецької області вимагає оцінки цілого ряду факторів. Перш за все це стосується використання оцінки природно-ресурсного потенціалу (ПРП). Загальна оцінка річного ПРП області визначається у 4,228 млрд. грн.. За величиною інтегрального ПРП область є "аутсайдером" у державі, що пов'язано насамперед з невеликими розмірами її території. Буковина займає наступні місця в Україні за природно-ресурсним потенціалом, а саме:

11 – місце за оцінкою лісового потенціалу;

18 – місце за оцінкою природно-рекреаційного потенціалу;

22 – місце за оцінкою мінерального потенціалу;

23 – місце за оцінкою земельного потенціалу.

Дуже важливо простежити територіальні відміни у величині інтегрального потенціалу Чернівецької області за окремими адміністративними районами.

За цим показником рейтинг очолюють Сокирянський, Новоселицький, Сторожинецький райони, що зосереджують на своїх територіях 1/3 ПРП області.

"Основний масив" (4-8 місця) утворюють Путильщина, Заставнівщина, Вижниччина, Кельменеччина, Глибоцький район, де розміщено більше 2/5 природних ресурсів краю.

І, нарешті, **"аутсайдерами"** (9-12 місця) за величиною інтегрального ПРП є Кіцманський, Хотинський, Герцаївський райони та м. Чернівці¹⁸⁷.

Прослідкуємо рейтинг районів області за окремими складовими інтегрального ПРП, оскільки кожна з них є передумовою подальшого розвитку тієї чи іншої галузі природно-ресурсної орієнтації.

Так, за мінеральним потенціалом **"лідерами"** є Сокирянський, Заставнівський, Кельменецький райони, а **"аутсайдерами"** – Герцаївський, Глибоцький та Путильський. За водним потенціалом – Путильський, Сторожинецький, Вижницький райони, з протилежного боку – Кельменеччина, Кіцманщина та м. Чернівці.

За величиною ж земельного потенціалу, що є серцевиною інтегрального ПРП Чернівецької області, лідирують Новоселицький, Сокирянський, Кельменецький райони, замикають ряд Герцаївщина, Вижниччина, Путильщина. Зовсім іншою, звичайно ж, географічне зумовленою є картина розподілу природно-рекреаційного потенціалу, де перед ведуть Глибоцький, м. Чернівці, Герцаївський, Новоселицький, Вижницький райони, а в аутсайдерах знаходяться Кіцманщина, Сокирянщина та Кельменеччина.

Безперечно, за кожним по компонентним і інтегральним рейтингом інвестиційної природно-ресурсної привабливості районів приховуються

¹⁸⁷ Концепція соціально-економічного розвитку Чернівецької області на період до 2011 року, затверджена рішенням 11-ї сесії обласної ради XXIV скликання від 23 жовтня 2003 року. – 136 с., С.28.

складні природні і суспільно-географічні закономірності розвитку природних продуктивних сил краю, пізнання яких є нагальною справою спеціалістів у галузі оцінкового ресурсознавства. Серед невідкладних завдань, що стоять перед областю у наш час є такі як:

1) Визначення ролі і місця еколого-економічної оцінки ПРП в інформаційно-кадастровій системі Чернівецької області.

2) Подальший розвиток і цілеспрямоване формування відповідних місцевому ПРП удосконалених за структурою і організацією природно-ресурсних комплексів регіонів Чернівецької області.

3) Еколого-економічна адаптація структури господарства Чернівецької області, що склалася, до структури її ПРП. Зіставлення галузевої структури господарського комплексу з компонентною структурою його ПРП свідчить про наявність досить суттєвих диспропорцій у взаємодії природних і суспільних продуктивних сил. Їх вирішення передбачає зрушення економіки області в бік невиробничої сфери. Пріоритетний розвиток повинні одержати галузі й територіальні комплекси рекреаційного, лісового, водного господарства. Названі сфери діяльності разом з багатими галузями АПК області, достатньо ресурсо-забезпеченим будівельним комплексом створюють унікальні передумови для становлення і формування міжнародних (європейського та світового рівня) територіальних систем відпочинку, туризму, лікування. З ними можуть бути пов'язані до 1/2 компонентів природно-ресурсного комплексу краю. Тому одним з головних завдань у рекреаційному природокористуванні є прискорене освоєння його ПРП, упорядкування рекреаційних навантажень на ландшафти. Потрібно буде значно, як мінімум у 1,5 раза, розширити площі під лісовими культурами. Вилучення із сільськогосподарського виробництва під лісові насадження ерозійне небезпечних земель, рекультивація, а потім заліснення пошкоджених промисловістю ділянок дадуть змогу вирішити чимало

природоохоронних проблем, збільшити виробництво продуктів споживання. Один із важливіших напрямків підвищення ефективності господарства - охорона від забруднення і виснаження водних ресурсів, упровадження прогресивних систем водозабезпечення, безводних і маловодних технологій, упорядкування контролю за водоспоживанням і насамперед у зрошувальному землеробстві.

4) Удосконалення механізму галузевої і територіальної організації природокористування через розробку системи раціонального, екологічно збалансованого використання, охорони і відтворення ПРП, урахування складних закономірностей взаємодії природних процесів, цілісності й динамічної рівноваги природного середовища, що можливо лише в результаті налагодженого моніторингу за розвитком природно-ресурсного потенціалу по кожній ландшафтній зоні, району, області.

Поза всяким сумнівом, розв'язання вищеназваних проблем потребуватиме зосередження значних інтелектуальних, трудових, фінансових зусиль та витрат провідних наукових та проектних установ краю і практиків-ресурсознавців уже в найближчий час.

Погляд на можливу стратегію розвитку краю уточнює аналіз стану та перспектив розширення її мінерально-сировинної бази (яку ми зробили в другому розділі) та проведення SWOT – аналізу соціально-економічного розвитку Чернівецької області.

SWOT – аналіз як метод проведення аналітичного дослідження стану об'єкта широко використовується в практиці стратегічного планування. Цим аналізом, ми в даній роботі, охоплюємо не всі сфери діяльності Чернівецької області, оскільки аналізувалися лише стратегічні напрями розвитку області (**Див. Додаток Ч**).

Лаконічний укрупнений аналіз сильних і слабких сторін розвитку Чернівецької області окремих видів економічної діяльності недостатній без

оцінки внутрішніх і зовнішніх можливостей та обмежень розвитку господарства області (Див. Додаток III).

Із викладеного постає питання про вибір методики формування складових стратегії розвитку області. Маємо на увазі те, що економічний організм її був сформований в надрах принципово іншої системи господарювання і потребує нині обов'язкового врахування ПРП та адаптації до глобальних постіндустріальних трансформацій.

Ми обираємо і розробляємо методику прагматично – синтезуючу, дискреційного відбору елементів різних концепцій і методик та їх синтезу у ході практичного використання, які забезпечуватимуть необхідну гнучкість, відносну свободу дій у виборі механізмів та інструментів реалізації інвестиційної стратегії в специфічних соціально – економічних умовах регіону.

Виявлення ключових видів економічної діяльності доцільно, на наш погляд, робити в основному необхідно за чотирма синтезуючими критеріями – питомої ваги створюваної доданої вартості, кількість зайнятого в них працездатного населення, експорту як ознаки конкурентоспроможності.

При цьому “впливовість” обраних критеріїв визначається по всій системі показників соціально-економічного розвитку області, які ми розглянули в другому розділі.

Розглянемо перший критерій – валова додана вартість (ВДВ), іншими словами, це – ключовий критерій при виборі стратегії розвитку з метою зростання добробуту населення і сталого розвитку економіки.

Питома вага ВДВ у випуску (вартості товарів і послуг, що є результатом виробничої діяльності одиниць-резидентів у звітному періоді) коливалася у 1998-2003 роках в межах 44,2% - 48,6%. Зростання її фактично

почалося у 2000 році. Достатньо високим був темп росту у 2001-2003 роках, які склали відповідно – 113,4%, 108,1% та 109,4%.¹⁸⁸

Величина ВДВ в розрахунку на 1 особу складала у 2000 році 1411 грн., у 2001 році 2015 грн., а у 2002 році 2321 грн., а у 2004 році 2771 грн. Це менше, ніж у середньому по Україні, майже вдвічі. На джерела зростання ВДВ указує аналіз її динаміки за галузями економіки, структури та співвідношень випуску, проміжного споживання та ВДВ. У 2000 році 55,4 % ВДВ створювалося у сфері виробництва товарів і 44,6% – у сфері виробництва послуг. В той же час у самому випуску товарів ВДВ складає 34,1%, а у випуску послуг – 57,6%. Така ж ситуація простежується і в 2001-2003 роках.

До надзвичайно цікавих висновків приводить аналіз другого критерію – кількості і динаміки зайнятого у видах економічної діяльності працездатного населення. Зайнятість населення найбільше забезпечують сільське господарство (41,6% у 2001р., 44,3% у 2002р., 38,3% у 2003 році, 29% у 2004 р.), оптова і роздрібна торгівля, готелі та ресторани (15,9% у 2001р., 15,3% у 2002р., 21,7% у 2003р., 19% у 2004 р.), промисловість (11% у 2001р., 10,0% у 2002р., 9,0% у 2003р., 12% у 2004 р.) і освіта, культура, мистецтво, соціальне забезпечення (13,9% у 2001р., 14,4% у 2002р., 13,9% у 2003р., 9% у 2004 р.).^{189,190}

Симптоматично, що по мірі нарощування обсягів виробництва і сільське господарство, і промисловість знижують питому вагу зайнятих. Стає очевидним, що вони потребують структурного вдосконалення в бік масштабного розвитку трудоємких, інтелектуально насичених, науково містких, інноваційного спрямування видів. Тобто тих видів, які забезпечують

¹⁸⁸ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2004 рік. – Чернівці, 2005. – 458с., С. 39-44.

¹⁸⁹ Концепція соціально-економічного розвитку Чернівецької області на період до 2011 року, затверджена рішенням 11-ї сесії обласної ради XXIV скликання від 23 жовтня 2003 року. – 136 с., С. 34-35.

¹⁹⁰ Статистичний щорічник Чернівецької області за 2004 рік. – Чернівці, 2005. – 458с., С. 39-44., С.296.

і високу зайнятість, і високу віддачу ВДВ. Для області з високою щільністю населення це - принциповий висновок.

Нарешті, аналізуючи експорт та імпорт по галузях економіки, доходимо до висновку, що тут перед ведуть промисловість, торгівля і громадське харчування, лісове господарство. Таким чином, використовуючи матричну методику оцінки конкурентоспроможності “Бостонської консалтингової групи” (БКГ), можна кваліфікувати названі галузі “дійними коровами”, тоді як сільське господарство, будівництво, транспорт і зв'язок, виробничі види побутового обслуговування та інші є “складними дітьми”.

“Зірками” (ті, що мають потужний потенціал доданої вартості та зайнятості, і які потребують розвитку) орієнтовно є види економічної діяльності, котрі базуються на наступних технологіях:

- конкурентоспроможна елементна база (в т.ч. радіаційне стійка та термостабілізована) для оптоелектронних систем подвійного призначення;
- високоефективні напівпровідникові пристрої для волоконнооптичних засобів передачі інформації в діапазоні 0,63 - 1,55 мкм;
- нові напівпровідникові матеріали для спінтроніки та квантових наноприладів;
- нові та відновлювальні джерела енергії, матеріали та високоефективні прилади і пристрої сонячної енергетики;
- енергозберігаючі джерела світла і системи освітлення та їх елементна база.

“Знаки запитання” – це технології, прориви в яких могли б стати інтелектуальним продуктом та інтелектуальною власністю в регіоні. Це комп'ютерні технології, біотехнології, телекомунікації, екотехнології.

Про необхідність пошуку структурних чинників більш динамічного зростання ВДВ засвідчує статистичний аналіз обсягів інвестицій в основний капітал та індексів валової доданої вартості. Правомірність такого підходу

підтверджується тим, що такий аналіз по Україні за 1995-2000 роки встановлює досить тісний лінійний кореляційний зв'язок між цими величинами. Коефіцієнт кореляції становить $r = 0,85$. Рівень помилки першого роду (ймовірність відсутності даної залежності) менший за 0,032. Тобто тільки у 3,2% випадків, ми можемо зробити невірний висновок. Що стосується Чернівецької області, то тут існує ще тісніший зв'язок ($r = 0,92$). Помилитися; можна лише у 0,7% випадків. Отже, рівень інвестицій в основний капітал безпосередньо впливає на індекс доданої вартості, а значить і на фізичний обсяг валової доданої вартості. До цього висновку можна дійти простим логічним шляхом, але нас цікавить як кількісна, так і якісна сторона даного процесу, – що важливо для прийняття стратегічних рішень¹⁹¹.

Порівнявши показники по Україні і по Чернівецькій області шляхом співвідношення між інвестиціями в основний капітал та індексами фізичного обсягу ВДВ, побачимо, що приріст інвестицій в основний капітал в Україні на 1% дасть 0,45% приросту ВДВ. В Чернівецькій області – 0,27%.

Таким чином, актуальним є пошук тих акцентів у розвитку видів економічної діяльності, які забезпечують і динамічний приріст ВДВ найближчим часом, і стале зростання в перспективі.

Особливої ваги набувають заходи по нарощуванню внутрішніх фінансових можливостей територій і підвищення ефективності їх використання.

Насамперед йдеться про приріст фінансових ресурсів за рахунок капіталізації прибутку. Збільшення маси останнього дає змогу одержати внутрішній інвестиційний ресурс для технічного оновлення виробництва. Основними показниками динаміки цього процесу повинні стати маса прибутку на 1 суб'єкт господарювання і маса прибутку на 1 працівника.

¹⁹¹ Концепція соціально-економічного розвитку Чернівецької області на період до 2011 року, затверджена рішенням 11-ї сесії обласної ради XXIV скликання від 23 жовтня 2003 року. – 136 с., С. 36.

Звісно, на регіональному рівні роль прибутку як інвестиційного джерела в основному регламентується загальнодержавними рішеннями і чинним законодавством. Основний недолік цієї регламентації – відсутність мотиваційного навантаження щодо спрямування його в інноваційно-інвестиційне русло.

Подолання психологічної проблеми, суть якої полягає в існуючій при залученні та впровадженні більшості інвестицій в інноваційні проекти дилемі між їх необхідністю та невизначеністю успіху, вимагає напрацювання конкретних заходів – стимуляторів на рівні області. Тобто, ми пропонуємо сформулювати наступні заходи інноваційно-інвестиційної моделі розвитку області, яка буде мати приблизну таку структуру (див. табл. 4.4.1.).

Таблиця 4.4.1.

Заходи по формуванню інноваційно-інвестиційної моделі розвитку області

№ п/	Зміст заходу (акції, діяльності), який потрібно	Термін	Відповідаєльний орган	Необхідні фінансові	Джерела фінансування
-------------	--	---------------	------------------------------	----------------------------	-----------------------------

До системи заходів по формуванню інноваційно-інвестиційної моделі розвитку Чернівецької області, з нашої точки зору слід віднести наступні:

1. Створення балансу традиційних і високотехнологічних (інноваційних) секторів (загальна принципова постановка).

2. Посилення регулятивного впливу обласних органів влади на зростання технологічної конкурентоспроможності – розробка нових нормативно-законодавчих інструментів як для формування середовища інноваційного розвитку, так і для стимулювання інноваційної поведінки на мезо- і мікрорівні економіки.

3. Створення спонукальних механізмів як для вітчизняних, так і іноземних компаній, зацікавлених у технологічній модернізації існуючих і

будівництві нових підприємств у пріоритетних галузях української економіки.

4. Створення інформаційної системи для учасників інноваційних проектів (система законодавства і фінансування, динаміка галузей, потенційні партнери, динаміка розвитку ринку тощо).

5. Комунікативні компанії для поліпшення іміджу області.

6. Консультативні служби, орієнтовані на топ-менеджмент провідних компаній.

7. Фінансовий інжиніринг, створення венчурного бізнесу і залучення іноземних банків.

8. Створення постійно діючої координаційної структури для супроводу інноваційних проектів.

9. Підвищити дієвість регіональної економічної політики шляхом посилення координуючої ролі регіональних органів за приведеними нижче головними напрямками. При цьому виходити з того, що процес нововведень повинен охопити всі сторони суспільного життя, створюючи умови для формування інноваційного суспільства. Для цього важливо органічно поєднати політичні, гуманітарні, соціально-психологічні та інші чинники і передумови, які лише в комплексі здатні сприяти розвитку суспільства на інноваційній основі.

10. Стабілізація фінансово-економічного стану промислових підприємств.

Для цього на кожному підприємстві забезпечити:

- формування стратегічних планів розвитку з використанням інновації як головного інструменту досягнення нового рівня;

- диверсифікацію та оновлення номенклатури продукції, зменшення витрат на її виробництво з орієнтацією на техніку, що має вищі інноваційні рівні;

- оптимізацію структури виробництв відповідно з наявними нішами ринків та перспективами освоєння їхніх нових секторів;

- запровадження сучасного менеджменту та значне підвищення рівня кваліфікації працівників.

11. Створення територіальних фінансових та інших інноваційних структур: інноваційних компаній, інноваційно-інвестиційних фондів, консалтингових підприємств, інформаційних центрів тощо..

12. Створення більш об'ємного платоспроможного внутрішнього ринку перш за все шляхом суцільного контролю за рівнем оплати праці в області та своєчасними розрахунками з населенням, формування нових робочих місць.

13. Створення привабливого інноваційного середовища для недержавних інвесторів, яке характеризується умовами реальної ринкової конкуренції з мінімальним державним регулюванням.

14. Лобіювання всіма доступними регіону силами і засобами підтримки малого і середнього інноваційного бізнесу:

- наданням гарантій за позиками;
- наданням позик;
- податковим регулюванням;
- амортизаційним регулюванням;
- розробкою механізмів функціонування і правового поля;
- визначенням нормативно-правових засад фінансування інноваційних проектів інноваційними та венчурними фондами.

15. Сприяння важелями регіонального впливу і заохочення розвитку регіонального фондового ринку; відмова від купівлі-продажу акцій підприємств області за межами біржових або офіційних позабіржових фондових майданчиків.

16. Орієнтація науковців області на розробку алгоритмів оцінки інтелектуальних активів та оцінки інноваційного потенціалу.

17. Унеможлилювати недооцінку нематеріальних активів та стимулювати надходження таких інвестиційних проектів, що спрямовані на модернізацію та розвиток інноваційного потенціалу підприємств.

18. Постійний моніторинг регіональних ринків; територіальний маркетинг регіональних ринків і вишукування та агресивна реклама наявних «щілин» в ринках (бізнес-пропозиції).

19. Сприяння розширенню експорту і оптимізації імпорту. Розробка і реалізація міжгалузевих та міжобласних програм імпортозаміщення продукції різних галузей.

20. Міжобласні (в межах Карпатського регіону мінімум) програми кооперації.

21. Підготовка до інтегрування у світове господарство (в т.ч. вступ до СОТ) шляхом гармонізації стандартів та інших нормативних документів, вжиття комплексу заходів для підготовки до роботи в умовах відкритого ринку; заходи із забезпечення конкурентоспроможності продукції – енергоресурсозабезпечення, забезпечення якості та ефективний менеджмент, - разом з центром продумані узгоджені з вимогами СОТ нові механізми захисту вітчизняних товаровиробників.

22. Розпочати системну роботу з формування нового інституціонального складу економіки, всіх її сфер і міжсферних ланок постіндустріальної спрямованості.

Для цього необхідно провести суцільний аналіз усіх ланок економіки регіону з точки зору поєднання-цільової реструктуризації з заходами, які забезпечують саморозвиток потрібних складових структур.

Зміст цих заходів реструктуризації полягає в організації (технологічно оформленій системі дій):

- формування нової системи управління суб'єктами господарювання; вдосконалення наукового забезпечення економіки регіону;
- промислово-фінансових груп;
- національних транснаціональних корпорацій, концернів, холдингів тощо;
- нових наукомістких галузей і підгалузей;
- технопарків і технополісів;

- бізнес-інкубаторів;
- регіонального фонду інноваційних програм;
- інвестиційного фонду підтримки інноваційного підприємництва;
- регіонального венчурного фонду;
- регіонального інноваційного банку;
- впровадження контрактного фінансування інновацій через регіональні цільові програми підтримки інновацій;
 - встановлення системи пільг на кредити з місцевих позабюджетних фондів для виконання пріоритетних для області інноваційних проектів;
 - надання гарантій комерційним банкам під виділені ними інноваційні кредити;
 - формування режиму венчурного капіталу;
 - створення інноваційних кластерів;
 - створення Регіонального інноваційно-освітнього центру (професійна підготовка менеджерів з управління інноваційними проектами; розробка інноваційних продуктів та їх патентний захист;
 - вирішення питань – комерціалізації результатів інтелектуальної праці.

23. Виходячи з, того, що нині інвестування розвитку підприємств відбувається через само інвестування, лобювати відомими місцевими і через відомі інституції та депутатський корпус створення умов для економічно ефективної діяльності підприємств, зокрема:

- забезпечення доступності кредитів у необхідній кількості із прийнятною вартістю;
- зменшення податкового тиску;
- ліквідації міжгалузевих перекосів цін і тарифів;
- встановлення належної фінансової дисципліни на ринку;

- вирішення питання своєчасного повернення зворотного податку на додану вартість;
- спрямування оподаткування на стимулювання інвестиційної активності підприємств;
- формування адекватної амортизаційної політики, яка має стимулювати інноваційні процеси, впровадження ресурсозберігаючих технологій, оновлення основних фондів;
- формування на рівні держави відповідних механізмів інноваційного розвитку, в т.ч. введення в дію законів “Про інноваційну діяльність” та “Про інноваційні пріоритети розвитку”;
- формування нормативного і методологічного забезпечення інноваційної сфери як складової загальнодержавної;
- створення нових інноваційних структур – мережі спеціалізованих технопарків, технологічних інкубаторів, інжинірингових центрів, венчурних фірм, інноваційної інфраструктури, правових і організаційно-економічних умов для введення в господарський обіг на забезпечення правової охорони об'єктів інтелектуальної власності;
- посилення бюджетної підтримки;
- пріоритетних напрямків розвитку галузевої науки; створення Українського державного банку реконструкції і розвитку;
- створення фінансових інноваційних структур, інноваційних компаній, галузевих інноваційно-інвестиційних фондів, консалтингових підприємств, інформаційних центрів;
- посилення функціональної спрямованості в системі управління економікою;
- створення великих державних об'єднань для передачі їм горизонтально-розпорядчих функцій;
- створення системи обґрунтованих, своєчасних антидемпінгових та інших розслідувань недобросовісних дій зарубіжних компаній на внутрішньому ринку, посилення захисту вітчизняного виробника тарифними

і, в основному, нетарифними методами, розвиток лізингових форм збуту тощо.

25. Модернізація всієї системи освіти для наближення її якості до потреб інноваційного розвитку, всебічної підтримки талановитої молоді; оптимізувати систему перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Для цього:

- розвивати мережу недержавних навчальних закладів за умови забезпечення єдиних стандартів якості освіти та формування конкурентного середовища на ринку освітніх послуг;
- запровадити можливі форми пільгового кредитування студентів на період навчання у вищій школі;
- створення регіональних донорських, спонсорських та інших видів фондів сприяння молоді в здобутті вищої освіти за кордоном;
- орієнтувати систему освіти і науки на інноваційні проекти і комерціалізацію науково-технічних розробок;
- забезпечення на територіальному рівні соціальних гарантій і підтримки молодим ученим і дослідникам (гранти, стипендії, житлове забезпечення тощо), запобігання інтелектуальної еміграції;
- розробка додаткових територіальних стимулів (законодавчі, організаційні, моральні, матеріальні) для розвитку приватного сектора інновацій.

26. Використання геоландшафтного і геополітичного розташування Буковини та потенціалу транскордонних комунікацій, можливостей транскордонного європейського вузла (транспортно-торгівельне європейське перехрестя Захід - Схід - Південь - Північ).

27. Конкретизація і надання технологічності розв'язанню проблем і цілей в межах Карпатського Єврорегіону та Екоєврорегіону "Верхній Прут".

Визначивши сильні й слабкі сторони Чернівецької області та сформувавши систему заходів направлених на формування інвестиційно-інноваційної моделі розвитку області, ми можемо проводити оцінку

регіонального інвестиційного ризику не по регіону в цілому, а по кожному окремо взятому проекту. Особливості, запропонованого нами підходу ми розглянемо в наступному питанні.

4.5. Концепція основ методологічної та методичної оцінки регіонального інвестиційного ризику

Політика держави у сфері інвестування регіонів України має на меті створення сучасної системи регулювання, яка б підвищила інвестиційну привабливість економіки регіонів та забезпечила потужні мотивації щодо вкладання коштів. Сучасна масштабна диверсифікована міжнародна інвестиційна діяльність є вагомим чинником світового економічного розвитку.

Темпи розвитку інвестиційної діяльності в регіонах України ускладнюються можливостями проведення їх повноцінного економічного аналізу. Однак, сьогодні вже можна говорити про наявність певних рис регіонального інвестування, які характеризуються як певними позитивними та негативними умовами (факторами) здійснення регіональних інвестиційних процесів. Дані умови, які були нами розглянуті в цілому по Україні та визначені сильні та слабкі сторони розвитку Чернівецької області, можна трактувати як складові інвестиційного ризику, який значною мірою зумовлює низький рейтинг інвестиційної привабливості України та її регіонів. Отже, зниження ризиків у теперішній час для регіонів України є надзвичайно важливою проблемою, яка потребує свого розв'язання.

Інвестиційним ризик – це ймовірність втрати капіталу, що інвестується або його частини і/або недоодержання передбачуваного доходу від реалізації інвестиційного проекту в результаті впливу соціально-економічних, фінансових, політичних і інших факторів. Об'єктом ризику в даному разі виступають майнові інтереси особи, яка вкладає в тій чи іншій формі свої кошти, – інвестора¹⁹².

¹⁹² Пікус Р.В. Управління інвестиційними ризиками. // Фінанси України. – 2001. – № 6 – С. 106-113.

Інвестиційна діяльність підпадає під різні види ризиків, серед яких можна виділити неспецифічні, тобто характерні й для інших видів ділової активності. Особливу групу становлять ризики країни та її регіонів, методи оцінки яких специфічні і потребують особливого розгляду.

Для того щоб оцінити ризиковість вкладень у різні активи, необхідно окреслити основні принципи розробки, управління інвестиційними проектами та взагалі інвестиційною діяльністю в регіонах України, які нами були розглянуті в першому розділі.

Як ми вже вище зазначали, суть інвестування, полягає у вкладенні власного або запозиченого капіталу в певні види активів, які повинні забезпечити в майбутньому отримання прибутку. В будь-якому разі для прийняття рішення про вкладення капіталу необхідно володіти інформацією, яка підтверджує три основні тези:

- забезпеченість повного повернення вкладених коштів;
- передбачуваний прибуток повинен, бути достатнім, щоб забезпечити привабливість обраного виду інвестування порівняно з іншими можливостями;
- передбачуваний прибуток повинен компенсувати ризик, який виникає через невизначеність кінцевого результату.

Остання умова встановлює прямий зв'язок між ризиком і очікуваним доходом від інвестицій. Чим вищий ризик, тим вищим повинен бути очікуваний дохід. Таким чином, проблема управління інвестиційним проектом полягає в розробці програми вкладення капіталу, яка забезпечить необхідну дохідність за мінімального ступеня ризику.

Існує низка методик, розроблених міжнародними організаціями і консалтинговими компаніями, які дають змогу оцінити ефективність і привабливість інвестиційних проектів у тому чи іншому регіоні. Вони побудовані на двох основних групах критеріїв оцінки та ефективності інвестиційного проекту – фінансових і економічних, котрі доповнюють одна одну. В першому випадку аналізується ліквідність проекту під час його

реалізації, в другому – оцінюється дохідна частина, термін окупності й норма прибутку.

Відповідь на запитання, що приваблює інвестора в тому чи іншому інвестиційному проекті, досить складна і неоднозначна. Спрощуючи ситуацію, можна сказати, що критерієм ефективності є найсприятливіше співвідношення між прибутковістю і ризикованістю проекту. За такого підходу під прибутковістю розуміємо не просто приріст капіталу, а такий темп збільшення останнього, який, по-перше, повністю компенсує загальне (інфляційне) зменшення купівельної спроможності грошей протягом інвестиційного циклу, а по-друге, покриває ризики інвестора, які пов'язані з можливістю недоотримання прибутку.

Розглядаючи економічні критерії оцінки проекту в будь якому регіоні України, слід виходити з принципу альтернативності, тобто наявності вибору між кількома варіантами вкладання коштів, кожний із яких характеризується своєю доходністю і ризиком. Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що проект буде привабливішим для інвестора в тому регіоні, якщо його реальна доходність буде найбільшою порівняно з будь-яким іншим варіантом вкладання коштів із урахуванням премії за ризик.

Під час реалізації інвестиційного проекту можуть виникнути непередбачені ситуації, які суттєво змінять заплановані показники прибутку і витрат. Вони можуть бути результатом дії як внутрішніх умов (менеджмент, помилки проектування), так і зовнішніх (політична ситуація, зміни кон'юнктури ринку).

Інвестиційний проект, підпадає під дію різноманітних ризиків: фінансових, комерційних, політико-економічних та інших. Оцінка інвестиційного ризику меншою мірою, ніж інші етапи розробки проекту, піддається формалізації і кількісному виразу. Тому в цій сфері не існує загальноприйнятих стандартів.

Так, в умовах сучасної економіки визначення інвестиційної ризикованості різних проектів регіонів України є складною справою з ряду

причин. По-перше, оскільки ринкові відносини в Україні існують протягом незначного часу, відсутня досить представницька статистична вибірка з багатьох необхідних складових інвестиційних проектів. Вважається, що досить представницькі дані для економіко-статистичного аналізу можуть бути зібрані не менш як за 20 – 30 років. По-друге, має місце значна невизначеність у прогнозуванні майбутньої інвестиційної ситуації внаслідок політичних і економічних причин¹⁹³.

У науковій літературі, описані різні підходи до вирішення проблеми обліку ризиків. Ми більш детально розглядатимемо лише один з них, на наш погляд, який на наш погляд, найбільш повно відображає практику обліку ризиків в регіонах України при відносній його простоті. Суть цього підходу полягає в наступному: аналіз невизначеності грошового потоку в інвестиційних проектах зв'язується з коректуванням (виправленням на ризик) коефіцієнта дисконтування. Як правило, подібне коректування відбувається аддитивно (величина, що додається до ставки без ризикового вкладення, називається премією за ризик).

На нашу думку, при виборі коефіцієнта дисконтування потрібно виходити з наявності альтернативних можливостей вкладення коштів. Представляється, що наявність альтернатив інвестування являється ключовим моментом при оцінці інвестиційного проекту. У зв'язку з цим зупинимося на поняттях внутрішнього і зовнішнього інвестора. У науковій літературі немає їхнього чіткого визначення, тому ми задамо критерій, що визначає ці поняття, щоб уникнути неоднозначного їхнього трактування. Насамперед, слід зазначити, що поняття зовнішнього і внутрішнього інвестора відносні. Інвестор, що має можливість вкладати кошти в проекти, які реалізуються в різних регіонах країни, і не спроможний здійснювати вкладення в проекти різних країн, буде зовнішнім інвестором для конкретного регіону і внутрішнім – для країни в цілому. Якщо інвестор має можливість здійснювати вкладення на рівні різних країн, то він може

¹⁹³ Пікус Р.В. Управління інвестиційними ризиками. // Фінанси України. – 2001. – № 6 – С. 106-113.

вважатися зовнішнім для кожної з цих країн і тим більше для окремого регіону кожної країни. Таким чином, основним критерієм, що визначає інвестора як внутрішнього або зовнішнього, є *можливість здійснювати інвестиції на рівні регіону або країни*.

Вкладення без ризику коректуються насамперед на *ризик країни в цілому*, тобто на ризик втрати інвестованого капіталу (або ж генерованого ним доходу), вкладеного в дану країну. Саме цей ризик у першу чергу цікавить іноземних інвесторів, які порівнюють країни за ступенем ризикованості вкладень. Стосовно інвестиційного проекту це виглядає, як додаток, до ставки дисконтування премії за ризик, що характеризує дану країну. Для України такий коефіцієнт складає 60%, який визначений Economist Intelligence Unit^{194,195,196,197}. Це означає, що зовнішній інвестор, що вкладає кошти в Україну, додає до ставки дисконтування свого проекту 60%. Внутрішньому ж інвестору не слід коректувати ставку дисконтування свого проекту на величину ризику в цілому по Україні. Однак, якщо мова йде про такого інвестора, який має можливість здійснювати вкладення в зарубіжні проекти (наявність альтернативи), тому й у своїх проектах в середині країни йому, на наш погляд, треба коректувати ставку дисконтування свого проекту на загальний ризик країни, у яку вкладаються кошти.¹⁹⁸

Усередині будь-якої країни ризик розподіляється по її території нерівномірно. Особливості кожного регіону формують його індивідуальний ризик, тому правомірно говорити про *регіональний інвестиційний ризик*. Аналогічно загальному ризикові країни регіональний інвестиційний ризик також враховується при оцінці інвестиційних проектів шляхом коректування ставки дисконтування. Внутрішній інвестор, що вкладає кошти у свій регіон,

¹⁹⁴ Україна – 2000. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів. // Економічне ЕСЕ. Інститут Реформ. – К. – 2001. – Випуск 2(10).

¹⁹⁵ Україна – 2001. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів.// Економічне ЕСЕ. Інститут Реформ. – К. – 2002. – Випуск 3(11).

¹⁹⁶ Україна – 2002. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів.// Економічне ЕСЕ. Інститут Реформ. – К. – 2003. – Випуск 3(11).

¹⁹⁷ Україна – 2004. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів.// Економічне ЕСЕ. Інститут Реформ. – К. – 2005. – Випуск 3(11).

¹⁹⁸ www.ir.org.ua.

не коректує ставку дисконтування даного проекту на величину місцевої складової, тому що він не має можливості здійснювати альтернативні вкладення в інші регіони. Зовнішній же інвестор, який вкладає кошти в даний регіон, уже коректує ставку дисконтування свого проекту, з огляду на ризикову специфіку цього регіону.

У науковій літературі описано багато методик обчислення регіонального ризику. Безумовно, ці методики представляють великий науковий і практичний інтерес, однак ми дотримуємося кілька інших поглядів на проблему регіонального ризику і пропонуємо власну методику його розрахунку.

Інвестиційний проект найчастіше реалізується в одному або ж декількох конкретних регіонах країни. Виникає питання: як потрібно враховувати до загального ризику країни ще і додатково регіональний ризик? Щоб відповісти на це питання, спробуємо визначити, як взаємодіють між собою ризик країни в цілому і регіональний ризик в загальній системі ризиків проекту.

До без ризикової ставки дисконтування додається премія за ризик:

$$\mathbf{r = r_0 + r_p,} \quad \mathbf{(4.4.1.)}$$

де \mathbf{r} – розрахункова ставка дисконтування, що застосовується для розрахунку чистої приведеної (продисконтованої) вартості, %;

$\mathbf{r_0}$ – ставка дисконтування проекту, що застосовувалася б, якби ризик дорівнював нулю, %;

$\mathbf{r_p}$ – відсоток, що додається до без ризикової ставки дисконтування у зв'язку з наявністю ризику¹⁹⁹.

Премія за ризик складається з двох частин: безпосередньо за ризик самого проекту, який пов'язаний з його індивідуальними особливостями, і за місцевий ризик, тобто ризик, властивий незалежно від проекту тій місцевості,

¹⁹⁹ Ю.П. Артеменков, Н.В. Киселева, С.Р. Тагатаров. Оценка регионального инвестиционного риска. // Регион: экономика и социология. –2001. – №2. – С. 146-164.

де даний проект буде реалізовуватися. Місцевий ризик, у свою чергу, поділяється на ризик країни, регіональний, районний і т.п.

Однак, ми вважаємо, що відсоток, який додається до безризикової ставки дисконтування у зв'язку із наявністю ризику, у свою чергу, поділяється на індивідуальний ризик винятково самого проекту, що не залежить від місця його реалізації (так названий підприємницький ризик), і ризик, що приєднується до проекту у зв'язку з місцем його реалізації:

$$r_p = r_n + r_m, \quad (4.4.2.)$$

де r_n – індивідуальний ризик винятково проекту, що не залежить від місця його реалізації, %;

r_m – ризик, що приєднується до коефіцієнта дисконтування інвестиційного проекту у зв'язку з місцем його реалізації, %.

Далі припустимо, що:

$$r_m = r_k + r_{reg}, \quad (4.4.3.)$$

де r_k – загальний ризик країни, %;

r_{reg} – регіональний ризик, %.

Так часто і роблять на практиці, оскільки вважається, що ризик місцевості складається з ризику країни і ризику регіону. Це було б вірним, якби ризик країни розраховувався, як найменший і властивий був би всім регіонам країни. В будь-якому регіоні місцевий ризик тоді дорівнював би цій заданій величині плюс ще і ризик місцевих особливостей регіону (регіональний ризик). І в жодному із регіонів величина місцевого ризику не могла б бути меншою від такого загального ризику по країні (і була б рівна йому, якби регіональні місцеві особливості були б найкращими). Проте, загальний ризик країни (який в Україні дорівнює 60%) розраховується як середня величина ризику вкладень у дану країну. Отже, існують регіони, де місцевий ризик більший, ніж ризик країни, і регіони, де він менший від такого. І дійсно, навіть у країні із самим несприятливим інвестиційним кліматом можуть бути райони, де умови інвестування прийнятні. Розрахувати ризик для таких районів, як і для всіх інших, можна, якщо

припустити, що регіональний ризик розраховується як місцеве (регіональне) коректування загального ризику по країні. Формула, представлена нижче, виведена нами за аналогією з формулою обліку впливу інфляції. Дана формула відображає коректування одного показника іншим (тобто коректування ризику країни на регіональний):

$$r_m = ((1 + r_k) \times (1 + r_{per})) - 1, \quad (4.4.4)$$

причому

$$(1 + r_{per}) = I_{per},$$

де I_{per} – індекс регіонального ризику.

Регіональний ризик, у свою чергу, складається з наступних елементів:

1) економічний ризик $r_{ек}$ відображає тенденції в економічному розвитку регіону;

2) фінансовий ризик $r_{фін}$, що відображає ступінь збалансованості регіонального бюджету і фінансів підприємств;

3) ризик, який пов'язаний з розвитком інфраструктури $r_{інфр}$, що відображає рівень розвитку ринкової, транспортної, інформаційної інфраструктури, та географічне розташування регіону;

4) ризик, який пов'язаний з розвитком людських ресурсів $r_{люд}$, що відображає рівень соціальної напруженості, рівень забруднення навколишнього середовища, та рівень злочинності в регіоні;

5) ризик, який пов'язаний з розвитком підприємництва та ступеня політизації місцевої влади $r_{п.м.в.}$, що відображає розподіл політичних симпатій населення, юридичні умови інвестування в тій чи іншій сфері або галузі, а також порядок використання окремих факторів виробництва.

Безумовно, усі ці складові впливають на загальний регіональний ризик і у своїй сукупності повинні давати його загальне інтегральне значення (головний принцип системного підходу). Однак, яким чином вони взаємодіють між собою? Це може бути або адитивне додавання:

$$r_{per} = r_{ек} + r_{фін} + r_{інфр} + r_{люд} + r_{п.м.в.}, \quad (4.4.5)$$

або мультиплікативне множення:

$$I_{\text{рег}} = I_{\text{ек}} \times I_{\text{фин}} \times I_{\text{инфр}} \times I_{\text{люд}} \times I_{\text{п.м.в.}}, \quad (4.4.6.)$$

де $I_{\text{рег}}$ – коефіцієнт коректування загального ризику країни, який пов'язаний зі ступенем ризикованості конкретного регіону; $I_{\text{ек}}$, $I_{\text{фин}}$, $I_{\text{инфр}}$, $I_{\text{люд}}$, $I_{\text{п.м.в.}}$ – коефіцієнти регіонального коректування відповідно економічного, фінансового, інфраструктурного, людського, підприємницького та місцевої влади ризиків.

У випадку із адитивним додаванням мається на увазі ситуація, коли ризики додаються між собою, даючи в сукупності загальний ризик регіону. При мультиплікативному множенні ризики так взаємодіють між собою, що має місце структурна складова, як це називається в статистиці. Обидві ці моделі мають право на існування, але в нашій роботі ми скористаємося іншою, третьою, моделлю, суть якої полягає в наступному.

Усі види регіональних ризиків розглядаються не стільки як складові, скільки як різні аспекти регіонального ризику. Кожний з них має свою цінність (важливість, вагу), досить незалежний від інших аспектів і характеризує ризик регіону по своїх конкретних параметрах. Застосування моделей адитивного додавання або мультиплікативного множення не припускає коректного використання коефіцієнтів важливості факторів. Представляється, що самим доцільним способом зважування різних факторів на коефіцієнти їхньої важливості є спосіб багатомірних порівнянь. Стосовно, нашого випадку формула матиме наступний вигляд:

$$I_{\text{рег}} = \sqrt{I_{\text{ек}}^2 \times k_1 + I_{\text{фин}}^2 \times k_2 + I_{\text{инфр}}^2 \times k_3 + I_{\text{люд}}^2 \times k_4 + I_{\text{п.м.в.}}^2 \times k_5}, \quad (4.4.7.)$$

де – k_1 , k_2 , k_3 , k_4 , k_5 , – коефіцієнти важливості регіональних коректувань відповідно економічного, фінансового, інфраструктурного, людського, підприємницького та місцевої влади ризиків.

Подібна модель, однак, може використовуватися досить об'єктивно лише при дотриманні певних умов. Сама головна умова, якій повинні відповідати ці складові, – їхня відносна незалежність одна від одної (тобто

коефіцієнт парної кореляції між кожною парою показників повинний бути мінімальний. У випадку прямолінійної форми зв'язку між досліджуваними показниками ми в даній роботі будемо використовувати лінійний коефіцієнт кореляції. Слід зазначити, що цей показник має бути універсальним. Його можна застосовувати при будь-якій формі залежності.

А тому, головною перевагою запропонованої нами методики являється те, що вона забезпечує можливість індивідуального розрахунку коефіцієнта регіонального ризику виходячи з того, чому надає переваги сам інвестор (і не тільки інвестор). Тобто, на підставі суб'єктивних уявлень про коефіцієнти важливості всіх складових регіонального інвестиційного ризику розраховується індивідуальний коефіцієнт для коректування загального ризику країни, тому дана методика може застосовуватися в індивідуальному порядку і дозволяє відійти від усереднених уявлень про ризик. Таким чином, вона дає можливість здійснити перехід від “усередненого інвестора” до частки, яка є реальною стосовно інвестиційного процесу. Іншими словами, цінність цієї методики полягає в тому, що експертна оцінка коефіцієнтів важливості може вироблятися безпосередньо кожним учасником інвестиційного проекту. Ставка дисконтування, кожного конкретного інвестиційного проекту, який реалізується в конкретному регіоні, коректується на регіональний ризик даного регіону, який безпосередньо розрахований виходячи з переваг того господарюючого суб'єкта, з яким пов'язаний даний проект, з його власної експертної оцінки важливості того чи іншого показника, що характеризує складові регіонального інвестиційного ризику.

Але, для того щоб ми змогли, зі складових інтегрального інвестиційного ризику регіону, отримати результативний інтегральний показник, який об'єктивно відобразить реальність, необхідно всі показники розраховувати ідентично, тобто за єдиною методикою. А тому, ми у своїй роботі будемо користуватися наступними теоретичними передумовами:

- припускати наявність у будь-якого інвестиційного ризику таких складових, котрі характеризували б основні аспекти даного ризику (економічні, фінансові і т.д.);

- представляти кожен зі складових інвестиційного ризику як незалежну величину, що не впливає на інші складові (тобто враховувати коефіцієнт кореляції);

- припускати наявність таких показників, які характеризували б кожен зі складових інвестиційного ризику (свій показник на кожен складову), функціонально взаємодіяли з нею і змінювалися відповідно виявленому зв'язку;

- використовувати для розрахунку складових загальноукраїнського ризику ті ж показники, що і для розрахунку складових регіонального ризику. Складові і загальноукраїнського, і регіонального ризику теж повинні співпадати;

- розглядати будь-яку складову регіонального ризику тільки в рамках показника, яка її характеризує;

- кожен складову регіонального інвестиційного ризику порівнювати з аналогічними складовими загальноукраїнського інвестиційного ризику, для чого необхідно використовувати показники, які функціонально пов'язані з даними складовими інвестиційного ризику;

- розглядати розбіжності між цими показниками, як коректування загального ризику країни з врахуванням регіональних ризикових особливостей.

Виходячи із цих передумов врахувати і розрахувати величину регіонального ризику і усіх його складових можна тільки через показники, які характеризують даний ризик і його складові. Ми дотримуємося думки, що розрахувати величину ризику, як таку, можна лише дослідним шляхом або шляхом експертних оцінок. Для нашого дослідження ні той ні інший прийом неприйнятний, тому і був обраний метод роботи із показниками (параметрами), які функціонально характеризують ризик.

Ризик являється ймовірністю настання якої-небудь події або явища. Настання будь-якої події або явища має свої причини і наслідки, які характеризуються різними показниками. Однак ймовірність настання події характеризується зовсім іншими кількісно-якісними показниками (параметрами). Одне із завдань нашого дослідження і полягає у виявленні таких показників (параметрів, які ми розглянули в першому та другому розділах нашого дослідження), які характеризували б саме ймовірність настання події (тобто ризик). Зміна цих показників і є зміною ризику. Співвідношення ж ризику конкретного регіону із загальноукраїнським ризиком описується саме співвідношенням параметрів, які характеризують цей ризик (тобто ймовірність настання події) у регіоні, і показників, які характеризують цей ризик в цілому у країні.

При подібному підході не виникає необхідності враховувати вплив інфляції. Існує багато методик її обліку, кожна з певними своїми недоліками, усунення яких не підвищує об'єктивності отриманих результатів. Порівняння ж якісної величини, яка характеризує ризик регіону, з тією ж якісною величиною по країні за той самий період робить облік впливу інфляції зайвою.

Про те цей підхід теж має свої недоліки. Так, співвідношення параметрів (показників), які характеризують будь-яку складову інвестиційного ризику, у регіональному розрізі й у загальноукраїнському не є саме співвідношення складових ризиків. Коефіцієнт корекції кожної складової ризику, який необхідний для обліку регіональних особливостей, не може розраховуватися як відношення регіонального показника, який функціонально характеризує дану складову, відносно загальноукраїнського. Але це зовсім не значить, що подібне відношення не несе в собі ніякої інформації. Безпосередньо рівень самого ризику і тенденції його зміни на підставі даного відношення можна розрахувати. Надалі ж, розрахувавши показники, які характеризують усі складові інвестиційного ризику, і зіставивши їхній регіональний рівень із загальноукраїнським, ми можемо,

зважаючи всі ці показники на різні бали або вагові коефіцієнти, вийти на величину коефіцієнта корекції загального ризику країни, за допомогою якого можна враховувати особливості конкретного регіону.

Перейдемо до розгляду показників (параметрів), які характеризують складові регіонального інвестиційного ризику.

Економічний ризик. Для розрахунку його величини, на наш погляд, доцільно використовувати показник “валовий регіональний продукт” (ВРП) або іншими словами “валовий внутрішній продукт” (ВВП). Про те, економічний ризик регіону характеризує не самий ВРП, а його величина в розрахунку на душу населення. Цей показник являється якісним по своїй суті і відображає розвиненість економічної системи. У свою чергу, розвиненість економічної системи і ступінь її ризику взаємно пропорційні одна одній. Таким чином, порівняння показника ВРП на душу населення по регіону із аналогічною середньо-українською величиною дозволяє зробити висновки про більший або менший економічний ризик регіону. Приймаючи показник, який характеризує середньо-український економічний ризик, за одиницю, можна знайти й індекс відхилення даного показника по регіону, і відсоток такого відхилення. Потрібно відзначити, що при розрахунку регіонального економічного ризику, беручи за основу ВРП, варто підраховувати не просте відношення його регіонального рівня до середньо-українського, а ще і зворотній йому показник. Це робиться для того, щоб надати усім факторам однакову спрямованість, а саме, щоб більшому коефіцієнту відповідав більший ризик. Це, по-перше, дуже зручно в подальшій роботі і, по-друге, є необхідною умовою для обробки отриманих даних.

Фінансовий ризик. Цей ризик характеризується станом регіональної фінансової сфери, що, у свою чергу, формується під впливом таких факторів, як діяльність підприємств регіону (від неї безпосередньо залежить доходна частина бюджету) і діяльність органів влади, яка стосується формування видаткової частини бюджету. Ці два показники (параметри) тісно пов'язані між собою. Мова йде про таку кореляційну залежність, при якій коефіцієнт

парної кореляції дорівнює 0,99 (якщо виключити трансферти з вищестоящих бюджетів), що говорить про функціональну залежність. Їхнє спільне використання, таким чином, стає неможливим. Однак обидва вони характеризуються таким результативно-якісним показником, як збалансованість регіонального бюджету. Отже, показник збалансованості регіонального бюджету характеризує як стан підприємств регіону, так і стан його бюджетної сфери. Відзначимо, що даний показник не зв'язаний з показником ВРП.

Ризики, що пов'язані з рівнем розвитку інфраструктури. Ці ризики характеризують рівень розвитку ринкової, транспортної, інформаційної інфраструктури та географічне розташування регіону, які в свою чергу визначають рівень інвестиційної привабливості регіону. При чому, чим більш розвинені дані фактори і регіон межує з регіонами інших країн, тим більш привабливим, він є для зовнішніх та внутрішніх інвесторів.

Ризики, що пов'язані з розвитком людських ресурсів. Дані ризики складаються з таких ключових ризиків, як: соціальний ризик; екологічний ризик, кримінальний ризик.

Соціальний ризик – це ризик виникнення соціальних хвилювань, різного роду страйків і протестів. Подібний ризик, безумовно, впливає на загальний рівень ризикованості вкладень, а виходить, враховувати його необхідно. Рівень соціальної напруженості визначає соціальний ризик регіону і характеризується таким показником, як питома вага населення з грошовими доходами нижче величини прожиткового мінімуму в загальній чисельності населення регіону. Даний показник має такі коефіцієнти парної кореляції із розглянутими вище, які вказують на те, що між ними немає тісного зв'язку.

Екологічний ризик – цей ризик характеризує ймовірність надмірного забруднення навколишнього середовища (екологічної катастрофи), який описується такими показниками, як кількість викидів в атмосферу забруднюючих речовин від стаціонарних джерел і різниця в утворенні і

використанні токсичних відходів виробництва і споживання. Однак, застосування показника “кількість викидів в атмосферу забруднюючих речовин від стаціонарних джерел” не представляється можливим. Справа в тому, що коефіцієнт парної кореляції показника ВРП і показника “викиди в атмосферу забруднюючих речовин від стаціонарних джерел” дорівнює 1, що говорить про пряму функціональну залежність між ними. Дійсно, кількість таких викидів прямо пропорційна величині валового регіонального продукту (точніше, такій її складовій, як обсяг промислового виробництва). Відповідно, величина ВРП залежить головним чином від рівня виробництва, яка визначає рівень забруднення навколишнього середовища. Таким чином, уже при розрахунку показника ВРП викиди в атмосферу забруднюючих речовин від стаціонарних джерел повинні враховуватися. При розрахунку ж екологічного ризику можливе застосування тільки показника “різниця в утворенні і використанні токсичних відходів виробництва і споживання”. Даний показник теж має такі ж коефіцієнти парної кореляції із показниками, перерахованими вище, при чому між ними немає тісного взаємозв'язку.

Кримінальний ризик. Це ймовірність настання подій, пов'язаних з порушенням діючого законодавства, тобто ймовірність здійснення злочинів. Показник, який характеризує дану ймовірність – число зареєстрованих злочинів на 100 тис. чол. Коефіцієнти парної кореляції даного показника із перерахованими вище такі, що між ними також немає тісного зв'язку.

Ризики, що пов'язані з підприємництвом та місцевою владою. Дані ризики пов'язані зі станом, який полягає в нерозвиненості взаємозв'язків між підприємництвом та місцевою владою регіону (ступінь втручання органів місцевої влади у підприємницьку діяльність, тобто створення неефективного бізнес-середовища місцевою владою), а також політичний та законодавчий ризики.

Політичний ризик виникає з появою або розвитком у населення різних радикальних настроїв. У демократичній країні з нормальною системою прямих народних виборів радикальні настрої можуть погашатися

демократичними. Наростання останніх, у свою чергу, говорить про зменшення політичного ризику. Взаємодія цих двох факторів знаходить висвітлення в такому показнику, як відношення відсотка населення, що підтримує демократичні постулати, і відсотка населення, яке притримується радикальних поглядів. Дане співвідношення і характеризує політичний ризик. Цей показник також не пов'язаний ні з ВРП, ні з показником “збалансованості бюджету”. Коефіцієнти їхньої парної кореляції незначні.

Законодавчий ризик – ризик відображає юридичні умови інвестування в ті чи інші сфери або галузі, а також порядок використання окремих факторів виробництва. Його величина розраховується досить складно, тому що умови, які необхідно врахувати, дуже різноманітні і суперечливі.

Експертами Інституту Реформ у рамках проекту “Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів України” були проведені кропіткі дослідження з виявлення основних показників, які характеризують інвестиційну привабливість регіонів України і визначають проблеми формування сприятливого інвестиційного клімату на рівні регіону. Ми цілком згодні з оцінкою, яку отримали експерти цього інституту, і тому надалі ми будемо користуватися розрахованими ними цифрами. Однак, розраховувати будемо не інвестиційну привабливість, а інвестиційну непривабливість того чи іншого регіону. Якщо згідно їхньої теорії чим ближче значення будь-якого розрахованого показника до одиниці і це свідчило про зростання привабливості регіону, то в нашому випадку дана тенденція носить зворотній характер. Іншими словами, ми вважаємо, чим ближче значення будь-якого вище перерахованого показника до одиниці тим більша ризикованість даного показника і в цілому регіону.

Тепер, перерахувавши всі показники, перейдемо до розрахунку загальної величини регіонального ризику на матеріалах Чернівецької області.

На підставі показників, що характеризують кожну зі складових регіонального інвестиційного ризику в її порівнянні із загальноукраїнською величиною, можна розрахувати загальну величину регіонального

інвестиційного ризику. Однак перш ніж це зробити, варто зупинитися на такому моменті. Зміна показника, що характеризує ризик, ще не є зміною самого ризику, хоча напрямок і тенденції такої зміни можуть чітко проглядатися. Виникає питання, чи можна вийти безпосередньо на величину ризику через величину показника, що цей ризик характеризує. Оскільки показників, що характеризують кожен вид ризику, може бути декілька, то і взаємозалежності кожного з них з даним ризиком різні. Ми вважаємо, що показники більш правильно вибрані, більш обґрунтовані і більш точно підкреслюють риси зміни ризиків, ті які взаємодіють з цим ризиком прямо пропорційно (тобто по формулі прямолінійної залежності $y = a \times x + b$). Показники, які цілком збігаються з даним ризиком, взаємодіють з цим ризиком відповідно по формулі $y = x$.

Таким чином, проблема об'єктивності обробки інформації зводиться до проблеми вірогідності формул взаємодії складових ризику і показників, які характеризують ці складові.

Подібні дії необхідно робити для одержання чітких величин складових регіонального інвестиційного ризику. Однак, тільки загальний коефіцієнт коректування ризику країни з урахуванням регіональних особливостей можна отримати і без розрахунку безпосередньої величини самих складових ризику, а лише через показники, які їх характеризують. При цьому величина загального результативного показника не зміниться. Це є наслідком того, що вага, на якій порівнюються показники, враховує специфіку самих показників поряд з їх важливістю (необхідно розуміти, що це зовсім інші коефіцієнти важливості, ніж коефіцієнти важливості складових інвестиційного ризику, які використовуються у формулі (4.4.7.)). Таким чином, замість формули (4.4.7.) ми будемо використовувати формулу (4.4.8.) розрахунку коефіцієнта регіональної корекції, яка складається не зі складових інвестиційного ризику, а з показників, які характеризують такі:

$$R_i = I_{ЕК.} \times K_{ЕК.} + I_{ФІН.} \times K_{ФІН.} + I_{ІНФР.} \times K_{ІНФР.} + I_{Л.Р.} \times K_{Л.Р.} + I_{П.М.В.} \times K_{П.М.В.} \quad (4.4.8.)$$

де $I_{ЕК}$. – показник економічного ризику; $K_{ЕК}$. – коефіцієнт важливості економічного ризику; $I_{ФІН}$. – показник фінансового ризику; $K_{ФІН}$. – коефіцієнт важливості фінансового ризику; $I_{ІНФР}$. – показник ризику, який пов'язаний з рівнем розвитку інфраструктури; $K_{ІНФР}$. – коефіцієнт важливості ризику, який пов'язаний з розвитком інфраструктури; $I_{ЛР}$. – показник ризику, який пов'язаний з розвитком людських ресурсів; $K_{ЛР}$. – коефіцієнт важливості ризику, який пов'язаний з розвитком людських ресурсів; $I_{П.М.В}$. – показник ризику, який пов'язаний з підприємництвом та місцевою владою; $K_{П.М.В}$. – коефіцієнт важливості ризику, який пов'язаний з розвитком підприємництва та місцевої влади.

Тепер зупинимося докладніше на коефіцієнтах важливості, що мають істотне значення при оцінці ризику. Так, дуже розповсюдженим підходом при розрахунку інтегрального показника регіонального ризику є підхід, який базується на експертній оцінці міри важливості кожної складової, причому міри даються як загальні, так і середньостатистичні, які отримані на підставі опитування великої кількості експертів.

Ключовим же моментом нашої роботи є те, що ми дотримуємося зовсім іншої думки щодо підходу до експертної оцінки коефіцієнтів важливості кожної величини. На наш погляд, подібна оцінка повинна проводитися безпосередньо кожним учасником інвестиційного проекту. Важливість кожного показника складових інвестиційного ризику для кожної галузі господарювання і навіть для кожного конкретного суб'єкта, який господарює, різна. Тобто ставка дисконтування кожного конкретного інвестиційного проекту, який реалізується в конкретному регіоні, коректується на регіональний ризик даного регіону, який розрахований безпосередньо виходячи з переваг того господарюючого суб'єкта, з яким пов'язаний цей проект, з його власної експертної оцінки важливості того або

іншого показника, який характеризує складові регіонального інвестиційного ризику.

Приведемо умовний приклад. Припустимо, що розрахований коефіцієнт корекції регіонального ризику дорівнює 1,1 (тобто за регіональний ризик до ставки дисконтування варто додавати 10%), причому при його розрахунку використовувалися такі умовні ваги складових:

Складова ризику	Коефіцієнт важливості, %
Економічний ризик	10
Фінансовий ризик	10
Ризик пов'язаний з розвитком людських ресурсів	50
• соціальний ризик	25
• екологічний ризик	5
• кримінальний ризик	20
Ризик пов'язаний з розвитком підприємництва та місцевої влади	30
• політичний ризик	10
• законодавчий ризик	20

Дані міри являються якимись середніми величинами, які розраховані виходячи з оцінок експертів із самих різних галузей і які займаються різними видами діяльності. Для конкретного ж проекту, наприклад для будівництва нового туристичного комплексу у Вижницькому районі Чернівецької області, може бути зовсім не значним ризик, якому усереднені експерти віддають найбільшу перевагу, і, навпаки, зовсім незначний, з їхнього погляду, ризик може займати в даному проекті переважаюче положення. Тобто, для коректування ставки дисконтування проекту будівництва нового туристичного комплексу у Вижницькому районі з урахуванням регіонального ризику, доцільно, на думку вищого менеджменту компанії, використовувати, наприклад, наступні коефіцієнти важливості:

Складова ризику	Коефіцієнт важливості, %
Економічний ризик	5
Фінансовий ризик	5
Ризик пов'язаний з розвитком людських ресурсів	80
• соціальний ризик	20
• екологічний ризик	50
• кримінальний ризик	10
Ризик пов'язаний з розвитком підприємництва та місцевої влади	10
• політичний ризик	5
• законодавчий ризик	5

Виходячи з цього, вийде зовсім інший коефіцієнт корекції загального ризику країни з урахуванням регіональних особливостей (наприклад, 0,980), що говорить про необхідність не збільшувати ставку проекту на 10%, як у нас виходило на основі встановлених нами мір, які підраховані були усередненими експертами, а навпаки, про необхідність її зниження на 2%. Більш того, на наш погляд, кожний конкретний учасник даного проекту (будь то банк, який надає позику; підприємство, яке безпосередньо реалізує проект; місцевий бюджет, який надає які-небудь пільги по даному проекті, та ін.), повинний самостійно розраховувати для себе даний інвестиційний проект, враховуючи в ньому свої інтереси, побоюючись своїх ризиків, а отже, фіксуючи те чому надає перевагу, відображаючи свою експертну оцінку в розрахунках коефіцієнта корекції загального ризику країни з урахуванням регіональних особливостей.

Таким чином, коефіцієнт, який підрахований з використанням загальних (усереднених) експертних даних про важливість тих або інших величин, – це інформація для всіх і ні для кого конкретного. А тому використовувати цей коефіцієнт для коректування ставки дисконтування на особливості регіону буде невірно. Перерахувати ж його з урахуванням власних переваг, в цілому, нескладно. Досить лише підставити в

розрахункову формулу власні коефіцієнти важливості, виразивши тим самим те чому і в якій мірі надається перевага (у сумі вони повинні давати 100%).

Однак самий по собі, показник величини регіонального ризику теж досить інформативний, навіть без додатку до якого-небудь проекту. По-перше, на його основі можна порівнювати різні регіони за ступенем загальної ризикованості. По-друге, переглядаючи тенденцію зміни даного показника і порівнюючи її з тенденцією зміни інвестиційної активності в цілому по регіону, можна зробити багато корисних висновків.

Порівняння різних регіонів за ступенем ризикованості не входить у завдання нашої роботи. Що ж стосується порівняння змін ризику зі зміною інвестиційної активності, то на цьому зупинимося докладніше. Щоб зробити подібне порівняння, потрібно мати те, що будемо порівнювати. Якщо показники інвестиційної активності Чернівецького регіону легко відшуковуються в статистичних збірниках, то регіональний ризик необхідно розрахувати (ще раз підкреслимо, що показник, який підрахований на основі яких-небудь експертних оцінок, крім своїх власних, буде невірно (некоректно) використовувати для коректування ставки дисконтування). Для розрахунку даного показника потрібні експертні оцінки коефіцієнтів важливості. Ми тут вирішили скористуватися коефіцієнтами важливості, та таблицями, які запропоновані експертами Інституту Реформ у рамках проекту “Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів України” за 2000-2004 рр.. (Див. Додатки **Щ, Ю, Я, Я1, Я2**)^{200,201,202,203,204}. При цьому скоректуємо їх на особливості запропонованих нами показників, які характеризують складові інвестиційного ризику, тобто запропонуємо

²⁰⁰ Україна – 2000. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів. // Економічне ЕСЕ. Інститут Реформ. – К. – 2001. – Випуск 2(10).

²⁰¹ Україна – 2001. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів.// Економічне ЕСЕ. Інститут Реформ. – К. – 2002. – Випуск 3(11).

²⁰² Україна – 2002. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів.// Економічне ЕСЕ. Інститут Реформ. – К. – 2003. – Випуск 3(11).

²⁰³ Україна – 2004. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів.// Економічне ЕСЕ. Інститут Реформ. – К. – 2005. – Випуск 3(11).

²⁰⁴ . www.ir.org.ua.

протилежну модель визначення інвестиційного ризику регіону, а саме визначатимемо рівень інвестиційної непривабливості регіону:

Нехай, A – подія, яка означає інвестиційну непривабливість регіону. H_1 – подія, що означає наявність впливу на інвестиційний клімат регіону економічних ризиків; H_2 – подія, що означає наявність впливу на інвестиційний клімат регіону фінансових ризиків; H_3 – подія, що означає наявність впливу на інвестиційний клімат регіону ризиків, що пов'язані з розвитком інфраструктури; H_4 – подія, що означає наявність впливу на інвестиційний клімат регіону ризиків, що пов'язані з розвитком людських ресурсів; H_5 – подія, що означає наявність впливу на інвестиційний клімат регіону ризиків, що пов'язані з розвитком підприємництва та місцевої влади;

Інвестиційний ризик існує при наявності всіх цих факторів (подій), зокрема кожного з них окремо. Важливість кожного з них може визначити сам інвестор ($P(H_i)$). А тому, взявши за міру ризику відповідну ймовірність, під інвестиційним ризиком регіону будемо розуміти ймовірність інвестиційної непривабливості регіону, тобто $P(A)$.

Події H_1, \dots, H_5 служать гіпотезами кожна з яких впливає на реалізацію події A , причому ці події можна вважати несумісними (як ми вже довели вище) і такими, що утворюють повну групу подій (тобто в об'єднанні формують вірогідну подію). Звідси, знаючи показники інвестиційної привабливості регіону при наявності кожного з факторів впливу (тобто $P(\bar{A}/H_i)$), легко знайти показник інвестиційної непривабливості, тобто $P(A/H_i)$.

$$P(A/H_i) = 1 - P(\bar{A}/H_i), \quad i = 1, \dots, 5. \quad (4.4.9)$$

Звідси, випливає, що інвестиційна непривабливість регіону або інвестиційний ризик $P(A)$, який визначений формулою (4.4.6.) можна обчислити за допомогою формули повної ймовірності (4.4.10.):

$$P(A) = \sum_{i=1}^5 (P(H_i) \times P(\bar{A}/H_i)) \quad (4.4.10.)$$

На основі розробленої теорії проведемо розрахунки на прикладі Чернівецької області, застосувавши формули 4.4.9. та 4.4.10:

Економічний ризик $P(A/H_1)$:

$1 - 0,256 = 0,744$ (2000 р.);	$1 - 0,221 = 0,779$ (2003 р.);
$1 - 0,216 = 0,784$ (2001 р.);	$1 - 0,262 = 0,738$ (2004 р.).
$1 - 0,239 = 0,761$ (2002 р.);	

Фінансовий ризик $P(A/H_2)$:

$1 - 0,026 = 0,974$ (2000 р.);	$1 - 0,012 = 0,988$ (2003 р.);
$1 - 0,087 = 0,913$ (2001 р.);	$1 - 0,031 = 0,969$ (2004 р.).
$1 - 0,099 = 0,901$ (2002 р.);	

Ризик, що пов'язаний з розвитком інфраструктури $P(A/H_3)$:

$1 - 0,226 = 0,774$ (2000 р.);	$1 - 0,353 = 0,647$ (2003р.);
$1 - 0,157 = 0,843$ (2001 р.);	$1 - 0,304 = 0,696$ (2004 р.).
$1 - 0,208 = 0,792$ (2002 р.);	

Ризик, що пов'язаний з розвитком людських ресурсів $P(A/H_4)$:

$1 - 0,450 = 0,550$ (2000 р.);	$1 - 0,434 = 0,566$ (2003 р.);
$1 - 0,369 = 0,631$ (2001 р.);	$1 - 0,488 = 0,512$ (2004 р.).
$1 - 0,350 = 0,650$ (2002 р.);	

Ризик, що пов'язаний з розвитком підприємництва та місцевої влади $P(A/H_5)$:

$1 - 0,306 = 0,694$ (2000 р.);	$1 - 0,389 = 0,611$ (2003р.);
$1 - 0,230 = 0,770$ (2001 р.);	$1 - 0,363 = 0,637$ (2004 р.).
$1 - 0,116 = 0,884$ (2002 р.);	

Всі показники (параметри), які характеризують складові регіонального ризику, подані нами в таблиці 4.4.1., причому, чим вони ближчі до 1, тим є більший ризик.

Таблиця 4.4.1.

**Показники регіонального ризику для Чернівецької області
за 2000-2004 рр.**

Складові регіонального ризику	2000	2001	2002	2003	2004
Економічний ризик	0,744	0,784	0,761	0,779	0,738
Фінансовий ризик	0,974	0,913	0,901	0,988	0,969
Ризик пов'язаний з розвитком інфраструктури	0,774	0,843	0,792	0,647	0,696
Ризик пов'язаний з розвитком людських ресурсів	0,550	0,631	0,650	0,566	0,512
Ризик пов'язаний з розвитком підприємництва та місцевої влади	0,694	0,770	0,884	0,611	0,637
Загальний середній рівень ризику по складових показниках	0,747	0,788	0,798	0,749	0,710

Для того щоб отримати загальний коефіцієнт корекції загальноукраїнського ризику з врахуванням специфіки Чернівецького регіону, необхідно застосувати формулу **4.4.10**. Експертні оцінки, які використовуються нами як усереднені, зведені нами в таблиці 4.4.2.

Таблиця 4.4.2.

**Усереднені експертні оцінки для розрахунку коефіцієнту корекції
загальноукраїнського ризику, %**

Складові регіонального ризику	Коефіцієнт важливості				
	2000	2001	2002	2003	2004
Економічний ризик	15	25	25	25	25
Фінансовий ризик	25	25	25	25	25
Ризик пов'язаний з розвитком інфраструктури	25	22	22	22	22
Ризик пов'язаний з розвитком людських ресурсів	10	13	13	13	13
Ризик пов'язаний з розвитком підприємництва та місцевої влади	25	15	15	15	15

Поєднавши таблицю 4.4.1. і 4.4.2. в одну, ми отримаємо необхідні коефіцієнти корекції загальноукраїнського ризику з врахуванням особливостей Чернівецької області (див. табл. 4.4.3.).

Таблиця 4.4.3.

Коефіцієнти кореляції загальноукраїнського ризику для Чернівецької області за 2000-2004 рр.

Складові регіонального ризику	Коефіцієнт важливості					Показники регіонального розвитку				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
Економічний ризик	15	25	25	25	25	0,744	0,784	0,761	0,779	0,738
Фінансовий ризик	25	25	25	25	25	0,974	0,913	0,901	0,988	0,969
Ризик пов'язаний з розвитком інфраструктури	25	22	22	22	22	0,774	0,843	0,792	0,647	0,696
Ризик пов'язаний з розвитком людських ресурсів	10	13	13	13	13	0,550	0,631	0,650	0,566	0,512
Ризик пов'язаний з розвитком підприємництва та місцевої влади	25	15	15	15	15	0,694	0,770	0,884	0,611	0,637
Разом	100	100	100	100	100	0,778	0,805	0,806	0,749	0,710

$$P(A)_{2000} = 0,15 \times 0,744 + 0,25 \times 0,974 + 0,25 \times 0,774 + 0,1 \times 0,550 + 0,25 \times 0,694 = 0,778;$$

$$P(A)_{2001} = 0,25 \times 0,784 + 0,25 \times 0,913 + 0,22 \times 0,843 + 0,13 \times 0,631 + 0,15 \times 0,770 = 0,805;$$

$$P(A)_{2002} = 0,25 \times 0,761 + 0,25 \times 0,901 + 0,22 \times 0,792 + 0,13 \times 0,650 + 0,15 \times 0,884 = 0,806;$$

$$P(A)_{2003} = 0,25 \times 0,779 + 0,25 \times 0,988 + 0,22 \times 0,647 + 0,13 \times 0,566 + 0,15 \times 0,611 = 0,749;$$

$$P(A)_{2004} = 0,25 \times 0,738 + 0,25 \times 0,969 + 0,22 \times 0,696 + 0,13 \times 0,512 + 0,15 \times 0,637 = 0,710.$$

З даних, представлених у таблицях, видно, що в останні роки ситуація в Чернівецькому регіоні гірша, ніж у середньому по Україні. Це, безумовно,

позначається на інвестиційній активності в регіоні, тому що кількість проектів, які могли б бути тут здійснені, скорочуються з ростом ставки дисконтування інвестиційного проекту, які, у свою чергу, залежать від коефіцієнта корекції, розрахованого вище.

Отже, наприклад, проаналізувавши таблиці 4.4.3 і статистичний збірник Чернівецької області, ми можемо зробити висновок про практично функціональну залежність між змінами величин регіонального інвестиційного ризику і змінами величини відношення рівня інвестицій в основний капітал в Чернівецькій області і середнього по Україні. Іншими словами, можна говорити, що ріст регіонального ризику зменшує розмір інвестицій, і навпаки. Але ще раз наголошуємо, що дану оцінку повинний проводити сам інвестор, оскільки для кожного інвестиційного проекту розміри коефіцієнтів важливості будуть різні, а відповідно і відрізнятимуться рівні інвестиційних ризиків.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Дослідження інвестиційних параметрів регіонального розвитку дає підстави зробити низку висновків та узагальнень, які мають як теоретичний так і прикладний характер і можуть бути використані при подальшому удосконаленні системи управління регіональним інвестиційним розвитком.

1. Спроба перебудувати командно-адміністративну економіку в ринкову без чіткого врахування тенденцій сьогодення викликало “затягування” періоду реформування з переходом останнього в кризовий. Не було враховано, з одного боку те, що в світі продовжують діяти сильні тенденції до глобалізації економіки на базі розширення діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК) і загострення екологічної кризи, а з іншого – має місце постійний пошук до національно-державної, етнічно-територіальної, регіональної самоврядності та самодостатності.

2. Сьогодні від вибору оптимальної стратегії використання інвестиційного потенціалу, а отже, від умов використання інвестицій, що виникають, залежить не тільки життєздатність окремих підприємств, або галузей, але і конкурентоспроможність всієї національної економіки в системі світового господарства, подолання існуючої кризи й подальший розвиток всіх сторін суспільного життя. Дана стратегія повинна розроблятися на основі регіональної інвестиційної політики, оскільки будь-який проект реалізується або може бути реалізований в тому чи іншому регіоні і ефективність його реалізації залежатиме від державних територіальних органів управління так як останні найбільш краще володіють ситуацією, яка склалася на місцях. А тому, ми вважаємо, що даним органам слід надати більше повноважень проводячи політику, яка направлена на формування та залучення інвестиційних ресурсів усіма легітимними шляхами.

3. У роботі розроблена цілісна теоретико-понятійна конструкція інвестиційного забезпечення регіонального розвитку, що базується на уточненому понятійному апараті інвестиційної проблематики і забезпечуючи

зведення на єдиній теоретико-методологічній і однорідній семантичній основі категорій потенційних і реалізованих інвестиційних можливостей регіональних економічних систем. Включені до складу конструкції економічні категорії ієрархічно структуровані за принципом наростання ступеню охоплення інвестиційних відносин, що представляються ними:

- інвестиції – це витрати грошових засобів, частина доходу, яка використовується не на поточне споживання, а на відтворення всього суспільного та індивідуального капіталу, кінцевою метою яких є отримання нових більш вищих доходів або соціального ефекту в майбутньому;
- інвестиційні ресурси регіону ідентифіковані як поновлювані в ході суспільного відтворення фінансові ресурси, призначені для цілеспрямованого вкладення у фінансові активи і капітальні блага. По змісту ця категорія має вартісну природу, реалізовану в процесі нагромадження фінансових ресурсів. Тим самим, по суті, інвестиційні ресурси являються фінансовими передумовами інвестиційної діяльності, обсяги якої визначаються масштабами суспільного виробництва, а також його пропорціями в співвідношеннях споживання і нагромадження;
- інвестиційні потоки являють собою спрямований, ієрархічно структурований рух маси інвестиційних ресурсів і їхніх складових елементів по каналах переливу в сфері і галузі регіональної економіки, відносно яких запропоновані наступні оціночні характеристики;
- розмір інвестиційного потоку як кількісна оцінка маси фінансових ресурсів, акумульованих на визначений момент часу в інституціональних секторах економіки;
- інтенсивність потоку як вираження розміру інвестиційних ресурсів в одиницю часу (місяць, квартал, рік), по елементно-приймаючих участь у формуванні фінансової бази інвестування;

- регулятори потоку, тобто набір централізовано встановлюваних нормативів обов'язкової дії, зміна яких здійснюється відповідно до змін умов суспільного виробництва;
- інвестиційний потенціал регіону ідентифікований як здатність до одержання максимально можливого обсягу інвестиційної складовий ВРП, реалізована за допомогою залучення наявних інвестиційних факторів економічного росту. Сформована теоретична конструкція цієї категорії заснована на результативному підході, адаптованому до інвестиційної проблематики, і інструментально-оформлена через ресурсний, інституціональний і інфраструктурний компоненти Чернівецької області;
- інвестиційна активність Чернівецької області була розглянута з принципово відмінною від існуючих позицій як характеристика ступеня інтенсивності процесів інвестування в регіоні, що враховує ресурсні можливості, темпи і спрямованість інвестиційних процесів. Теоретична основа і моделювання конструкції категорії дозволяють реалізувати її функціональну орієнтацію як індикатора рівня використання ресурсних можливостей регіону і здійснити її логічне вбудовування в понятійний апарат інвестиційної проблематики з позиції співвідношення потенційних і реалізованих інвестиційних можливостей регіональної економічної системи, які в свою чергу в основному залежать від оцінки інвестиційних ризиків.

4. Визначені основні напрямки формування та використання інвестиційних потоків в Чернівецькій області, які будуть поштовхом для зростання інвестиційної привабливості Чернівецьчини.

5. Обґрунтовано необхідність подолання негативних та посилення позитивних умов залучення інвестиційних ресурсів в економіку всіх регіонів України оскільки останні можна вирішити та сформувати тільки на загальнодержавному рівні.

6. У дисертації на основі SWOT – аналізу соціально-економічного розвитку Чернівецької області визначені сильні й слабкі сторони розвитку,

внутрішні та зовнішні можливості і обмеження розвитку її господарства. Аналіз вказує на її потенціал і чим лімітується розвиток більшості видів економічної діяльності. Але використовуючи лише двобальну систему оцінки стану складових господарської системи регіону і окреслюючи більш чіткі рамки як потенціалу так і проблем, які виникають в регіональній інвестиційній політиці, необхідно її доповнювати іншими методами, а саме комплексом заходів, що направлені на формування інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку Чернівецької області.

7. Визначення оцінки регіонального інвестиційного ризику, суть якої полягає в тому, що подібна оцінка повинна проводитися безпосередньо кожним учасником інвестиційного проекту., ставка дисконтування кожного конкретного інвестиційного проекту, який реалізується в конкретному регіоні, коректується на регіональний ризик даного регіону, який розрахований безпосередньо виходячи з переваг того господарюючого суб'єкта, з яким пов'язаний цей проект, з його власної експертної оцінки важливості того або іншого показника, який характеризує складові регіонального інвестиційного ризику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України.
2. Конституція Автономної Республіки Крим.
3. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради. – 2003. – №18-22, 144с.
4. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні”.
5. Закон України “Про інвестиційну діяльність”.
6. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність”.
7. Закон України “Про режим іноземного інвестування”.
8. Закон України “Про захист іноземних інвестицій на Україні”.
9. Закон України “Про державну програму заохочення іноземних інвестицій в Україні”.
10. Закон України “Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон”.
11. Закон України “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України”.
12. Закон України “Про підприємництво”.
13. Закон України “Про господарські товариства”.
14. Закон України “Про банки і банківську діяльність”.
15. Закон України “Про концесії”.
16. Закон України “Про власність”.
17. Закон України “Про економічний експеримент щодо стабілізації роботи підприємств легкої та деревообробної промисловості Чернівецької області”.
18. Постанова Верховної Ради України від 24.12.1999 №1539-XIV “Про концепцію сталого розвитку населених пунктів”.
19. Указ Президента України №341/2001 від 25 травня 2001 року “Про Концепцію державної регіональної політики”.

20. Указ Президента України від 30.04.1999р. №461 “Про економічний експеримент щодо стабілізації роботи підприємств легкої та деревообробної промисловості Чернівецької області”.
21. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.02.02 р. №59-р “Деякі питання розвитку транскордонного співробітництва у межах єврорегіону “Верхній Прут”.
22. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.05.02. р. №587 “Деякі питання розвитку транскордонного співробітництва та єврорегіонів”.
23. Акціонерні товариства. Залучення інвестицій. – К.: Українська Інвестиційна газета. — 1997. – С. 7.
24. Ю.П. Артеменков, Н.В. Киселева, С.Р. Тагатаров. Оценка регионального инвестиционного риска. // Регион: экономика и социология. – 2001. – №2. – С. 146-164.
25. Балабанов И.Т. Риск - менеджмент. - М.: Финансы и статистика, 1996.
26. Баласинович Б.О., Ріхард Меркер. Проблеми залучення іноземних інвестицій в економіку України. Науковий вісник. Дослідження соціально-економічних проблем перехідного періоду. ЧТЕІ КНТЕУ – Чернівці – 2001. – Випуск III – С. 34-41.
27. Бирман Г., Шмидт С. Экономический анализ инвестиционных проектов: Пер. с англ. - М.: Банки и биржи: ЮНИТИ, 1997.
28. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент. – К.: ИТЕМ: Юнайтед Лондон Трейд Лимитед, 1995.
29. Бланк И.А. Словарь-справочник финансового менеджера. – К.: Ника-Центр, Эльга, 1998.
30. Бланк И.А. Управление формированием капитала. – К.: Ника-Центр: Эльга, 2000.
31. Бланк И.А. Основы инвестиционного менеджмента: В 2 т. – К.: Ника-Центр: Эльга, 2001.

32. Богиня Д., Вольнський Г. Структурная перестройка экономики й проблема инвестиций. // Экономика Украины. – 1997. – № 12. – С. 14-50.
33. Бойко Є.І., Войцехівський В.Б., Горин М.П., Коломийчук В.С. Організаційно-економічне та фінансове забезпечення структурних реформувань промисловості регіону. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2000. – 34 с. – Препринт НАН України, Інститут регіональних досліджень.
34. Бойчук Р. Проблеми мобільності міжнародних інвестицій в регіонах України та її наслідки. // Регіональна економіка. – 2000. – №3 – С. 198-208.
35. Бородюк В. Результативність економічних реформ в Україні. // Економіка України. – 1994. – №7. – С. 3-13.
36. Будіщева І.О., Домарадзька Г.С. Деякі регіональні аспекти інвестиційної політики. // Збірник наукових праць. Серія: Економіка підприємства і організація виробництва. Випуск 36 (том 7). – Івано-Франківськ. – 1999. – С. 238-241.
37. Бучарський Ю. Це солодке слово "інвестиція". // Діло. – 1998. – 16 – 23 лютого.
38. Вальсхофер Юрген. Інвестиційні проекти на комунальному рівні: конспект лекцій. – Чернівці: Прут, 2000. – 112с.
39. Васильченко Г. Формування інвестиційних ресурсів в Україні. //Економічний часопис. Науково-аналітичний журнал. – 1999. – №2. – С. 24-27.
40. Васильченко Г.В. Інвестиційний процес: умови та перспективи. //Збірник наукових праць. Серія: Економіка підприємства і організація виробництва. Випуск 36 (том 7). – Івано-Франківськ. – 1999. – С. 302-305.
41. Вдовічен А.А. Розвиток інвестиційної діяльності регіону // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Зб. Наук. пр. за матеріалами XII міжнародної науково-практичної конференції “Стратегічні пріоритети розвитку регіонів у системі економічної

політики в Україні”(9 – 10 квітня 2001 року, Чернівці). Випуск II. – С. 91 – 95.

42. Вдовічен А.А. Оцінка інвестиційної привабливості регіонів // Дослідження соціально-економічних проблем перехідного періоду: Наук. вісн. – Чернівці АНТ Лтд., 2001. – Вип. III. – С. 139 – 145.

43. Вдовічен А.А. Україна у міжнародних рейтингах та інвестиційна привабливість її регіонів // Дослідження соціально-економічних проблем перехідного періоду: Наук. вісн. – Чернівці АНТ Лтд., 2001. – Вип. IV. – С.49 – 60.

44. Вдовічен А.А. Зовнішньоекономічна діяльність у Чернівецькій області // Державне регулювання торгівлі в ринкових умовах: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (24 – 26 жовтня 2001 року, Київ) / Відп. ред. А.А. Мазаракі. – К., 2001. – С.165 – 168.

45. Вдовічен А.А. Умови, принципи та завдання інвестиційної діяльності у XV – XIX століттях // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Збірник наукових праць. Вип. I. Економічні науки. – Чернівці: АНТ Лтд., 2002. С. 114 – 127.

46. Вдовічен А.А. Умови залучення інвестиційних ресурсів в економіку регіонів України // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Зб. Наук. пр. за матеріалами XIII міжнародної науково-практичної конференції (9 – 10 квітня 2002 року, Чернівці). Випуск II. Економічні науки. У 2-х ч. – Чернівці: АНТ Лтд., 2002. – Ч. II. – С. 305 – 309.

47. Вдовічен А.А., Вдовічена О.Г. Обґрунтування необхідності розвитку територіальних пріоритетів Чернівецької області (на інвестиційній основі) // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Вип. III. Економічні науки. – Чернівці: «АНТ Лтд.», 2002. С. 149 – 163.

48. Вдовічен А.А. Умови, принципи та завдання інвестиційної діяльності у XIX – XX століттях // Науковий вісник Чернівецького

торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Вип. IV. Економічні науки. – Чернівці: «АНТ Лтд.», 2002. С. 148 – 157.

49. Вдовічен А.А. Проблеми розвитку регіональних товарних ринків України // Економічна теорія: сучасні проблеми розвитку сфери товарного обігу: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Тези доповідей (24 – 25 жовтня 2002 р.) / Відп. ред. В.Д. Лагутін: У 2ч. – К., 2002. – 254 с. – Укр., рос. та англ. мовами. – Ч. 1. – С. 165 – 168.

50. Круглянко А.В., Вдовічен А.А. Роль інвестицій у розвитку регіонального підприємництва // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 162. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2002. – С. 3 – 12.

51. Вдовічен А.А. Завдання регіональної інвестиційної політики // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 141 – 142. Економіка. – Чернівці: Рута, 2002. – С. 156 – 160.

52. Вдовічен А.А. Параметричні характеристики інвестування економіки регіону // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 162. Економіка. – Чернівці: Рута, 2002. – С. 43 – 47.

53. Вдовічен А.А., Вдовічена О.Г. Інвестиційні параметри регіонального розвитку: теоретико-методологічні основи оцінки // М10. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Управління регіональним розвитком” – Сімферополь: “Кримська академія природоохоронного та курортного будівництва”, 2003. – С. 157 – 161.

54. Вдовічен А.А. Методологія визначення суті інвестицій у розрізі регіональної економічної політики // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Вип. II. Економічні науки. – Чернівці: «АНТ Лтд.», 2003. С. 258 – 273.

55. Вдовічен А.А., Козменко І.Д. Оцінка регіонального інвестиційного ризику. Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Вип. IV. Економічні науки. – Чернівці: АНТ Лтд., 2003. С. 35-50.

56. Вдовічен А.А. Джерела формування інвестиційних ресурсів регіонів. Науковий вісник Київського національного торговельно-економічного університету. Вип.5. – Київ, 2003. – С. 37-45.
57. Вдовічен А.А. Особливості інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні. Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Матер. XIV Міжн. наук.-прак. конф., 13-14 травня 2004 року. Вип. I. Економічні наук. Ч.2. – Чернівці: АНТ Лтд, 2004. С. 272-278.
58. Вдовічен А.А. Зарубіжний досвід проведення інвестиційно-інноваційної політики. Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Вип. III. Економічні науки. – Чернівці: АНТ Лтд., 2004. С. 140-152.
59. Вдовічен А.А. Фактори параметричного впливу на характеристики інвестування економіки регіону. Наукові записки. Зб. наук. пр. ТАНГ. Вип. 13. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – С. 130-135.
60. Вдовічен А.А., Вдовічена О.Г. Пріоритетні напрямки реалізації інтеграційної політики у сфері транспортних послуг. Матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 травня 2006 року. Ч.1. – Чернівці, 2006.
61. Вдовічен А.А., Мігалатюк І.В., Синжерян С.П. Прямі іноземні інвестиції в економіку України. Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ – Чернівці: АНТ Лтд, 2006. Вип. II. Економічні науки. – 450с.
62. Вдовічен А.А. Україна у світових міжнародних інвестиційних рейтингах. Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ – Чернівці: АНТ Лтд, 2006. Вип. III. Економічні науки.
63. Величко О. Бюджетне фінансування соціальної інфраструктури: проблеми та перспективи // Економіка України. – 1998. №2 – с.39 – 44.
64. Волынский Г.С. Инвестиционные проблемы Украины. //Российский экономический журнал. – 1997. – №9. – С. 83-88.

65. Волосович С.В. Заощадження населення та інвестиційний потенціал України. // Фінанси України. – 1998. – №8 – С. 83-90.
66. Hamilton W. Institution. Encyclopedia of the Social Sciences – N. V., 1932, V, VIII, p.84.
67. Гладкий Ю.Н., Чистобаев А.И. Основы региональной политики: Учебник. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 1998. – 659с.
68. Глазунов В.Н. Финансовый анализ и оценка риска реальных инвестиций. –М.: Финстатинформ, 1997. – 135 с.
69. Гойко А.Ф. Методи оцінки ефективності інвестицій та пріоритетні напрями їх реалізації. –К.: Віра-Р, 1999, –320 с.
70. Грущинський І.М., Цікало В.І. Збірник законодавства з підприємницького права України. Збірник нормативних актів. – К.: Атіка, 2000. – 1152 с.
71. Губський Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. – К.: Наукова думка, 1998. – 390 с.
72. Гуткевич С.О. Умови залучення іноземних інвестицій в економіку України. //Економіка АПК. – 2001. – №6. – С. 79-84.
73. Давидова С. Регіональні аспекти бюджетних ресурсів. Науковий вісник Чернівецького університету. 2000. Випуск 95. Економіка. – С. 70 – 74.
74. Дацишин М, Григоренко Ю. Економічний вісник інституту Реформ. К., вересень 2002. С. 14.
75. Державний комітет статистики України: Соціально-економічне становище України за 1999 рік. – Київ – 2000.
76. Державний комітет статистики України: Соціально-економічне становище України за 2000 рік. – Київ – 2001.
77. Державний комітет статистики України: Соціально-економічне становище України за 2001 рік. – Київ – 2002.
78. Державне регулювання економіки: Навч. посібник / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 316с.
79. Deutschland – 1996. – № 5. – С. 23-26.

80. Дзись Г.В., Павлов В.І. До формування державної політики регіонального розвитку.: Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону.: Збірник наукових праць серії: “Політика регіонального розвитку”. Випуск V, №1. Луцький державний технічний університет, 1999. – С.5-13.
81. Дзись. Г. Роль регіонів у становленні національної економіки України // Економіка України. – 1999 р. – №10. С. 19.
82. Долішній М., Писаренко С. Управління регіонами в умовах переходу до ринку // Економіка України. – 1993. – №5. – С. 96.
83. Долішній М.І., Мікловда В.П. Передумови формування та реалізації регіональної політики. //Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Основи формування регіональної соціально-економічної політики (Щорічник наукових праць). Випуск VIII. – Львів. – 1999. – С. 5-19.
84. Долішній М., Мошенець О.. Ринкові механізми регіонального управління. // Регіональна економіка, 2001. №1. – С.7.
85. Долішній М. Актуальні проблеми регіональної політики в Україні. // Регіональна економіка, 2001. №3. – С.11.
86. Долішній Мар’ян. Нові підходи до територіального управління. // Урядовий кур’єр. – 22 лютого 2002 року. – №38.
87. Дорогунцов С., Федорищева А. Сталість розвитку еколого-економічного потенціалу України та її регіонів // Економіка України. – 1996. – №7. – С. 4-18.
88. Егорова Н.Е. Вопросы совершенствования хозяйственного механизма региональных связей // Центр, эк. – мат.ин-т РАН. –М.: Препринт, 1992.–69с.
89. Економічний потенціал регіону: пріоритети використання: Монографія / І.М. Школа, Т.М. Ореховська, І.Д. Козменко та ін.; за ред. І.М.Школи. – Чернівці, 2003. – 464 с.
90. Єпіфанов А.О., Сало І.В. Регіональна економіка: Навч. Посіб. – К.: Наукова думка. – 2000. – 344с.

91. Жид Ш., Рист Ш. История экономических учений. – М.: Экономика, 1995.
92. Зенкова И.А. Инвестиционный механизм комплексного развития АПК. – М.: Наука. – 1990. – 124с.
93. Зозуля Т.О. Міжнародне кредитування і формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні, // Фінанси України. – 2000. – №7. – С.102-111.
94. Зрушення до ринкової економіки / за ред. Лутца Гофмана і Акселя Зідінберга. – К., 1997. – С. 225.
95. Зухба Д.С. Розвиток інвестиційної діяльності в умовах реформування економіки регіону: Автореферат дисертації к. е. н. – Донецьк. 1999. – 19с.
96. Игонина Л.Л. Инвестиции: Учебник. – М.: Юристъ, 2002. – 480 с.
97. Інвестування: Навчальний посібник /За заг. ред. Гринькової В.М. – Харків: ВД "Інжек", 2003. – 320 с.
98. Інвестологія: наука про інвестування: Навчальний посібник / За ред. докт. екон. наук, проф. С.К.Реверчука. – К.: Атіка, 2001. – 264с.
99. Інститути та інструменти розвитку територій. На шляху до європейських принципів / Київ. центр Ін-ту Схід-Захід; За ред. С. Максименка. – 244с.
100. Інфраструктура інвестиційного розвитку /Гайдуцький П., Баліцька В., Карапай Ю. та ін. – К.: Міленіум, 2003. – 218 с.
101. Іщук С.І. Територіально-виробничі комплекси і економічне районування (Методологія, теорія). – К.: Українсько-Фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1996. – 244с.
102. Кваснюк Б. Соціально-економічні аспекти розвитку України у середньостроковій перспективі. // Вісник Національного банку України. – 1998. – № 12. – С. 58.
103. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Прогресс, 1978. – 498с.

104. Кіш Є. Регіональна політика Європейського Союзу: стратегічні імперативи для України // Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України / За ред. Максименка С. – К., 2000. – с. 28-61.
105. Клименко О.В. Планирование капиталовложений. – М.: МГУ, 1994.
106. Кноглер М., Сєкарєв О. Ринкова реформа і регіональна політика. //Економіка України. – 1995. – № 1. – С. 65-70.
107. Коваленко В.М. Інвестиційний потенціал домашніх господарств.// Фінанси України. – 2001. – № 4 – С. 71-76.
108. Ковалишин П.В. Управління іноземним інвестуванням в умовах активізації підприємництва: Автореферат дисертації к. е. н. – Львів. –2002. – 20с.
109. Козик В.В., Федоровський В.А. Оцінка ефективності інвестиційних проектів. // Фінанси України. – 2001. – № 4 – С. 59-70.
110. Кольцова С.Д. Інвестиційний потенціал виробничого підприємства, його джерела та ефективність використання в перехідних умовах.: Автореферат дисертації к. е. н. – Харків. – 1998. – 17с.
111. Кондратенко Е. Інвестиційні ресурси: проблеми акумуляції //Економіст. – 1997. – № 37.
112. Комарницький І.М. Організаційно-економічні механізми розвитку підприємництва.: Монографія. – Ужгород: Вид-во “Патент”, 2000. – 224с.
113. Концепція державної регіональної економічної політики (проект) // Регіональна економіка, 1998. – №2 , С. 5-19.
114. Концепція регіональної програми транскордонного співробітництва в межах євро регіону “Верхній Прут”, затвердженої рішенням 6-ї сесії обласної ради ХХІV скликання від 21 січня 2003 р. №8-6/03.
115. Концепція соціально-економічного розвитку Чернівецької області на період до 2011 року, затверджена рішенням 11-ї сесії обласної ради ХХІV скликання від 23 жовтня 2003 року. – 136 с.

116. Корнійчук Л.Я., Татаренко Н.О., Поручник А.М. та ін. Історія економічних учень: Підручник. – К.: КНЕУ, 1999. –564 с.
117. Крупка М.І. Фінансові інструменти державного регулювання та підтримки інноваційної сфери.// Фінанси України. – 2001. – № 4 – С. 77-84.
118. Кузьмін О.Є., Князь С.В. Оптимізація використання джерел інвестування. / Збірник наукових праць. Серія: Економіка підприємства і організація виробництва. Випуск 36 (том 7). – Івано-Франківськ. – 1999. – С. 305-309.
119. Кузьмович О. Інвестиційні ресурси: наукова полеміка. Науковий вісник Чернівецького університету. 2000. Випуск 65. Економіка. – С. 62-68.
120. Кузьмович О. Західний економічний регіон: інвестиційні процеси в контексті економічного розвитку України. Науковий вісник Чернівецького університету. 2000. Випуск 95. Економіка. – С. 53 – 59.
121. Куликов В. Реформационный процесс: инвестиционные императивы //Российский экономический журнал. – 1996. – № 3. – с.3 – 9.
122. Кульчицький М.І. Інвестиційне забезпечення розвитку виробничої сфери // Фінанси України. – 1998. – №5 – С.11-15.
123. Лазебник Л. Суперечності використання іноземного капіталу в Україні.// Економіка України. – 1997. – №1. – С. 37-42.
124. Лазебник Л.Л. Іноземне інвестування в період ринкової трансформації економіки України: Автореферат дисертації к. е. н. – К. – 1997. –18с.
125. Лазебник Л. Формування економічного механізму зовнішньо-інвестиційного співробітництва в умовах становлення ринкових відносин. //Науковий вісник Українського фінансового економічного інституту. Збірник наукових праць УФЕІ. – Ірпінь. – 1999. – №3(6). – С.52-57.
126. Ландарь І.В. Економічні механізми залучення іноземних інвестицій в Україну: Автореферат дисертації к. е. н. – К. – 1999. – 20с.

127. Лисяк Л.В. Роль страхових компаній в активізації інвестиційної діяльності в Україні. // Теорії мікро-макроекономіки. Зб.: наукових праць професорсько-викладацького складу і аспірантів. – К.: 1999. – С. 140 – 146.
128. Лисяк Л.В., Шумський В.М. Реальність потенційних джерел інвестиційної діяльності в Україні. // Фінанси України. – 2000. – №2. – С. 74-78.
129. Логвиненко В.Й. Региональные проблемные ситуации как объект анализа и оценок. – Донецк: Институт экономики промышленности НАН Украины, 1998. – 24с.
130. Лукінов І. Макроструктурні пріоритети //Економіка України. – 1996. – №6. – С. 14-31.
131. Мазаракі А.А. та ін. Економіка торговельного підприємства: Підруч. Для вузів / За ред. проф. Н.М.Ушакової. – К.: “Хрещатик”. – 800с.
132. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2003. – 376 с.
133. Малий І. Іноземні інвестиції: зарубіжний досвід стимулювання. Шляхи залучення в економіку України. – К.: НДФІ, 1999. – С. 6.
134. Марголин А.М. Финансовое обеспечение и оценка эффективности инвестиционных проектов. – М.: Мелиорация и водное хозяйство. – 1997.
135. Марголин А.М., Быстряков А.Я. экономическая оценка инвестиций: Учебник: – М.: Ассоциация авторов и издателей “Тандем”. Издательство “Экмос”, 2001. 240с.
136. Мар’єнко А.В., Принц Г.В., Патица Н.І., Пріб К.А. Проблеми залучення іноземних інвестицій в економіку України. //Фінанси України. – 1999. – №7. – С. 34-44.
137. Мар’єнко А.В. Проблеми фінансового забезпечення інвестиційної діяльності./ Збірник наукових праць. Серія: Економіка підприємства і організація виробництва. Випуск 36 (том 7). – Івано-Франківськ. – 1999. – С. 339-342.

138. Маршалл А. Принципы политической экономики: в 2-х частях. – М.: Прогресс. –1985.
139. Массе П. Критерии и методы оптимального определения капиталовложения. – М. –1971.
140. Матеріали Першої міжвузівської науково-практичної конференції: “Проблеми активізації регіональної інвестиційної політики в сучасних умовах”. – Дніпропетровськ. – 2000. – 17-18 лютого. – Т2.
141. Мельник С.А. Управління регіональною економікою: Навч. Посіб. – К. – КНЕУ – 2000 – 124с.
142. Мертенс А. В. Инвестиции: курс лекций по современной финансовой теории. – К.: Киевское инвестиционное агентство, 1997. – 416с.
143. Методичні рекомендації з розробки програм соціально-економічного розвитку регіону. – К., 1997. – С. 3-16.
144. Міжнародна інвестиційна діяльність: Підручник / Д.Г. Лук’яненко, Б.В. Губський, О.М. Мозговий та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. Д.Г. Лук’яненка. – К.: КНЕУ, 2003. – 387 с.
145. Митчелл У. Экономические циклы: Проблема и ее постановка. – М. – 1930.
146. Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки: Підручник. Друге вид., виправлене і доповнене. – К.: Атіка, Ельга-Н, 2000. – 592с.
147. Мішта С.П. Механізм формування та використання ощадних ресурсів. – К., 1998.
148. Мокій А.І. Основні напрями політики формування інвестиційного клімату в регіоні. // Регіональна економіка. – 1999. – №3. – С. 31-38.
149. Мочерний С., Плотников О. Економічна безпека в контексті державного суверенітету України. // Економіка України. – 1998. – №4. – С. 7-9.
150. Науменкова С. Роль банківських установ у інвестуванні розвитку економіки. // Банківська справа. – 1997. – № 5. – С. 46 – 55.

151. Такаши Негиши. История экономической теории. – М.: АО “Аспект-Прогресс”, 1995.
152. Недашківський М.М. Інвестиційний фонд регіонів України та джерела його формування. // Фінанси України: – 2000. – № 2. – С. 80.
153. Німецька консультативна група з питань економіки при Уряді України: Наступні 1000 днів: Заходи економічної політики для України. – Київ 1999, С. 45.
154. Одинець В.М. Формування стратегії залучення іноземних інвестицій в економіку України: Автореферат дисертації д. е. н. – К. 1998. – 17с.
155. Олексієнко М., Мельник А., Саранчук Р. Фінансово-економічні аспекти поєднання галузевого і територіального управління і розвитку госпрозрахунку // Економіка України. – 1990. – №4. – С. 51-55.
156. Омельченко А.В. Іноземні інвестиції в Україні. Довідник з правових питань. – К.: Юрінком, 1997. – 416 с.
157. Онищенко В.А. Анализ факторов равновесия инвестиционного рынка на региональном уровне. // Регіональні перспективи 1(14). – 2001 – С.97-102.
158. Орлова В.К., Негрич І.М. Податкова політика як фактор активізації інвестиційної діяльності. / Збірник наукових праць. Серія: Економіка підприємства і організація виробництва. Випуск 36 (том 7). – Івано-Франківськ. – 1999. – С. 136-141.
159. Основні напрями інвестиційної політики на 1999 – 2001 роки. Схвалені Указом Президента України від 18 серпня 1999 року №1004/99. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 33. – С. 103.
160. Основы предпринимательского дела. / Под ред. Осипова Ю.М. – М. – 1992.
161. О федеральной поддержке особо нуждающихся депрессивных и отсталых территорий Российской Федерации: Проект федерального закона. // Регион: экономика и социология, 2001, №1. – С. 35-54.

162. Петруня Ю.Є. Індивідуальні інвестори на ринку акцій України: мотиви діяльності. //Фінанси України. – 1999. – №5. – С.17.
163. Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні. К., Видавництво “Лібра” ТОВ, 1998 – 392с.
164. Пересада О.А. Моніторинг інвестиційних проектів.// Фінанси України. – 2001. – № 4 – С. 77-84.
165. Підхормий О.М. Управління інвестиційними процесами на фінансовому ринку: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2003. – 184 с.
166. Пікус Р.В. Управління інвестиційними ризиками. // Фінанси України. – 2001. – № 6 – С. 106-113.
167. Плаксин В. Кризис инвестиционной сферы российской экономики и пути его преодоления. // Вопросы экономики. – 1996. – № 12. – С. 216 – 220.
168. Политическая Экономия: словарь / под ред. Ожерельева О.И. и др. – М.: Политиздат, 1990.
169. Поповкін В.А. Регіонально-цілісний підхід в економіці: Монографія – К.: Наукова думка., 1993. – 221с.
170. Поповкін В.А. До концепції державної регіональної економічної політики // Національний інститут стратегічних досліджень: Наукові доповіді, 1995. Вип. 37. – 64с.
171. Портфельне інвестування: Навчальний посібник /Пересада А.А., Шевченко О.Г., Коваленко Ю.М., Урванцева С.В. – К.: КНЕУ, 2004. – 408с.
172. Програма заохочення іноземних інвестицій //Урядовий кур'єр. – 1994. – №23. – 24 лютого.
173. Програма економічного і соціального розвитку Чернівецької області на 2003 рік. – Чернівці, 2002. – 100 с.
174. Програма соціально-економічного, науково-технічного та національно-культурного розвитку Чернівецької області на 1999-2010 роки.
175. Проблеми структурної перебудови економіки України / за ред. Дорогунцова С.І., Данилишина Б.М., – Київ, 1999. – 322с.

176. Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону.: Збірник наукових праць серії: “Фінансова політика та інвестиції”. Випуск V, №3. Луцький державний технічний університет, 1999. – С.4-91.

177. Реверчук С.К., Реверчук Н.Й., Скоморович Б. Інвестологія: Наука про інвестування: Навчальний посібник. – К.: Атака, 2001. – 264 с.

178. Ревенко А., Романюк О. Вироблений і використаний національний дохід по адміністративних регіонах України. – 1992. №8. – С. 21-32.

179. Ревенко А. Проблеми формування національної економічної безпеки України // Економіка України. – 1993. – №11. – С. 15-21.

180. Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України / Київ. центр Ін-ту Схід-Захід; За ред. С. Максименка. – К.: Логос. 2000. – 171с.

181. Региональная политика, направленная на снижение территориальных, экономических и социальных диспропорций в Российской Федерации: Проект концепции.// Регион: экономика и социология, 2001, №1. – С. 4-34.

182. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні: Навчальний посібник /За ред. Мазаракі А.А. – К.: КНТЕУ, 2003. – С. 145-176.

183. Регулирование занятости населения крупного промышленного региона // С.П. Калинина, И.Д. Крыжко, Н.Д. Лукьянченко, Г.А. Черниченко. – Донецк: Институт экономики промышленности НАН Украины, 1998. – 176 с.

184. Репін С.О., Репіна І.М. Моделювання стратегії підприємств регіону за умов формування нового інвестиційного середовища. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції “Регіон в системі нових економічних і правових відносин” / Івано-Франківськ. 8-10 жовтня 1997. – С. 186-189.

185. Давид Рикардо. Начала политической экономики и налогообложения. Т.1. – М. – 1995.

186. Ромашко О. Цінні папери не засіб для шахрайства // Урядовий кур'єр. – 2000. – № 30. – С. 7.
187. Рум'янцев А.П., Рум'янцева Н.С. Зовнішньоекономічна діяльність: Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. – С. 139-149.
188. Саветюк І. Структурна перебудова економіки та регіональні особливості її здійснення. Науковий вісник Чернівецького університету. 2000. Випуск 95. Економіка. – С. 40-44.
189. Саїнчук Н. Огляд принципів джерел фінансування інвестиційної діяльності. Науковий вісник Чернівецького університету. 2000. Випуск 95. Економіка. – С. 49-52.
190. Сало І., Дьяконова І. Фінансові аспекти активізації інвестиційного процесу в Україні. – Банківська справа. – 1997.
191. Самець С.М. Розвиток соціально-економічних методів регулювання інвестиційної діяльності: Автореферат дисертації д. е. н. – Л. 1999. – 17с.
192. Свердан М. Проблема подвійного прибуткового оподаткування корпорацій в умовах економіки з ринковими відносинами. Науковий вісник Чернівецького університету. 2000. Випуск 95. Економіка. –С.75-79.
193. Симоненко В. Інвестиційна політика: регіональний аспект. //Економіка України. – 1996. – №4 (413). – С. 33-39.
194. Симоненко В.К. Регионы Украины: проблемы развития. – К.: Наук. Думка. – 1997. – 263 с.
195. Симоненко М.І. Інвестиційний процес в Україні в умовах перехідної економіки. // Фінанси України. – 1998. – № 8. – С. 112.
196. Адам Смит. Исследование о природе и причинах богатства народов. Кн. I – III. – М.: Наука, 1993.
197. Соскин О. Мы пойдем каким путем? //Бизнес-Ексклюзив. – 1995. – №1. – С. 8-11.
198. Старик Д.Е. Как рассчитать эффективность инвестиций. – М.: Финстатинформ, 1996.

199. Статистичний щорічник України 1998 р. – К.: “Техніка”, 1999. – С. 576.
200. Статистичний щорічник України за 2001 рік.: Статистичний щорічник.—К.: Техніка, 2002.
201. Статистичний щорічник України за 2002 рік.: Статистичний щорічник.—К.: Техніка, 2003.
202. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2000 рік. – Чернівці, 2001. – 381 с.
203. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2001 рік. – Чернівці, 2002. – 438 с.
204. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2002 рік. – Чернівці, 2003. – 488 с.
205. Статистичний бюлетень: Економічне і соціальне становище Чернівецької області за 2001 рік. – Чернівці. – 200с.
206. Статистичний бюлетень: Економічне і соціальне становище Чернівецької області за 2002 рік. – Чернівці. – 198с.
207. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2003 рік. – Чернівці, 2004. – 460с.
208. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2004 рік. – Чернівці, 2005. – 458с.
209. Стельмашук А.М. Державне регулювання економіки: Навчальний посібник. – Тернопіль: Астон, 2001. – 362 с.
210. Степанова О. Основні ознаки формування механізмів прийняття та реалізації інвестиційних рішень на регіональному рівні (на прикладі західної України). Науковий вісник Чернівецького університету. 1999. Випуск 44. Економіка. – С. 177-184.
211. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком: Навч. Посіб. – К.: Вища шк., 2000. – 223с.
212. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч. посібник: – К.: МАУП, 2000. – 176с.

213. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика.: Навч. Посіб. – К.: Вікар, 2001. 377с
214. Сторощук Б. Фактори формування економічних інтересів регіону. Науковий вісник Чернівецького університету. 2000. Випуск 95. Економіка. – С. 33 – 39.
215. Сторощук Б.Д. Загальноекономічні та виробничі фактори регіонального розвитку //Сучасна інноваційно-промислова політика України: інвестиційні пріоритети та інфраструктура/Доповіді X-ї міжнародної науково-практичної конференції у 3-ох томах. – Чернівці: Рута, 1999. – С. 175-183.
216. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: Монографія. /За ред. д-ра екон. наук., проф. Д.Г. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2001. – 538с.
217. Сухарський В.С. Управління зовнішньоекономічною діяльністю: теорія, методологія, практика. – Тернопіль: Астон, 2001. – С. 223-239.
218. Тарангул Я. Інвестиційний бюджет – важливий інструмент інвестування виробництва в Україні та її регіонах. //Науковий вісник Українського фінансового економічного інституту. Збірник наукових праць УФЕІ. – Ірпінь. – 1999. – №3(6). – С.89-92.
219. Татаренко Н.О., Поручник А.М. Теорії інвестицій: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2000. – 160 с.
220. Топчієв О., Куделіна С., Хомил Л., Яворська В. Становлення регіональної політики в Україні: напрямки і пріоритети соціально-економічного розвитку Українського Причорномор'я. У збірнику: Південь України. Одеса (Четвертий міжнародний конгрес українців). Одеса: – Астропринт, 1999. – С.184-192.
221. Тумусов Ф.С. Инвестиционный потенциал региона: теория, проблемы, практика. М. Экономика. – 1999.
222. Україна: поступ у ХХІ століття. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000-2004 рр. Послання Президента України до

Верховної Ради України 2000 рік. // Урядовий кур'єр. – 2000. – 28 січня (№16). – С.4-11.

223. Україна – дорога в майбутнє (Програма Кабінету Міністрів України дії). / Рибак В.В., Школа І.М., Романюк М.П., Цветков В.Д., Бабінська О.В., Вдовічен А.А., Круглянко А.В., Михайловська О.В., Попович О.М. Навчальний посібник. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – 312 с.

224. Україна – 2000. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів. // Економічне ЕСЕ. Інститут Реформ. – К. – 2001. – Випуск 2(10).

225. Україна – 2001. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів.// Економічне ЕСЕ. Інститут Реформ. – К. – 2002. – Випуск 3(11).

226. Україна – 2002. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів.// Економічне ЕСЕ. Інститут Реформ. – К. – 2003. – Випуск 3(11).

227. Унтура Г.А. Моделирование интегральных рисков социально-экономического взаимодействия экономических субъектов в регионе // Регион: экономика и социология. – 1997. №3.

228. Унтура Г.А., Евсеенко А.В., Зверев В.С. системная оценка интегрального риска взаимодействия экономических субъектов в регионе // Регион: экономика и социология. – 1997. – №3.

229. Урядовий кур'єр. – 1998. – № 7. – С. 5.

230. Ушакова Н.Н., Унковская Т.Е., Гуляева Н.Н., Гринюк Н.А. Инвестирование, финансирование, кредитование, стратегия и тактика предприятия. Под ред. проф. Ушаковой Н.Н. – КГТЕУ. – 1997. – 191с.

231. Федоренко В.Г., Гойко А.Ф. Инвестознавство: Підручник / За наук. ред. В.Г. Федоренка. – К.: МАУП, 2000. – 408с.

232. Федоренко В.Г. Іноземне інвестування економіки України: Навчальний посібник. – К.: МАУП, 2004. – 272 с.

233. Федоренко В.Г. Основи інвестиційно-інноваційної діяльності. – К.: Атака, 2004. – 431 с.

234. Федоришин О.З. Регіональна інвестиційна політика. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції “Регіон в системі нових економічних і правових відносин” / Івано-Франківськ. 8-10 жовтня 1997. – С. 183-186.
235. Філіпенко А. Нові джерела інвестування: як їх використати // Голос України 1997.
236. Фридман Ю.А., Блам Ю.Ш., Речко Г.Н., Прокудина Л.Л. К соизменению отдельных составляющих регионального инвестиционного риска // Регион: экономика и социология. – 1999. – №4.
237. Хансен Э. Экономические циклы и национальный доход. – М.: Экономика, 1997. – Ч.1.
238. Хачатуров Т.С. Эффективность капитальных вложений. – М.: Экономика, 1979 – 336с.
239. Хозяйственный механизм в системе оптимального функционирования социалистической экономики. – М.: Наука, 1985. – 326с.
240. Черваньов Д.М., Нейкова Л.І. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України. – К. Товариство “Знання”, КОО. –1999. – 514с.
241. Чернявський В. Фактор времени в строительном деле // Коммунист. – 1980. – №2. С.43.
242. Чистякова Н.М. Державне регулювання інвестиційного процесу в Україні. // Фінанси України. – 2001. – № 3 – С. 116-120.
243. Шевчук В.Я., Рогожин П.С. Основи інвестиційної діяльності. – К.: Генеза, 1997.
244. Школа І.М., Вдовічен А.А. Умови залучення інвестиційних ресурсів в економіку регіонів України // Науково-практичний журнал “Регіональна економіка”. Вип. № 2 (24). – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2002. С. 54 – 68.
245. Школа І., Вдовічен А. Принципи регіональної інвестиційної політики // Щомісячний науково-практичний журнал “Управління сучасним

містом”. Вип. № 2, 4 – 6 (6). – Київ: Українська Академія державного управління при Президентіві України, 2002. С. 147 – 155.

246. Шнипер Р.И. Регион: экономические методы управлений. – Новосибирск: Наука, 1991. – 320 с.

247. Щукін Б.М. Інвестиційна діяльність: Методичний посібник. – К.: МАУП, 1998.

248. Янукович В.Ф., Кавыршина В.А. Проблемы реструктуризации хозяйственного комплекса промышленного региона /НАН Украины ИЗПИ. – Донецк, 1999. – 32 с.

249. ucer@chv.cv.ua.

250. www.ir.org.ua.

251. www.ukrstat.gov.ua.

252. www.oecd.org.

253. www.imf.org.

254. www.worldbank.org.

255. www.bis.org.

256. www.unido.org.

257. www.unctad.org.

258. www.wto.org.

259. www.ilo.org.

260. <http://europa.eu.int>.

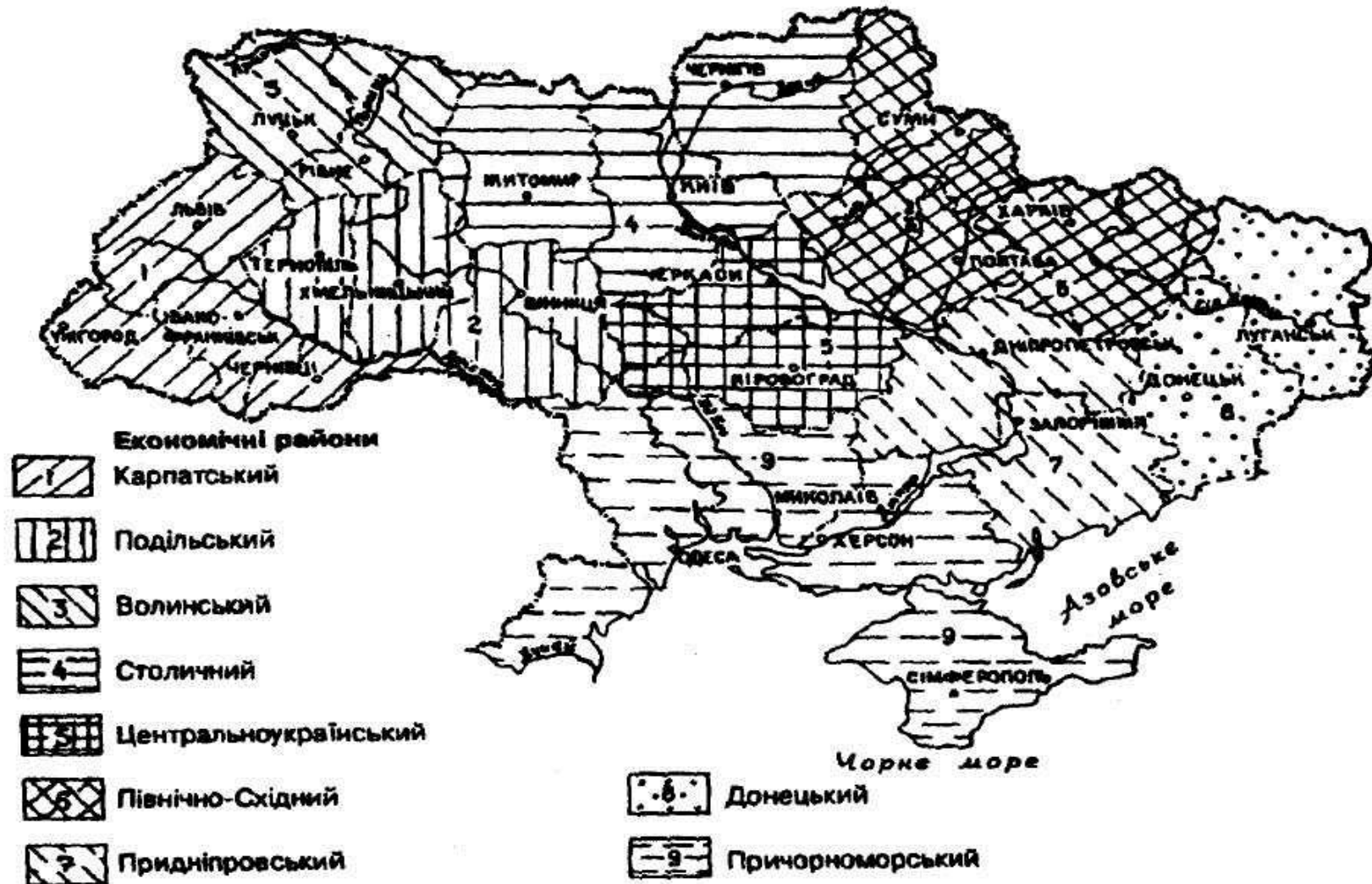
261. <http://www.nato.int>.

262. www.rada.kief.ua.

263. www.mfa.gov.ua.

264. www.iie.com.

ДОДАТОК А ЕКОНОМІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ

ДОДАТОК Б
СУЧАСНЕ ЕКОНОМІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ

За М. Д. Пістуном		За Ф. Д. Заставним		За В. А. Поповкіним	
Район	Області	Район	Області	Район	Області
Донецький	Донецька Луганська	Донецький	Донецька, Луганська	Донбас	Донецька, Луганська
Придніпровський	Дніпропетровська Запорізька Кіровоградська	Придніпровський	Дніпропетровська Запорізька	Запорізький	Дніпропетровська
				Придніпровський	Запорізька
Київський	Київська, Чернігівська, Черкаська	Центрально-Поліський	Київська Чернігівська	Київське Полісся	Житомирська Київська Чернігівська
		Північно-Східний	Полтавська Сумська Харківська	Слобідська Україна	Полтавська Сумська, Харківська
Північно-Східний	Полтавська, Сумська				
Подільський	Харківська, Вінницька Тернопільська	Подільський	Вінницька Тернопільська Хмельницька	Поділля	Вінницька Тернопільська Хмельницька
Волинський	Хмельницька Волинська Житомирська	Центрально-український	Черкаська Кіровоградська	Волинське Полісся	Волинська Рівненська
		Карпатський	Львівська Івано-Франківська Закарпатська Чернівецька	Українські Карпати	Івано-Франківська Закарпатська Львівська Чернівецька
Карпатський	Рівненська, Львівська Івано-Франківська Закарпатська	Західно-Поліський	Волинська, Рівненська	Північне Причорномор'я та Крим	Миколаївська Одеська Херсонська АР Крим
Чорноморський	Чернівецька, Одеська Миколаївська				
Кримський	Херсонська АР Крим	Причорноморський	АР Крим, Одеська Миколаївська Херсонська	Середнє Подніпров'я	Кіровоградська Черкаська

ДОДАТОК В
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ

ДОДАТОК Г

Погляди вітчизняних економістів на зміст інвестицій і капітальних вкладень

№	Визначення понять
1	2
I. Витратна концепція капітальних вкладень	
1.1	Капітальні вкладення – це витрати на технічне переозброєння, реконструкцію і розширення діючих та створення нових основних фондів
1.2	Капітальні вкладення – це витрати на відтворення основних фондів, їх збільшення і вдосконалення
1.3	Капітальні вкладення – це витрати, що виділяються суспільством для збільшення обсягу матеріальних і духовних благ з метою забезпечення повного добробуту і вільного, всебічного розвитку всіх членів суспільства
1.4	Капітальні вкладення – це грошові (або вартісні) витрати на відтворення основних фондів
1.5	Капітальні вкладення – це витрати праці, матеріально-технічних ресурсів і грошових засобів на відтворення основних фондів, за винятком відшкодування часткового їх вибуття, яке здійснюється за рахунок витрат, що йдуть на капітальний ремонт
II. Ресурсна концепція капітальних вкладень	
2.1	Капітальні вкладення – це спрямування коштів у плановому порядку в інтересах гармонійного розвитку всіх галузей народного господарства, вирішення соціальних завдань
2.2	Капітальні вкладення – це фінансові засоби, призначені для простого і розширеного відтворення основних фондів у виробничій і невиробничій сферах
III. Синтетична (змішана) концепція капітальних вкладень	
3.1	Капітальні вкладення характеризуються як витрати на відтворення основних фондів, або як фінансові засоби з відповідних джерел, або, з точки зору кінцевої мети, – як введення в дію основних фондів
3.2	Капітальні вкладення – це частина сукупного суспільного продукту у вигляді народногосподарських ресурсів, що авансується в довгостроковому порядку на цілі капітального будівництва, продукція якого в процесі функціонування основних фондів реально відшкодовує суспільству вкладені в нього кошти
IV. Цільова концепція капітальних вкладень	
4.1	Капітальні вкладення є матеріальним засобом зростання суспільного виробництва і продуктивності суспільної праці за рахунок матеріалізації досягнень науково-технічного прогресу, вдосконалення галузевих і територіальних пропорцій господарства, посилення стимулюючої ролі невиробничої сфери з метою всебічного підвищення культурного рівня життя радянського народу
4.2	Капітальні вкладення є матеріальною базою накопичення й відшкодування основних фондів

1	2
	V. Інвестиції як вкладення коштів і цінностей
5.1	Інвестиції – це вкладення коштів з метою створення нового виробничого потенціалу та об'єктів соціально-побутового призначення або вдосконалення наявних. До них входять вкладення на формування основних фондів та оборотних коштів, а також на розвиток науки
5.2	Під інвестиціями зазвичай розуміють вкладення фінансових і матеріально-технічних засобів як у межах СРСР, так і за кордоном з метою одержання соціального, економічного та екологічного ефекту
5.3	Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, внаслідок якої утворюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект
	VI. Синтетична концепція інвестицій
6.1	Інвестиції – не тільки гроші, відпущені на нове будівництво, а передусім це реальні потужності будівельних організацій, матеріали, конструкції, обладнання.

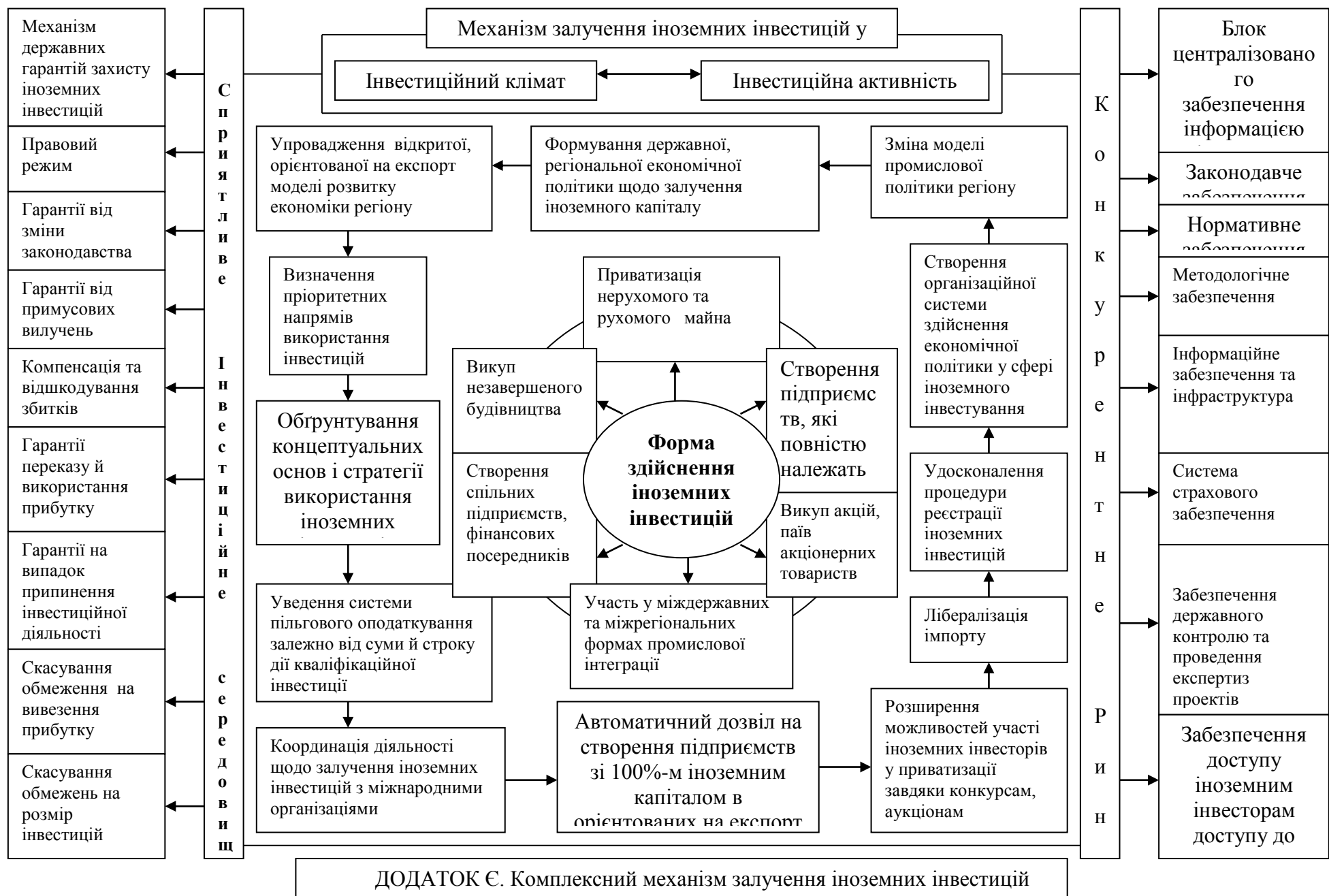
Характеристика внутрішніх та зовнішніх джерел інвестування

Внутрішні (власні) джерела інвестування		Зовнішні (позикові та залучені) джерела інвестування	
<i>позитивні сторони</i>	<i>негативні сторони</i>	<i>позитивні сторони</i>	<i>негативні сторони</i>
<p>швидкістю залучення та простотою використання; високою віддачею за критерієм норми прибутковості інвестованого капіталу, оскільки не вимагають сплати позикового відсотка в будь-яких його формах;</p> <p>істотним зниженням ризику неплатоспроможності та банкрутства підприємства при їх використанні;</p> <p>повним збереженням управління в руках первісних засновників компанії (фірми); податкові пільги; високий рівень моніторингу.</p>	<p>обмежений обсяг залучення; обмеженість зовнішнього контролю за ефективністю використання власних інвестиційних ресурсів; заморожування коштів; зниження рівня ліквідності; допоміжні витрати на консалтинг і аудит; низький коефіцієнт оборотності капіталу, тобто втрачена вигода.</p>	<p>більшим обсягом можливого їх залучення, значно більшим за власні інвестиційні ресурси; більш дієвим зовнішнім контролем за ефективністю інвестиційної діяльності та реалізацією внутрішніх резервів.</p>	<p>складність залучення та оформлення; тривалий період залучення; необхідність надання відповідних гарантій (на платній основі) або застави майна; підвищення ризику банкрутства у зв'язку з несвоєчасним погашенням отриманих позик; втрата частини прибутку від підприємницької діяльності у зв'язку з необхідністю сплати позикового відсотка.</p>

ДОДАТОК Е

Погляди вчених-теоретиків (І.Фішер, М.Фрідман, Ф.Модігліані, Дж.Кейнс, Дж. Тобін) на природу заощаджень домогосподарств

Вчені теоретики	Їх погляди на природу заощаджень
Ірвін Фішер	<ol style="list-style-type: none"> 1. Початковий добробут, періодичні грошові потоки та процент прибутку є головними чинниками, що визначають щоденне споживання домогосподарств. Ці фактори визначають життєві звичаї домогосподарства; 2. Споживання незалежне від тимчасової структури прибутку; 3. Зміни у прибутку за деякий період лише в незначній мірі змінюють обсяг життєвих ресурсів, а отже, вище означені зміни не можуть суттєво впливати на споживання в даному періоді; 4. Прибуток майбутніх періодів впливає на поточне споживання, а також на всі життєві ресурси; 5. Домогосподарства намагаються розділити свій загальний прибуток по роках так, щоб отримати максимальне задоволення.
Мілтоном Фрідманом (теорія перманентного прибутку)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Домогосподарства бажають мати сталий рівень споживання повсякчас і, зрозуміло, вони намагаються збільшити його настільки, наскільки це можливо; 2. Максимальна межа споживання, яку дозволяють собі домогосподарства, визначається ануїтетом усіх життєвих ресурсів (щорічні постійні грошові надходження). Цей ануїтет Фрідман назвав перманентним прибутком; 3. Щорічне споживання домогосподарств дорівнює перманентному прибутку; 4. Перманентний прибуток є константою (як і життєві ресурси), тому споживання теж є постійним; 5. Заощадження представляють собою різницю між щорічним дійсним прибутком і перманентним прибутком. 6. Зміни прибутку, що відбуваються, тягнуть за собою не зміну в споживанні, а у заощадженні. Отже, високоприбуткові роки, в які дійсний прибуток, що отримується, вищий за перманентний, будуть одночасно роками високого рівня заощадження та навпаки.
Франко Модігліані (гіпотеза життєвого циклу)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Домогосподарства намагаються розподілити своє споживання рівномірно протягом усього життя, але з тенденцією до підвищення; 2. Прибутки від трудової діяльності домогосподарств протягом життя мають вигляд горба з пологими та крутими горбами. Прибутки зростають до моменту виходу господарів на пенсію, після – досить різко падають. 3. Домогосподарства мають від'ємні заощадження та малоприбуткові роки на початку трудової діяльності господарів, високі заощадження та високоприбуткові роки всередині трудової діяльності, від'ємні заощадження та малоприбуткові роки з виходом господарів на пенсію. 4. Добробут на початку трудової діяльності падає нижче нуля, оскільки домогосподарства позичають кошти, розраховуючи в майбутньому отримати прибутки; перед виходом на пенсію добробут прямує до максимального значення, а з виходом на пенсію – падає до нульового значення.
Дж. Кейнс "Загальна теорія зайнятості, процента та грошей"	<ol style="list-style-type: none"> 1. Будь-яка фірма намагається максимізувати свій прибуток на протязі року, що розглядається; 2. З точки зору інвестування, фірма повинна знайти таке співвідношення між активами та заборгованістю, яке б дозволило досягнути максимального прибутку; 3. На вибір співвідношення між активами та заборгованістю впливають два фактори: <ul style="list-style-type: none"> • рівень заощаджень. Оскільки він постійний протягом короткого періоду часу, то з метою інвестування коштів в додаткові активи фірма змушена запозичувати кошти; • обмежений список нових активів, про які є достовірна інформація.

ДОДАТОК Ж

Динаміка прямих іноземних інвестицій та міжнародного виробництва

Показник Роки	Сума інвестицій, млрд. дол. США			Річний темп, %					
	1982	1990	2001	1986- 1990	1991- 1995	1996- 2000	1999	2000	2001
Надходження ПІІ	59	203	735	23,6	20,0	40,1	56,3	37,1	-50,7
Вивезення ПІІ	28	233	621	24,3	15,8	36,7	52,3	32,4	-55,0
Сукупний обсяг ввезених ПІІ	734	1874	6846	15,6	9,1	17,9	20,0	22,2	9,4
Сукупний обсяг вивезених ПІІ	552	1721	6582	19,8	10,4	17,8	17,4	25,1	7,6
Обсяг продажів іноземних філіалів	2541	5479	18517	16,9	10,5	14,5	34,1	15,1	9,2
Сукупні активи іноземних філіалів	1959	5759	24952	19,8	13,4	19,0	21,4	24,7	9,9
Експорт іноземних філіалів	670	1169	2600	14,9	7,4	9,7	1,9	11,7	0,3
Чисельність працівників іноземних філіалів (тис. чол.)	17987	23858	53581	6,8	5,1	11,7	20,6	10,2	7,1
ПІІ (у поточних цінах)	10805	21672	31900	11,5	6,5	1,2	3,5	2,5	2,0
Валові вкладення в основний капітал	2285	4841	6680	13,9	5,0	1,3	4,0	3,3	-

Джерело: UNCTAD, World Investment Report 2002: Transnational Corporations and Export Competitiveness, table I.I.

ДОДАТОК 3

Динаміка змін у національних режимах регулювання

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Кількість країн, що внесли зміни до своїх інвестиційних режимів	35	43	57	49	64	65	76	60	63	69	71
Кількість змін, у тому числі:	82	79	102	110	112	114	151	145	140	150	208
Створення більш сприятливих умов для ПІІ	80	79	101	108	106	98	135	136	131	147	194
Створення менш сприятливих умов для ПІІ	2	—	1	2	6	16	16	9	9	3	14
Джерело: UNCTAD, World Investment Report 2002: Transnational Corporations and Export Competitiveness											

ДОДАТОК І

Класифікація окремих країн за показниками ввезення ПІІ та інвестиційного потенціалу в 2000-х рр.

	<i>Високий показник ввезення ПІІ</i>	<i>Низький показник ввезення ПІІ</i>
Великий інвестиційний потенціал	Бельгія і Люксембург, Болгарія, Угорщина, Німеччина, Гонконг (Китай), Данія, Ірландія, Іспанія, Канада, Латвія, Литва, Нідерланди, Польща, Сполучене Королівство, Фінляндія, Франція, Чеська Республіка, Швейцарія, Швеція, Естонія	Австрія, Білорусія, Греція, Італія, Кіпр, Російська Федерація, Саудівська Аравія, Словенія, Сполучені Штати, Японія
Низький інвестиційний потенціал	Вірменія, Бразилія, Македонія, Грузія, Казахстан, Республіка Молдова, Румунія	Албанія, Алжир, Нігерія, Пакистан, Таджикистан, Туреччина, Ефіопія

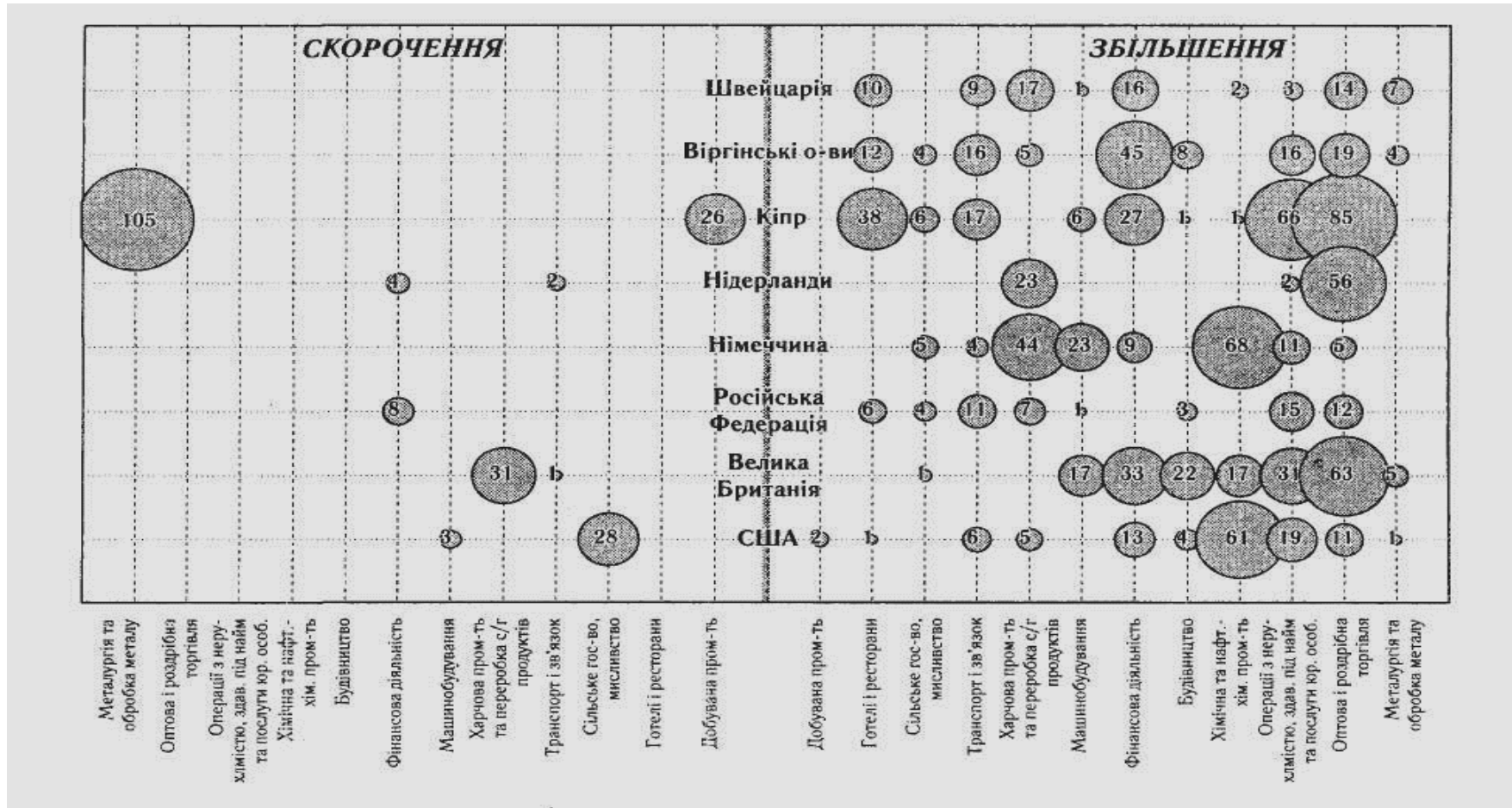
Джерело: UNCTAD, World Investment Report 2002: Transnational Corporations and Export Competitiveness, table II.3

ДОДАТОК І

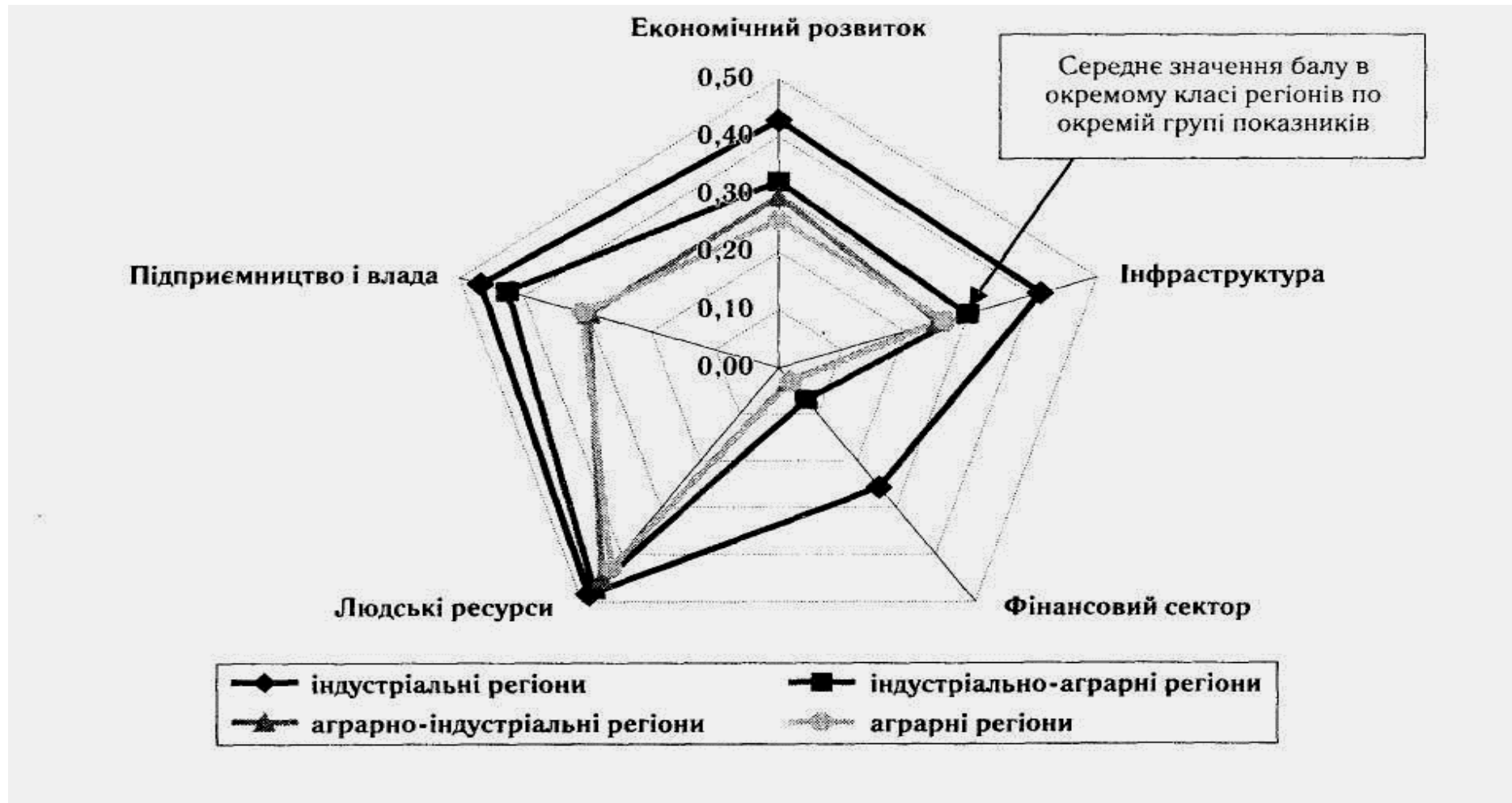
Макроекономічні чинники іноземних інвестицій

Внутрішні чинники	Мотив інвестиції	Найважливіші економічні ознаки країни-реципієнта
Державна політика щодо ПП	Пошук ринків збуту	Місткість ринку та прибуток на душу населення
Економічна, політична та соціальна стабільність		Темпи зростання ринку
Нормативна база, що регулює інвестування та господарську діяльність		Доступ до регіональних та світових ринків
Стандарти, застосовувані щодо компаній, якими володіють іноземці		Уподобання місцевих споживачів
Політика щодо функціонування та структури ринків (особливо щодо конкуренції та злиття і поглинання)		Структура ринків
Міжнародні угоди щодо ПП	Пошук ресурсів та активів	Сировина
Політика у сфері приватизації		Дешева некваліфікована робоча сила
Торговельна політика (тарифні та нетарифні бар'єри) та її узгодженість з політикою щодо ПП		Кваліфіковані працівники
Податкова політика	Пошук ресурсів та активів	Технологічні, інноваційні та інші створені активи
		Фізична інфраструктура (порти, дороги, електростанції)
Економічні чинники	Пошук економічної ефективності	Співвідношення вартості ресурсів та інших створених активів і продуктивності праці
Сприяння бізнесу		Інші витрати, зокрема витрати на транспорт та зв'язок, а також витрати на інші проміжні продукти
Сприяння інвестиціям (зокрема, створення іміджу, залучення інвестицій, обслуговування інвестицій)		
Інвестиційні стимули		
Витрати на подолання перешкод (пов'язані з корупцією та ефективністю державного управління)		
Соціальні умови (наприклад, наявність двомовних шкіл, загальний рівень життя)		
Після інвестиційні послуги		Участь у регіональних інтеграційних угодах, сприятливих для створення регіональних корпоративних мереж
<i>Джерело: UNCTAD, World Investment Report, 1998: Тенденції та чинники, Табл. IV. I.</i>		

ДОДАТОК К
ЗМІНА ОБСЯГІВ ПРЯМИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ У 2004 Р. (МЛН. ДОЛ.)

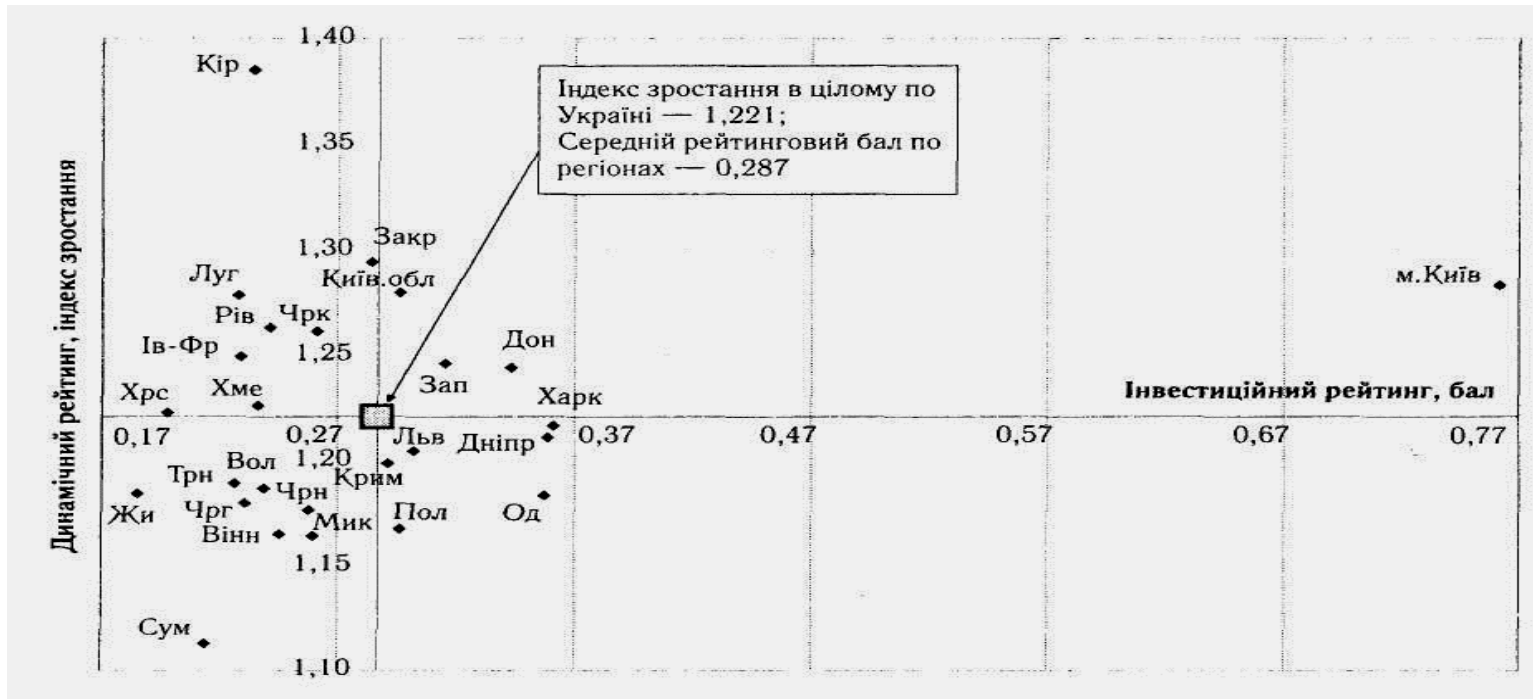

ДОДАТОК Л
ЧАСТКОВІ РЕЙТИНГОВІ БАЛИ ЗА ОКРЕМИМИ ГРУПАМИ ПОКАЗНИКІВ ДЛЯ РІЗНИХ КЛАСІВ
РЕГІОНІВ

ДОДАТОК М

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ТА ДИНАМІЧНИЙ РЕЙТИНИ РЕГІОНІВ ЗА ПІДСУМКАМИ 2004 РОКУ

ДОДАТОК Н

Структура формування рейтингу в системі BERI

Індекси	Питома вага, %
Політична стабільність: можливість передбачених урядових переворотів та їх вплив на ділову активність	12
Ставлення до зарубіжних інвестицій та прибутку: розміри витрат на соціальні потреби, що мають робити приватні підприємства	6
Націоналізація: від можливості безвідплатної експропріації до надання переваг місцевим підприємствам	6
Девальвація: вплив девальвації, а також дія методів, що пом'якшують її вплив, на діяльність підприємства	6
Платіжний баланс: баланс рахунків та загальний баланс, а також чинники, що впливають на доходи зарубіжних інвесторів	6
Бюрократичні питання: рівень державного регулювання, здійснення митних формальностей, валютних переказів та інших подібних операцій	4
Темпи економічного зростання: річні фактичні темпи зростання валового суспільного продукту в межах до 3,3 - 6 і більше 10 %	10
Валюта, що підлягає конвертації: можливість для підприємств обмінювати національну валюту на зарубіжну, а також місце національної валюти на ринку валют	10
Можливість реалізації угоди: можливість дотримання угоди, а також виникнення труднощів, що спричинюються відмінностями в мові та звичаях	6
Витрати на заробітну плату та продуктивність праці: рівень заробітної плати, продуктивність праці, порядок оформлення на роботу	8
Можливість використання експертів і послуг: допомога, яку підприємство може чекати в сфері юридичних консультацій, бухгалтерії, консультацій з маркетингу, в сфері технології і виробництва будівельних робіт	2
Організація зв'язку і транспорт: організація і можливість використання транспортних шляхів та системи зв'язку між функціонуючими підприємствами та філіями, в тому числі всередині країни, а також оцінка транспортної інфраструктури	4
Міське управління і партнер: можливості та кількість місцевих партнерів, які можуть надати власний капітал і діяти спільно при вирішенні різних питань з управління	4
Короткостроковий кредит: надання короткострокових кредитів зарубіжними представниками та можливість їх використання	8
Довгостроковий кредит чи власний капітал: умови внесення партнерами своєї частки у статутний капітал та умови надання довгострокового кредиту в національній валюті	8

ДОДАТОК О

ЯКІСНА ОЦІНКА УМОВ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ЗА ВИДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ

Види діяльності	Умови							
	Розвинутість	Інфраструктура	Монополізм	Конкуренція	Державний вплив	Розмір початкових капіталовкладень	Кваліфікація місцевих спеціалістів	Складність вирішуваної процедури
Промислова	***	**	***	*	***	***	**	*
Торговельна	**	*	**	***	**	*	**	*
Транспортна	***	**	***	*	***	**	***	*
Банківська	**	*	**	**	**	***	*	***
Страхова	*	*	**	***	**	**	**	**
Побутові послуги	**	**	*	**	*	**	**	*

*** — високий рівень, ** — середній рівень, * — низький рівень

ДОДАТОК П
Місцеві бюджети Чернівецької області у 1995-2004 рр.
(млн. грн.)

Показники	1995р.	2000р.	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.
Доходи	98,2	247,4	352,9	417,7	557,9	706,2
у тому числі:						
Податок на доходи (прибуток) підприємств і організацій	26,2	2,8	0,6	2,3	2,3	1,9
Прибутковий податок з громадян	8,8	53,5	74,1	93,7	122,4	114,5
Плата за землю	4,5	13,7	14,3	17,4	18,7	20,3
Державне мито	0,6	0,9	5,7	5,7	5,0	5,1
Офіційні трансферти	-	114,9	189,0	219,0	301,5	298,9
Інші податки і неподаткові надходження	58,1	61,6	69,2	79,6	108,0	
Видатки	130,5	255,0	348,3	416,4	549,7	703,3
у тому числі:						
Видатки на управління	4,6	13,8	15,4	19,8	25,5	28,5
На народне господарство	13,0	35,6	37,2	43,0	72,8	
На соціально-культурні заходи	108,6	167,0	253,4	317,6	423,1	494,8
у тому числі:						
освіта	39,1	72,4	102,7	129,9	177,1	210,4
охорона здоров'я	36,7	55,4	75,0	87,3	124,7	143,0
фізична культура	0,9	2,2	3,0	4,0	4,7	5,2
соціальний захист населення	26,2	28,9	59,4	81,0	95,9	111,5
культура й засоби масової інформації	5,7	8,1	13,3	15,4	20,7	24,7
Інші видатки	4,3	38,6	42,3	36,0	28,3	74,1
Перевищення видатків над доходами (дефіцит) (-), перевищення доходів над видатками (профіцит) (+)	-32,3	-7,6	4,6	1,3	8,2	2,9

ДОДАТОК Р

Основні засоби в економіці Чернівецької області за видами економічної діяльності за 2000 – 2004 рр.

(в фактичних цінах: на кінець року млн грн.)

Параметри	2000	2001	2002	2003	2004
Всі основні засоби (включаючи худобу)	11167	11877	12168	11987	12298
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство (включаючи худобу)	1205	1208	1292	1516	1485
Рибне господарство	10	10	10	6	6
Добувна промисловість	15	15	16	17	18
Обробна промисловість	1333	1316	1308	1269	1310
Виробництво електроенергії, газу та води	782	718	819	843	872
Будівництво	189	177	193	213	244
Оптова й роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	202	244	235	264	283
Готелі та ресторани	20	80	84	84	81
Транспорт (включаючи зв'язок та фонди в дорогах)	1773	1915	1947	2035	2179
Фінансова діяльність	23	21	25	48	63
Операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги користувачам	2002	2798	2727	2102	2106
Державне управління	1174	1205	1262	1381	1345
Освіта	1400	1409	1371	1335	1391
Охорона здоров'я та соціальна допомога	588	524	504	493	509
Колективні, громадські та особисті послуги	451	392	375	381	406

ДОДАТОК С

Основні економічні та соціальні показники розвитку

Чернівецької області за 1995-2004рр.

	1995	2000	2001	2002	2003	2004
Валова додана вартість (у факт. цінах), млн. грн.	612,2	1313,3	1864,0	2135,1	2539
у розрахунку на душу населення, грн.	648	1411	2015	2321	2771
Продукція промисловості (у факт. цінах), млн. грн.	379,6	702,0	839,5	780,0	953,7	1272,7
Продукція сільського господарства (у порівняльних цінах), млн. грн.	1299,8	1146,2	1264,4	1240,2	1131,1	1267,3
<i>Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, млн. грн.</i>	<i>130,2</i>	<i>45,4</i>	<i>21,6</i>	<i>-42,8</i>	<i>-8,7</i>	<i>7,3</i>
Інвестиції в основний капітал (у факт. цінах), млн. грн.	-	140,8	239,8	326,0	520,2	655,5
Грошові доходи населення, млн. грн.	319	784	2109	2420	2841,5	4010,0
Середньомісячна заробітна плата працівників, грн.	55	157	218	271	344	441
Роздрібний товарооборот (у факт. цінах), млн. грн.	183,5	478,6	561,1	674,3	872,5	1103,3
Платні послуги населенню (у факт. цінах), млн. грн.	45,7	259,6	325,3	371,8	425,6	463,9
Зовнішньоторговельний оборот, млн. доларів США	113,4	94,5	103,7	129,7	146,9	173,7
Експорт	65,6	59,5	62,6	73,0	73,3	86,9
Імпорт	47,8	35,0	41,1	56,7	73,6	86,8
Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), відсотків	281,7	125,8	106,1	99,4	108,2	109,9

ДОДАТОК Т

Зовнішньоторговельний оборот Чернівецької області у 2000-2004 роках (млн. дол. США)

Групи	Зовнішньоторговельний оборот					В ТОМУ ЧИСЛІ									
						<i>Експорт товарів і послуг</i>					Імпорт товарів і послуг				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
Всього	94,5	103,7	129,7	146,6	153,8	59,5	62,6	73,0	72,1	85,7	35,0	41,1	56,7	73,5	86,1
Країни СНД і Балтії	13,9	23,2	31,0	21,5	33,8	9,6	17,4	20,3	16,3	24,4	4,3	5,8	10,7	5,2	9,4
Втому числі:															
Росія	7,8	15,0	10,9	8,3	14,5	5,6	11,6	8,2	5,4	9,3	2,2	3,4	2,8	2,9	5,2
Білорусь	1,1	2,2	3,0	3,0	5,7	0,6	1,6	2,7	1,6	3,3	0,5	0,6	0,3	1,4	2,4
Молдова	2,2	3,1	5,2	3,9	5,7	2,1	2,9	4,9	3,1	3,9	0,1	0,2	0,3	0,8	1,8
Країни далекого зарубіжжя	80,6	80,5	98,7	123,6	138	49,9	45,2	52,7	55,8	61,3	30,7	35,3	46,0	67,8	76,7
В тому числі:															
Німеччина	33,4	29,8	35,4	36,2	40,6	19,8	17,5	18,5	19,2	21,7	13,6	12,3	16,9	19,0	18,9
Італія	13,6	16,4	18,5	22,6	21,9	7,9	10,5	11,6	13,2	14,3	5,7	5,84	6,9	9,4	7,6
Угорщина	3,2	3,0	2,9	4,9	4,1	2,0	2,1	1,9	2,2	1,2	1,2	0,9	1,0	2,7	2,9

ДОДАТОК У

Організаційні заходи щодо залучення інвестицій в розвиток економіки області

№ п/п	Зміст заходів	Термін виконання	Виконавці
1	2	3	4
1.	Анкетування підприємств, організацій, щодо потреб в інвестиційних ресурсах	Постійно	Міська рада, райдержадміністрації
2.	Поновлення комп'ютерного банку інвестиційних пропозицій підприємств та організацій області	Щоквартально	Управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності при облдержадміністрації
3.	Розміщення інвестиційних пропозицій у "Всесвітній мережі": "INTERNET"	Постійно	Управління з питань внутрішньої політики облдержадміністрації, Управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності при облдержадміністрації
4.	Проведення у засобах масової інформації області постійної рубрики "Інвестиційна діяльність на Буковині"	Щомісячно	Управління з питань внутрішньої політики облдержадміністрації, Управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності при облдержадміністрації
5.	Розповсюдження інвестиційних пропозицій, бізнес-планів, рекламних проспектів серед вітчизняних та іноземних торговельних представництв, посольств, торгово-промислових палат	Постійно	Управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності при облдержадміністрації, Чернівецька, торгово-промислова палата, Управління у справах преси та інформації при облдержадміністрації
6.	Демонстрація промислової та іншої продукції Чернівецької області, а також зразків продукції, що планується до випуску за умов інвестування на обласних виставках - ярмарках	Постійно	Чернівецька торгово-промислова палата
7.	Аналіз ринку інвестицій, пошук вітчизняних та іноземних потенційних інвесторів	Постійно	Управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності при облдержадміністрації, Міська рада, Райдержадміністрації, Чернівецька торгово-промислова палата

8.	Організація та забезпечення проведення переговорів з інвесторами щодо залучення інвестиційних ресурсів в економіку області	Постійно	Управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності при облдержадміністрації, Чернівецька та Новодністровська міські ради, Райдержадміністрації
9.	Створення і поновлення банку даних потенційних інвесторів та їх умов надання інвестицій	Щоквартально	Управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності при облдержадміністрації
10.	Започаткування та постійно діючих курсів для керівників підприємств, фірм, їх заступників, фахівців, діяльність яких пов'язана з питаннями залучення інвестицій	Постійно	Чернівецький регіональний центр підвищення кваліфікації державних службовців і керівників державних підприємств, установ і організацій
11.	Проведення семінарів та "круглих столів" за участю провідних, міжнародних та вітчизняних фахівців з питань інвестиційної діяльності	Постійно	Управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності при облдержадміністрації, Чернівецька торгово-промислова палата

ДОДАТОК У1

Програма залучення іноземних інвестицій в розвиток економіки області на 2001-2004

рр.

№ п/п	Основні напрямки реалізації регіональної програми інвестиційної діяльності	Фінансуван ня (тис. дол.)	Інвестиційна Продукція
1	2	3	4
I. Впровадження агропродтехнологій по виробництву, збереженню та переробці сільськогосподарської продукції.			
1.	Технічне оснащення виробництва (ВАТ "Чернівецька маслосирбаза")	300,0	Сир плавлений, морозиво, кефір, сметана, ряжанка, кисломолочний сир, молоко пастеризоване.
2.	Організація виробництва вин (ВАТ "Роси Буковини")	1 000,0	Вино типу "Катнарі"
3.	Організація виробництва води для дитячого харчування з додаванням іонів йоду (ВАТ "Роси Буковини")	500,0	Мінеральна вода з іонами йоду
4.	Пошук дистриб'юторських компаній для торгівлі високоякісними напоями на території України та за її межами (ВАТ "Роси Буковини")	1 000,0	Збільшення обсягів реалізації напоїв.
5.	Організація виробництва сухих хлібопекарських дріжджів (КП "Чернівецький дріжджзавод")	300,0	Хлібопекарські дріжджі
6.	Організація виробництва м'ясних консервів в бляшаних банках (ВАТ "Чернівцім'ясопромсервіс")	400,0	М'ясні, м'ясо-рослинні консерви
7.	Реконструкція приміщення ковбасного цеху під цех для виробництва м'ясних консервів (ВАТ "Чернівецький старий м'ясокомбінат")	100,0	М'ясні консерви
8.	Організація спільного виробництва по переробці цукру з цукрового буряку та сирцю (ВАТ "Чернівецький цукровий завод")	15,0	Цукор-пісок з буряку, цукор-пісок з сирцю
9.	Виробництво ковбасних виробів (Вижницька ОВТФ "Смерічка")	15,0	Ковбасні вироби
10.	Оновлення виробничого обладнання та розширення асортименту продукції (ВАТ "Вижницький маслозавод")	100,0	Молочні вироби
11.	Організація цеху горілчаних виробів проектною потужністю 1,0 млн. дал.	1 000,0	Лікєро-горілчані вироби
12.	Виробництво безалкогольних напоїв (КП "Валя-Кузьмінське" Глибоцького району)	100,0	Безалкогольні напої

13.	Реконструкція пташників (ОАСО "Птахофабрика "Зоря" Глибоцького району)	2 000,0	Курячі харчові яйця
14.	Організація виробництва харчових продуктів (ЗАТ "Кіцманська харчосмакова фабрика")	140,0	Харчові продукти (халва, сухофрукти тощо)
15.	Організація виробництва по вирощуванню циплят-бройлерів (КП "Птахофабрика	1 413,0	Циплят-бройлера
16.	Відновлення виробництва плодоовочевих консервів та сушка с/г сировини ("Ошихлібський консервний завод" с. Ошихліби Кіцманського р-ну)	50,0	Плодоовочеві консерви, сухо овочі, м'ясні консерви
17.	Виробництво лікєро-горілочаних виробів та безалкогольних напоїв ("Лужанський експериментальний завод", смт. Лужани Кіцманського району)	500,0	Спирт, ВКД
18.	Встановлення обладнання по фасовці сметани в стаканчики, молока та кефіру - у поліетиленові пакети (ВАТ "Кельменецький маслозавод")	150,0	Молочні вироби
19.	Будівництво цеху по виробництву декстринового клею для харчової промисловості (ВАТ "Кельменецький цукровий завод")	159,1	Продукти переробки цукрового буряку (декстриновий клей)
20.	Придбання техніки для вирощування та переробки овочів та ягід (фермерське господарство "Вікторія" Кельменецького району)	50,0	Продукти переробки овочів та ягід
21.	Організація міні-спиртзаводу (ВАТ "Зарожанський цукровий завод" Хотинського району)	100,0	Лікєро-горілочані вироби
22.	Виробництво томатних консервів . (Владичанський консервний завод Хотинського району)	1 000,0	Томатні консерви
23.	Організація переробки сільгосппродукції на виробничих площах філіалу в м. Новодністровськ (ВАТ "Індустріальний парк "Кварц")	900,0	Консервовані овочі та фрукти , соки та мінеральна вода
II. Впровадження енерго-, ресурсозберігаючих та інформаційних технологій			
24.	Розробка, виробництво та освоєння енергозберігаючих приладів та пристроїв (ВАТ "Гравітон")	22 000, 0	Люмінесцентні компактні лампи та колби

25.	Організація виробництва та реалізації газобалонної апаратури для вантажного та легкового транспорту по .переобладнанню живлення з бензинового палива на	85,0	Комплект газобалонної апаратури для переведення роботи вантажного та легкового транспорту з бензину на скраплений або стиснутий газ
26.	Системне інформаційно-аналітичне супроводження програм по покращенню здоров'я населення на території його проживання (Центр системних досліджень здоров'я населення Буковинської державної медичної академії)	147,0	Покращання здоров'я населення
27	Організація виробництва фото чутливих діелектричних матеріалів і безвідходної енерго-і ресурсозберігаючої технології печатних плат (Чернівецький Національний держуніверситет)	4 500,0	Фоточутливі діелектричні матеріали
28.	Реконструкція бавовнопрядильної фабрики з заміною чи модернізацією (ЗАТ "Восход")	1000,0	Випуск за новими технологіями сучасних видів продукції легкої промисловості
29.	Організація виробництва вітроелектроустановок ВЕУ-220 потужністю 220 кВт ("Чернівецький радіотехнічний завод")	2500,0	Вітроелектро установка
30.	Реконструкція заводу ДСП ("Берегометський лісокомбінат")	500,0	Випуск за новими технологіями меблів та безвідходна переробка деревини
31.	Придбання обладнання по глибокій переробці деревини (ТОВ агрофірма "Прогрес", Вижницький р-н, с. Луківці)	50,0	Безвідходна переробка деревини за новими технологіями
32.	Впровадження нової безвідходної технології виробництва сухих струганих обрізних пиломатеріалів та заготовок хвойних порід (Державне лісогосподарське підприємство)	1000,0	Глибока і повна переробка хвойної деревини і випуск високоякісної конкурентної продукції на зовнішньому ринку
33.	Реконструкція комбінату (переведення з твердого палива на природний газ) (ВАТ "Кострижівський комбінат будматеріалів", смт. Кострижівка Заставнівського р-ну)	70,0	Перехід на енергозберігаюче виробництво вапна та гіпсу будівельного
34.	Відновлювані джерела енергії (ВАТ "Індустріальний парк "Кварц")	5 000,0	N1-0(1 акумулятори нового покоління

III. Виробництво нових матеріалів, речовин та виробів з високоякісними властивостями			
35.	Завершення будівництва Дністровської ГАЕС	480 000,0	Виробництво дешевої електроенергії
36.	Виробництво приймальних електронно-променевих трубок (КЕПТ (ВАТ "Гравітон"))	20 000,0	Кінескопи для малогабаритних телевізорів
37.	Технокераміка ("Індустріальний парк "Кварц")	8300,0	Сенсорні датчики , системи індивідуального опалення приміщень
38.	Фотоелектроніка ("Індустріальний парк "Кварц")	3000,0	Напівпровідникові фотоприймачі нового покоління на основі неенергомістких матеріалів, фотодіоди, фоторезистори
39.	Створення виробництва активованих адсорбентів для очистки олій, тваринних жирів, парафіну (Західна регіональна асоціація "Екобіотех", м. Новодністровськ)	700,0	Високоякісні природні активовані адсорбенти (імпортуються зараз з Англії, Словаччини, Туреччини, США)
40.	Організація виробництва алкідних, поліефірних, поліуретанових та	1 250,0	Нові види лакофарбової продукції
41.	Придбання нового обладнання і освоєння сучасних технологій пошиву швейних виробів , створення СП (АТЗТ "Чернівецька фабрика "Імідж")	200,0	Нові види одягу
42.	Організація виробництва по пошиву товарів з джинсової тканини, а також спецодягу (ВКФ "Візерунок" ЛТД")	300,0	Нові види одягу
43.	Технічна та технологічна реконструкція швейного виробництва (ВАТ "Арніка")	200,0	Нові види трикотажної продукції
44.	Організація виробництва шкіряного взуття (Чернівецька ВКФ "Акцент ЛТД")	2 000,0	Нові види взуття
45.	Технічне переоснащення виробництва трикотажних і рукавичних виробів (ВАТ "Надія")	459,745	Нові види трикотажних і рукавичних виробів
46.	Освоєння сучасних технологій виробництва конкурентоспроможних панчішно-шкарпеткових виробів на новому обладнанні	1 000,0	Нові види панчішно-шкарпеткових виробів

47.	Розширення експорту продукції за рахунок виготовлення меблів і виробів з натуральної сировини (ТОВ виробничо-комерційна фірма "Чернівецький меблевий комбінат")	200,0	Нові види меблів з натуральної сировини
48.	Організація виробництва клеєних щитів з хвойних і інших порід натурального дерева (ВКФ "Чернівецький деревообробний комбінат")	2 700,0	Клеєні щити з натурального дерева
49.	Виробництво меблів з мерлону. Реконструкція приміщень під Торговий центр (Чернівецьке АТЗТ "Імпульс")	300,0	Меблі з мерлону Торговий центр
50.	Виготовлення деревинного борошна (ВАТ "Берегометський лісокомбінат")	753,7	Деревинне борошно
51.	Заготовка та переробка деревини (ВАТ "Вижницький міжрайагро-постачсервіс")	20,0	Пиломатеріали
52.	Первинна переробка лісопродукції (ВАТ "Вижницьке РТГ")	50,0	Пиломатеріали
53.	Організація міжнародних перевезень (ВАТ "Вижницьке РТГ")	62,0	Розширення та покращання послуг по автомобільному перевезенню вантажів
54.	Виробництво виробів з пластмаси (ВАТ "Вижницьке РТП")	15,0	Нові види виробів з пластмаси
55.	Покращання роботи підприємства по обслуговуванню с/г підприємств, придбання нової техніки (ВАТ "Вижницький райагрохім")	100,0	Нові види послуг
56.	Придбання мікроавтобусів, вантажних автомобілів для здійснення міжнародних перевезень пасажирів та вантажів (ВАТ "Вижницьке АТП-17737")	200,0	Розширення та покращання послуг по перевезенню
57.	Виробництво карбїду кальцію (ВАТ "Кострижівський комбінат будматеріалів")	60,0	Карбїд кальцію
58.	Відновлення виробництва банок металевих (Лужанське колективне підприємство завод "Металіст")	50,0	Банки металеві для лакофарбових виробів
59.	Виробництво елементів європіддонів з низькоякісної деревини (ЗАТ "Путильський лісокомбінат")	166,0	Європіддони
60.	Придбання обладнання для реконструкції і переоснащення паркетного цеху (ВАТ "Неполоківський деревообробний комбінат")	46,3	Якісний, екологічно чистий паркет
61.	Переробка деревини і лісоматеріалів (ВАТ "Вашківецька художньо-сувенірна фабрика")	20,0	Вироби з дерева, художньо-сувенірні вироби
IV. Інші інвестиційні проекти, що мають важливе значення для економіки України та її регіонів			
62.	Реконструкція та переоснащення наявних галузевих підрозділів (Готель "Черемош", м. Чернівці)	2 500,0	Послуги для туристів

63.	Будівництво комплексу дорожнього сервісу (МПП ВКФ "КоТор". М.Чернівці)	250,0	Послуги мотелю, автостоянки, ресторану, бензо-газозаправки
64.	Будівництво придорожного комплексу з АЗС (МПП "Інавто", м. Чернівці)	1600,0	Послуги придорожного комплексу та АЗС
65.	Карбідний завод (Селянська спілка "1 Травня" Хотинський район, с. Пригородок)	650,0	Якісний карбід
66.	Організація Карпатського санаторно-курортного і туристичного комплексу на базі цілющих джерел Брусницького родовища (Обласна лікарня відновлювального - лікування ,с. Брусниця, Кіцманського району)	3 000,0	Санаторно-курортний і туристичний комплекс

ДОДАТОК Ф

Прямі іноземні інвестиції за галузями економіки України у 2004 р.

Галузі	Капітал на кінець року, млн. дол. США	Частка у загальному обсязі інвестицій, %
Всього	8353,9	100,0
Сільське господарство	227,1	2,7
Рибне господарство	2,1	0,0
<i>Промисловість</i>	3824,0	45,8
Добувна промисловість	173,0	2,1
Обробна промисловість	3615,1	43,3
харчова промисловість	1123,7	13,5
легка промисловість	119,8	1,4
целюлозно-паперова промисловість	152,9	1,8
виробництво коксу та продуктів нафто перероблення	213,6	2,6
нафтохімічна промисловість	471,9	5,6
виробництво інших неметалевих мінеральних виробів	172,7	2,12
металургія та оброблення металу	425,4	5,1
машинобудування	676,4	8,1
інше виробництво	128,6	1,5
Будівництво	246,9	3,0
Оптова й роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	1567,5	18,7
Готелі та ресторани	257,7	3,1
Транспорт і зв'язок	629,6	7,5
Фінанси, кредит, страхування	687,5	8,2
Операції з нерухомістю	589,2	7,1
Державне управління	0,0	0,0
Освіта	3,5	0,0
Колективні, громадські та особисті послуги	163,0	2,0

ДОДАТОК Ф1

Прямі іноземні інвестиції в економіку України у 2004 р.

Інвестиції	Всього	У тому числі	
		з країн СНД та Балтії	з інших країн світу
Сукупний капітал нерезидентів в Україні (на початок року)	6794,4	449,0	6345,4
Збільшення капіталу нерезидентів	1930,3	80,2	1850,1
за рахунок:			
грошових внесків	1195,0	52,7	1142,3
внесків у формі цінних паперів	116,5	2,7	113,8
внесків за рахунок скасування боргу	4,2	—	4,2
реінвестування доходів	5,3	—	5,3
внесків у формі рухомого і нерухомого майна	566,7	24,4	542,3
внесків у формі нематеріальних активів	3,6	0,0	3,6
придбання корпоративних прав в результаті приватизації державного майна	2,4	—	2,4
інших форм здійснення інвестицій	36,6	0,4	36,2
Зменшення капіталу нерезидентів	472,7	16,9	455,8
за рахунок:			
вилучення капіталу	394,8	6,8	388,0
з них			
грошових внесків	120,9	1,5	119,4
цінних паперів	191,6	0,4	191,2
рухомого і нерухомого майна	82,3	4,9	77,4
інших видів вилучення капіталу	77,9	10,1	67,8
Переоцінки капіталу	-25,0	-0,6	-24,4
Утрати капіталу	1,9	—	1,9
Перехід прав власності на капітал нерезидента нерезиденту іншої країни	0,0	3,1	-3,1
Обсяги прямих інвестицій, які перейшли з категорії портфельних інвестицій	25,5	0,1	25,4
Обсяги прямих інвестицій, які перейшли до категорії портфельних інвестицій	42,0	0,7	41,3
Курсова різниця	145,3	3,3	142,0
Сукупний капітал нерезидентів в Україні (на кінець року)	8353,9	517,5	7836,4
Сукупний капітал нерезидентів, включаючи позичковий капітал, на кінець року	8846,4	527,2	8319,2

ДОДАТОК Ф2

Прямі іноземні інвестиції в регіони України у 2004 р., млн. дол. США

Регіони	Прямі інвестиції в регіони		Прямі інвестиції з регіонів в економіку інших країн	
	На початок року	На кінець року	На початок року	На кінець року
Україна	6794,4	8353,9	166,0	175,9
Автономна Республіка Крим	234,0	331,1	0,7	0,7
<i>Області</i>				
Вінницька	60,4	65,8	17,1	18,2
Волинська	86,3	97,7	---	---
Дніпропетровська	614,4	778,6	4,4	4,7
Донецька	436,4	493,6	6,0	8,0
Житомирська	77,5	83,1	0,0	0,1
Закарпатська	181,6	243,3	---	---
Запорізька	453,1	489,6	2,3	2,3
Івано-Франківська	96,0	120,9	0,0	0,0
Київська	471,9	511,5	0,0	0,0
Кіровоградська	58,5	107,2	0,0	0,0
Луганська	57,5	148,9	2,3	2,6
Львівська	304,9	350,1	0,6	0,6
Миколаївська	174,9	75,6	0,5	0,6
Одеська	380,0	507,3	36,5	36,6
Полтавська	176,7	205,7	0,7	0,8
Рівненська	54,1	71,5	0,0	0,8
Сумська	141,0	132,3	2,3	2,4
Тернопільська	28,7	37,2	---	---
Харківська	272,9	385,4	52,2	55,4
Херсонська	64,5	72,8	---	---
Хмельницька	46,6	66,5	---	---
Черкаська	97,8	122,9	---	0,0
Чернівецька	20,2	24,4	1,9	1,9
Чернігівська	76,0	94,4	0,1	0,1
м. Київ	2104,6	2684,1	19,4	22,0
м. Севастополь	23,9	51,4	18,9	18,9

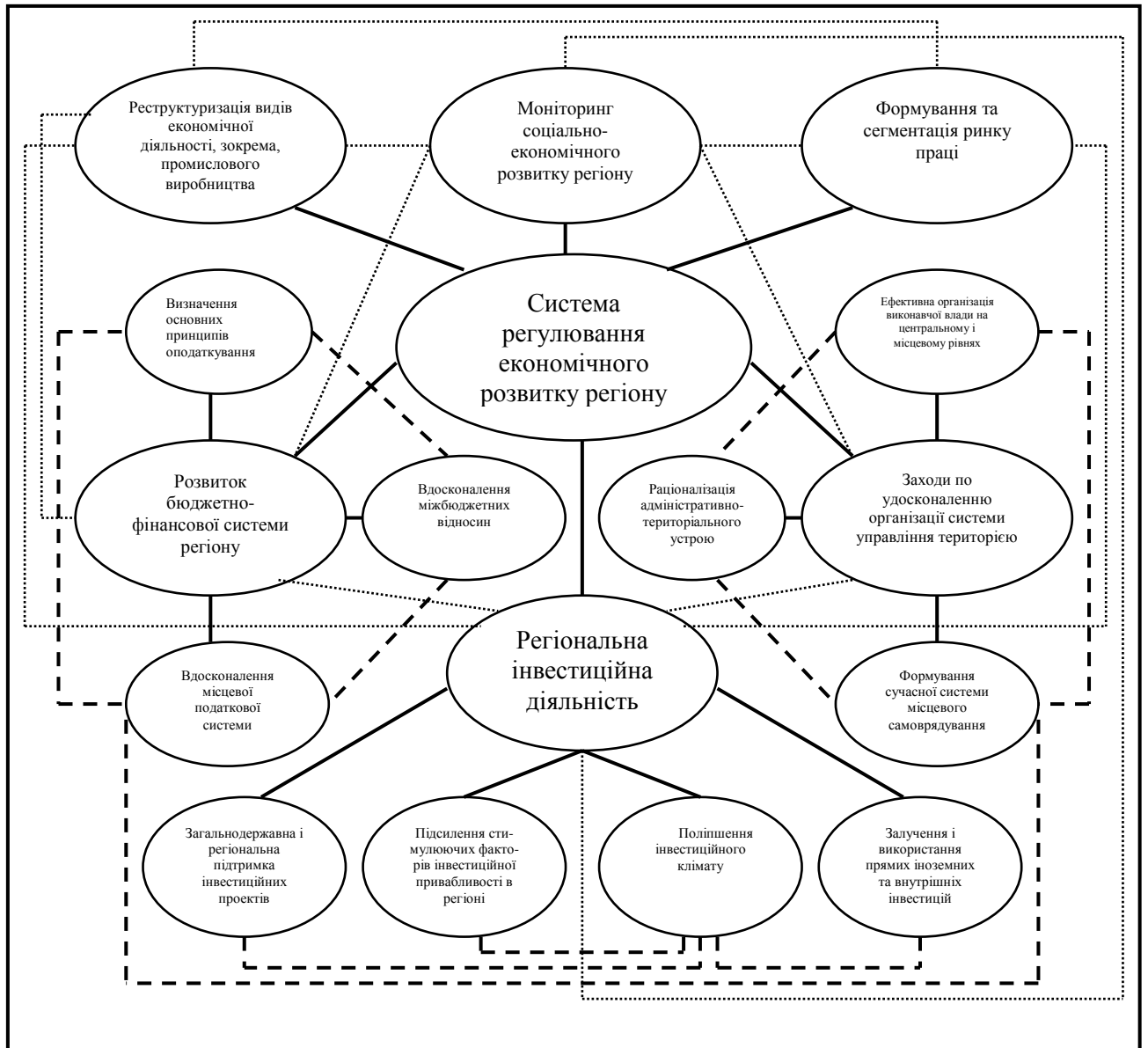
ДОДАТОК Ф3

Умови, які впливають на обсяг залучення прямих іноземних інвестицій

Переваги для прямих іноземних інвестицій (ПІІ)	Перешкоди для іноземних інвесторів
<p>Географічне положення в Європі;</p> <p>Велика чисельність населення;</p> <p>Сприятливі природні умови;</p> <p>Великий за розмірами ринок;</p> <p>Нерозвинута та виробнича й соціальна інфраструктура;</p> <p>Високий рівень освіти населення;</p> <p>Високий рівень кваліфікації робочої сили, у тому числі інженерно-технічних працівників;</p>	<p>Негативний міжнародний рейтинг України, недостатня поінформованість іноземних підприємців про нашу державу, її економічний і, зокрема, інвестиційний потенціал;</p> <p>Відсутність політичної відповідальності держави, тобто нестабільна економічна й політична ситуація в країні, негативні загальноекономічні тенденції розвитку (поганий імідж реформ, інфляція, недостатня динаміка основних економічних показників);</p> <p>Відсутність стабільності та недосконалість українського законодавства щодо надання гарантій іноземним інвесторам, непоодинокі випадки адміністративного втручання у діяльність інвесторів та їхніх партнерів в Україну з боку органів місцевої влади, нецільове використання технічних та інших засобів виробництва, наданих українським партнерам іноземними інвесторами;</p> <p>Податкова система, робота податкової інспекції (великі податки й збори; суб'єктивна інтерпретація чинних законів);</p> <p>Брак дієвої системи стимулювання іноземних інвестицій;</p> <p>Відсутність ефективного митного регулювання;</p> <p>Бюрократичний апарат з низьким рівнем доходів та відсутністю ініціативи при прийнятті рішень;</p> <p>Порушення домовленостей про зустріч з представниками державних структур або підприємств України;</p> <p>Тривалий строк розгляду документів для реєстрації спільних підприємств;</p> <p>Складна і дорога процедура одержання в'їзних віз і прикордонний контроль;</p> <p>Деформації у реальному секторі – між галузями й виробництвами та у структурі цін між галузями;</p> <p>Перевантаження національної економіки галузями важкої промисловості та ВПК;</p> <p>Безупинний відтік активно діючих кваліфікованих спеціалістів з реального сектора економіки;</p> <p>Недорозвиненість галузей з виробництва й споживання високих технологій;</p> <p>Блокування державою цін на сільгосппродукцію;</p>

<p>Низький рівень заробітної плати;</p> <p>Можливість завоювання нових ринків збуту;</p> <p>Підвищення конкурентоспроможності шляхом організації виробництва в країні збуту.</p>	<p>Відсутність контролю за цінами на матеріально-технічні ресурси промислового походження;</p> <p>Низькі темпи приватизації та проведення реформування економіки;</p> <p>Зупинення інвестиційного процесу й згорання та старіння матеріально-технічної бази;</p> <p>Складна екологічна ситуація, покращення якої є першочерговою умовою переходу країни до моделі сталого розвитку;</p> <p>Високий ступінь залежності технологічної структури національної економіки від зарубіжжя;</p> <p>Переважно сировинна галузева спеціалізація;</p> <p>Оточення підприємств, сільських господарств сумнівними комерційними (кримінальними) структурами, що за безцінь скуповують сировину, сільгосппродукцію і шляхом бартеризації, “постачають” їм необхідні ресурси часто за монопольно високими цінами;</p> <p>Невідповідність систем обліку й контролю світовим стандартам;</p> <p>Зовнішній борг та дефіцит держаного бюджету;</p> <p>Значна частка тіньового сектора економіки;</p> <p>Труднощі при одержанні дозволу на трудову діяльність за кордоном;</p> <p>Неготовність більшості українських бізнесменів співпрацювати з іноземними партнерами у режимі ринкової економіки, що виявляється передусім у недотриманні ними договірних зобов’язань щодо своєчасності взаєморозрахунків;</p> <p>Виникнення та поглиблення кризи платежів, тобто зростання дебіторської та кредиторської заборгованості, нерегульованість міжбюджетних відносин;</p> <p>Низька платоспроможність населення та скорочення внутрішніх капіталовкладень;</p> <p>Відсутність урядових програм підтримки нових і приватизованих підприємств;</p> <p>Нерозвинутий внутрішній фінансовий ринок;</p> <p>Недостатній рівень розвитку інфраструктури інвестиційного ринку в регіонах України;</p> <p>Недостатньо розвинуті й дорогі послуги інфраструктури, високий соціальний тягар несуть на собі підприємства (тобто невластиві функції управління підприємствами соціальної сфери – клуби, дитячі садки, дитячі табори, будинки відпочинку і т.п.);</p> <p>Нераціональне розміщення промислових підприємств без врахування затрат на транспорт та енергію, що в кінцевому підсумку призводить до зниження конкурентоспроможності вітчизняної продукції та ін.</p>
--	---

Система заходів регулювання соціально-економічного розвитку регіону та регіональної інвестиційної діяльності

ДОДАТОК Ц
Найбільші інвестори в Україні

Інвестор	Сума, млн. дол. США	Сфера вкладення капіталу
Pepsi Co (США)	250	Виробництво безалкогольних напоїв, мережа ресторанів Pizza
ЗАТ „УТЕЛ” – засновники: Укртелеком (51% акцій), американська компанія AT&T (19,5%), німецька Deutsche Telekom (19,5%), голландська PTT Telekom (10%)	245	Телекомунікації. Розвиток мережі, будівництво місцевих АТС
Компанія „Київстар GSM”	240	Телекомунікації. Роумінг більшості міст та автомагістралей України
Coca Co (США)	230	Кока-Кола Аматіл Україна (виробництво безалкогольних напоїв)
Country Squire International (Канада)	220	Будівництво готельних комплексів, виробництво медичного обладнання
DEY (Південна Корея)	180	Авто ЗАЗ-DEY (автомобілебудування)
Компанія McDonald's	100	Заклади харчування, розширення власної мережі ресторанів швидкого обслуговування
Компанія Golden Telecom	100	Телекомунікації. Об'єднання в одному операторі всіх доступних послуг зв'язку, що являє собою додаткову конкурентну перевагу на вітчизняному ринку
Компанія Cargill	85	Харчова промисловість, сільське господарство, торгівля. В 2000 р. розпочав роботу завод з виробництва рослинного масла потужністю 300 тис. т
Корпорація Nestle	41	Кондитерська промисловість
Компанія Sun Interbrew	40	Пивоварна промисловість
Нафтова компанія „ЛУКОЙЛ”	37	Нафтова галузь
BAT Industries PLC (Великобританія)	35	Контрольний пакет акцій тютюнової фабрики у Прилуках, модернізація виробництва сигарет
Tambrands Ins (США)	20	Tambrands Ukraine (виробництво предметів гігієни)
Компанія Kraft Jacobs Suchard	20	Харчова промисловість, виробництво кондитерських виробів
Otis Elevator Ins (США)	17	UkrOtis (виробництво та обслуговування ліфтів)
Royal PTT Nederland Telecom Denmark Deutsche Bundespost Telecom	17	Сотові телефонні мережі
GPA (Ірландія)	13	AirUkraine International (міжнародні авіалінії)
Remetel (Іспанія)	9.2	Intersplav (металургійне виробництво)
Tetra Laval (Швеція)	7.6	Tetrapack Kiev (виробництво упаковки для харчових продуктів)

ДОДАТОК Ч

Сильні і слабкі сторони розвитку господарства Чернівецької області

ПРОМИСЛОВІСТЬ

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Наявність потужних підприємств приладобудівної, машинобудівної, харчової, легкої деревообробної і меблевої промисловості, здатних виробляти конкурентоспроможну продукцію.</p> <p>Традиції промисловості.</p> <p>Випуск ексклюзивних видів продукції (Машзавод).</p> <p>Активність установ і органів влади, що підтримують промисловість.</p> <p>Наявність висококваліфікованих ІТП.</p> <p>Наявність зразків промислової продукції, які можна запускати в серійне виробництво.</p> <p>Наявність планів і програм розвитку Чернівецької області.</p> <p>Наявність підприємств з іноземним капіталом.</p>	<p>В основі розвитку промисловості та більшості інших видів економічної діяльності лежать екстенсивні фактори індустріального типу; закладається структура промислового випуску, де домінуватимуть нижчі технологічні уклади; інвестування переважно виробництва третього та четвертого укладів створює умови для технологічного відставання в майбутньому.</p> <p>Динаміка зростання промислового виробництва значною мірою залежить від кон'юнктурних умов зовнішнього ринку України і області, що ускладнює забезпечення стабільних темпів розвитку.</p> <p>Погіршення фінансового стану підприємств; збитковість значної їх частини; недостатність обігових коштів; великі борги окремих підприємств.</p> <p>Структурні зміни у виробництві призвели до значної втрати позицій галузей з високою доданою вартістю.</p> <p>Міжгалузева та технологічна незбалансованість виробництва із гіпертрофованою часткою випуску продукції проміжного споживання (сировина, напівфабрикати, комплектуючі) та незначною часткою продукції із закінченим циклом виробництва, що ускладнює, зокрема, оновлення господарського комплексу як цілісної системи; продукція проміжного споживання формує фінансовий ресурс, який спрямовується передусім на відновлення саме цих галузей.</p> <p>Прогресуюче старіння основних виробничих фондів і деградація наукового виробничого потенціалу.</p> <p>Імпорт інвестиційних товарів в секторі низьких технологій переважає імпорт в секторі високих технологій, що призводить до нееквівалентного обміну в міжнародній торгівлі.</p> <p>Недостатнє внутрішнє споживання продукції області та суміжних областей, а також продукції України.</p> <p>Уповільнення темпів економічного зростання.</p> <p>Висока енергоємність і матеріаломісткість продукції.</p> <p>Нераціональне використання інвестиційних коштів.</p> <p>Низький обсяг ВВП на душу населення.</p> <p>Вимушене виготовлення продукції з давальницької сировини.</p> <p>Відсутність програм стратегічного розвитку окремих підприємств.</p> <p>Надмірний знос основних фондів.</p> <p>Відсутність передбачених нормативами амортизаційних коштів.</p>

	<p>Надмірна посередницька діяльність при реалізації промислової продукції.</p> <p>Низька оплата праці на середніх та малих промислових підприємствах.</p> <p>Відсутність на багатьох підприємствах програм зовнішньоекономічної діяльності.</p> <p>Відсутність інвестицій на реалізацію інноваційних проектів по виготовленню промислової продукції.</p> <p>Низький рівень захисту вітчизняного товаровиробника.</p> <p>Низький рівень механізації та автоматизації робіт.</p> <p>Відсутність державних замовлень на виготовлення промислової продукції.</p> <p>Втрата значною частиною працівників високотехнологічних галузей кваліфікації.</p>
--	---

БУДІВНИЦТВО

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Значний потенціал власної будівельної сировини.</p> <p>Наявність значних виробничих потужностей.</p> <p>Великий попит на продукцію галузі</p> <p>Збут за межі області стінових матеріалів з пиляного каменю і гіпсу</p>	<p>Низький технологічний рівень галузі.</p> <p>Недостатні обсяги капітальних вкладень.</p> <p>Відсутність розвинутого ринку збуту продукції.</p> <p>Нераціональне використання власних потужностей галузі та ввезення її продукції із зовнішнього ринку.</p> <p>Забезпечення промисловості області будівельним матеріалами значно відстає від потреби.</p> <p>Дефіцит задовольняється за рахунок поставок буту і щебеню з Вінницької, Закарпатської та Рівненської областей, крейди – з Волинської області</p>

ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНИЙ КОМПЛЕКС

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Наявність програми енергозбереження в Чернівецькій області</p>	<p>Низький рівень використання енергозберігаючих технологій.</p> <p>Відсутність економічного аудиту на підприємствах.</p> <p>Стара інфраструктура газових мереж.</p> <p>Наявність боргів за спожиті газ та паливо.</p> <p>Відсутність суцільного приладообліку у побутовому використанні енергоносіїв.</p> <p>Невідповідність схем ліній енергопостачання сучасним нормативним вимогам.</p>

СІЛЬСЬКЕ ГОПОДАРСТВО

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Близьке розташування ринків збуту</p> <p>Зростання обсягів виробництва продукції рослинництва</p> <p>Зростання продуктивності тваринництва</p> <p>Наявність значної частини недержавних сільськогосподарських підприємств</p> <p>Становлення селянських</p>	<p>Надмірна розораність ґрунтів.</p> <p>Недостатній рівень агрокультури.</p> <p>Низький рівень механізації в рослинництві.</p> <p>Відсутність необхідних коштів на закупку сільськогосподарської техніки, добрив тощо.</p> <p>Низький рівень заробітної плати працівників сільського господарства.</p> <p>Відсутність належних потужностей для первинної і глибокої переробки сільськогосподарської продукції на місцях.</p>

<p>(фермерських) господарств</p> <p>Наявність програм стабілізації і поступового збільшення обсягів виробництва зерна</p>	<p>Відсутність дистриб'юторів сільськогосподарської продукції.</p> <p>Ряд невирішених проблем у сфері власності земельних ресурсів.</p> <p>Неврегульованість механізмів збуту сільськогосподарської продукції, виробленої у фермерських та індивідуальних господарствах.</p> <p>Масовий виїзд за кордон працівників аграрного сектору.</p> <p>Неефективний паритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію.</p> <p>Незначна частина продукції, вироблена фермерськими господарствами.</p>
---	--

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі області товарами і послугами.</p> <p>Наявність потенційних можливостей розширення зовнішньоекономічної діяльності підприємствами, середнім і малим бізнесом.</p>	<p>Значні обсяги товарів, виготовлених з давальницької сировини, у вартості експорту.</p> <p>Недосконалий рівень організації посередницької діяльності у реалізації експортної продукції.</p> <p>Недостатньо розвинена галузева структура експорту товарів і послуг.</p> <p>Відсутність інвестиційних проектів із залученням коштів іноземних партнерів, які охоплювали б повний цикл виробництва продукції.</p> <p>Слабка мотивація у пошуку партнерів через недосконале законодавство.</p> <p>Відсутність інституцій, які б на основі глибокого вивчення природно-ресурсного потенціалу, конкурентних переваг області та зовнішніх ринків виробляли відповідні маркетингові висновки для потенційних інвесторів і підприємців.</p>

ПІДПРИЄМНИЦТВО

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Наявність програми розвитку малого підприємництва в області.</p> <p>Перехід на сплату єдиного податку 10922 суб'єктів малого підприємництва, в т.ч. 2066 юридичних осіб.</p> <p>Інтенсивне зростання кількості суб'єктів малого підприємництва.</p> <p>Наявність великої частини малого підприємництва у сфері послуг, що стимулює розвиток соціальної інфраструктури.</p> <p>Наявність бізнес-центрів, за допомогою яких здійснюється навчально-консультаційна діяльність та надання інформаційних послуг.</p> <p>Близьке розташування великих ринків збуту.</p>	<p>Надзвичайна нерівномірність розвитку малого підприємництва в територіальному розрізі.</p> <p>Мала частка підприємств малого бізнесу у сфері виробництва.</p> <p>Домінування фінансово і технологічно сильніших міжнародних партнерів.</p> <p>Низький рівень маркетингового, інформаційного та рекламного забезпечення діяльності у сфері малого бізнесу, в т. ч. у сфері інвестиційної діяльності.</p> <p>Обмеженість ресурсів кредитування малого і середнього бізнесу.</p> <p>Недостатній рівень залучення іноземних інвестицій.</p> <p>Нерозвиненість механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого підприємництва, в т. ч. і на обласному рівні, а особливо в сільській місцевості.</p> <p>Наявність адміністративних бар'єрів на шляху становлення та розвитку підприємництва (реєстрація, ліцензування, сертифікація, регулювання орендних відносин тощо).</p> <p>Надмірний податковий тиск і занадто ускладнена система обліку та статистичної звітності.</p> <p>Існування платності за виконання установлених законом процедур в системі державних бюджетних інституцій (за погодження,</p>

	<p>довідки тощо).</p> <p>Відсутність належного нормативно-правового забезпечення розвитку суб'єктів підприємницької діяльності.</p> <p>Недостатня розвинутість мережі інституцій ринкової інфраструктури.</p>
--	---

ТРАНСПОРТ

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Густа мережа доріг.</p> <p>Пристосування покриття обласних доріг та інших доріг до вищого навантаження.</p>	<p>Зменшення кількості та старіння рухомого складу автомобільних і тролейбусних підприємств, які здійснюють пасажирські перевезення.</p> <p>Диференційовані тарифи за перевезення пасажирів.</p> <p>Малий обсяг лізингових операцій.</p> <p>Ліквідована система державних вантажних перевезень.</p> <p>Поганий стан більшості дорожнього покриття.</p>

СОЦІАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Розроблені і реалізуються програми розвитку і підвищення якості соціальної інфраструктури області.</p> <p>Урізноманітнення і поліпшення обслуговування населення завдяки створенню приватних об'єктів у сфері охорони здоров'я, торгівлі, громадського харчування.</p> <p>Збільшення обсягів і поліпшення якості індивідуального будівництва.</p> <p>Використання сучасних проектів для житлового і виробничого будівництва.</p>	<p>Поліетнічність, наявність гірської місцевості, велика щільність населення, що в сукупності породжує порівняно великі соціальні проблеми і напругу.</p> <p>Брак коштів в системах охорони здоров'я, освіти, культури і спорту на підтримання існуючого рівня матеріально-технічної бази, несвоєчасна виплата заробітної плати.</p> <p>Скорочення кількості та потужності установ соціальної сфери через незадовільне бюджетне фінансування та низьку платоспроможність населення.</p> <p>Житлові проблеми населення: на 1 січня 2002 року на отримання житла очікували 22820 тис. сімей.</p> <p>Незадовільний стан будівель об'єктів соціальної інфраструктури, особливо в сільській місцевості.</p> <p>Невідповідність розташування об'єктів соціальної інфраструктури нормативним вимогам щодо забезпечення доступності населення до них.</p> <p>Низька якість культурно-побутових послуг.</p> <p>Погіршення функціонування об'єктів соціальної інфраструктури внаслідок передачі їх у комунальну власність відомствам.</p> <p>Практична відсутність захисту прав споживачів з боку відповідних інституцій.</p> <p>Нерозвиненість підприємництва в III секторі економіки.</p>

ЕКОЛОГІЯ

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Прогрес в інфраструктурі охорони довкілля.</p> <p>Зниження величин викидів від стаціонарних джерел забруднення.</p> <p>Наявність рекреаційних територій, характеристика яких приводиться в інших розділах даного документу.</p>	<p>Незадовільний стан ґрунтів:</p> <ul style="list-style-type: none"> - щорічно в області змивається 36,2 куб. м. верхнього шару ґрунту; - водною ерозією охоплено <u>200,35</u> га ріллі; - значна кількість порушених земель, <u>0,475</u> га. <p>Самовільна експлуатація кар'єрів, неякісні розкривні</p>

<p>Наявність широкого спектру мінеральних вод. Розширення мережі природно-заповідного фонду області. Привабливі природні умови ріки, потоки, лісові комплекси тощо. Велика кількість характерних унікальних об'єктів.</p>	<p>роботи. Погіршення якості підземних вод. Низький рівень знешкодження токсичних відходів. Проблеми виділення полігонів та місць захоронення для токсичних відходів. Забруднення земель побутовими промисловими, відходами, засобами хімізації. Неякісні розкривні роботи, переміщення ґрунту і слабка рекультивація земель. Значне забруднення річок і водоймищ. Зростання забруднення вихлопними газами та збільшення шуму через розвиток автотранспорту, особливо транзитного. Невирішені на сучасному рівні проблеми зберігання побутових і промислових відходів. Брак сучасних водоочисних споруд та каналізації на значній частині області. Незадовільний стан природних пам'яток і рекреаційних територій.</p>
--	--

РЕКРЕАЦІЙНА СФЕРА

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Унікальні рекреаційні, в т.ч. туристичні ресурси. Наявність унікальних пам'яток. Існують об'єкти, які можуть бути використані для спелеотуризму. Зростання потоків внутрішніх та іноземних туристів</p>	<p>Низький рівень рекреаційно-туристичної інфраструктури. Недоступність до об'єктів спелеотуризму. Нерозвиненість готельного господарства, особливо за межами обласного центру. Відсутність належного благоустрою берегів рік і водоймищ для туристичних потреб. Відсутність будь-якого пристосування до потреб спеціалізованого туризму. Незадовільний стан природних та історичних пам'яток. Недостатня кількість туристичного товару. Слабкість інформаційного забезпечення туристів. Відсутність маркетингових досліджень рекреаційно-туристичного ринку.</p>

ДОДАТОК Ш

Можливості і обмеження розвитку господарства Чернівецької області

ЗОВНІШНІ

Можливості	Труднощі, обмеження
<p>Державна політика, спрямована на стимулювання розвитку:</p> <ul style="list-style-type: none"> - промисловості; - сільського господарства; - малого підприємництва; - екології; - туризму; - інвестиційної діяльності. <p>Ця політика розкривається в системі відповідних законів України, Указів Президента України, Постанов Кабінету Міністрів.</p>	<p>Недосконале податкове законодавство. Загроза банкрутства ряду підприємств регіону через зростання незалежних від регіону заборгованостей. Функціонування в неповному режимі або повна зупинка функціонування підприємств, що змінили форму власності. Митні обмеження. Бюджетні обмеження. Орієнтація іноземних партнерів головним чином на експлуатацію сировинних ресурсів області. Адміністративні бар'єри на шляху становлення та розвитку підприємництва. Відсутність механізму реалізації політики щодо підтримки малого підприємництва.</p>

ВНУТРІШНІ

Можливості	Труднощі, обмеження
<p>Наявність програм розвитку окремих галузей і підприємництва в області. Всього 63 програми. Поява і розширення гарантійної підтримки розвитку малого бізнесу: в області діють страхові компанії. Діяльність ряду бізнес-центрів і агенцій по підтримці підприємництва. Потенційні можливості з малими затратами створити робочі місця в туризмі: створення одного робочого місця в туризмі в 20 разів дешевше, ніж у промисловості. Потенційні можливості з малими затратами створити робочі місця в сфері обслуговування, розвиток сфери обслуговування за рахунок нетрадиційних його видів тощо, в т.ч. медичних і рекреаційних.</p>	<p>Неопрацьовані механізми (алгоритми) прийняття узгоджених рішень на різних рівнях влади. Недооцінка значення розвитку сфери послуг, диверсифікації її та впровадження нетрадиційних. Недооцінка значення рекреації і туризму для розвитку регіону. Низький рівень підготовки кадрів, особливо в галузі територіального менеджменту. Складність інвестиційного клімату. Неспроможність прийняти масштабнішу зовнішню допомогу через брак інституційної структури та знань. Велика питома вага економічної діяльності в "тіньовому" секторі економіки.</p>

ДОДАТОК Ш
Складові рейтингу інвестиційної привабливості регіонів України у 2000 році

Регіони України	Результати розрахунків по групах показників					місце
	Економічний розвиток (15%)	Ринкова інфраструктура (25%)	Фінансова інфраструктура (25%)	Людські ресурси (10%)	Підприємництво і влада (25%)	
АР Крим	0,368	0,205	0,127	0,519	0,455	8
Вінницька	0,290	0,170	0,033	0,432	0,305	19
Волинська	0,301	0,159	0,061	0,400	0,298	18
Дніпропетровська	0,469	0,381	0,331	0,497	0,284	2
Донецька	0,487	0,325	0,264	0,461	0,349	3
Житомирська	0,259	0,145	0,026	0,330	0,242	26
Закарпатська	0,321	0,128	0,025	0,466	0,449	13
Запорізька	0,423	0,240	0,189	0,542	0,372	5
Ів-Франківська	0,285	0,107	0,062	0,465	0,380	15
Київська	0,347	0,150	0,087	0,470	0,457	9
Кіровоградська	0,230	0,129	0,029	0,391	0,308	25
Луганська	0,279	0,208	0,084	0,388	0,369	12
Львівська	0,343	0,234	0,151	0,503	0,465	6
Миколаївська	0,270	0,222	0,097	0,372	0,395	11
Одеська	0,353	0,294	0,152	0,478	0,406	7
Полтавська	0,357	0,181	0,141	0,421	0,353	10
Рівненська	0,229	0,148	0,031	0,390	0,348	21
Сумська	0,308	0,125	0,031	0,352	0,303	24
Тернопільська	0,230	0,144	0,070	0,427	0,344	17
Харківська	0,366	0,292	0,213	0,494	0,423	4
Херсонська	0,231	0,182	0,88	0,410	0,361	14
Хмельницька	0,254	0,183	0,22	0,432	0,285	22
Черкаська	0,309	0,111	0,54	0,401	0,281	23
Чернівецька	0,256	0,226	0,026	0,450	0,306	16
Чернігівська	0,308	0,107	0,065	0,394	0,331	20
м. Київ	0,614	0,807	0,962	0,801	0,666	1

ДОДАТОК Ю
Складові рейтингу інвестиційної привабливості регіонів України у 2001 році

Регіони України	Результати розрахунків по групах показників					місце
	Економічний розвиток (25%)	Ринкова інфраструктура (22%)	Фінансова інфраструктура (25%)	Людські ресурси (13%)	Підприємництво і влада (15%)	
АР Крим	0,239	0,254	0,126	0,474	0,464	8
Вінницька	0,236	0,191	0,091	0,401	0,271	15
Волинська	0,258	0,151	0,068	0,451	0,192	20
Дніпропетровська	0,440	0,340	0,272	0,440	0,382	2
Донецька	0,403	0,334	0,137	0,431	0,405	4
Житомирська	0,182	0,164	0,092	0,361	0,190	26
Закарпатська	0,262	0,126	0,084	0,408	0,366	14
Запорізька	0,392	0,259	0,145	0,456	0,367	6
Ів-Франківська	0,256	0,119	0,184	0,388	0,261	13
Київська	0,339	0,167	0,118	0,471	0,401	9
Кіровоградська	0,263	0,151	0,091	0,368	0,311	16
Луганська	0,284	0,175	0,101	0,335	0,362	12
Львівська	0,291	0,22	0,152	0,432	0,403	7
Миколаївська	0,280	0,157	0,120	0,390	0,387	11
Одеська	0,360	0,288	0,156	0,383	0,53	5
Полтавська	0,306	0,196	0,147	0,381	0,385	10
Рівненська	0,230	0,123	0,088	0,383	0,207	24
Сумська	0,265	0,119	0,090	0,331	0,267	21
Тернопільська	0,172	0,147	0,091	0,356	0,274	25
Харківська	0,374	0,256	0,219	0,430	0,520	3
Херсонська	0,211	0,142	0,108	0,365	0,340	18
Хмельницька	0,184	0,189	0,093	0,389	0,265	19
Черкаська	0,225	0,135	0,194	0,372	0,226	17
Чернівецька	0,216	0,157	0,087	0,369	0,230	22
Чернігівська	0,241	0,125	0,102	0,362	0,202	21
м. Київ	0,720	0,802	0,930	0,471	0,669	1

ДОДАТОК Я
Складові рейтингу інвестиційної привабливості регіонів України у 2002 році

Регіони України	Результати розрахунків по групах показників					місце
	Економічний розвиток (25%)	Ринкова інфраструктура (22%)	Фінансова інфраструктура (25%)	Людські ресурси (13%)	Підприємництво і влада (15%)	
АР Крим	0,269	0,225	0,165	0,452	0,300	11
Вінницька	0,256	0,269	0,108	0,445	0,243	12
Волинська	0,272	0,161	0,046	0,439	0,142	22
Дніпропетровська	0,399	0,402	0,280	0,473	0,277	4
Донецька	0,409	0,574	0,177	0,473	0,289	2
Житомирська	0,239	0,161	0,099	0,381	0,092	24
Закарпатська	0,271	0,204	0,093	0,429	0,245	14
Запорізька	0,408	0,258	0,198	0,435	0,249	6
Ів-Франківська	0,244	0,222	0,115	0,423	0,148	15
Київська	0,355	0,149	0,161	0,475	0,302	9
Кіровоградська	0,210	0,151	0,112	0,352	0,290	18
Луганська	0,248	0,255	0,148	0,348	0,209	13
Львівська	0,310	0,352	0,160	0,467	0,281	7
Миколаївська	0,284	0,170	0,227	0,394	0,279	10
Одеська	0,374	0,273	0,184	0,448	0,388	5
Полтавська	0,361	0,233	0,155	0,390	0,301	8
Рівненська	0,232	0,118	0,108	0,387	0,153	25
Сумська	0,295	0,140	0,099	0,361	0,256	16
Тернопільська	0,183	0,217	0,110	0,348	0,145	23
Харківська	0,401	0,410	0,216	0,451	0,426	3
Херсонська	0,200	0,076	0,162	0,369	0,192	26
Хмельницька	0,189	0,194	0,104	0,407	0,159	21
Черкаська	0,258	0,143	0,136	0,390	0,199	17
Чернівецька	0,239	0,208	0,099	0,350	0,116	20
Чернігівська	0,296	0,139	0,123	0,355	0,136	19
м. Київ	0,728	0,640	0,921	0,853	0,696	1

ДОДАТОК Я1
Складові рейтингу інвестиційної привабливості регіонів України у 2003 році

Регіони України	Результати розрахунків по групах показників					місце
	Економічний розвиток (25%)	Ринкова інфраструктура (22%)	Фінансова інфраструктура (25%)	Людські ресурси (13%)	Підприємництво і влада (15%)	
АР Крим	0,265	0,240	0,079	0,451	0,442	11
Вінницька	0,269	0,298	0,016	0,451	0,367	14
Волинська	0,265	0,327	0,029	0,405	0,336	15
Дніпропетровська	0,316	0,383	0,268	0,380	0,430	2
Донецька	0,290	0,383	0,163	0,267	0,380	7
Житомирська	0,186	0,166	0,012	0,354	0,293	26
Закарпатська	0,329	0,240	0,009	0,418	0,437	12
Запорізька	0,358	0,355	0,058	0,404	0,443	5
Ів-Франківська	0,269	0,247	0,040	0,410	0,309	17
Київська	0,297	0,232	0,126	0,465	0,436	8
Кіровоградська	0,213	0,237	0,112	0,369	0,432	19
Луганська	0,197	0,187	0,140	0,285	0,375	20
Львівська	0,287	0,339	0,106	0,437	0,448	6
Миколаївська	0,258	0,369	0,053	0,368	0,482	9
Одеська	0,318	0,315	0,085	0,442	0,523	4
Полтавська	0,319	0,255	0,065	0,409	0,455	10
Рівненська	0,230	0,187	0,012	0,379	0,367	24
Сумська	0,231	0,220	0,015	0,380	0,372	22
Тернопільська	0,188	0,260	0,021	0,369	0,405	21
Харківська	0,297	0,451	0,142	0,424	0,477	3
Херсонська	0,170	0,131	0,029	0,386	0,342	25
Хмельницька	0,185	0,235	0,019	0,398	0,384	23
Черкаська	0,242	0,208	0,039	0,413	0,441	16
Чернівецька	0,221	0,353	0,012	0,434	0,389	13
Чернігівська	0,211	0,233	0,027	0,419	0,378	18
м. Київ	0,801	0,665	1,000	0,815	0,498	1

ДОДАТОК Я2

Складові рейтингу інвестиційної привабливості регіонів України у 2004 році

	Результати розрахунків по групах показників											Місце	
	Економічний розвиток (25%)		Розвиток інфраструктури (22%)		Фінансова інфраструктура (25%)		Людські ресурси (13%)		Підприємництво і місцева влада (15%)		Рейтинговий бал		
	бал	місце	бал	місце	бал	місце	бал	місце	бал	місце			
АР Крим	0,310	15	0,338	8	0,047	12	0,529	2	0,392	12	0,291	10	АР Крим
Вінницька	0,314	12	0,277	14	0,017	22	0,472	12	0,270	22	0,246	15	Вінницька
Волинська	0,274	19	0,312	10	0,046	13	0,431	16	0,229	24	0,239	17	Волинська
Дніпропетровська	0,383	6	0,362	6	0,215	2	0,467	13	0,460	4	0,359	3	Дніпропетровська
Донецька	0,413	2	0,462	2	0,110	5	0,333	25	0,450	6	0,343	5	Донецька
Житомирська	0,230	24	0,173	25	0,011	26	0,406	22	0,228	25	0,185	26	Житомирська
Закарпатська	0,367	8	0,368	5	0,022	21	0,505	3	0,267	23	0,284	11	Закарпатська
Запорізька	0,387	5	0,348	7	0,070	8	0,475	11	0,418	9	0,315	6	Запорізька
Івано-Франківська	0,314	13	0,237	21	0,044	14	0,462	14	0,182	26	0,229	21	Івано-Франківська
Київська	0,349	9	0,258	15	0,076	7	0,500	4	0,455	5	0,296	9	Київська
Кіровоградська	0,276	18	0,279	12	0,015	23	0,409	21	0,311	19	0,234	19	Кіровоградська
Луганська	0,284	17	0,240	20	0,031	16	0,331	26	0,357	14	0,228	22	Луганська
Львівська	0,311	14	0,337	9	0,110	6	0,477	9	0,404	11	0,302	7	Львівська
Миколаївська	0,292	16	0,254	16	0,055	11	0,411	19	0,425	8	0,260	13	Миколаївська
Одеська	0,388	4	0,388	4	0,124	3	0,479	8	0,544	3	0,357	4	Одеська
Полтавська	0,379	7	0,253	18	0,063	9	0,493	5	0,442	7	0,296	8	Полтавська
Рівненська	0,317	10	0,208	24	0,013	24	0,475	10	0,343	16	0,241	16	Рівненська
Сумська	0,225	25	0,251	19	0,011	25	0,409	20	0,311	20	0,214	24	Сумська
Тернопільська	0,242	23	0,253	17	0,035	15	0,389	24	0,339	17	0,226	23	Тернопільська
Харківська	0,394	3	0,406	3	0,114	4	0,485	7	0,545	2	0,361	2	Харківська
Херсонська	0,225	26	0,164	26	0,025	20	0,424	18	0,296	21	0,198	25	Херсонська
Хмельницька	0,252	22	0,277	13	0,026	19	0,405	23	0,355	15	0,236	18	Хмельницька
Черкаська	0,315	11	0,235	22	0,058	10	0,425	17	0,406	10	0,261	12	Черкаська
Чернівецька	0,262	20	0,304	11	0,031	17	0,488	6	0,363	13	0,258	14	Чернівецька
Чернігівська	0,253	21	0,235	23	0,029	18	0,451	15	0,334	18	0,231	20	Чернігівська
м. Київ	0,705	1	0,654	1	1,000	1	0,818	1	0,569	1	0,762	1	м. Київ